

RAB GUSZTÁV
SABARIA, AVAGY SZENT MÁRTON KÖPENYE

RAB GUSZTÁV
SABARIA, AVAGY SZENT MÁRTON KÖPENYE

REGÉNY

MTA BTK
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET

A kötet a Szombathelyi Egyházmegye
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

Sajtó alá rendezte: Tüskés Anna
Kísérő tanulmányok: Tüskés Anna és Tóth Ferenc

A kiadott mű kéziratát a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi

© Rab Gusztáv örökösei, 2018

© MTA BTK, 2018

ISBN 978-615-5478-52-9

Felelős kiadó:
Fodor Pál
az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója

TARTALOM

I. A Jupiter-szobor	7
II. A pettyes kék Bemberg	59
III. Az ezüstlamé estélyi ruha	89
IV. A püspök úr télikabátja	119
V. A püspök úr	165
VI. Nádor páter megkísértése	195
VII. A vörös kultúrbusz	225

Tüskés Anna

Rab Gusztáv és a *Sabaria, avagy Szent Márton köpenye* 247

Tóth Ferenc

Szent Márton szülőhelye a vasfüggöny árnyékában 261

I. A JUPITER-SZOBOR

1.

Negyvenhat boldog utasával kora reggel indult Budapestről az IBUSZ nagy vörös gépkocsija, ahogy röviden nevezték: „kultúrbusz”.

Még élt Sztálin a Kremlben, de már szabad volt kultúrbusszal a magyar fővárosból az osztrák határ közelébe utazni. A vörös társas gépkocsi ugyanis Szombathelyre ment.

A várost Sabaria néven a régi rómaiak alapították és megtették a hajdani Pannónia fővárosává. Kr. u. az I. században a római birodalom legkeletibb pontja volt, a XX. században pedig a szovjet birodalom legnyugatibb pontja. Bucsú felé 15 kilométerre volt a vasfüggöny, Pornóapáti vagy Narda felé 20 kilométerre. De azok, akik bármi okból menekülésre szánták el magukat, többnyire ezt a hosszabb utat választották, ahol inkább el lehetett bújni a kommunista magyar határőrség farkaskutyái elől.

A kultúrbusz hatalmas gépkocsióriás volt. Nemrég került ki az Állami Gépkocsigyárból, ahol ezeket a nagy teherbírású kocsikat szériában gyártották a Kínai Népköztársaság számára. Egy idő óta a kormányzat programjában szerepelt a belföldi idegenforgalom feltámasztása. Ezért egy éjjel az IBUSZ főkönyvelőjét és aligazgatóját letartóztatták és a hajdani virágzó idegenforgalomnak ezt az elsorvadt

szervezetét lázas gyorsasággal újjáalakították. Amint senki sem tudta, miért hervasztották el az IBUSZ-t, azt sem értette senki, hogy miért kellett most hirtelen életre kelteni. Mindenesetre némi összefüggés látszott a letartóztatások és a népművelési miniszter nyilatkozata közt, amely bejelentette, hogy a kormány „kultúrutazásokat fog rendszerezíteni a dolgozók részére”. Ezért kapott három darab óriási kínai vörös autóbust az IBUSZ.

Az idegenforgalmi iroda a félig romokban heverő pesti Vigadó palotájának abban a szárnyában működött, amely a Duna-partra néz és Budapest első bombázása után aránylag épségben megmaradt. Itt szervezték és innen bonyolították le a „kultúrutazásokat” a boldog kiválasztottak számára. A kirakatokban és a hirdetőoszlopokon még májusban megjelent a plakát:

„Társas kultúrutazás Szombathelyre, a legnagyobb ókori rabszolgatartó birodalom, a római császárság hajdani városába: Sabariába, a római kori ásatások megtekintésére! Jelentkezés 1952. június–szeptember hónapokban a tömegszervezeteknél vagy személyesen irodánkban is!”

A plakátot két elmosódott kép ékesítette olyan kezdetleges nyomdatechnikával, mintha Magyarországon a könyvnyomtatást is csak most fedezték volna fel a felszabadítók jóvoltából: az egyik a mai Szombathely látképe volt a székesegyház kettős tornyával, a másik pedig egy ókori szoborroncs, a magyarázó szöveg szerint kétezer évvel ezelőtt Jupiter tiszteletére állított hexagon maradványa.

A Vigadó téren és a pesti Duna-parton az IBUSZ kirakatai előtt hetek óta összegecsődültek a járókelők és érdeklődéssel olvasták a kultúrutazás plakátját. Az érdeklődők egy része fellélegzett, mintha valamilyen váratlan jó hír érkezett

volna. Ezek reménykedni kezdtek. Szívüket meglegyintette a szabad utazás varázsa: a vágy, hogy talán megint lehet majd utazni, jönni-menni, nézelődni, kicsit megpihenni és a „Tervet” éjjel-nappal ekképpen szolgálni. Arra persze nem mertek gondolni, hogy egy nap talán megindulhatna a kultúrbusz például Bécsbe is... Az ácsorgók másik része még ennél is óvatosabb volt. Ezek inkább gyanakodtak. Eleinte szemüket dörzsölték, mintha nem hinnék el azt, amit látnak: hát lehetséges, hogy a hároméves terv és a Szovjetunió felé irányuló jóvátételi tömegszállítások teljesítése után egy új ötéves terv sanyarú présében benzint pazarolnak Budapeستől Szombathelyig azért, hogy pár száz ember megtekinthesse a római kori ásatásokat? Ezek a gyanakvók titokban úgy vélekedtek, hogy a plakáton a szombathelyi székesegyház két tornya inkább az avatatlan külföld megtévesztését szolgálja, mint egy bizonyos belvárosi bolt kirakataiban a szent kelyhek és a miseruhák azt a csalóka látszatot igyekeznek kelteni, hogy az IBUSZ és a kormányzat az egyházat nemcsak hogy nem üldözi, hanem éppen ellenkezően, felkarolja és népszerűsíti.

Az állítólagos „hexagont” még határozottabb gyanakvással szemlélték. Semmiképpen sem hitték, hogy ez a márványroncs valaha Jupiter tiszteletét hirdette. Abban is kételkedtek, hogy most került volna elő a föld alól. Egyébként azokra a budapesti szobrokra emlékeztetett, amelyeket a magyar főváros felszabadított népe 1945 tavaszán a szovjet katonák segítségével megcsonkított vagy lerombolt, püspök, hadvezér, államférfi és tudós szobraira.

A reménykedők és a kételkedők az IBUSZ-kirakatok előtt természetesen nem adhattak hangot gondolataiknak. Régen leszoktak már róla, hogy nyilvános helyen kimond-

ják azt, amit gondolnak. Csak némán töprengve bámulták a Jupiter-szobor képét. Némelyeknek az ajkuk mozgott olvasás közben. De nem lehetett tudni, hogy a plakát szövegét mormolják-e némán, mint az imádságot, vagy pedig az oroszokat és a rendszert szidják.

A plakát azt is közölte az ácsorgókkal, hogy Sabariát Claudius római császár alapította. Valaki olyan halkán, mint a légyzümmögés, megjegyezte:

– Az is istennek képzelte magát.

De semmi baja sem történt. Az emberek csak összenéztek. Ám nem nevettek. Hiszen már mosolyogni is régen elfelejtettek. Hanem szürke arccal némán tovább olvasták:

„A Magyar Népköztársaság régészei a Párt és a kormány rendeletére lankadatlan szorgalommal tárják fel a hajdan apollói melléknévvvel kitüntetett római XV. Légio veteránusainak sírjait és az egyéb műemlékeket. Ezeket a Szombathelyi Romkertben állították ki és a dolgozóknak ily módon alkalmuk nyílik rá, hogy bepillantsanak a legnagyobb ókori rabszolgatartó birodalom magyarországi életébe. Erről tanúskodik Jupiter hexagonja is...”

– Mi az a hexagon? – kérdezte suttogva valaki.

– Eddig még nem tanultuk a pártszemináriumban – hangzott a felelet.

Az IBUSZ-t megostromolták jegyekért. Egész Budapest Szombathelyre akart utazni. Reménykedőt és kételkedőt egyaránt csábított a vasárnapi kultúrutazás a Bakony bércein át.

Nem volt titok, hogy a jelentkezőket alaposan megrostálják. Mindenféle kartotékok és titkos-bizalmas jelentések tanulmányozása után választották ki azokat, akik pénzükért Szombathelyre utazhatnak, a Romkertbe, a Jupiter

tiszteletére állított óriás töredék és egyéb márványroncsok megtekintésére.

Az első nagy vörös kínai autóbust, amely ezen a júniusi reggelen Szombathely felé indult a Vigadó térről, a negyvenhat utas rokonai és barátai nagy számban megcsodálták. A boldog férjet, aki a hajdani Sabariába utazhatott, kikísérte az otthon maradó feleség, aki valami okból sem a tömegszervezetnél, sem az IBUSZ-nál nem kapta meg jegyét, hiába könyörgött a „kulturfelelősnek”. De megesett, hogy a dolgozó feleséget érdemesítették a kultúrutazásra, és a férj maradt otthon a gyerekekkel vasárnap. Akik nem utazhattak, úgy integettek a Vigadó téren a távozó kínai kocsiszörny után, mint Nápoly kikötőjében a rokonok a Dél-Amerikába induló hajónak. Valaki sírt is.

A kultúrbusz befordult a Deák Ferenc utcába és eltűnt. A júniusi vasárnap reggel egy kérdőjelet hagyott maga után: vajon mi az oka, hogy a kormány benzint költ a kultúrutazásra?

Azt, hogy valóban csak szórakoztatni akarja az embereket és a műveltséget szolgálja, senki sem akarta elhinni?

Madárdalos nyári reggel volt. A kínai kultúrbusz Budapest legszebb hídján, a Lánchídon haladt keresztül a Duna jobb partjára, ahol a sétányon már sűrű lombokban álltak a virágzó gesztenyefák. A kora reggeli járókelők megfordultak és a kolosszális vörös jármű után néztek, melynek homlokzatán ötágú szovjet csillag és nagybetűs felirat: KULTÚR-UTAZÁS, hirdette egy új párthatározat végrehajtását a nép érdekében.

A budai Duna-parton a Gellérthegy meredek sziklái alatt egyre gyorsabban haladt a kultúrbusz, megelőzve a sárga villamosokat. Vad tülköléssel száguldott végig a Bar-

tók Béla úton, felverve álmaikból a vasárnapi pihenőket. Az utcai járókelők ijedten tértek ki, futva menekültek előre. Nemsokára már Székesfehérvár felé robogott, elhagyva a fővárost. A kocsióriás farán, figyelmeztetésül a mögötte haladó járműveknek, ez az atyai tanács állt nagy betűkkel, mintha maga a „Magyar Nép atyja” pingálta volna oda, a fényképészek felé néha nyájasan mosolygó kopasz öreg: **ÓVATOSAN VEZESS!**

Csak éppen a sofőr nem volt óvatos. Mellette egyenruhás pisze kis nő ült. Szovjet partizánsapkáját kacéran félrecsapta, szőke haja volt és erősen kipirosított szája. Karján vörös szalaggal és partizánsapkáján vörös csillagos IBUSZ-jelvény-nyel ő látszott az igazi vezetőnek és nem a sofőr.

– Szoruljunk összebb, elvtársak! Legyünk tekintettel egymás kényelmére! – figyelmeztette az utasokat.

A Mao Ce-tung számára épített társaskocsi állami gyártói ugyanis nem gondoltak a kényelemre. A 46 ülőhely mellett 24 állóhelyet szántak az utasoknak, a vezetőkön kívül összesen 70 személy részére. Ismerték a kínai nép igénytelenségét? Vagy úgy vélekedtek, hogy Kínában csak sovány kínaiak vannak? A 46 ülőhelyen a negyvenhat kiválasztott utas úgy szorongott, mintha a Párt és jó szerencsájük egy nagy szardíniás dobozba kényszerítette volna őket. Elképzelni is bajos volt, miképpen tudnának még ide bezsűfolni 24 álló utast.

A szűk ülésen különösen szánalmas volt egy dagadt képű, kövér pap.

Többen felismerték. Egy-két évvel ezelőtt még szerepet játszott a proletárdiktatúra kialakulásában, együttműködve az oroszokkal és a kommunista párttal, és most, félig számkivetetten, egy Tisza-parti falunak volt a plébánosa.

De mégsem hullott ki egészen a rendszer kegyeiből. Erre vallott, hogy jegyet kapott a kultúrbuszra. Politikai körökben röviden Nádor páternek nevezték, a nagybankok államosításához ő adta meg pártjának hozzájárulását.

Még csak hűvös reggel volt, de arcáról máris nagy babos kendővel törülgette a sűrű izzadságcseppeket. Kurta karjával belekönyökölt a nyitott ablakba, hogy egy kis helyhez és levegőhöz jusson.

Mellette egy társasutas megadással tűrte a sorsát. A papdús termete miatt ő csak félig ült a helyén, pedig megfizette az egész jegy árát. Szorongása bizonyos szájalmat keltett a szőke kis IBUSZ-hölgyben, aki egyenesen a kövér papnak szánta figyelmeztetését:

– Szoruljunk összebb, elvtársak! Legyünk tekintettel egymás kényelmére.

A borzas hajú fiatalember sorsán ez semmit sem enyhített, Nádor páter nem tudott összebb szorulni.

Egyedül a partizánsapkás kis szőke csevegett a kultúrbuszban. Az utasok mélyen hallgattak. Komoran és gondterhesen. Mintha büntetésből vinnék őket a sabariai ásatások megtekintésére... A felszabadítottak népi rétegét képviselte, mégpedig vonzó módon, mert csinos volt, kerek csípőjén megfeszült az IBUSZ-szoknya. Pesti házmester leányként abból a VII. kerületből származott, ahol az ilyen leányok borzadnak attól, amit anyjuk végez: a lépcsőház felmosásától és a szeméthordástól. Ezek a VII. kerületi csinos házmester lányok már Magyarország felszabadítása előtt is kitortek a földszinti házmesterlakásokból, gyakran híres színésznők vagy színházi cukorkaárusítók voltak. Most pártiskolába kerültek. A kultúrbusz szőke IBUSZ-kisasszonya az idegenvezetést választotta élethivatásának. Egyelőre

semmilyen idegen nyelven nem kellett tudnia, hiszen az oroszokon kívül nem voltak idegenek Budapesten.

– Martonvásárra érkeztünk, elvtársak! Az ottan a távolban a Brunsvik-kastély, ahol Beethoven, a muzsikusk generálisa, évekig zongorázott.

Arról hallgatott, hogy a Brunswick grófok hajdani kastélyát 1945-ben a felszabadított nép kifosztotta és a bútorokkal együtt a Beethoven-relikviákat is szétlopkodta. A szobákban, ahol egykor Beethoven álmodott, most az új rendszer tudományos kutatóintézetet rendezett be: a kukorica-vetőmag nemesítésén fáradozott.

– Kápolnásnyék! – mondta később. – Nagy költőnk, Vörösmarty szülőfaluja. Ő írta egyik nemzeti imádságunkat, a „Szózat”-ot és a „Fóti dal”-t.

– Jó, jó – morgott Nádor páter mellett a borzas fiatalember. – Nem vagyunk kisdédóvóban.

Bár tetszett neki az IBUSZ-görl, tiltakozott magában az ellen, hogy elemi ismeretekre oktassa. Nem volt egészen igaza. A szőke idegenvezető nőcske ahhoz az „alsófokú káderhez” tartozott, amelyet elsősorban karolt fel az új rendszer. Frissen szerezte műveltségét a pártiskolában. Számára újság volt, hogy a pesti Belváros legszebb terén trónoló szoboralak költő. Ő azelőtt azt hitte, hogy női divatszabó.

Megvolt benne a pesti házmester lányok talpraesettsége is. Mikor a kínai kocsióriás a Velencei-tó mellett robogott, ezt mondta:

– Itt vagyunk, elvtársak, Budapest fürdőkádjánál. Területe 26 négyzetkilométer.

Szent István ősi királyvárosát, Székesfehérvárt, semmi figyelemre sem méltatta a kultúrbusz, csak átnyargalt rajta. Az IBUSZ-kisasszony éppen csak megemlítette, hogy első

királyunk itt bazilikát alapított. De nem mondta ki a nevét. Lehetséges, hogy nem is tanítottak neki Szent Istvánról?

A kultúrbusz csakhamar a Bakony erdőrengetege mellett haladt. Elhagyta Pétfürdőt, amely a szőke elvtársnő szerint a múlt fasiszta rendszerben elhagyott pusztta volt 208 lakossal, most pedig „a magyar nehézipar vegyi gócpontja”. Sőt még megtoldotta:

– Bástya és nem rés a magyar békevédelem vegyi frontján. – Nádor páter vörös kövér nyakát vakarta. Az IBUSZ-hölgy később nyájasan csevegve természeti szépségekre hívta fel a mogorván hallgató utasok figyelmét úgy, ahogy az idegenvezetői tanfolyamon megtanulta.

– Az ottan a Barát-völgy! Sziklafalakkal tarkítva, szocialista hazánk egyik legkiesebb pontja.

Aztán kis hegyi tó mellett dübörgött el az óriás kínai gépkocsi.

– Itt már láthatjuk, elvtársak, az ókori római hódítók munkájának nyomait. A Kékerú-tónál vagyunk. A gátat kétezer évvel ezelőtt rakták le az imperialisták.

Bakony fővárosába, Veszprémbe érkezett a kultúrbusz. A XIII. századból való Szent Gizella-kápolna helyett a Lenin-ligetről csacsogott az IBUSZ-görl, mialatt a kultúrbusz áthaladt a Völgyhídon.

A város népe a főtérre tódult, hogy megbámulja a vörös társasgépkocsi utasait. Nem látszott, hogy vasárnap van. Hiszen Veszprém vasárnap is szolgálta az ötéves tervet, a füstölgő gyárkémények hirdették a „jóvátételi törlesztések szent ügyét”. Üzemben volt a hústelep is, de nem a veszprémiek számára, akik már idestova két év óta nem ettek húst.

A hajdani híres magyar vendégfogadónak „Vörös Csillag” volt a neve. Előtte állt meg a kultúrbusz.

– Tíz perc várakozás, elvtársak!

Az IBUSZ-kisasszony felhívására a negyvenhat boldog utas közül többen kiszálltak. Hárman, különválva a többiektől, a szálloda kapuja elé siettek, ahol szürke arcú helybeli funkcionáriusok, gomblyukukban pártjelvénnnyel, várták őket. Most derült ki, hogy ezek hárman valójában összetartoznak és nem a sofőr és nem is a VII. kerületi szőke házmester leányka a kultúrbusz igazi vezetői, hanem ők: az IBUSZ, a Párt és valószínűleg a „Párt ökle”, a rendőrség képviselői.

– Szabadság! – mondták a „Vörös Csillag” előtt várakozó funkcionáriusok előzékenyen.

– Szabadság – felelték azok hárman hidegen és besiettek a szálloda illemhelyére, ahol nekik is sorba kellett állaniuk, ebben nem volt pártelőny.

Az utasok közül valaki halkán megjegyezte:

– A kultúrhölgy nem tartozik *közéjük*.

– Dehogyan! – tiltakozott Nádor páter borzas szomszédja.

A három gyanús utas közül ő a micisapkás, sváb legény külsejű, mord férfiút találta a legveszélyesebbnek. Olyan volt, mint hajdan a lelkes május elsejei tüntetők a pesti Városligetben, vörös szegfűt is viselt gomblyukában. A helybeli funkcionáriusok láthatóan ökörlötte csoportosultak, őt hallgatták. Az eszmecseréből a mici sapkásnak csupán ez a megjegyzése hallatszott:

– Minden hatalom a nép kezében van, elvtársak. Tehát a kultúrának is ott kell lennie.

Tíz perc elteltével megint mindenki együtt volt a kultúrbuszban, amely folytatta útját. A némaság ezúttal még súlyosabban nehezedett a Budapesten gondosan megrostált

utasokra. A veszprémi „Vörös Csillag” előtt lejátszódott, egyébként jelentéktelen jelenet mindenkit figyelmeztetett, hogy a kultúrbuszban valóban nem ajánlatos a társalgás, mert könnyen végzetes baj származhat belőle.

Mintha a szőke kis „kultúrhölgy” is megszeppent volna. Látszólag megunt a csacsogást és ő is hallgatott.

De amikor a kínai gépszörnyeteg átrobogott a Marcal hídján és a távolban feltűnt a nyájas Vas megyei dombvidék, a szép Kemenesalja, két bátor utas hangosan beszélgetni kezdett.

Mintegy a gyáva meglapulás ellen tüntetésül szóltak egymáshoz ilyen fennhangon. Beszélgetésükben feltűnő volt, hogy nem elvtársnak, hanem pártszerűtlenül csupán kartársnak szólították egymást. És minthogy nem is tegeződtek a régi urak módjára, ez is annak a jele volt, hogy ezek ketten nem tartoznak a Magyar Dolgozók Pártjába.

– Mit szól hozzá, Magos kartárs?

– Mihez, Vida kartárs?

– Hát a helyzethez.

– Maga megbolondult, hogyilyent kérdez, Vida kartárs.

– De én nem arra gondoltam, amire maga. Én a békára gondoltam.

– A békére?

– Nem. A békára.

– Micsoda békára?

– Dunabogdányon sok a béka a nádasokban. Egész nap szüntelenül kuruttyolnak. Pedig nem nekik van igazuk. Nem a békáknak.

– Hát kiknek van igazuk? Vida kartárs?

– A parti fecskéknek.

– Ja vagy úgy?

- Úgy bizony, Magos kartárs.
- Szóval maga azt mondja, hogy a fecskéknek van igazuk?

A kérdésre nem felelt rögtön Vida, mintha latolgatná, hogy milyen fokai vannak még a vakmerőségnek. A három mogorva, szürke arcú utasra sandított, de azok láthatóan nem törődtek vele és úgy tettek, mintha nem is hallották volna a békákról és a fecskékről a párbeszédet. Vida elszánta magát. Megköszörülte torkát és minden szót megnyomva, bátran felelt Magosnak:

- Igen, én azt állítom, Magos kartárs, hogy a fecskéknek van igazuk.

Aztán csend lett, csak a motor zúgása hallatszott. A kultúrbusz már elhagyta a „magyar Sèvres”-t, a híres Herendet, ahol százhusz évvel ezelőtt egy szorgalmas iparművész megalapította a porcelángyárat, amelyet nemrég egyik napról a másikra elvett az állam az örökösöktől. A felháborodott nép elüldözte őket a „porcelánfaluból”. Elmaradt a kultúrbusz mögött Ajka is, a „magyar ezüst” hazája, amely az ötéves terv túlteljesítésével „rohammunkában” gyártja az alumíniumot a Szovjetunió számára. A híres Somló hegy, amelynek borát palackokban árulják Moszkvában az állami áruházak, de Magyarországon nincs bor, felhőbe hanyatlott a távolban. Elmaradt a Bakony és megnyílt a Kemenesalja. Senki sem szólt egy mukkot sem a kultúrbuszban. A szőke IBUSZ-görl kedvetlenül ült a kocsivezető mellett, a borzas fiatalember a kövér páter oldalán fészkelődött, az utasok arcát elszürkítette az aggodalom és az elfelejtett mosoly árnyéka.

És végre a távolban feltűnt Szombathely, a hajdani Sabaria, amelyet a római isten, Claudius alapított. A kultúr-

busz az ókeresztény temető és a régi domonkos templom felől érkezett a főtérrre, ahol vörös zászlóerdő hirdette a nap jelentőségét. De rögtön tovább is ment a székesegyház és a Romkert felé.

Ez volt a végállomás.

A Romkert fáira erősített hangszórók szovjet partizánindulót harsogtak, a negyvenhat utas némán cihelődött: összerázta őket a dimbes-dombos Dunántúl és az aggodalom, vajon mi sors vár most Vidára és Magosra.

A micisapkás, akinek a gomblyukában vörös szegfű volt, leszállás előtt odaszólt Vidának:

- Tudja, mit? Nem bánom, legyen magának és a fecskéknek igaza.

Ettől mindenki megkönnyebbült. Voltak, akik kényszeredetten nevetni próbáltak. A kis IBUSZ-hölgy is felvidámodott.

- Igyekezzünk, elvtársak, mert sok az értékes és tanulságos látnivaló ezen a helyen. Hálával tartozunk Pártunknak és kormányunknak, no meg népköztársaságunk tudós régészeinek, akik napfényre hozták a legkegyetlenebb rabszolgatartó birodalom ókori emlékeit.

2.

A hátsó sorokban várni kellett, míg az elöl ülők sorban kászálódnak.

Magyar szokás szerint senki sem sietett, pedig a szovjet partizáninduló pattogó taktusa fürge menetelésre biztított. Valaki hátulról megérintette Nádor páter kövér hátát.

- Jó reggelt, főtisztelendő úr!

A pap nyakán elcsavarodott a vastag hurka, amint nagy kínnal hátrafordult. Csak szemüvege mögött csillogó okos szeme volt emberi rajta, teste inkább egy vízi ősszörnyre emlékeztetett.

Fürkészve nézte az utas kopasz feje búbján itt-ott ágaszkodó vörös hajszálakat. Kicsi szájának görbe vonala és egy gúnyos ránc az orra táján határozottan ismerősnek látszott, élénk búzavirágkék szeme és szőke szempillája is. De okosabbnak tartotta, ha nem bolygatja emlékezőtehetségét a kultúrbuszban.

- Nem tudom, kihez van szerencsém - mondta kur-tán és vissza akart fordulni, ami nem volt egészen könnyű dolog.

A kultúrbizalmas megragadta a vállát, bizalmasan.

- Hát nem emlékszik az intellektuel borisszák óbudai törzsasztalára?

Nádor páternek most már emlékeznie kellett. 1943-ban alapították ezt a „törzsasztalt” egy óbudai kiskocsmában, ahol kitűnő zöldszilvánit mértek. Valójában ez volt az ő „ellenállásuk” a második világháború alatt a németek ellen: összedugták a fejüket, tervezgettek és jó bort ittak az óbudai Kélinél. Elméletileg meg akarták menteni Budapestet a Duna-hidakat, de nem sikerült; a németek mindeniket felrobbantották. Az „ellenállók” közé tartozott a jeles régész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja is: Ballagó Vendel.

- Bocsánat, csak most ismerem meg, professzor úr... Mint ásatásügyi szakértő jön velünk, ugyebár?

A tudós egészen közel hajolt a paphoz, úgyhogy bozontos szemöldökében a hegyes szőrök, mint dárdák, megdőföldték a klerikális zsírpárnát.

– Dehogyis vagyok én udvarképes – suttogta a páter fülébe. – Közönséges kultúrutasként utazom. Kirúgtak a Múzeumból, meg az Akadémiából is.

Nádor páternek nagy tapasztalatai voltak már a népi demokráciában. Nem tartotta ajánlatosnak a társalgás folytatását a hajdani ellenállóval, akit a rendszer kidobott állásából. Embertelenül kövér, kerek arca nem mozdult egy ideig. Apró, okos szeme elgondolkozva pislogott. Aztán azt mondta:

– Jaj! Nagyon meleg van! – és elfordította a fejét.

De Ballagó Vendel, mintegy az érkezés pillanata óta felszabadultan a nyomasztó hallgatás alól, nem hagyta magát.

A pap vállára tehenkedett.

– Most intézik a rehabilitációmát – mondta hangosan.

A borzas fiatalember, akit leszorított üléséről a páter, kifelé tolakodott már, de a rehabilitációra felfigyelt. A Gellért-hegy óta azt hitte, hogy a kis IBUSZ-hölgy órá mosolyog, holott kövér Nádor páteren mulatott magában, mert még soha életében fekete reverendában ekkora hústömeget nem látott.

– Kívánom önnek, hogy sikerüljön! – kiáltotta hangosan, mert ez volt a szokása, csak hangosan tudott beszélni, vagy hallgatott.

– Két évig követ hordtam – suttogta a tudós.

– Nem szégyen az, kérem! – harsogott a fiatalember.

Az általános zsi bongásban és a hangszóró bömbölése közben egyre fesztelenebbé vált a társalgás a két kultúrutas közt.

– Ön azt gondolja talán, hogy én fegyházban voltam? – kérdezte a tudós.

– Azt hát! A fegyház manapság semmivel sem megbélyegzőbb, mint a kórház. Itt is, ott is meg lehet halni. És meg is lehet gyógyulni. Ön úgy látszik, meggyógyult.

Mindezt kiabálva mondta a fiatalember, borzas hajában turkálva. Nádor páter menekülni próbált, de annyian tola-
kodtak előtte az egyetlen ajtó felé, hogy egy tapodtat sem
tudott menni. Kénytelen volt meghallgatni, amint a régész
tudós megmagyarázta az útitársnak, hogy soha nem volt
sem internálótáborban, sem fegyintézetben, hanem egészen
máshol hordott követ.

– Hol?

– Kabán, uram, Kabán! Ahol lemur voltam.

– Lemur? Hát az meg mi fán terem? – kérdezte a fiatal-
ember, aki külsejére nézve inkább látszott kiszolgáló fűsze-
res segédnek, mint orvosnak, pedig az volt, mégpedig egye-
temi tanársegéd, jeles tüdőgyógyász.

De a Magyar Tudományos Akadémia volt tagja nem
magyarázta meg, hogy mi a lemur. Csak sokatmondóan
útitársára kacsintott. A kacsintás nyilván bizalmat jelentett,
élettapasztalat és a népi demokráciában különösen kifino-
mult szimat alapján, és még valamit, azt, hogy alkalomad-
tán még a nap folyamán meg fogja magyarázni, beszélni fog
a lemurokról.

Ballagó Vendel Magyarország egyik legkiválóbb régész
tudósa volt, európai hírű szaktudósa az avar kornak és az
ázsiai eredetű szarvaslegendának mint jelképnek és leletnek
egyaránt. De a szombathelyi ásatásokat nélküle végezték.
Valaki, aki bejáratos volt a volt osztrák követség palotájá-
ba az Akadémia utcában, ahol a Magyar Dolgozók Párt-
jának országos központja székel, megirigyelte nemcsak a
múzeumi állását, hanem négyszobás lakását is a Magyar
Tudományos Akadémia épületében. Ezért feljelentette őt
a Nemzeti Múzeumban és az Akadémián egyaránt, azzal
vádolva meg őt „cáfolhatatlan bizonyítékok alapján”, hogy

1942-ben a Hitler által elfoglalt Kijevben az Ukrán Szovjet Állami Múzeum faláról lekasztott egy ikont, a „Trónoló Máriát”. Pár nap alatt megfosztották állásától és lakásától, kizárták a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorából is. Ettől kezdve Ballagó Vendel a demokrácia nyílt ellenségének bélyegét viselte és sem ő, sem a családja nem volt többé biztonságban. A második világháború alatt valóban volt Kijevben, mégpedig a múzeum megbízatásából. De sohasem látta ő az ukrán „Trónoló Máriát”, az ősmagyarok kijevi kőemlékeinek tanulmányozása volt a feladata. Össze is barátkozott szovjet régészekkel és emiatt a német megszálló parancsnokság mint kémgyanúsát le akarta tartóztatni. De minthogy a felszabadulás után nem lépett be a Pártba, hanem azóta is lankadatlan bizakodással napról napra várta a Vörös Hadsereg kivonulását az országból, egyáltalában senki sem csodálkozott azon, ami vele történt. Elcsapatása óta családjával együtt egy kültelki pincelakásban húzódott meg, volt már kávéházi zongorista, ötvösműhelyben inas, tenispálya-egyengető segédmunkás a „Vörös Csepel Sporttelepén” és végül lemur Kabán. Most aztán folyamatba teték a rehabilitációját. Nyilván fájdalomdíjnak szánták a menetjegyet, amellyel helyet foglalhatott a kultúrbuszban.

Mindhárman kifelé tolongtak már: elől Nádor páter és mögötte Ballagó Vendel a robbanékony tüdőorvossal.

– Mondja hát meg, mi az a lemur! – követelte a borzas fiatalember, de nem kapott feleletet, mintha ez mély titok volna.

Dr. Kis Farkas János bosszús volt. Egész úton türelemmel viselte sorsát: fél testével ült csak a kövér páter mellett a kínai autóbusz keskeny padján. Azzal vigasztalta magát, hogy holnap el fogja mesélni a klinikán: a híres páter mel-

lett zötykölődött, testével tapintotta ezt a biológiai abszurdumot. De most, amikor megérkeztek az ókori Sabariába, az általános nyüzsgésben nem fékezte többé magát. Amúgy is reggel óta forrt szívében a harag az IBUSZ ellen, mert a menyasszonyának nem adott jegyet a kultúrbuszra, pedig az utolsó napig hitegette. Hogy miért kapott ő jegyet és miért nem kapott Viola? Ennek bizonyára az volt az oka, hogy Kis Farkas „népi származásúként” szerepelt az összes nyilvántartásokban, míg menyasszonya polgári származása miatt „osztályidegennek” számított.

Arcának fakó színe volt, mint általában a tüdőorvosoknak, akik életük jelentékeny részét kórtermekben Koch-bacilusok társaságában töltik. Születése óta amúgy is bárdolatlan viselkedése a népi jelleg hangsúlyozása érdekében az utóbbi időben még nyersebbé vált. Ezt sem a menyasszonya, sem a betegek nem kedvelték. De hát dr. Kis Farkas János szegény miskolci asztalosmester fia volt. Meg tudott maradni „pártonkízülinek”, minthogy kiváló szakorvosként mindenfelé ismerték. Azt tervezte magában, hogy majd a menyasszonyát lépteti be a Pártba és ily módon biztosítják jövőjüket addig, amíg a népi demokrácia tart még Magyarországon. A rendszer bukása után aztán ő majd megmenti Violát.

– Megmondja-e hát végre, hogy mi a lemur?

Nádor páter minden kétes szótól, amely bajba sodorhatná, úgy félt, mint a kiátkozástól. Hátraszólt a művészhajzatú orvosnak:

– Több komolyságot. Nem olyan időket élünk.

De dr. Kis Farkas, mint a makacs gyerek, aki ragaszkodik a mézes nyalókához, kedélyeskedni kezdett a páterrel.

– De én tudni akarom mi az a lemur, a kutyafáját!

Meg is veregette a pap kövér vállát barátságos közvetlenséggel, bár az volt bizalmas körben a szavajárása, hogy nem hisz ő Szent Pálnak, sem Marx Károlynak.

Közben az ajtóhoz értek a tolongásban.

– „Ide, ide, ti reszketeg lemurok!

Rajta! Rajta!

Ti ínból, csontból összetákolt,

Siralmas rabszolgafajta!” – szavalta a tudós régész.

– Mi ez? Vers? – kérdezte az orvos.

– Az. Mégpedig Goethe írta, a „Faust” második része...! De csitt...! A Romkertben Jupiter hexagonjánál majd megmagyarázom a többit. – Nádor páter olyan hangon, mintha a Glóriát énekelné az oltár előtt, visszaszólt:

– Irgalmas ég! Ó, be meleg van!

És már nagy erőlködés közben szállt is lefelé, óriás testét kezdte legurítani a kínai vörös kultúrbusz lépcsőjén.

Valójában csöppet sem érdekelték őt a hajdani Sabaria kiásott maradványai. Eltervezte magában, hogy éppen csak tessék-lássék fél óráig együtt marad a kultúrbusz utasai-val és nézelődik a romok közt, aztán elillan... azaz eldöcög százhusz kilójával. Valódi úti célja nem a Romkert, hanem a püspöki palota volt, nem Jupiter, hanem maga a kegyelmes püspök úr. Azért választotta gyorsvonat helyett a kultúrbuszt, hogy feltűnés nélkül látogathassa meg Szombat-hely püspökét. Nagyon bizalmasan figyelmeztetni akarta őt egyes jelenségekre.

A páter a háromezer lakosú Tiszadaru rongy kis falunak volt a plébánosa. Soha életében nem álmodta ő, hogy valaha politikus lesz. A budapesti Józsefvárosban volt szerény plébániája, tarokkpartnere volt az érseki helynöknek és eljárogatott Óbudára, ahol jó bort mértek. A németek

sztálingrádi katasztrófája után az „intellektuel borisszák” törzsasztalánál megijesztette a Nemzeti Színház egyik jellemszínésze, hogy az oroszok egész Budapestig fogják kergetni a németeket és a kommunisták majd minden papot felakasztanak. Ez a színész titokban kommunista volt. Nádor páter a színész révén jutott kapcsolatba a földalatti kommunistákkal. Nem sokkal előbb, hogy a Vörös Hadseereg körülrárta a magyar fővárost és megkezdte ostromát, személyesen is találkozott azzal a szótlan kis belvárosi szabósegéddel, aki Budapest felszabadulásának percében szovjet altábornagyi egyenruhát öltött magára és a felszabadult Magyarország politikai rendőrségének főnöke lett: Sztálin igazi jobbkeze az első számú hóhér. Nádor páter tőle kapta a titkos utasítást, hogy azonnal hagyja el Budapestet és Kecskeméten várja meg a felszabadító szovjet hadsereget. Így csöppent bele a politikába. Minthogy az oroszok különösképpen támogatták, ő vette kezébe a polgári parasztpárt szervezését és közoktatási miniszter volt egy ideig. A dolgok logikája szerint továbbra is a kis szabósegédtől kapta az utasításokat, az ő parancsára robbantotta fel saját pártját, mert az akkor még nyílt sisakkal harcba induló Magyar Kommunista Párt csúfosan megbukott az első Szabad választáson és gyorsan kiírták az új választásokat. A páternek orosz parancsra új pártot kellett alakítania. De a választásokon ügyesen megbuktatták. Röpcéduláinak terjesztését ugyanis szovjet katonákra bízta, ezért aztán mindenki inkább a kommunistákra szavazott, akik ekkor nemzeti színű zászlót lengettek. Nádor páter rémülten menekült a Tisza partjára. De a politikai közszereplés mérge vagy a lelkiismeret-furdalás nem hagyta nyugton. Ezért szánta el magát, hogy jegyet igényel a kultúrbuszra és a hajdani Sabariába

jön. Minden oka megvolt az óvatosságra, hiszen Magyarországból bíboros hercegprímása évek óta fegyházban volt, Kalocsai érseke szintén, két püspök börtönben ült, másik kettőt házi őrizet alatt tartottak, Szombathely elaggott püspökét is bizonyára szemmel tartotta a politikai rendőrség. Érthető volt az is, hogy megijedt a Goethe-idézetől és amennyire százhusz kilójától telt, lehetőleg fürgén le akart szállni a kultúrbuszról.

A nagyon kövér emberek nem tudják, hogy milyen óriási feltűnést keltenek. Tiszadaru plébánosa is azt gondolta, hogy az emberek azért nézik meg, mert ő a híres páter.

A dolgozók állama szeret ünnepelni. Minden alkalmat megragad, hogy zászlókat lobogtasson, újabb és újabb győzelmekkel dicsekedjen. Legújabb győzelme a kultúrbusz volt negyvenhat utasával.

A Romkertnél összecsődült tömeg a vörös zászlók és szovjet címerek alatt a hangszórók vidám zenéje közben kíváncsian nézte az érkezőket.

– Ott jön egy nagy fekete sakkbástya – mondta valaki, amikor Nádor páter lába földet ért.

Valaki megjegyezte:

– Ezzel az autóbusszal érkezik, csak békepap lehet.

Egy harmadik ácsorgó hangosan szólt:

– Ó a páter! Hát nem ismeritek meg? Öt éve tele voltak az újságok a fényképeivel.

Ezt maga Tiszadaru plébánosa is meghallotta. Mint-hogy nem volt hiúság nélkül, barátságosan elmosolyodott és bólintott, mintha köszöntést viszonzna. Pedig senki sem köszönt neki.

Az egyenruhás szőke IBUSZ-hölgy belefűjt sípjába. Aztán bemagolt mondókája szerint csicseregni kezdett.

- Elvtársak! Példás rendben sorakozzunk! A hajdani Pannónia fővárosában vagyunk. Látni fogunk sok mindefféle ósdi babonáságot. Kolosszális szobortöredékeket mutatunk be az elvtársaknak. Látni fogjuk a zsarnok óriás arcképszobrát...!

Ballagó Vendel valamit súgott dr. Kis Farkas fülébe, de annak az arca ijedten megvonaglott.

- Látni fogjuk, elvtársak, - folytatta az IBUSZ-görl - az Antonius-dinasztia késő antik művészetét. Sajnálatosan a kolóniaalapító római császárnak eddig egyetlen szobrát sem sikerült feltárni, de a régész elvtársak Feszített Terv keretében dolgoznak. Így hát minden reményünk megvan rá, hogy egy nap kibukkan a föld alól Claudius császár szobra is... A markomannok, a quadok és a szarmaták döntötték meg itten népi erejükkel a rabszolgatartó birodalmat. Sajnálatosan sok értékes műemléket is elpusztítottak...

- Mint a mai szarmaták - suttofta Nádor páter nagy tetsifülébe a régész tudós.

- Nehéz a levegő, vihar lesz... - nyögött a pap.

A kis szőke pisze rámosolygott a páterre és tovább csacsogott.

- A haladó szocialista régészeti tudomány minden erejét latba vetve dolgozik és napfényre hoz ókori kincseket népi államunk gazdagítására. Látni fogunk, elvtársak, ritka becsű művészi domborműveket. Figyeljük majd meg a 183-as számú dombormű gúlájának oldalán a tobozpikkelyt. Ez az ábrázolás egy részeg isten kultuszával kapcsolatos. Dionysosnak hívták, szerette a tobozpikkelyt. Látni fogjuk majd, elvtársak, hogy milyen sötétségben élt az emberiség mindaddig, amíg a szabad kutatás szelleme meg nem nyitotta az utat a marxizmus-leninizmus-sztalinizmus felé...! A mai

naptól kezdve Pártunk és kormányunk jóvoltából hazánk dolgozói megtekinthetik annak a sötét múltnak mélységeit, ahová a Vatikánnal és a nyugati imperialistákkal szövetkezett belső ellenség ismét le akar taszítani minket. De mi, elvtársak, tíz körmünkkel megvédjük népi demokráciánk kulturális vívmányait!

– Káposzta paradicsommal – morogta Ballagó Vendel az orvosnak.

– Hát az meg mi?

– Zöldség vörössel keverve.

Nádor páter legszívesebben elmenekült volna. De engedelmeskedni kellett az IBUSZ-hölgynek, türelmesen beállt a sorba.

S míg a hangszórók az ukrán partizánok dalát harsogták, a kultúrbusz negyvenhat boldog utasa besétált a zászlókkal díszített kapun, Lenin, Sztálin és leghűbb magyar tanítványuk életnagyságú képei alatt, a római kori kiállításra.

3.

A pap mögött ott topogott a sorban a régész és az orvos.

Mikor kölcsönös bemutatkozás során a Magyar Tudományos Akadémia volt tagja megtudta, hogy a borbélylegény külsejű fiatalember, aki a lemurok iránt érdeklődik, a budapesti tüdőklinika tanársegéde, benyúlt a zsebébe és egy kék füzetet vett elő.

– Itt van. Olvasgassa egy kicsit.

– Mi ez?

– Részlet egy kollégám titkos naplójából. Ő is lemur.

– No és?

- Rólam szól. És megtudja belőle azt is, hogy kik a lemurok.

Dr. Kis Farkas János átvette a füzetet.

- Itt! Itt...! Ezt a részt olvassa, amíg bejutunk a kertbe Jupiter szobrához.

Ballagó Vendel rábökött az egyik lapra és a borzas kis orvos olvasni kezdte:

„Sohasem fogom elfelejteni Falstaffot...! Télen-nyáron ott kuporog a háromlábú turistaszéken a mérnök műszere mellett, az álláspontnál. (Még majd megmagyarázom álláspontjainkat...!) Nem felejttem a távoli képet, télen a havas hómezőt, nyáron a tikkadt pusztát. A mérnök mindig dühös és izgatott, fél lábbal a börtönben van, mert méréseiben tévedhet. Műszerének távcsövébe kukucskál, leolvassa és diktálja a számokat. Falstaffnak diktál, és Falstaff szorgalmasan jegyez. Esőben, hóban, sárban, fagyban és őrzítő pusztai hőségben jegyezget ő. Az álláspontról rendszerint kiabálás hallatszik: a mérnök ordít és szidja Falstaffot...

Úgy bánik Falstaff-fal, mint a kutyával. Azért bánik úgy vele, mert Falstaff a rendszer páriája és megvetette. És minthogy Falstaff a rendszer páriája és megvetette, hangosan szidni kell őt, mert ezáltal érdemeket lehet szerezni a párt titkos besúgója előtt, aki hallja, miképpen szidja Falstaffot, a mérnök...

Maga híg agyvelejű bitang! Maga szándékosan szórakozott. Elírja a számaimat. Maga szabotőr! Maga részeg. Menjen haza, pusztuljon innen! Gyáva koldus!... - ilyeneket kiabál neki. És Falstaff alázatosan túri, mert ez még százszor jobb: elszenvedni mindezt földet mérve a kabai pusztán, mint ukrán ikon tolvajaként a demokratikus rendőrség kezébe kerülni.

De Falstaff fellázadt egy napon. Mindnyájan láttuk és hallottuk, miközben drótokat feszítettünk, láncot húztunk, karókat hegyeztünk. A kunhalom tetején felugrott, apró turistaszékét odébb rúgta és ezt kiáltotta:

– Mérnök kartárs, ember vagyok én is!

Ordításától mindnyájan megborzongtunk.

Ó, bárcsak jöttek volna zsidók és leviták! Megkérdezték volna a kabai pusztában kétségbeesetten kiabálótól, aki emberi méltóságának roncsait védelmezte: Ki vagy te? És Falstaff joggal felelhetne volna: Én a pusztában kiáltónak szava vagyok. Egyengessétek az amerikaiak útját, amint a *Free Europe* mondta!

De nem jöttek zsidók és leviták. És azóta sem érkeztek meg az amerikaiak...”

– Maga mer ilyesmit hordani a zsebében? – kérdezte dr. Kis Farkas János halkán és vissza akarta adni a füzetet.

– Olvassa csak tovább nyugodtan. Nincs semmi vész – biztatta Ballagó Vendel. – Engem hamarosan rehabilitálni fognak.

Az orvos körülnézett, hogy nem figyelik-e őket a Romkert árnyas fái alatt. Aztán tovább olvasta:

„Falstaff azóta büntetésből köveket cipel, mérnöki köveket. A kisebb 32 kiló, a nagyobb 48 kiló. Azokat ássa le a kőkemény szikes talajba. Bár a Magyar Népköztársaság munkatörvénye a súlyos testi munkásnak külön pótdíjat ír elő, Falstaff minden pótdíj nélkül a legalacsonyabb órabért kapja. Ennek két oka van.

I. számú ok: népi alkotmányunk szerint legfőbb érték az ember.

II. számú ok: Falstaff nem tiltakozhat, mert ő lemur.

Falstaff izmos legény. Az erejét nem lehet megtörni. Két szenvedély élteti: a gyűlölet és a remény. Jobban gyűlöli a párton kívüli mérnököt, mint magát a Pártot. Tudja, hogy az oroszok gyorsan és váratlanul fogják elhagyni Magyarországot, talán éppen holnap.

Ezért őrzi olyan féltékenyen a kerékpárját. A Vörös Hadsereg hirtelen kivonulása miatt bármely percben megállhat a vasúti személyforgalom és akkor neki kerékpáron kell Budapestre nyargalnia családjához az örömnünpre...”

– Nagyon szellemes írás, ugyebár? – kérdezte vigyorin a régész az orvostól.

– Ne maradjunk le, elvtársak! Ráérünk majd később olvasni, tartsuk be a rendet! – szólt rá az orvosra a kis IBUSZ-hölgy.

De minthogy aztán nem törődött többet vele, dr. Kis Farkas János néhány lépést tett előre a sorban és tovább olvasott.

„Merjem-e elárulni ezek után, hogy kicsoda Falstaff? Miért is ne! Hiszen gondosan el fogom rejteni naplómát. Míg a népszabadság nevében népünk rabszolgaságban él, addig feljegyzéseimet senki sem fogja olvasni.

Falstaff csupa izom, szikrázó szellem, tárgyi tudás, nyelvtelenség, szomjúság, éhség, étvágy, zene, ókori síremlék; vers és dombormű, ez az ember. Azért neveztük el Falstaffnak, mert három vöröshagymát is meg tud enni egy darab zsíros kenyérral és ettől jókedvében énekel, még hozzá olasz operaáriákat. Egy spanyol filozófustól azt tanulta, hogy a művészetek elembertelenednek, azaz kezdik függetleníteni magukat az emberi igényektől, az emberi tetszéstől, magától az emberi természettől. Picasso *Kék ruhás nője* épp olyan embertelen, mint a marxizmus...

Igazi nevét nem írom le, de megmondom: Falstaff az ország legkiválóbb régész tudósa. Azaz csak volt. Mert ma lemur.

A lemur pedig a Magyar Népköztársaság osztályon kívüli páriája, aki a börtön elől a pusztába menekült. Ott télen-nyáron húzza az acél mérőszalagot, köveket cipel és nyargal a kitűzőrúddal. Ezek vagyunk mi. Lemurok.

Már szerepeltünk Goethe *Faustjában*. Mi mértük ki az öreg, vak Faust sírját Mefisztó parancsára. Mi voltunk serény eszközei az ördög kezébe került Faust utolsó álmának, aki a mocsár helyén boldog országot akart teremteni. Manapság a mi Mefisztónknak hegyesre pedert ősz bajusza van, életnagyságú plakátokon mindenütt látható. Moszkvában lakik, a Kremlben...”

- Nem olvasom tovább. Itt van. Dugja el gyorsan! - suttogetta a tanársegéd, bár egyébként hangosan szokott beszélni.

A tudós átvette a füzetet.

- Falstaff egyébként én vagyok - mondta és udvariasan összecsapta bokáját, mint hajdan a huszártisztek.

- Zárkózzunk összebb, elvtársak! Legényesen! - vezényelt az IBUSZ-görl. A kultúrbusz negyvenhat utasa, mint a Párt által parancsolt május elsejei felvonulásokon, négyes sorokban lépegetett a Romkert kavicsos útján Commodus római császár kolosszális arcképszobra és a Jupiter tiszteletere állított óriás hexagon irányába, ahol a fák között kifeszített vörös lepedőkön nagy fehér betűk hirdették:

„RENDSZERES FELTÁRÁSSAL HARCOL A BÉKÉÉRT ÉS AZ ÖTÉVES TERV SIKERÉÉRT A MAGYAR RÉGÉSZETI TUDOMÁNY!”

Ballagó Vendel gondosan belső zsebébe csúsztatta a titkos naplót, az előtte cammogó Nádor páter ezt mondta magában:

„A világ legegészségesebb itala a csopaki rizling. De néha le kell nyelni, kegyelmes uram, egy kupica vodkát, még ha árt is a szívnek meg a májnak.”

Elhatározta ugyanis, hogy ezt fogja mondani mielőbb a püspök úrnak.

Az óriás császári kőfej előtt Szombathely város és az ásatások hivatalos képviselői fogadták szürke arccal a kultúrtutasokat. A csoportban ott volt már az a három elvtárs is, köztük a micisapkás a vörös szegfűvel, akik magát a kultúrbuszt képviselték. Nyakkendő nélkül ingujjban voltak valamennyien, ahogy ezt népgyűléseken nyári időszakban előírja a pártillem.

Az előtérben egy ferde arcú, szomorú ember állt, a helybeli múzeum igazgatója. Ő volt az ünnepség hivatalos szónoka.

Falstaff a tanársegéd fülébe súgta:

– Jól ismerem a fickót. A felszabadulás előtt rozsdás vízvezetékcsöveket javított a Nemzeti Múzeumban.

A hársfák alatt Commodus császár kőfejénél a hivatalos személyek mögött nagy csődület tolongott. Azoknak az üzemeknek a dolgozóit, amelyek vasárnap nem működtek, kirendelték az első kultúrbusz utasainak fogadtatására. A leányiskola növendékei kis vörös zászlókat lengettek, a kommunista ifjúmunkás szervezet „kis pajtasai” üdvözlésükre vörös nyakkendővel sorakoztak és kórusban kiáltották:

– Éljen Sztálin!

Nyakukban géppisztollyal kék ruhás rendőrök tartották távol a tömeget Commodus márványfejétől. A ki-

vezényeltekhez önkéntes kíváncsiak is csatlakoztak nagy számban.

A szónok türelmesen várakozott és időnként ő maga is tapsolt Sztálinnak – vagy az érkezőknek talán? Ezt bizonyosan nem lehetett tudni. De beszédét még mindig nem kezdhetette meg.

Ezalatt a régész Nádor páttert is megnyerte a maga számára hallgatóságnak. Kidagadó nagy hasán elől a reverendáján megfogott egy gombot, amelyről a fekete szövet lefeszlett.

– Másfél hét alatt 311 nehéz követ ástam le a kabai pusztában, a derekam majd megszakadt. Akkor jött a távirat. Hazarendeltek a Múzeum és az Akadémia nevében. Mit gondol, főtisztelendő úr, miért? Zavart kifogásokat dadogtak és megígérték, hogy sürgősen rehabilitálnak. Na, találja ki, miért!

– Éljen Sztálin! Éljen Sztálin! – sivalkodtak a „kis pajtások”.

– Éppen egy hete – folytatta Falstaff – egy kijevei archeológus érkezett Budapestre. A tiszteletére rendezett banketten az volt első kérdése: Hol van Ballagó Vendel elvtárs, az én édes jó cimborám...? 1942-ben ugyanis együtt törtünk borsot Kijevben a németek orra alá, miatta akart engemet letartóztatni a Gestapo. Nem merték neki megmondani, hogy Vendel nem tudós már, hanem lemur... Ezért rehabilitálnak most rohammunkával engemet. Előlegképpen két évi fizetésemet gyorsan kifizették. Soha életemben nem volt ennyi pénzem, tele vagyok gubával!

– Elvtársak! – hangzott Commodus sziklaarca előtt a volt vízvezeték-szerelő szava. – Pártunk és kormányunk bölcs intézkedése alkalmat ad nekem, hogy eme nagy kul-

turális esemény alkalmából Szombathely városában üdvözljelek titeket. Kezdetben a kiskocsmákban vívott kártyacsatáktól a Természetjárók Turista Egyesülete igyekezett elvonni az embereket. A szabad természet ölen nemcsak az egészségesebb életmódhoz szoktak hozzá a dolgozók, hanem megismerkedtek a munkásmozgalom célkitűzéseivel is. Államunkban, ahol minden hatalom a nép kezében van, hatalmasat ugrottunk előre. Természetjárókból kultúrajárók lettünk.

– Vadbarom – morogta a régész a pap fülébe.

A Sabaria Múzeum igazgatója a továbbiakban arról beszélt, hogy vegyíteni kell a természet és a kultúra kincseit. Ennek az elvnek eleven képviselője a kultúrbusz.

– Nagy dolog ez, elvtársak! Közölhetem veletek, hogy bárminő drága kincsünk is az itten feltárt szarkofág bacchusi jelképekkel, szívünk még inkább örül annak, hogy a Hámán Kató utca és a Petőfi utca sarkán új bölcsődét nyitottunk meg azon a helyen, ahol 232 agyagszobrocskát találtunk.

Bejelentette a szónok, hogy a régen letűnt rabszolgatartó világ gonosz babonáságának bizonyítéka gyanánt napfényre került egy dombormű, amely körmenetet ábrázol Ízisz egyiptomi istennő tiszteletére. Egyszerre méregbe gurult és öklét rázva folytatta:

– Államunkban, ahol minden hatalom a népé, egyesek még mindig rendeznek körmeneteket. Csakhogy Ízisznek mostan más neve van! A Vatikán és a vele szövetkezett belső ellenség másképpen nevezi azt!

Falstaff a páter fülébe súgta:

– Ne hallgasson oda, főtisztelendő úr.

A volt csőszerelő hirtelen befejezte a beszédét, Sztálin és a leghűbb magyar tanítvány éltetésével. Tapsolásban ő

maga járt elől jó példával, csattogtatta két nagy tenyerét. Voltaképpen önmagának tapsolt.

És kénytelen-kelletlen tapsolt mindenki. A „nagy fekete sakkbástya” is összecsapkodta kövér tenyerét, tapsolt mellette a lemurból tudós akadémikussá visszavedlett Ballagó Vendel, zsebében a titkos naplóval, és ütemesen tapsolt a tömeggel együtt dr. Kis Farkas János, pedig a menyasszonya nem kapott jegyet a kultúrbuszra. A titkosrendőrség kék szalagos tányérsapkáját viselő trombitások, dobosok és cintányérosok letették hangszereiket és úgy tapsoltak.

Mikor aztán a tömeglélek titkos mércéje, amely áradást és apadást épp olyan megbízhatóan jelez, mint a párizsi Pont d’Alma zuávja: ez a hideg arc csendre intette a tapsolókat, megkezdődött a Romkertben a római kori kiállítás bemutatása. Az ÁVH-nak nevezett titkosrendőrség zenekara rázendített a népi indulóra, amely azt mondja Moszkváról: „te drága, szép!” – és a Sabaria Múzeum igazgatója az IBUSZ-hölgy társaságában magyarázni kezdte a kultúrbusz utasainak a látnivalókat. A kultúrutasok közé vegyültek a szombathelyiek: kirendeltek és kíváncsiak vegyesen.

Az első állomás mindjárt a kiállítás legfőbb nevezetessége: a Jupiternek szentelt hexagon hatalmas sziklamaradványa volt. Ennek a képe díszítette a budapesti Vigadó téren az IBUSZ-plakátokat. A vörös zászlók és az elvirágzott gesztenyefák erdejében úgy állt ott, mint egy ötemeletes budapesti bérház, amelyet a földszintig lebombáztak a felszabadítók.

– Nagy kár, hogy mosdatlan kezek elpusztítottak – szóló sajnálkozva a múzeumigazgató, aki valaha rozsdás csöveket forrasztott.

– Elvtársak! – mondta az IBUSZ-kisasszony. – Úgy néztek meg eztet itten, hogy Szombathely óriási kultúrjelen-tőségét bizonyítja, Pannónia letűnt fénye ragyog rajta. Itten, ahol mi mostan járunk, valaha Capitolium állt. Időszámítá-sunk első századában Sabaria magával Rómával versengett. Értitek, elvtársak?

A VII. kerületi volt kis házmeister lány ezúttal tegezte a kultúrutasokat, és mondókáját egy füzetbe pislogva csicse-regte el.

A Sabaria Múzeum igazgatója megtoldotta a szakszerű magyarázatot.

– Amarra távolabb majd meg fogjuk mutatni – mon-dta – a capitoliumi istenháromság csonkjait. Akkoriban a babonás és bűnös oktondiság az isten három személyét Jupiternek, Minervának és Júnónak nevezte. Míg pedig- len manapság a Vatikán és a vele szövetkezett nyugati imperializmus...

– Adok vattát, főtisztelendő úr – súgta Falstaff, azaz Bal-lagó a papnak. – Dugja gyorsan a fülébe!

– Ízléstelen vadmarha ez a volt csőszerelő és tüdővé-szes képe van – morogta dr. Farkas János, bár nem hitt Istenben.

– Seromovnak hívják – mondta a régész.

– Kit?

– A kijevi szovjet archeológust, akinek én a rehabilitá-ciómat köszönhetem.

Nádor páter óriás hústömege vetekedett Jupiter hexa-gonjának méreteivel. Ott tipegett-topogott a márványroncs körül és színlelt érdeklődéssel figyelte a múzeumigazgató magyarázatát. Valójában leste az alkalmat, mikor szelelhet el a püspöki palotába.

– Jól nézzétek meg, elvtársak, a hajdani sabariai Capitolium ékességének maradványait! Hexagon: ötöt jelent görögül. Öt oldala van... azaz, pardon, elvtársak...! Egy, kettő, három... tévedtem... Tévedtem, elvtársak, mert a hexagon hatot jelent görögül. Hat oldala van ezen sajnálatos, de gyönyörű capitoliumi töredéknek. Amint látjátok, középső oldalára vésték a feliratot Jupiter főisten dicsőségére. A többi oldalakon, azaz öt oldalon... itten tévedtem én meg... pillanatnyilag... amint tehát láthatjátok, fülkébe állított domborművű alakok helyezkednek el. Ezek jelképes értelműek. Időszámításunk I. századában, 85-től 92-ig, folyt a háború Pannónia keleti és északi határain, a dák-szarmata-quad háború...

– No, ezt jól bemagolta. Időszámítást mond Krisztus születése helyett – dühöngött csendesen Ballagó Vendel.

– Szeretném megkérdezni tőle, hogy libazsírban sütik-e a szarmatát, vagy kenyérré kenik.

– Méregzsák a máj, érzékeny mirigy – dr. Kis Farkasnak ez volt a véleménye.

4.

A Jupiter-szobor körül csoportosuló tömegben volt egy kóppott nénike is.

Elvegyült a kultúrutasok és a kíváncsiak közt. Nádor páter közelébe furakodott; őt nézte inkább, mint a hexagont. Köszöntötte is, csöndes „Dicsértességgel”, de a pap, merő óvatosságból úgy tett, mintha nem hallaná.

Vézna öregecske volt. Valaha minden szegény szombat-helyi diáknak ilyen nagynénikéje hozta vasárnap a lakására

a hamuban sült pogácsát. Szürke kontyát divatjamúlt sár-ga szalmakalap nyomta. Nyakában fekete bársonyszalagon pici aranykereszt fityegett. Tollászkodó szürke galambhoz hasonlított, amely időnként ide-oda fordítja csőrét.

A Sabaria Múzeum igazgatója, a volt szerelő, már jó ideje magyarázta Jupiter hexagonját. A hatalmas fehér márványroncsnak tulajdonképpen csak a talapzata és alsó harmada volt meg, csonka félmeztelen alakokkal. Ezek a szobrok csak deréktól lefelé maradtak meg az utókor számára, mindeniket lefejezték kétezer éve a „mosdatlan kezek”.

A múzeumigazgató különösen hosszadalmasan fejtegette, milyen szépségeket rejt Jupiter egyik mellékalakja.

- Rövid szoknyája van, tehát fiú - mondta az igazgató. - Ma a lányok viselnek nadrágot, akkor a fiúk hordtak szoknyát. A ruha is olyan, mint a politika, elvtársak. Divatja van.

- Ilyent nem tanított Lenin - morogta vigyorin a régész.

- Nézzétek meg jól, elvtársak, a római ifjút. Terpeszálásban van, mint a Hungária kapusa, mikor a futballpályán az ellencsapat a kaput fenyegeti. Olyan izmos a lába, mint egy jó centercsatárnak.

Egy cérnavékony hang megszólalt, élesen sipítva:

- Sohase volt az futballista. Én szoktam látni a fejét.

A kopott nénike volt, félig elbújva Nádor páter hatalmas reverendája mögött.

Többen ránéztek, de aztán senki sem törődött vele.

A rend kezdett felbomlani. Már többen is magyaráztak, a szőke kis IBUSZ-görl Commodus császár kolosszális fejénél csacsogott. A lemurból régész tudóssá visszavedlett Falstaff bizalmasan belekarolt hajdani ellenállótársába, a papba.

– Jöjjön, megmutatom főtisztelendő úrnak, hogy hol volt a hajdani Quirinus-bazilika szentélye.

Nádor páter szívesen ment a tudóssal, hiszen a Romkerttől csak egy ugrás a püspöki palota: a székesegyház itt van a fák mögött és vele szemben lakik a kegyelmes püspök úr, akinek vodkát fog ajánlani. Éppen csak át kell sétálni a Vár-közön. A páter remélte, hogy Ballagó Vendel oldalán észrevétlenül kiballag a Romkertből.

Dr. Kis Farkas János habozott egy pillanatig: menjen-e inkább Commodus fejéhez, ahol a csinos kis idegenvezetőnő cseveg? Avagy kövesse a lemurt és a pátert? Menyasszonyára, Violára gondolt és a Quirinus-bazilika mellett döntött.

De ment velük, mintha Nádor páter hústömege vonzaná, a nénike is.

Falstaff magyarázott. A körülállók rögtön észrevették a furcsa tüneményt: olyan valaki beszél, aki érti is a dolgát. Megneszelték, hogy ez a pirospozsgás, angolbélzín-képű férfiú többet tud a kiállított szobrokról, mint a hivatalos magyarázók. A népi demokrácia által eltiport régész-tudós, a rehabilitáció biztos tudatában, bátran beszélt. Hatalmas elégtételt érzett. Áradt belőle a szó, amelyet a kabai pusztában beléje fojtottak. Beszélt, beszélt a körülállóknak. A galambszürke nénike különösen áhítattal hallgatta.

Mint minden igazi archeológus és történész, költő volt ő is egy kicsit, nemhiába ismerte eredeti franciában Mallarmé verseit és szerette az „érthetetlen” Bartók Béla zenéjét. Felidézte, mi volt itt ezen a helyen Krisztus urunk születése után az I. században, nem félt kimondani az Úr nevét.

A távolból az IBUSZ-hölgy csicsergése ide hallatszott. Gyümölcsökkel teli kőedényről magyarázott, háromszögű oromzatban két párdúc közt.

- Figyeljük meg, elvtársak, az ellentétesen úszó tengeri griffek plasztikusan kiképzett alakjait a csavart törzsű oszlopon!

- Én itt voltam kisdíák, itt gyűjtöttem a színes köveket - mondta Ballagó-Falstaff. - A Quirinus-bazilika padlómozaikjait hordoztam haza, szent férfiak lába nyomát raktam a zsebembe...

- Oda nézzenek! - sikoltott a vézna nénike.

Sovány karjával a Jupiter-szobor csonkjára mutatott.

A tudós abbahagyta a magyarázatot, mindenki a márványroncsra nézett. A nénike belekapaszkodott Nádor páter reverendájába, azt rángatta.

- Látják? Ott van! *Én látom!*

- Mit lát? - kérdezte a régész.

- A nagy fehér sziklán a bátor ifjút!

- Hol?

- Ottan, ni! A székesegyház innenső tornyának irányában... a kereszt alatt!

- A hexagon?

- De most a feje is látszik. Nem futballista az, kérem. Dehogyan futballista.

- Hát kicsoda? - kérdezte érces hangon dr. Kis Farkas János.

- Hogy kicsoda, lelkem...? *Hát Szent Márton.*

Az orvos belemarkolt borzas hajába, harsányan nevetett. Ezt a hangját nem szerették a tüdőklinikán a kórtermekben, ahol néha vért is hánytak a betegek, de ő nevetett.

- Menjen haza aludni, nénike.

- De én *látom!* Odanézzenek! Sohasem volt az Jupiter-szobor, Szent Márton szobra az, lelkem, Szent Mártoné, aki itt született Szombathelyen.

Az orvos tovább évődött vele.

- Szent Márton nyara majd novemberben lesz, akkor jelennek meg a holtak lelkei.

- Az lehetséges, hogy akkor fog itten mindenkinek megjelenni.

- Szent Márton?

- Ó bizony, lelkem. Az előbb még láttam a bátor ifjút, egész alakját, a fejét. Mostan már eltűnt. De nekem megígérte, hogy vissza fog jönni. Gonoszak az emberek. Lehetséges, hogy már novemberben vissza fog jönni.

- Maga társalogni szokott Szent Mártonnal, nénike?

- Bizony ám. Azt mondotta nekem egy estefelé lámpagyújtás után, hogy Piroska, én visszamegyek hozzátok egy napon Sabariába és éppen úgy le fogom rombolni Belzebub pogány oltárait, ahogyan leromboltam azokat Galliában.

Falstaff kimeresztette a szemét.

- Hol rombolta le?

- Nekem azt mondta, hogy Galliában.

Még akart valamit kérdezni a régész, de torkán akadt a szó.

Nádor páter fekete reverendája mögül egy mord arc emelkedett ki. Valaki megragadta a galambképű nénikét.

- Azonnal jöjjön velem.

Mindenki megdermedt. Az emberek szétrebbentek. Voltak, akik óvatosan imbolyogva, csak éppen eloldalogtak. De voltak, akik futottak, kockáztatva ugyan a feltűnést; de a gyors menekülés biztosabb útját választották.

A férfi, aki a nénike karját markolta, nyilvánvalóan polgári ruhás rendőrnyomozó volt; ezek jártak mindenfelé az országban és a szombathelyi csikorgó, ócska sárga villamosra is felültek csak azért, hogy hallgassák, miről beszélnek az

emberek. Arca hideg, kemény és szürke volt, mint a Romkertben kiállított hajdani veteránus, Sextus Uttiedius Celer sírköve, amelyet egy delfin és egy medúzafő díszített.

– Jaj! Ne szorítson annyira! – nyöszörgött a nénike.

Sextus Maecius Sabinus megelevenedett hasonmása mögött ott állt három ember, mindhárom ismerős: a kultúrbusz három utasa, akiket a veszprémi Vörös Csillag Szálloda előtt ünnepélyesen üdvözöltek a helybeli funkcionáriusok. A micisapkás, akitől mindenki leginkább félt, a vörös szegfűt igazgatta gomblyukában és hátrább állt; hanem az, akit a kultúrutasok az IBUSZ képviselőjének vélték, előrelépett és intézkedni kezdett.

– Csak minél kevesebb feltűnést, Szopor elvtárs. Oszol-tassa az embereket, hanem ezt a három embert itt, ni... ezeket hívja be magával.

Először is Falstaffra mutatott, a régészre, akit, hála Seromov szovjet tudósna, hamarosan rehabilitálnak majd.

Aztán megfogta dr. Kis Farkas János tüdőszakorvos ruhájának csücskét és figyelmesen ránézett, mintha a kelme anyagát vizsgálná.

– Maga is velünk jön.

– Hová, kérem?

– Semmi idegesség. Csak egy kis tanúkihallgatásra.

De már Nádor páter nagy kövér hasát fürkészte az IBUSZ állítólagos kiküldöttje. A kopott és kifényesedett reverenda megfeszült rajta és a gomboknál mély ráncot vetett.

– Maga is csatlakozzon a menethez, tisztelendő úr.

„Hiszen engem vár a kegyelmes püspök úr!” – majdnem kiszaladt Nádor páter száján. De inkább gyors fohászt rebegett magában és engedelmesen bölintott.

– Szabadság, Szopor elvtárs!

Az IBUSZ-megbízott elköszönt és intett; a micisapkás és a harmadik is elsietett vele együtt. Megálltak távolabb egy római kori sírkő előtt. Korinthoszi fejezetű féloszlop volt és épp most magyarázta vidám csicsergéssel a kis szőke idegenvezető nőcske, hogy a halott, akinek emlékét hirdeti, a sírfelirat szerint olyan bátor volt, mint az örök istenek és a lova a szélvésznel sebesebb, a legokosabb a világon.

Az elvtársak innen nézték, amint Szopor elvtárs, még mindig vasmarkában tartva az ijedt szürke galambot, a kijárat felé tessékeli a papot, a régészt és az orvost.

A zöld lombok alatt az IBUSZ-görl tovább magyarázott.

– Figyeljük meg, elvtársak, hajdani hazánkfiának, az apollói előnévvel kitüntetett légio veteránjának sírkövét! Az alvó férfialak az alvilágba távozott halottat jelképezi. A föléje hajló bájos női alak a bús sorsáért, a lebukásért vigasztalja. Ő a holdistennő, elvtársak! – mondta és nevetgélve hozzátette: – Ma is ő a mi egyetlen vigaszunk.

A sírkőarcú Szopor elvtárs elöl haladt Piroskával, akinek Szent Márton ígért valamit. Engedelmesen követte őket a három tanú, középen topogott a „nagy fekete sakkbástya”. A menetet, tisztos távolban, az ÁVH rendőr zenekarának dobosa zárta be, de a nagydob helyett ezúttal géppisztoly függött a vállán.

Az IBUSZ-görl elhallgatott, egy percig mindenki őket nézte. Olyan csendben mentek kifelé, mintha a Romkert átalakult volna temetőkertté.

5.

Kimehettek volna a Sörház utca felé is a Romkert hátsó kijáratán, de Szopor elvtárs a főkapun vezette ki őket a vörös zászlók és a vörös lepedők alatt, amelyeken fehér betűk hirdették az ötéves terv szolgálatát a régészet és a kultúra nevében. A Vár-közön sétáltak végig, amerre Nádor páter a püspökhöz akart osonni, és megkerülve a Romkertet, a tűzoltóság elé érkeztek, amelytől nincs messze a rendőrség.

A valami okból „járási jogú várossá” lefokozott hajdani vármegyei székhely rendőrkapitányságának kapuját géppisztolyos rendőr őrizte. Szopor elvtárs cédulát csúsztatott az őrszem kezébe és elindult ugyanazon az úton visszafelé, amerre jöttek. Az ÁVH nagydobosa már nem volt olyan szemérmes, mint kezdetben; géppisztolyának agyával a Perint-patak partján, ahol kevesen jártak, megbökdöste Ballagó-Falstaff hátát.

– Szaporábban, hé!

De Szopor elvtárs leintette:

– Csukamájolaj!

Nem lehetett tudni, ez mit jelent. De a nagydobos ettől fogva udvariasabb volt. Cigarettaival kínálta a Kiskar utca és a Vorosilov út sarkán Nádor pátert, de ő nem fogadta el; köszönettel a sajátjára gyújtott rá.

Piroska vékony karja mosogató csutakként elfacsarodott az erős rendőrmarokban.

– Jaj, a kis pillangóm!

Sárga szalmakalapjából ott, ahol a hajdani Borostyánkő útból kiágazik egy utcácska a Majakovszkij tér felé, kihullott a kalaptű és a tű végén az apró ezüstlepike. Dr. Kis Far-

kas János felvette a járdáról és a kezébe akarta adni. De Szopor elvtárs vette magához a tűt.

– Még csak az kellene, hogy felszúrja velem az ütőerét! – mondta és a kis ezüstpillangót zsebre tette.

A Borostyánkő út valaha a gazdag Itáliával kapcsolta össze Sabariát. Most arról volt nevezetes, hogy az út mögött egy eldugott mellékutcában, amelyet „kék ávosok” őriztek, hatalmas modern palota épült, amely méreteiben jóval felülmúlta a püspöki palotát. Vasrácsos kapuját éjjel-nappal marcona egyenruhás férfiak őrizték. E mögött a kapu mögött szoktak örökre eltűnni emberek, akik lakásukban dollárt rejtegetnek vagy a Vatikánnal és a nyugati imperialistákkal tartanak fenn bármiféle kapcsolatot. Ide hozzák be a „zöld ávosok” a határról azokat, akik át akartak szökni Ausztriába, de fennakadtak a szögesdrót-kerítésen vagy elcsípte őket a határőrök kutyája.

Nádor páter Tiszadaru kis plébániáján sem felejtette el azt, amit a hajdani szórtlan kis szabósegéd-től hallott. Tudta jól, hogy a börtönöket és az internálótáborokat az ÁVH-nak nevezett szorgalmas intézmény tölti meg színültig. Nem volt titok számára, hogy a titkosrendőrség is „versenyben” van és az ötéves tervet szolgálja: előre megállapított számokat kell teljesítenie. Míg százhusz kilóját cipelte a hajdani Borostyánkő úton, tisztában volt vele, hogy a szombathelyi ÁVH-nak is megvan az évi terve 1952-re, bizonyos számú fasisztát kell termelnie az igazságügyi hatóságok számára. Ily módon a vézna kis ijedt galamb égből hullott manna volt az éhes Szopor elvtárs számára.

Neheztelt magában a nénikére, akinek a fecsegése miatt késve fog érkezni a püspök úrhoz, aki pedig bizonyára ebédre várja.

– Ó, szent marhaság! – morogta magában.

Így forgatta ki magában az egykor elevenen elégetett eretnek Husz János szavait, aki „*sancta simplicitas*”-t mondott és a lángok nyaldosták közben.

Ballagó Vendelnek lila volt az arca a váratlan vértolulástól. Mogorva képpel követte a pap oldalán Szopor elvtársat és vészna kis áldozatát. Bozontos szemöldökét tépdeste. Mióta a kijeji „Trónoló Mária” miatt a múzeumból és az Akadémiából kiüldözték, éveken át pontosan attól rettegett, ami most bekövetkezett: a titkosrendőrség karmai közé került, még ha tanúként is.

Félelmek kínozták, nem tetszett neki a dolog. Tudatában volt, hogy ő hivatalosan még mindig csak lemur Mefisztó szolgálatában, hiszen még csak ezután fogják rehabilitálni. A gondolatra, hogy a titkos napló kipottyannak a zsebéből és Szopor elvtárs megtalálhatja, borzongani kezdett a háta közepe.

– Hová vezet minket, tisztelt elvtárs?

– Majd megtudja – felelte Szopor elvtárs, minden részvét híján.

Dr. Kis Farkas János bosszankodott magában, hogy miért is nem ment el ő inkább azzal a csoporttal, amely az IBUSZ-görl csicsérgését hallgatta. Őt egyébként nem gyötörték aggodalmak. Ugyan mi baja is származhatna abból, hogy hallotta egy ostoba vénkisasszony fecsegését? Népi származása és a szocialista társadalomban elfoglalt hasznos állása miatt teljes biztonságban érezte magát.

A tér sarkán befordultak és most már hamarosan a rettegett palota elé érkeztek.

A palota a földből nőtt ki, mint a régi Dunapentele helyén a szocialista nehézipar büszkesége: Sztálinváros. Új

volt és ragyogott rajta minden. A népi munkásszállodák szögletes stílusa uralkodott rajta, ablakaiban muskátli virágzott. Egyik oldalán háromemeletesnek, a másikon hatemeletesnek látszott aszerint, hogy a virággal díszített nyájas ablakok nagyok vagy kicsinyek voltak. A kisebb ablakok korszerű lőréseknek látszottak. A tetőn púpos betonbunkerek sorakoztak, nem lehetett tudni, milyen rendeltetéssel.

A vasrácsos kerti kapu nyitva volt. Szőke legény strázsált előtte a „kék ávosok” egyenruhájában. Fegyverekkel alaposan teleaggatta őt őrhelyének fontossága és a moszkvai szolgálati szabályzat. Börtokból revolveragy kandikált ki az oldalán, orosz mintájú szuronyos puska lógott a vállán, a kezében pedig géppisztolyt tartott. Szolgálatát olyan buzgalommal látta el, mint egy főolvasztár, aki az első csapolás óta a nagykohónál dolgozik.

A muskátlis palota előtt díszkert pompázott. A smaragd pázsitot forgó öntözőkészülék spriccelte, mint valaha a gazdagok számára fenntartott magánszanasatóriumok bejáratánál.

Ettől a levegő ózondús volt, mint fent a hegyekben az osztrák határnál akár Bucsú felé, akár Pornóapáti vagy Narada irányában.

Még szivárvány is látszott a vízsugárban.

A nénike a locsológépnél megtorpant.

– Miért hozott engemet ide, elvtárs? A szürke sírkő arcú Szopor felelet helyett kulcsot vett elő a zsebéből és bedugta egy zárba. Azaz a zár nem is volt igazi zár, hanem valamilyen áramvonalas üzemi zár. A fal lassan mozogni kezdett, és mint földrengések idején, halk morajlás hallatszott. A színpadtechnika forradalmának idejében az orosz Sztá-

niszlavszkij lepte meg a színházi közönséget ilyen mozgó falakkal.

Ilyenformán önműködően kinyílt egy nagy ajtó, de nem volt rajta kilincs. Szopor elvtárs ide tessékelt be mindnyájukat. Mikor bent voltak mind az öten, a láthatatlan kerek megint gurultak, hallatszott a föld morgása, a kilincs nélküli nagy ajtó lassan becsukódott a társaság mögött.

Nádor páter úgy tűnt el a palotában, mint Jónás a cethal gyomrában.

Szopor elvtárs végre elengedte Piroska kezét.

Azok közé az emberek közé tartozott, akik évente csak egyszer nevetnek, az októberi nagy orosz forradalom évfordulóján. De most hangot változtatott és nyájasan mosolyogni próbált áldozatára.

– Bocsásson meg, kedves kisasszony, hogy megszorogattam a karját. A maga érdekében tettem. Mert már sokan haragusznak magára Szent Márton miatt.

– Kit bántottam én, elvtárs? – méltatlankodott a néni.

– A közvéleményt bántotta meg. Örüljön, hogy idejében közbeléptem és senki sem tépte le a kontyát.

Piroska, mintha farkasok közé került volna, mint a meseben, reménykedve tekintett a papra. De Nádor páter elfordította az arcát. Ettől siránkozni kezdett.

– Adja vissza, elvtárs, a kis pillangómat!

Tükörfényes hosszú folyosón álltak, ahol minden ragyogott, mert minden új volt. A malter és a festék szagát még nem űzték el durvább szagok. A távolból frissen pörkölt kávé illata érkezett, jelezve, hogy ebben az épületben, legalábbis a vezetők, valódi kávét isznak. Egyébként volt valami kórház jellege a fényes folyosónak. Mind a két olda-

lon fehér ajtók sorakoztak csendben, mintha a szobákban súlyos betegek várnák a főorvosi vizitet.

Szopor elvtárs megnyomott egy gombot és az egyik fehér ajtó önműködően kinyílt.

Mindnyájan beléptek, elöl a pap, utána a nénike a másik két tanúval, és végül a polgári ruhás rendőrnnyomozó. Az ajtó, ugyancsak önműködően, gyorsan becsukódott mögöttük. A szobának más ajtaja nem volt. Egyetlen ablaka, két oldalt virágos mintájú csinos batisztfüggönnyel szegélyezve, a kertre nézett. A mögötte kitaruló kép megnyugtató volt: a háttérben a Romkert lombos fái és a székesegyház két tornya, az előtérben a szivárvány a locsológép forgó vízugarában.

– Foglaljanak helyet, tisztelt uraim. – A titkosrendőr nem „elvtársat” mondott, hanem „uraimat”, a megkülönböztetett tisztelet jeléül, vagy azért, mert kifejezésre akarta juttatni bizalmatlanságát a tanúk demokratikus meggyőződése iránt.

A szobában volt egy íróasztal, mögötte nyitott szekrény polcokkal és mindenféle irományokkal. Az asztalon is iratok, könyvek és újságok heverték. Az asztal előtt kényelmes karosszékek álltak párnázott ülésekkel.

Szopor elvtárs hideg, szigorú arccal megint megnyomott egy gombot. Ettől a mennyezetről függő neoncső villogni kezdett, majd kigyulladt és zöldessárga fényt árasztott szét a szobában. Dr. Kis Farkas János éppen meg akarta jegyezni, hogy semmi értelme fényes nappal a neonvilágításnak, amikor az elvtárs újra megnyomott egy gombot. A szoba nagyot zökkent és süllyedni kezdett. A székesegyház és a szivárvány hirtelen eltűnt az ablakból.

Egy ideig zuhantak lefelé.

– Jaj, szent isten! Hová sülyesztenek el minket? – sikoltozott Piroska.

A férfiak csendben maradtak.

Újabb zökkenésre a szoba megállt. Az ablakon át ki lehetett látni egy hosszú pincefolyosóra, amelynek mesterséges világítása nyári alkonyatokra emlékeztetett a Balaton partján.

Újabb gombnyomásra az ajtó kinyílt.

– Egy kis türelmet kérek, rögtön visszajövök – szólott Szopor elvtárs és kiment.

A kilincs nélküli ajtó becsukódott mögötte.

Azok négyen magukra maradtak.

Mind a négynek penészszerű volt az arca a neonfénytől és helyzetük kényelmetlenségétől.

Nádor páter ráförmedt a galambképű nénikére.

– Hát kellett magának marhaságokat fecsegni Szent Mártonról! Kicsoda maga?

A nénike a kezét tördelte. Ez a hang, a pap részéről, jobban fájt neki, mint Szopor elvtárs markának szorítása.

– Szabó Piroska varrónő vagyok a Dimitrov utcából.

– Hát nem nőtt még be a feje lágya?

– Benőtt az, kérem, édes főtisztelendő úr. De belém szállt a buzgalom, amikor megpillantottam a bátor ifjút, a drága Szent Márton, aki...

– Hagyja abba ezt az ócska dumát! – kiáltott rá az orvos pesti jassznyelven.

Ettől a goromba hangjától szoktak félni a tüdőbetegek a klinikán.

Falstaff felugrott a karosszékből és izgatottan rázta öklét, mint a kabai pusztában, mikor a goromba mérnökkel szállt szembe. Nekitámadt Piroskának és dühödten szidta.

– Maguk hoznak bajt miránk a maguk vallási ostobaságával! A kotlóstyúknak több esze van, mint magának... maga félteknő! Maga ázott ürge... maga... Tudja, mi maga? Maga harangkötélből font savanyú túrós kalács!

Nádor páter előkotorta breviáriumát és dohogott közben.

– Tiszadarun az ilyen vénlányok halálra untatnak engem szent jelenéseikkel. Van olyan, amelyik minden héten együtt csónakázik a Tiszán Gábor arkangyallal.

– Ne tessék már ilyeneket mondani, édes főtisztelendő úr – rimánkodott Szabó Piroska. – Hiszen kihallgatják itten minden szavunkat. Az elvtárs azért hagyott minket magunkra, hogy kilesse, miről beszélünk.

A borzas kis orvos nagyot csapott saját térdére.

– Esküszöm, igaza van!

– Csitt – suttofta Ballagó Vendel egyszerre még zöldebben.

Ettől fogva mind a négyen némán ültek a helyükön. Nézték egymás arcán a penészszínt.

Nádor páter vastag csontkeretes szemüveget halászott elő a hasa tájáról, orrára akasztotta. A fekete bőrbe kötött, kopott *Pars Aestivát* kezdte olvasni ott, ahol találomra kinyitotta. Halkan morzsolta a latin szavakat.

– *At humanum genus, cum nature beatis illis mentibus inferis sit...*

Dr. Kis Farkas János idegesen rákiáltott a maga közvetlen módján:

– Nem templomban vagyunk, hanem rendőrségen! Nem misén, hanem tanúkihallgatáson. Hagyja abba ezt a felesleges óbégatást, főtisztelendő úr! Nem akarok magamnak kellemetlenséget a maga ócska imádsága miatt.

Nádor páter lassan kicserélte szemüvegét, a távolbalátót tette fel és egy ideig nézte az orvost. Aztán visszacserélte és halkabban tovább mormolta:

– ...*omni vi studioque contendit, ut quod ejus fieri potest, illas assequatur. Quomodo?*

Az orvos igyekezett fesztelenül viselkedni, mintha valahol egy kollégájának fogorvosi várószobájában volnának. Az iratok közül bátran felkapott az asztalról egy képes újságot.

– Nini! Amerikai!

Ez a felfedezés annál feltűnőbb volt, mert ebben az időben nem volt szokás Amerikáról beszélni és minden okos ember úgy viselkedett, mintha az USA Alaszkával együtt el-süllyedt volna az óceánban.

Morgott és nyílt az ajtó. Szopor jött vissza. Az orvos gyorsan visszatette az asztalra a képes újságot.

– Bocsánat! – még ezt is mondta.

– Olvasgassa csak, azért van ott – szólta Szopor elvtárs, majd felkérte Piroskát, hogy fáradjon el vele a szomszéd szobába, ahol felveszik majd személyi adatait.

A galambszürke nénike engedelmesen ment vele. Az önbecsukódó ajtóból még visszafordult és rimánkodó pillantást vetett Nádor páterre, de az belemélyedt breviáriumába és nem nézett fel.

A pap mindenképpen ki akarta mutatni, hogy nem ismeri őt és semmi köze sincs hozzá.

Teltek a negyedórák.

A páter belemélyedt szent olvasmányába, a régész me-reven bámult maga elé. Mindketten egymás után szívták a cigarettákat, a népszerű „*Kossuth*”-ot, méregerős kapadohányt. Az orvos az amerikai képes újságot lapozgatta, ő nem dohányzott. Meg is jegyezte, hogy a moszkvai Orvos

Egyetem elfogadta azt a kanadai statisztikát, amely szerint a tüdőrákban elhunytak 99 és fél százaléka dohányos.

- Én nem hiszek benne - suttogta lehelethalkan Ballagó Vendel. - Olyan ez a százalék, mint egy választási győzelem.

Nádor páter rosszállóan felpillantott breviáriumból, mire a tudós gyorsan kijavította önmagát, mondván, hogy a hitleri Németország választásaira gondolt.

- Egyébként - tette hozzá olyan halkán, mint a szűnyög-zümmögés, - a tüdőráknál vannak rosszabb betegségek. Például az, ha itt tartják az embert.

- Ne mondjon már rossz vicceket! - förmedt rá haragosan az orvos.

Tudott egy keveset angolul, bár ezt a keveset is majd-nem elfelejtette azóta, hogy a klinikai kérdőívet a személyzeti főnök számára időnként újra ki kellett töltenie és ő a kérdésre: „Milyen idegen nyelveken beszél?” - angol helyett mindig azt írta be: „oroszul”. Bár oroszul egy mukkot sem tudott.

- Ezek a barom amerikaiak őszibarackkal eszik a szendvicset - állapította meg hangosan.

Egy pittsburgi konzervgyár étvágygerjesztő színes reklámját tanulmányozta, miközben a pap csendesen mormogott:

- *Non nubunt Angeli: at neque etiam Virgo...*

- *Look what you can do with hot cling peaches and hamburger!* - olvasta erős miskolci angol tájszólással az orvos.

Valahonnan jajgatás hallatszott. Mind a hárman az ablakra néztek.

A nyári alkonyat mesterséges fényében egy bekötött szemű meztelen ember tűnt fel a pincefolyosón. Nyilván ő jajgatott.

Csupán egy pillanatig tartott. Jött és eltűnt. Egyedül. Tántorogva.

Azok hárman, a három tanú, egymás penészszerű arcát nézték szótlantul.

Mielőtt megszólalhattak volna, morgott a föld, nyílt az ajtó.

Fehér kabátos pincér guruló asztalkán reggelit tolt be, volt rajta mindenféle finom, manapság ritka eledel: vaj, sonka, csabai kolbász. Fekete haját olyan simára és fényesre kefélte, mint egy olasz filmszínész. Dr. Kis Farkas szólt hozzá, de nem felelt. Az államosított ezüstkannából, melybe valaha a szombathelyi Korona Szálloda nevét és a magyar királyság címerét vésték bele Szent István koronájával, kávént öntött három porceláncsészébe. Aztán köszönet nélkül távozott. Az ajtó halk morajlással becsukódott mögötte. Talán nem volt magyar és nem tudott magyarul.

Az orvos idegesen szűröcsölte kávéját, de semmit nem evett. Nádor páter a kövér emberek módján, akik tüstént farkasétvágyat kapnak, ha eledelt látnak, kiflivéget rágcsált. A régész, mindhármuk közt legzöldebben, nem nyúlt a csészéhez.

Megjegyezte, hogy hasgörcsök kínozzák. Kikíváncozott az illemhelyre.

Múltak a percek. Olyan csend volt, hogy óraketyegés hallatszott, pedig a szobában sehol sem volt óra.

Nádor páter lankadtan ölébe ejtette breviáriumát. Előkotorta a babos zsebkendőt és a verejtéket törülgette kerek arcáról.

A régész görnyedten ült, nyöszörgött. Talán azért, mert ki kellett mennie, talán a zsebében lapuló titkos napló miatt.

Ugyanígy nyöszörgött a kabai pusztában, mikor a nehéz mérnöki köveket cipelte.

Az orvos idegesen dobolt a térdén az ujjával. Aztán kávé-t öntött magának a Korona Szálloda ezüstkannájából. A keze reszketett, mint élete első Jacobeus-műtéténél, amikor orvosi törével beledöfött a beteg hátába.

Élénkebb robajjal nyílt az ajtó és többen érkeztek. Elöl haladt lesütött szemmel, mintha szent áldozás után az ol-tártól távozna: Szabó Piroska.

Róla mondta nemrég a tudós, hogy olyan, mint a harangkötéltől font savanyú túrós kalács. Nem nézett fel a padlóról, nem pillantott senkire. Engedelmesen leült az egyik karosszékre, amelyet Szopor elvtárs tolt az íróasztal elé változatlanul olyan hideg és sűrke arccal, amilyen Sextus Uttiedius Celer sírköve, amelyet egy delfin és egy medúza-fő díszít a Romkertben.

Szopor az íróasztalnál foglalt helyet, jobbján és balján egy-egy idegen férfi ült le „spirálvonalas” jegyzetfüzetekkel, amilyeneket nagy tömegben gyártott az állam a termelési értekezletek, a pártszemináriumok és a rendőrségi kihallgatások számára. Ennek a két idegennek a jelek szerint az volt a dolga, hogy jegyezzenek. Kényelmesen elhelyezkedtek az asztalnál és hegyes végű ceruzákat szedtek elő zsebükből. Láthatólag semmi egyébbel nem törődtek, csak azzal, hogy a ceruzák jó hegyesek legyenek.

Érkezett még egy negyedik férfi is velük. Tagbaszakadt, kopasz ember volt, parasztbajusszal. Domború, széles homlokcsontjából hiányzott egy darab. A horpadás megváltoztatta egyik szemének kifejezését. Emiatt olyan volt, mintha szundikálna. A szoba legtávolibb zugába húzódott be, az ablak mellé, amelyen át a balatoni napszállta színei ragyogtak.

A csendben Szopor megnyomott egy gombot az asztalon.

– Vaszilijt kérem!

Csakhamar megjelent a fehér kabátos pincér és kigurította az asztalkát.

Mikor az ajtó lassan becsukódott mögötte, Szopor felkérte a papot, a régészt és az orvost, hogy karosszékeiket húzzák közelebb és „fejlődjenek fel” egy sorba.

A három tanú némán engedelmeskedett.

Még meg sem kezdődött a kihallgatás és máris olyanok voltak, mint az automaták.

II. A PETTYES KÉK BEMBERG

1.

– Megkezdjük Szabó Piroska 49 éves hajadon, foglalkozására nézve magánszektorban dolgozó varrónő kihallgatását!

Szopor elvtárs felkérte a jelen levő tanúkat, akik szíveskedtek ide fáradni, hogy jól figyeljenek.

– Nem csupán azzal a céllal kértük megjelenésüket – folytatta –, hogy tanúvallomásukkal erősítsék meg azt, amit a Romkertben saját fülükkel hallottak. Alkalomadtán véleményüket is meg akarjuk hallani. A nép állama megbecsüli a jó szándékú magánvéleményt. Sztálin elvtárs szerint a leninizmus alapelveitől elválaszthatatlan, hogy az osztályharcban az ellenfél gondolatait is megismerjük... Ne értse nek félre, elvtársak – Szopor ezúttal „uraim” helyett hangsúlyosan „elvtársakat” mondott –, ellenfél, helyesebben ellenség csak egy van itt közöttünk a szobában. Ez az egy: a nevezett Szabó Piroska, magánszektorban dolgozó varrónő.

Ezután hosszan fejtegette, hogy régóta figyelik már a nénikét, aki összes ügyfeleinek, a Dimitrov utca gyerekeinek és mindenki másnak, egyszóval fűnek-fának Szent Márton eljövételéről beszél.

– Türelmünk végső határáig elmentünk, amikor a mai napig halasztottuk ártalmatlanná tételét. Jellegzetes kép-

viselője ő a Vatikánnal és a hazaáruló főpapokkal szövetezett belső ellenségnek. Ezek látszólag alamuszi megjegyzésekkel hintik népi demokráciánkban az összeesküvés konkolyát az urak, papok és csendőrök Magyarországnak helyreállítására. Ez a legártalmasabb fajta belső ellenség. Védekezésének egyik módszere, hogy gyöngelméjünek tettei magát, amikor fülön csípjük. Az imént érthetően megmagyaráztuk neki, hogy ilyen módszerrel semmire sem jut, inkább csak saját magának árt. Így tehát érdeke, hogy mindent a legőszintébben elmondjon nekünk. Megértette, Szabó Piroska?

– Igenis, megértettem – suttogetta Piroska.

– Mondja hangosabban!

A nénike engedelmesen megismételte, még halkabban:

– Igenis, megértettem...

Szembeötlő változáson esett át azalatt, amíg ők hárman idebent várakoztak. Nem siránkozott, nem követelte a kis ezüstpillangót. Nem tiltakozott az ellen, hogy a szoba lesüllyedt a pincébe. Nem nézett már rimánkodva Nádor páterre és nem panaszkolta, hogy karcsonjtját megropogtatta az elvtárs. Reszketegség, félelem és ijedezés eltűnt vézna kis alakjáról. Bár elégedettnek sem látszott különösképpen helyzetével, valami okból lényegesen nyugodtabb volt, mint a három tanú, pedig ő volt itt az egyetlen belső ellenség. Ezek roskatagon ültek karosszékeikben. Inkább ő látszott a kultúrbusz boldog utasának. Olyan volt, mint aki éppen csak látogatóba jött régi ismerősökhöz és azok Szent Márton miatt megszidják ugyan, de nem fogják bántani és hamarosan hazaengedik.

Ígértek talán neki valamit?

Vagy eperhabos franciakrémmel kínálták?

- A három tanú jelenlétében - folytatta Szopor elvtárs - kikérdezem még egyszer személyi adatait és egybevetem előbbi bejelentéseivel. Szabó Piroska, ugyebár? Anyja neve: Tollas Gizella. Mikor született?

- 1903. november 11-én Szombathelyen Szent Márton napján.

- Annak, hogy éppen Szent Márton napján született, tulajdonít valami fontosságot?

- Az Úristen különös jó kegyelmét látom benne, hogy azon a napon engedte meglátnom a napvilágot, amikor az egész világ Szent Mártont ünnepli.

- Nono, nem egészen az egész világ. Csupán egy morzsányi töredék.

- Ez a töredék az én egész világom - felelte Piroska.

Bátor megjegyzése meglepetést keltett a tanúk körében.

A két gyorsíró, Szopor elvtárs jobbján és balján, a papír fölé hajolva, rézsút fel-felnézett, de tekintetükben semmilyen érzelem vagy indulat nem látszott. Mintául szolgálhattak volna, akár magában a néhai Osztrák-Magyar Monarchiában is, a szorgalom és a kötelességteljesítés szobrához olyan emberekként, akiknek nincsenek és soha nem is lesznek saját önálló gondolataik.

Az ablaknál a sarokban a lékelt homlokú elvtárs látszólag unatkozott.

- Talpraesett feleletéért megdicsérem, Szabó Piroska - mondta Szopor. - Kíván egy kis friss cseresznyét?

- Igenis, kívánok.

Szopor belekiabált egy rácsos dobozba, amely ott állt az asztalon a telefon mellett és madárkalitkához hasonlított, csak épp hiányzott belőle a papagáj.

- Vaszilijt kérem egy tál cseresznyével!

Pár percig csend volt. Az olasz filmszínészhez hasonló elegáns pincér az önműködően nyíló és csukódó ajtón hal-
kan begurította az asztalkát egy nagy tál piros cseresznyével.

- Köszönöm szépen - mondta Piroska és mosolygott.

Olcsó pakfonfogai megcsillantak a szájában.

Belenyúlt a tálba és csipegetni kezdte a cseresznyét. A magot a tenyerébe köpdöste. Habozott, hová tegye. Végül is Szopor elvtárs íróasztala alá szórta.

- Folytassuk, Szabó Piroska. Szóval ott tartottunk, hogy maga Szent Márton napján született.

- Igenis! - mondta Piroska cseresznyevés közben. - A franciák azon a napon ünneplik győzelmüket a pogány ellenség felett. Mert a drága Szent Mártonka segített nekik.

- Tud maga franciául?

- Egy mukkot sem.

- Hát akkor milyen nyelven beszélt magához éveken át Szent Márton?

- A Lélek nyelvén. Az mindenki számára egyképpen érthető.

- Magyarázza meg nekünk. Mi ezt nem értjük.

- Szent Mártonka beszélt hozzám, az ő dolga, hogy milyen nyelven szólt. Én magyarul megértettem.

- Jól van. Mi is próbáljuk megérteni magát, Szabó Piroska. Hanem most arra feleljen, miben halt meg a maga édesapja.

- Megszállotta ötet az Ördög, rávette, hogy igya el a kocsmában minden keresetét. És egy este a Perint hídjáról belevetette magát a patakba. Meg is fulladt szegény az iszapos sásban.

- Egyszóval a maga apja alkoholista volt. Mikor ölte meg magát?

- Ferenc József idejében, amikor még nem volt sem kenyérjegy, sem demokrácia. Én még iskolás kislány voltam és mink még nem a Dimitrov utcában laktunk, hanem a Nefelejcs utcában.

- Az hol van?

- Ott, ahol ma a Dimitrov utca. Akkor Nefelejcs utcának hívták. Mert akkor még Dimitrov sem volt.

- Ez nem tartozik ide! Ott tartunk, hogy maga már gyerekkorában elvesztette édesapját, és özvegy édesanyjával élt kettesben.

- Azt mondja meg: kik nevelték?

- Mamácskám maga is varrónő volt, ő tanított varrni. A katolikus iskolába jártam, ottan tanítottak a tisztelendő urak. Aztán kijártam két polgárit.

- Egyszóval négy elemi végzett a papoknál, aztán két polgárit a felsőbb leányiskolában. Összesen hat évig, tehát tizenkét éves koráig tanult. Ez nem sok.

- Nem tanulhattam tovább, elvtárs, mert a mamácskám egyedül volt otthon, betegeskedett, folyton a hátát fájlalta. Segíteni kellett neki a háztartásban meg a varrásnál. Mosni, főzni, takarítani. Maguk, férfiak, nem tudják, hogy a ház körül mennyi...

- Jó, jó, Szabó Piroska. Mi tudjuk, hogy sok a tennivaló a ház körül. Megbecsüljük a háztartási munkát, bárha az nem mozdítja elő a szocialista termelést. Arra feleljen: mire tanították a papok?

- Írni tanítottak, meg olvasni tanítottak. Meg a világ teremtésére tanítottak és arra, hogy mi a célja a földön az emberi életnek. Meg a kinyilatkoztatás és a hit dolgaira. Az üdvösségtervre és a Szentháromságra. Meg arra is, hogy ne lopd el a másét és ne hazudjál.

- Szent Márton életét is ők tanították magának?
- Azt nekem senki sem tanította, elvtárs. Ahogyan megmondtam, egy este a varrógép magától megszólalt és mesélni kezdett.

- Szent Mártonról mesélt magának a varrógép?
- Dehogysis, elvtárs! Maga Szent Márton szólalt meg nekem!

- A varrógépben?

- Ottan.

Szopor jobbra-balra pislantott egyet. Ellenőrizte, hogy a két gyorsíró kellő buzgalommal jegyzi-e Szabó Piroska minden szavát. Látva, hogy azok ketten nekigyürkőzve dolgoznak, a sarokban ülő horpadt homlokú elvtársra nézett. Az csak intett neki, jelezve ezzel valamit. Szopor pedig bólintott és folytatta:

- Mióta él egyedül a Dimitrov utcában? Azaz mikor vesztette el az édesanyját?

- Mikor a Vörös Hadsereg felszabadított bennünket, abban az esztendőben. Annyira a szívére vette szegényke azt, ami minket ért, hogy búskomorságba esett és a pünkösdtől már nem érte meg a felszabadítás évében. Azóta élek én egyedül, 1945 óta.

- Micsoda sérelem érte magukat a felszabadításkor?

- Az a sérelem ért minket, ami minden nőszemélyt, tizenöt évtől nyolcvanéves korig, egyaránt. Az orosz katonák elvittek bennünket is krumplit pucolni.

- Figyelmeztetem, Szabó Piroska, ne sértegesse a felszabadítókat. Inkább legyen hálás nekik.

- Nem tudok hálás lenni, elvtárs! Kézzelem-lábbal, tíz körrömmel tiltakoztam a krumplipucolás ellen. De hárman lefogtak. Csodálatosképpen, magam sem tudom, hogyan,

sikerült megőriznem ártatlanságomat. Engemet nem pu-
coltak meg.

- Szent Márton avatkozott be talán a maga érdekében?

- kérdezte gúnyosan Szopor.

- Lehetséges, elvtárs.

A sarokban ülő nagyfejű intett és rekedt hangon oda-
szólt a két gyorsírónak:

- Ezt a hallatlan baromságot ne felejtsetek el feljegyezni,
elvtársak!

A két elvtárs sunyin és alázatosan bólintott, nyakig el-
merülve a munkában.

- Egyszóval maga 1945 óta egyedül él és varrással tartja
fenn magát. Kiknek dolgozik?

- Kedves magánszemélyeknek, akik megbíznak a
munkámban.

- Nőknek?

- Férfiaknak is.

- Mondja meg, kiknek.

- Például a kegyelmes püspök úrnak tavaly ősszel dup-
lán vattázott télikabátot varrtam. Az volt a híre, hogy őt is le
fogják tartóztatni. Elmentem hozzája, mértéket vettem róla
és megvarrtam neki a télikabátot, hogy ne fázzon szegény
télén a börtönben.

- Mit fizetett magának a püspök úr?

- Én csak az anyag árát fogadtam el tőle. A munkát in-
gyen adtam Szent Márton nevében.

- De a püspök urat senki sem tartóztatta le, ugyebár?

- Csak éppen hetek óta nem szabad elhagynia a Püs-
pökvárat, még a székesegyházba sem mehet át misézni...
De miért kérdezi ezt tőlem, elvtárs? - kérdezte a nénike
hirtelen változott hangon, csodálkozva. - Hiszen maguk

jobban tudják, hogy miért féltik a püspök urat a szabad levegőtől.

Szopor hideg arccal félrenézett és felelet helyett tovább kérdezett:

- Mióta mesél magának a varrógépe?

- Abban az esztendőben kezdte el, amikor kihirdették, hogy tilos eztán disznót vágni és azóta csak házinyulat eszünk, azt is csak egyszer egy hónapban. Nem is tudom már, mikor volt az.

- Az új beszolgáltatási rendelet 1949-ben jelent meg, a kulákok tevékenységének korlátozásával egy időben. Akkor szólalt meg magának Szent Márton?

- Igen, akkor. Egy őszi esős este, novemberben. Éppen az ő neve napján. Az én születésnapomon.

- Azóta három éven keresztül folyton mesél magának Szent Márton?

- Nagy tévedés ez, elvtárs. A drága jó Szent Márton csak háromszor szólalt meg nekem.

- Ezt világosabban akarjuk tudni, Szabó Piroska. Biztos maga benne, hogy csak háromszor mesélt Szent Márton?

- Olyan biztos, mint az, hogy mi mostan nem templomtoronyban, hanem pincében vagyunk.

- Az első mese mikor volt?

- Ahogy számítani tetszett, elvtárs, 1949 novemberében szólalt meg első ízben, a varrógép kattogása közben. Akkor éppen egy pettyes ruhát varrtam magamnak, azaz csupán-csak átalakítottam szegény mamácskám régi ruháját. Ő kövérebb volt, mint én. Pénzecskeimből nem telt anyagra, hát átalakítottam szegény jó mamácskám pettyes ruháját a magam szűkebb méreteire. A drága jó Szent Márton akkor szólalt meg nekem először.

- Ne hadarjon olyan sebesen! Megígérte, hogy szép lassan, részletesen mond el nekünk mindent. Bennünket minden érdekel. Még az is, hogy milyen anyagból volt a macska pettyes ruhája.

- Az biztos, hogy nem a mai rongy népi kelme volt. Nem Komtext, ami fél év alatt pókhálóvá változik. Finom békebeli batiszt volt, óbudai kék Bemberg fehér pettyekkel.

- Akkor most arra feleljen: mikor szólalt meg magának másodszer is Szent Márton?

- Akkor szólalt meg másodszer, amikor báli ruhát varrtam Kukorica elvtárs kedves felesége részére.

A hideg szoborarcon csodálkozás suhant át.

- Hát maga Kukorica elvtárs feleségének is dolgozott?

- Csak azt az egy báli ruhát varrtam neki két évvel ez előtt. Azaz most kisestélyinek mondják. Vállban puffos, félhosszú aljjal, ezüstlaméból. A csíkozást szegőkkel helyettesítettem rajta. Az elvtársnővel sokat vitáztunk, hogy a nyaknál...

- Jó, jó, Szabó Piroska, ez minket nem érdekel.

- Az előbb azt tetszett mondani az elvtársnak, hogy a legeslegrészletesebben mondjam el, milyen ruhákat varrtam, amikor a varrógép beszélni kezdett.

- Hát akkor mondja!

- Az utolsó napokig habozott az elvtársné. A nyakára, mivel az már inas, mint a kappannyak, én spanyolviaszszínű kendőcskét ajánlottam az akkori párizsi divat szerint.

- Párizsi divat...? Honnan ismeri maga a párizsi divatot?

- Élt Varsóban mamácskámnak egy régi tisztelője, az első világháborúban fogoly volt minálunk, mert az orosz cár lengyel létére besorozta katonának. Az küldözte nekem a *Mód Parizient*. De most már nem kapom. Vagy megholt

Varsóban mamácskám lengyel ismerőse, vagy elkobozzák a határon a *Mód Parizient*. Pedig a párizsi divatlap azelőtt minden hónapban pontosan megérkezett Varsóból!

Szopor elvtársat láthatóan meglepte a *La Mode Parisienne*.

– Maga tehát Varsóból rendszeresen kapta a párizsi divatlapot?

– Jaj! Tán csak nem bűn ez, elvtárs? – kiáltott a néni-ke ijedten. Aztán elmondta, hogy Szombathelyen ő ismerte egyedül a párizsi divatot. Ezért kereste fel őt Kukorica elvtárs felesége és rendelt nála ezüstlamé estélyi ruhát az októberi nagy szovjet forradalom évfordulójának ünnepségeire, két évvel ezelőtt.

– Maga tehát azt állítja, Szabó Piroska, hogy maga becsempészett nyugat-európai divatlapból dolgozott és ennek a híre eljutott a Megyei Tanács elnökének, Kukorica elvtársnak is a fülébe?

– Azt nem mondtam, elvtárs! – tiltakozott a néni-ke. – Csak a feleségének a fülébe jutott el. Én nem a tanácselnök elvtársnak készítettem az estélyi ruhát, hanem a kedves ne-jének, aki gavallérosan megfizetett. Ötven forinttal többet adott, mint amennyit kialkuadtunk. Azt mondta: „Itt van ötven forint még magának, Piroska. Nagyon guszta kisestélyit csinált nekem.”

– Mit fizetett magának összesen a tanácselnök elvtárs neje?

A cigarettafüst-felhőben a lékelt homlokú elvtárs meglengette nagy, húsos kezét.

– Ne firtassuk ezt, Szopor elvtárs!

– Rendben van, Szabó Piroska. Kérdésemre, hogy mikor szólalt meg másodszor is Szent Márton, maga szépen meg-

felelt. Az eset 1950 őszén történt, amikor maga ezüstlamé estélyi ruhát varrt, nem fontos, hogy kinek.

- De fontos ám, elvtárs, hogy végül is spanyolviaszszínű kendőcske helyett moaréggallért kapott a ruha, mert az elvtársné ahhoz ragaszkodott. A kacér kivágást a háton nem akarta elkendőzni. Mert azt hiszi, hogy szép háta van.

- Mikor történt a harmadik megszólalás?

- Éppen egy éve.

- Eszerint magának évenként egyszer megszólal Szent Márton? Az is ősszel történt?

- Inkább késő nyáron. Még zöldek és lombosak voltak a gesztenyefák a Gyöngyösparti sétányon.

- Akkor varrta maga a télikabátot a püspök úrnak?

- Akkor.

- Azt is a párizsi divat szerint?

- Ne tessék velem bolondozni, elvtárs. A püspök úr nem estélyre, hanem börtönbe készülődött. Annak pedig, aki hideg börtönbe megy, mindegy a divat, akár párizsi, akár moszkvai... De hála a drága Szent Mártonnak, nem kellett neki börtönbe mennie.

- Akkor mondta magának a püspök úr, hogy „*Piroska, egy nap Szent Márton felszabadítja az egész magyar nemzetet*”?

- Ilyet nem mondott nekem sohasem a püspök úr.

- De hiszen az imént maga ezt bevallotta minekünk. Ez a két elvtárs itt jobbról és balról, meg ott az ablaknál Penyige elvtárs is hallotta.

- Rosszul hallották, elvtárs.

- Félreértés ne essék, ez nem a tanúk jelenlétében történt. Maga nekünk töredelmesen bevallotta, hogy a püspök úrral együtt szüntelenül azért imádkozott Szent Márton-

hoz, hogy küldje el angyalait és szabadítsa fel Magyarországot a népi demokrácia uralma alól.

Penyige elvtárs intett az ablak mellől.

– Csukamájolaj! – mondta.

Erre Szopor hangot változtatott.

– Vegyen még a cseresznyéből, Piroska, és kínálja meg a főtisztelendő urat is.

– Köszönöm, én nem kérek – mondta szárazon Nádor páter.

– Megállapíthatjuk tehát – folytatta Szopor –, hogy a varrógép háromszor mesélt magának. Először 1949. november 11-én, amikor maga a mamácska pettyes óbudai Bembergjét alakította át saját magának. Másodszor 1950 októberében a moarégalléros ezüstlamé estélyi ruha varrása közben. Harmadszor pedig tavaly nyárutóján, amikor a püspök úrnak varrta a télikabátot. Még mielőtt szép sorjában elmondaná nekünk, hogy miket mondott magának Szent Márton, előbb arról tájékoztasson minket, hogy milyen is az, amikor a varrógép mesélni kezd.

– Izgalmas.

– Miképpen történt? Hogyan jött ki a hang a varrógépből? Átalakult talán rádióvá?

– Dehogyan. Csendben varrogattam és szegény mamácskámra gondoltam, aki behalt a szégyenébe. Azt gondoltam, milyen jó már őneki, nem gyötri gond, betegség. Forgalmi adót sem kell fizetnie. A tudós elvtársak akkor kezdték kiásni a köveket a Romkertben. A városban azt beszélték, hogy azok Szent Márton kövei. Így aztán arra gondoltam, találkozik-e vajon a mamácskám a mennyországban Szent Mártonnal.

– Azelőtt sohasem hallott Szent Mártonról?

- Dehogyanem hallottam. Itt született ő a mi városunkban, a mai Sztálin út Szent Márton útja volt azelőtt. Meg azt is hallottam róla, hogy olyan szerény ember volt: libaketrecre bújt el a püspökválasztáskor, nem akart püspök lenni. Azért evett mindenki kemencében sült libát Szombathelyen Szent Márton napján, amikor még volt liba!

- Majd lesz megint liba, több mint azelőtt, de előbb teljesítenünk kell az ötéves tervet... Hanem arra feleljen: mikor kérdezősködött maga először a püspök úrtól Szent Márton felől?

- Nem kérdeztem én egy árva mukkot se. Tudtam róla, hogy igen nagy ember volt, hiszen szent. És azt is tudtam, senkitől sem kellett megkérdezni, hogy minden ember szereti a szülővárosát és nem felejt el a mennyországban sem. Hát még egy szent...! Én tudom, hogy a drága jó Szent Mártonka nem felejt el minket! Nem feledi szülőföldjét, Szombathely városát!

- Elég! Nem fontos, találkozik-e a mamácska a mennyországban Szent Mártonnal vagy sem. Az a fontos, hogy itt a földön mi történik... A varrógépéről beszéljen!

- A varrógép kattogott varrogatás közben - folytatta a galambképű néni. - Pedáloztam. Abba-abbahagytam. A tű fel-le ugrándozott a satuban... Egyedül voltam... Az eső csepegett az ereszről... és... és egyszer csak tisztán hallottam egy férfi hangját. Olyan volt, mint egy jó ismerősünk hangja a telefonban. De nem mondja meg, hogy ki beszél... Olyan. Távoli volt, és furcsa volt. Mert nem látszott az, aki beszél. Mint a telefonban... A tű fel-le ugrált a satuban, a hang azt mondta: „*Ne aggódjál, Piroska... Mamácskád jó helyen van, az imént beszéltem vele... Tőle tudom, hogy már hatéves korodban szemüveget hordtál...*”

– Folytassa! Mi történt aztán?

– Csudálkozásomban elengedtem mamácskám pettyes batisztruháját, abbahagytam a varrást. A hang elhallgatott. Csak az esőcseppek kopogtak, mert lyukas a bádogsatorna és az esővíz lecsurog az ereszről. Körül is néztem a szobában, hogy nincsen-e ott valaki, aki tréfál velem. De egyedül voltam. Azt gondoltam: lám, milyen bolondos néha az ember, azt hallja, aminek nincsen hangja. Tovább varrtam a pettyes kék Bemberget. És alighogy nyomkodni kezdtem lábommal a pedált... a hang újra megszólalt és ezt mondta: *„Én vagyok, Márton, aki Galliában legyőztem a Gonoszt... Tudom, hogy pogányok uralkodnak most szép szülőházamban és sokat szenvedtek... Legyetek türelemmel... Egy nap hazamegyek és Magyarországon is legyőzöm a Gonoszt...”* Én erre megkérdeztem tőle, hogyan győzte le a Gonoszt, de nem felelt... Nem felelt, mert nem pedáloztam a lábommal. De mihelyt a satuban megint fel-le ugrándozni kezdett a tű, az édes Szent Márton felelt kérdésemre és beszélni kezdett...

– Mivel kezdte?

– *„Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton. Egész életemben a manókkal csatáztam... Volt olyan, amelyiknek a szája a farkáig ért, bűzös füstöt eregetett...”*

– Ne siessen a történettel, Szabó Piroska! – szakította félbe Szopor. – Ezt majd akkor mondja el, amikor megkezdjük a kihallgatását!

A három tanú egymásra nézett. Mindhárman megütözköztek rajta, hogy a kihallgatás még csak eztán fog megkezdődni. Azt gondolták, hogy már javában folyik.

„Mikor jutok én el a püspök úrhoz ebédre? – bosszankodott magában Nádor páter.

Kövér arca megnyúlt, mint a teli sajtoszsák a tiszadarui plébánia éléskamrájában, ahol felakasztották a szögre, hogy száradjon. Nem tetszett neki, hogy Szopor elvtárs most őt kezdte faggatni.

- Nádor József főtisztelendő úr, ugyebár ön április 4-én született Bácsalmáson?

- 1896-ban - morogta a pap.

- Anyja neve nemde Kele Júlia?

Nádor páter bólintott.

- Ön tavaly nyáron - folytatta Szopor, iratai közt keresgélve -, azaz 1951. június 16-án Debrecenben volt és meglátogatta a Déry Múzeum képtárát.

- Voltam ott - felelte kelletlenül a kövér pap. - A dátumra már nem emlékszem.

- Köszönöm szépen... És ön, Ballagó Vendel, volt múzeumi őr, tanár, a Magyar Tudományos Akadémia volt tagja... ön még mindig Kabán dolgozik az Állami Földmérési Kirendeltségnél?

A régész bólintott.

- Ön a fasiszta megszálló csapatokkal Kijevben is volt a háború alatt ugyebár?

Ballagó Vendel nyögött, megint bólintott.

- Köszönöm szépen, önhöz egyéb kérdésem nincs... Hanem dr. Kis Farkas János egyetemi tanársegéd-szakorvos elvtárstól volna egy jelentéktelen kis kérdeznivalóm. Honnan szerezte ön a Farkas nevet?

Az orvos a füle tövéig elvörösödött mérgében. Nem szeretne, ha ezt feszegették.

- Így hívnak! A betegeim így szólítanak! Így ismer az egész tüdőszakorvosi társadalom. A tudomány! Szakcikkeimet és orvosi tanulmányaimat is ezen a néven írom.

– Bocsánat, nem akartam önt kellemetlen kérdéssel zavarba hozni. De a hivatalos anyakönyvi kimutatás szerint, amely Miskolcra származik, önt egyszerűen Kis Jánosnak hívják. Netán kétszer keresztelték? Akkor kapta a Farkas nevet is?

Az orvos még mérgesebben válaszolt belemarkolva borzas hajába.

– Nem kereszteltek kétszer, de két keresztnévem van, mint Goethének. Azzal a különbséggel, hogy ő nem Farkas János, hanem János Farkas volt... Különben megmondhatom önnek, elvtárs – folytatta és felugrott helyéről –, az egyetemen ragasztották rám a Farkas nevet, mert ott sok volt a Kis János. Nevezhet engem a jegyzőkönyvben, ahogy akar. Nekem az *tutegál!* Inkább szeretnék most már mielőbb elmenni innen. Nem azért jöttem Szombathelyre, hogy itt kuksoljak a maguk kacsalábon forgó kastélyában!

Mindezt harsogva mondta el. Nádor páternek nem tetszett ez a fiatalos elbizakodottság. Breviáriumát vette elő, beleolvasott. Ballagó Vendel aggódva tapogatta zsebében a titkos naplót.

– Ön dr. Kis Farkas János néven fog a jegyzőkönyvben szerepelni – jelentette ki Szopor elvtárs hidegen. – Még csak azt kérdezem öntől: ugyebár az ön menyasszonya Reiner Viola? Leendő apósa pedig dr. Reiner Alfonz orvos, a fasiszta uralomban többszörös háztulajdonos, telektulajdonos, telekspekuláns... szanatóriumtulajdonos. Igen...? Sőt dr. Reiner Alfonz, jelenleg Budapestről örökre kitiltott és kitelepített egyén, részvényese volt a Lipótmezei Elmegyógyintézetnek és igazgatósági tagja a Lószőrfonó Iparvállalatnak és a Kékítőipari Rt.-nek is. Jóllehet sem a lószőrfonásnak,

sem a kékítésnek nincsen semmi köze a betegek gyógyításához. Így van?

Mint súlyos kalapácsütés, úgy hangzott a kérdés. Dr. Kis Farkas János teljes büntudattal halkán felelte:

- Igaz...

Szopor elvtárs egy „spirálvonalas” füzetbe maga is jegyzetett. Intett az orvosnak, hogy üljön le, aztán közölte, hogy a begyűlt adatok szerint Szabó Piroska, bár többször is meghívták, mégsem lépett be tagnak sem a Nőiszabók Szocialista Szakszervezetébe, sem a Martos Flóra Kézműves Szövetkezetbe. Többeknek ezt a vonakodását ezzel okolta meg: „*Bolsi kolhozba én nem lépek be.*” Következetes szilárd-sággal megmaradt *maszeknek*. Viszont el kell ismerni róla, hogy nagyon szorgalmas. Reggeltől estig otthon varrogatott, foltozgatott, alakítgatott, a Dimitrov utcai járókelők a napnak minden órájában láthatták az ablaknál, amint varrógépe mellett görnyed és dolgozik. Büntetlen előéletű. Eddig a törvényekkel nem került összeütközésbe sem a népi demokráciában, sem az urak letűnt rendszerében. Ez az első eset.

- Most pedig mesélje el nekünk, Szabó Piroska: miket mondott Szent Márton, amikor maga a pettyes kék Bem-berget alakítgatta?

2.

(A kihallgatási jegyzőkönyv nyomán.)

Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton.

Egész életemben a manókkal csatáztam. Volt olyan, amelyiknek a szája a farkáig ért, bűzös füstöt eregetett ki az or-

rán. Volt köztük egy Szép Ifjú is, a füle helyén madárszárnyal. Mindeniket a legnagyobb Gonosz küldte ellenem: a Herceg. Némelyiknek éjjel világitott a szeme, mint a Vörös Lámpa.

Én beszélek, Márton.

Néha a *Jánosokkal* gyűlt meg a bajom. Ezeket a Herceg uszította ellenem.

Hallod-e? Én beszélek, Márton.

A kutyák a kapuknál ugattak. „Őrizkedj a kutyától”, olvashatod minden kevély gazdag házának kapuján. A gazdag ember a maga lelkének házát is kutyákkal őrizteti. De te őrizkedj a kutyáktól, Piroska! *Kávét kávézz!* Őrizkedj saját kutyáidtól is. Azok a legszerencsétlenebbek, akik sok kutyával őriztetik házukat. Játszótársak ők. A kutyák szeretnek játszadozni a manókkal. De nem tépik szét őket.

A Jánosok házait vad kutyafalkák őrizték. A kéményben a Herceg röhögött. Azt akarta, hogy a Jánosok pusztítsák el azt, amiért az Úr szenvedett. Rongyos koldus képében álmomban megjelent az Úr, ez volt a szerencsém. Ezt mondta nekem:

„Te még mindig csak készülődsz, Márton? Szégyelld magad, te ingatag *Katóka!*”

Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton.

Az Úr azt is mondta nekem álmomban: „Indulj vissza hazádba, Márton!”

Így mentem én haza Sabariába. Már nem voltam *Katóka*.

Nem sejtettem, milyen megpróbáltatások várnak rám szülővárosomban, ott, ahol a nyájas Perint-patak csörgedez. Akkor még nem tudtam, hogy nemcsak lelkünket akarják elrabolni, hanem testünket is el akarják pusztítani a manók, mert a Herceg mindentől irtózik, amit az Úr teremtett.

A villám a magányos emberbe csap, aki fut az elhagyott mezőn. A Herceg és milliónyi serege azt gyöttrik legkegyetlenebbül, akit egyedül találnak. Ahol sok az ember, ott a manók rendszerint megelégednek annyival, hogy összeveszejtik őket; hadd gyötörjék egymást! Mikor sok embert látnak együtt, nevetükben a hasukat fogják. Így nevettek Babilonban és Jeruzsálemben is. A kutyáknak ilyenkor van igazán jó dolguk. Láncukat csörgetve, mindenkit megharapnak, aki belép a kapun. De egyszer csak megjelenik a Herceg és romba dönt mindent. Így pusztult el Babilon és Jeruzsálem. Így pusztult el Sabaria. Így fog elpusztulni Szombathely is, ha nem űzitek el a manókat.

De én majd segítségetekre sietek, ne féljete! Lóháton jöttem a messzi Galliából. Éppen körmenet volt a Tehénfejű Istennő tiszteletére. *Annuska* és *Sárika*, az istennő udvarhölgyei, ott haladtak az oltár mögött félig csupaszon. Ezüstpőbőben táncot lejtettek. Szívem elszomorodott a látványtól. Mikor pedig apámat és anyámat is megláttam a körmenetben, lovamat megsarkantyúztam és elvágtattam. Később emlékeztem, hogy szüleim mögött tánclépésben haladt a Szép Ifjú, tollas süveg volt a fején és kilátszott alóla a füle, azaz nem is a füle, mert a füle helyén madárszárny volt.

A Perint-patakban megittam lovamat, csendesesen sírdogáltam. Előbb Annuska érkezett. „Mit sírsz, szegény ember?” – kérdezte és megfogta kezemet. Ujjaiból szikra pattant ki.

„Kotródj!” – kiáltottam.

A Zöld Madár a lovam hátára szállt és Annuska csak akkor hagyott magamra, amikor a madár elrepült.

De csakhamar megjelent a patak partján a Tehénfejű Istennő másik udvarhölgye. Csak éppen kis csipkekötény volt rajta elől.

Buzgón imádkoztam, mire Sáríka haja lánghalni kezdett, szájából fekete nyálat eresztett. A lovam nyerített és szembeköpött. Aztán hazaérkeztem apám házába.

Ott nagy mulatság volt a körmenet után. Apám az Amerikai Légiónak jelvényeit viselte, dozmati édes bort ivott, katonáival kockázott. Én felborítottam az asztalt és szemére vettem apámnak, hogy Annuskával és Sáríkával hál, holott már a római császár is hisz Jézus Krisztusban. Könyörögtem neki, fogadja el az Üdvözítőt. Két katonája rögtön térdre borult és hangosan megvallotta az Urat. Az egyik kidobálta az ablakon apám isteneit.

Anyám bejött és szememre vetette: „Fiam, azért jöttél haza, hogy megkeserítsd szegény szüleid öreg napjait?”

A Zöld Madár ott ült az ablakban.

Apám nekem támadt, ütött-vert. Én torkon ragadtam, földre vágtam, mint egy rossz kalpagot. Éles kardommal le akartam nyisszantani a fejét.

A Szép Ifjú ott állt a hátam mögött, füle helyén a bagolyszárnyal.

„Döfd a szívébe, az biztosabb és gyorsabb!” – így biztatott.

Felismertem benne a Gonoszt és eldobtam kardomat.

Anyám lecsillapította apámat, engem egy pohár borral kínált.

„Térj magadhoz, édes fiam. Ezt a leánykát szántuk neked feleségül. Annuska állt mellette. Én elfutottam.

A Borostyánkő úton mindenkinek fennhangon hirdetem, hogy a halál ellen van orvosság. Erre az emberek megkérdezték tőlem:

„Ha szakálla van az Atyának is, mint volt a Fiúnak, akkor ugyanolyan-e mind a két szakáll?”

Ebből a kérdésből megtudtam, hogy Sabariában a Jánosok uralkodnak.

Ők túrték, hogy pogány körmenetet rendezzenek a Téhénfejú Istennőnek. Szemükre vetettem eltévelyedésüket. És amerre mentem, minden kapuban dühös kutyák ugattak.

A láthatatlan világ tengernyi manójának nevetése közben én a Jánosok kezébe kerültem. A manók, akár öltenek látható testet, akár maradnak láthatatlanok, kilencvenkilencszer többen vannak, mint mi, emberek a világ teremtése óta a világ végéig, ahányan voltunk, ahányan vagyunk és ahányan leszünk.

Kezemet-lábomat összekötözték és levittek a Perint-patak partjára. Hallottam a szárnyas fülű Szép Ifjú hangját:

Útlegelni kezdtek. Furkósbottal, korbáccsal, vesszővel. A csontjaim ropogtak, bőröm kirepedt. Alig tudtam hazatámolyogni. A küszöbön lerogytam.

Anyám emelt fel, karjába zárt, zokogva.

„Láttalak, fiam, a Perint partján. Ugyanúgy vesszöztek tégedet is, mint a Galileait Jeruzsálemben. *Hiszek neki!*”

Így tért meg anyám és lett Krisztus hívője és én aléltan hevertem a küszöbön.

Apám a kandallónál mogorván helyrerakta házi isteneit és összeszedte a játék kockákat, amelyeket én szertedobáltam.

Ő pogány maradt, a Gonosz markában.

A Jánosok kora reggel kivezettek a város határára és elkergettek Nyugatnak, az Oladi kilátó felé.

Az volt a vétkem, hogy az igazat mondtam:

„Nem tudom, milyen égi anyaga van a szakállnak. Csak azt az egyet tudom, hogyha szakálla van az Atyának is, meg a Fiúnak is, akkor szakáll az és nem pamut.” Útravalóul

kitépdesték bajuszomat, szakállamat. Futva menekültem. A Zöld Madár sokáig követett. Hallottad, Piroska? Én beszéltem, Márton.

3.

Mikor a galambképű nénike befejezte, Szopor elvtárs megdicsérte.

- Nagyon szépen mesélt, Szabó Piroska.

- Nem mese az, elvtárs. Minden szó való igaz - tiltakozott a néni.

- Most pedig megkérdezzük a tanúktól, hogy mit szólnak hozzá. Kezdje el ön, főtisztelendő úr!

Nádor páter egész idő alatt, amíg Piroska beszélt, azt latolgatta magában, hogyan lehetne mielőbb egérutat nyerni és elosonni innen a püspöki palotába. Kínban volt, mint az olyan ember, aki az utcán ganéjba lépett és szeretné a cipőjét letisztogatni, de nincs mivel.

Ráförmedt a vénkisasszonyra. De ebben megfontoltság is volt.

- A maga hülye dajkameséje miatt kell nekünk itt a drága időt vesztegetnünk! Szégyellje magát!

Piroska riadtan nézett a kövér papra. A neonfénytől amúgy is zöld arcszíne most még sápadtabb lett. Olcsó szemüvege mögött kicsordult egy könnycsepp és lassan gurult le fonnyadt arcán.

- De édes főtisztelendő úr! - mondta síró hangon. - Hogy mondhat ilyet? Hiszen maga a püspök úr is elismerte, hogy én az édes Szent Mártonkával társalgok. Azt mondotta nekem: „Piroska, lehetséges, hogy van a dologban valami.”

Az ablak mellől a repedt homlokú Penyige közbeszólt:

- Ezt azonnal vegyétek jegyzőkönyvbe, elvtársak. A tanúk most hallották. Alá fogják írni, hogy a püspök és a varrónő együtt konspirált a varrógép és Szent Márton jegyében.

- A gyorsírók minden elhangzott szót jegyeznek, elvtárs
- mondta Szopor.

Penyige elvtárs a tenyerét dörzsölte. Vigyorgott.

- Ennek örülni fog a gazda.

De nem mondta meg, ki a gazda és hol lakik, Budapesten-e vagy másutt.

Nádor páter lehajtott fejjel komoran hallgatott. Ilyen volt ő akkor is, amikor a kortescédulákat osztogató szovjet katonák megbuktatták a pártját az utolsó választáson, még az egységes népfrentlista bevezetése előtt.

Haragosan fordult a nénikéhez.

- Maga belekeveri a dajkamesébe a püspök urat is. Ennél felháborítóbb arcátlanságot még nem is láttam életemben! - Érces hangon kiáltotta, mint miniszter korában a hatalom és a tekintély csúcsán.

- Őrizze meg idegeinek nyugalalmát, főtisztelendő úr! - figyelmeztette a kihallgatást vezető rendőr. - Még szüksége lesz rá.

Szabó Piroska jobbra-balra kapkodta tekintetét, mint galamb az ereszen. Segítséget várt valakitől. De a vibráló penészfényben csupa ellenséges arcot látott maga körül.

Dr. Kis Farkas János izgatottan talpra ugrott és tele torokkal csak ennyit kiáltott:

- Ez hallatlan!

Ballagó Vendel szélesen mosolygott.

- Elmeorvos kell ide és nem tüdőorvos - mondta.

- Csendet kérek a tanúktól! Üljön le, orvos elvtárs! Egyelőre Nádor József plébános úrnál tartunk. Csillapodjon főtisztelendő úr! Kérdezhetek?

- Megmondtam a véleményemet, nekem nincs több közölnivalóm – felelte kurtán a páter.

- Hátha mégis. Nem olyan apró-cseprő mindennapi ügy ez, kérem. A haza és a társadalom biztonságáról van szó...! Akármilyen csip-csup kihallgatásnál nem szoktunk mi alkalmazni két gyorsíró. Hallotta, főtisztelendő úr?

A pap bólintott.

- Hallották maguk is, doktor és földmérő elvtársak?

A két tanú is bólintott, mint a Bach-korszakban az eperfa lombja.

Szopor szigorú hangon folytatta:

- Szabó Piroska kijelentette az imént, hogy a püspök úrnak homlokegyenest más véleménye van a varrógép meséjéről, mint Nádor József plébánosnak. Erről akarom hallani az ön véleményét, főtisztelendő úr.

- Az nem bizonyít semmit, uraim, hogy miket fecseg itt összevissza a püspök úrról ez a kevert agyú botrányos nőszemély. Amit ő az imént a püspök úrról mondott, az éppen úgy igaz, mint az, hogy Szent Márton kávé t kávézott. Akkor még nem is ismerték a kávé t!

Falstaff-Ballagó bátran közbeszó lt:

- A kávé a Közél-Keleten a XV. században bukkant fel, Európában pedig csak a XVII. században vált ismertté. Szent Márton pedig a IV. században élt. Ennek a fehércselédnek minden szava csel és hamisítás!

- Még mindig nem magát kérdeztem, Ballagó elvtárs. Bár elismerem, hogy ön kiváló kávé tudós. Folytassa, főtisztelendő úr!

- Véleményem az, uram, hogy egy sorsüldözött szegény teremtés hebehurgyasága az egész. Nem új dolog. Mi tudjuk csak, római katolikus papok, hogy hányan keresnek fel bennünket hasonló „csodálatos” mesékkel. Az élet csapásai megbolygatják a gyöngébbek eszét. Ebből születnek az ilyen szent marhaságok.

- Ön tehát azt állítja, hogy szent marhaság. De hallottuk az imént, hogy maga Szombathely püspöke is erre a szent marhaságra bízta Szabó Piroskát... És mi a célja a szent marhaságnak? Szent Márton nevében a Vatikán és a nyugati imperialisták, főképpen Amerika segítségét kérni a Magyar Népköztársaság megbuktatására...! De ez önöknek nem fog sikerülni, Nádor főtisztelendő úr...! Ezért vagyunk mi itt éberem.

A páter okos szeme egy ideig pislogott a szemüveg mögött, aztán hirtelen ellentámadásra szánta el magát.

- A leghatározottabban tiltakozom az ellen, hogy engem a haza ellenségei közé soroljon! - kiáltotta.

Szopor elvtárs fél lépést hátrált.

- Személy szerint nem önre gondoltam, hanem a katolikus klérusnak azokra a magas rangú tagjaira, akik összeesküvést szőttek az ország elpusztítására és most töltik megérdemelt büntetésüket. Elsősorban Mindszenty bíborosra és a bűnös kalocsai érsekre gondoltam. Meg azokra a püspökökre, akik az ő nyomdokaikon haladnak.

- Én nem tudok ilyenekről.

- De mi tudunk...! Felkérem, indokolja meg, miért tartja szent marhaságnak azt, amit az imént itt hallottunk.

- Szerpentinszavakból, üres morfológia.

- Ezek hittudományi szavak?

- Nincs ennek a bárgyúságnak semmi köze a hittudományhoz. Biztos vagyok benne, hogy a püspök úr egyáltalában még csak figyelemre sem méltatta ezt az arcátlan hazudozást.

Piroska feljajdult.

- Ne bántson, főtisztelendő úr!

Nádor páter szidni kezdte a síró nénikét.

- Maga itt hetet-havat összehord, mindenfélét hazudozik. A püspök úrra keni a Jánosokat és a Katókákat. Szégyellje magát! Ezen felül a leggyalázatosabb istenkáromlást követte el. Mi módon merészelt maga gúny tárgyává tenni az Úr Jézus szakállát?

- Jaj! Nem volt az nekem szándékomban, kedves főtisztelendő úr!

- Maga úgy beszélt itt Jeruzsálemről, mint egy... mint valami bűnös nyugati imperialista városról... mint New Yorkról, mint Párizsról...! Maga bemocskolta azt a szent várost, ahol az Úr tanított, szenvedett és kereszthalált halt értünk. Tartson bűnbánatot!

- Meg is kell gyónnom? - kérdezte hulló könnyein át a nénike.

- De meg ám!

Szopor hidegen közbeszólt:

- Nem gyóntatószékben vagyunk, hanem az államvédelmi hatóság hivatalában.

De Nádor páter nem hallgatott rá. Húsos homlokán kidagadt egy ér, kövér ujjaival Piroskát fenyegette.

- Varrjon magának legközelebb violaszín gyászruhát és abban vezekeljen!

Aztán egy ideig csend volt, csak a nénike kétségbeesett zokogása hallatszott.

- Összefoglalom Nádor József plébános véleményét az imént hallott első meséről - mondta Szopor. - Szent marhaság, istenkáromlás, hazugság, szerpentinszavakból... Most pedig magán a sor, Ballagó Vendel. Bocsássa rendelkezésünkre széles körű műveltségét a történelemtudományban. Mondja el véleményét arról, amit Szabó Piroska szájából hallottunk.

- Rehabilitációm most folyik a Múzeumban és az Akadémián.

- Azt mi tudjuk. Éppen ezért szavai nagyobb súllyal esnek latba. Van-e valami történelmi vagy régészeti alapja annak, amit Szabó Piroska elmondott?

- Üres fikció.

- A haladó tudományok számára elfogadható-e az, hogy a tű fel-le ugrál a satuban és a varrógép megszólal, mégpedig egy régen megholt ember hangján szólal meg?

- Elfogadhatatlan.

- Kimutatható-e ez abból, amit a varrónő elmesélt?

- Nehezen, mert a natursnicli százszor értelmesebb dolog. Röhhögnöm kell, tisztelt elvtárs. Amerikai légiókról beszélt ez a szegény nő!

- Én ezen nem nevetek, Ballagó elvtárs. Azért beszélt amerikai légiókról, mert a püspök úrral együtt ő is az amerikaiak érkezését várja.

- Ne tessék ilyen szigorúan megítélni egy keshedt holló károghását.

- Ön ismeri, mint régész, az itteni ásatások eredményeit. Hiszen azért kérte a jegyet a kultúrbuszra, hogy mindent tüzetesen szemügyre vegyen. Elfogadható-e az a feltevés, hogy a Jupiter-szobor nem is Jupitert, hanem Szent Mártont ábrázolja?

- Merő esztelenség. Fokhagyma csokoládéval.
- És az is fokhagyma csokoládéval, ha a püspök úr arra biztatja híveit, hogy Szent Mártont hívják segítségül ellenünk?

- Erről én nem hallottam.

- De mi hallottunk róla. Sőt, mi...

- Ezt mellőzzük egyelőre, elvtárs! - szólt közbe Penyige.

- Arra feleljen, Ballagó Vendel, talált-e legalább egy magocskát, ami megegyezik a történelemmel Szabó Piroska meséjében.

- Találtam.

- Mit talált?

Falstaff kedélyeskedve felelte:

- A csintalan lányok akkor se szégyellték magukat csupaszon egy kis csipkeköténnyel a derekukon. Ó, szép IV. század!

- Ez minden?

- Ez.

- Akkor most önhöz lesz pár kérdésem, dr. Kis Farkas János.

Az orvos most is felállt, nem annyira tiszteletből, hanem inkább azért, mert állva jobban, hangosabban tudott beszélni. Borzas haját hátrasimította.

Szopor megkérdezte tőle:

- A haladó orvostudomány szempontjából elfogadhatónak tartja-e, hogy a varrógép mesélni kezd?

- Én annak tartom! - felelte érces hangon a tüdőorvos.

- Miért tartja elfogadhatónak?

A szavak ismétlődése a kérdésekben politikai pártszemináriumi szokásokban gyökeredzett.

Az orvos szokása szerint megeresztette hangját és beszélni kezdett.

- A nyolcadik agyvelőidegpár, a *nervus acusticus*, némelyeknél nem működik normálisan. A fülben a dobhártyán helyet foglaló fülcsontocskák bizonyos esetekben kényszerrezgést végeznek anélkül, hogy hanginger képződne külső hang hatására. A labirintus rugalmas hárttyája is ennek a kényszerrezgésnek a hatása alá kerül. Érti, elvtárs...? Ez a beteges jelenség a *nervus acusticus* rendellenes érzékenységének a következménye. Orvosilag ez a lényege a hallucinációnak...! Én tehát a varrógép meséjét a haladó orvostudomány szempontjából elfogadhatónak tartom, mert egy olyan személy, akinek nyolcadik agyvelőidegpárja rendellenesen működik, a varrógép zörgése közben egy más hangot vél hallani, azaz egy külső hanginger átalakul a dobhártya mögött egy olyan képzeletbeli ember hangjává, akinek személye egyébként foglalkoztatja képzeletét.

- A hallucinálás elmebaj? - kérdezte Szopor.

- Inkább azt mondhatnám, hogy az elmebajok egyik igen gyakori tünete.

- Talán oda akar kilyukadni, hogy Szabó Piroska elmebajos?

- Azt nem állítom határozottsággal, hiszen a tüdőgyógyászat a szakmám.

- Az más. Az más. Szakszerű felvilágosításait hálásan köszönöm. Foglaljon helyet, orvos elvtárs.

Dr. Kis Farkas János, mint a kis termetű és nagyon hiú emberek általában, majd kiugrott a bőréből, úgy örült saját sikerének. A fülcimpája is lángolt az örömtől.

- Volna egy javaslatom, elvtárs. Telefonáljon a mentőknek és szállíttassa elmeógyógyintézetbe ezt a nőszemélyt,

ahol majd megvizsgálják... Maga pedig mit bóg? – kiáltott Piroskára. – Nem kell úgy kétségbeesni! Az elmevizsgálat nem fáj és nem minden elmebaj gyógyíthatatlan!

III. AZ EZÜSTLAMÉ ESTÉLYI RUHA

1.

Szopor elvtárs vigasztalni kezdte a nénikét.

- Ne sírjon, Szabó Piroska. Nem bántja itt magát senki sem.

Ömlött szeméből a könny, akár a vízfolyás. Most még véznábbnak és jelentéktelenebbnek látszott. Görbe volt a háta, mint az öreg teknő. Otthon a Dimitrov utcában is ilyen görnyedten szokott ülni a varrógépnél. Csipkés szélű fehér kis zsebkendőjét átittatták a könnyek, csutakként gyúrte ujjai közt.

- Amit velem művelnek itten, az lelki kár okozása... Megszólnak, rágalmaznak... hamis tanúságot tesznek mind a hárman éellenem... Mentsen meg engem, elvtárs!

Nádor páter ráförmedt.

- Ne csavarja ki a dolgok nyakát! Nézzen a saját lelkébe, el fog borzadni!

- Mondtam már, hogy nem templomban vagyunk - szólt közbe Szopor.

Asztalán megnyomott egy gombot és belekiáltott a madárkalitkába:

- Frissítőket kérek!

A jól fésült Vaszilij megint betolta a gurulóasztalt, poharakkal és italokkal. A hajdani szombathelyi „Korona Szálló-

da” ezüstvedre is ott állt, tele kockára szabdaltnak jégdarabokkal. Hajdan, amikor uraknak húzta a cigány a bús magyar nótát a „Koronában”, ebben hűtötték a pezsgőt. Most más célt szolgált a föld alatt.

– Málnaszörpöt vagy limonádét akar? – kérdezte Szopor a sírdogáló vénkisasszonytól.

Már több mint tíz éve nem látott citromot Piroska. Mint a gyerek, aki játékot pillant meg, abbahagyta a sírást és kinyújtotta kezét a citrom felé.

– Abból kérek...! – pusmogta.

Vaszilij szakszerű mozdulattal kettészelt egy valódi citromot és a nedvét belecsavarta egy pohárba. Piroska szomjasan és boldogan vette át a finom frissítő italt. Nádor páter málnaszörpöt kért. Ballagó Vendelnek felcsillant a szeme, amikor valódi egri bikavérrel teli palackot fedezett fel a gurulóasztalon. Ő abból kért. Az orvos érdeklődését sárga porral telt üvegcsé keltette fel, címkéjén angol szavakkal: „*Instant Breakfast Drink, More Vitamins C and A.*” Nyilván elkobzott amerikai szeretetcsomagból származott.

– Én ebből kérek – mondta bátran. – Hátha nem minden méreg, ami amerikai.

Az ablak mögött az üres folyosó változatlanul alkonyati fényben csillogott, Penyige elvtárs, szüntelenül cigarettázva, erős feketekávéért. Szopor csak egy pohár vizet ivott. Rabszolgáit, a két gyorsírót meg sem kínálta.

– Látom, kicsit megnyugodott, Szabó Piroska – mondta legnyájasabb hangján. – Ne törődjön a három tanúval, akik bántják magát... Azok magát akarják bemártani azért, hogy a püspök urat tisztára mossák. De az nem fog nekik sikerülni. Bízson bennem, Piroska.

Az orvos arca elsötétedett az amerikai „*Breakfast Drink*” kortyolgatása közben, Ballagó Vendel torkában megkeseredett a vörösbor, Nádor páter meredten tartotta kezében a poharat és elfelejtett inni a málnaszörpből.

Ezúttal Vaszilij bent maradt a szobában a gurulóasztalal együtt. Leült a tanúk mögött egy székre. Hideg kreolarca és keletiesen ferde fekete szemöldöke nem árult el semmit. Nem lehetett tudni, mit gondol, mit érez, miért maradt itt, és érti-e egyáltalában azt, amit a pincébe süllyesztett szobában magyarul beszélnek.

– Látom, összeszedte magát, Szabó Piroska. Ne féljen a három tanútól. Mondja meg bátran, mi a véleménye a vallomásaikról!

– Engem ők igaztalanul bántottak, elvtárs – felelte a varrónő. – Mert én nemcsak hallottam, hanem láttam is.

– Mit látott?

– A bagolyfülű ifjút. Meg a házat, ahol Szent Márton született. Nem ott van, ahol a nép hiszi, nem a Sztálin út mögött Szentmártonban. Hanem az Óperint utcában, nem messze a patikától.

Dr. Kis Farkas János megint dicséretet akart: nagyot csapott a térdére.

– A hallucinációs elmezavar egyik szimptomája a káprázat! A *bulbus oculi* hibásan működik. A retina a mi egyik legfinomabb idegünk. Rendszerint bele szokott kapcsolódni a nyolcadik agyvelőidegpár zavarába. Érti, elvtárs?

Szopor leintette.

– Ne sértegesse Szabó Piroskát! Viselkedjen tisztességesen!

Az orvos felugrott.

– De én...!

A régész megrántotta kabátujját, mire elhallgatott és fancsali ábrázattal leült. Most már kezdett neki nem tetszeni a kihallgatás. De ő nem tudta azt, amit a páter már régen észrevett: a vizsgálat tervébe nem illik bele az, hogy a varró-nő elmebeteg.

- És Szent Mártont is látta? – kérdezte Szopor.

- Őtet is.

- Milyen az ábrázata?

- Ó, gyönyörű! – mondta a nénike elragadtatással.

- Szőrből vagy pamutból van-e a szakálla?

- Nincsen őneki semmilyen szakáll. Szép sima arca van, rendesen megborotválva, mint a püspök úrnak. Csak-hogy éppen sokkal fiatalabb. Olyan lehetett a püspök úr is fiatal korában.

Penyige a füstfelhőből rekedten közbemordult:

- Jegyzőkönyvbe foglalandó!

Nádor páter a neonszőre emelt tekintettel suttogetta magában:

„Szent barom!”

- Még egyszer megnyugtatom magát, Szabó Piroska, mi majd megvédjük magát a tanúk sértegetéseitől. Ugyanolyan szépen, tagoltan, ahogy az első történetet mesélte, most mondja el nekünk, mi is történt, amikor maga azt az ezüst-lamé estélyi ruhát varrta.

- Kukorica elvtársné számára – szólt Piroska.

- Minden citrom a magáé, csak beszéljen bátran és félelem nélkül!

Szopor biztatására a nénike kért még egy limonádét, aztán beszélni kezdett.

- Késő éjszaka volt... Éjfélíg varrogattam... Kukorica elvtársné sürgette az estélyi ruhát. Nekem pedig érdekem volt,

hogy a ruha sikerüljön... Én nagy szegénységben élek ám, elvtárs. Igénytelen vagyok, de néha jólesik egy kis paprikás szalonna. Mióta mindenkit kineveznek kulákká és börtönbe vetik, ha disznót vág, bizony ritkaság egy kis szalonna. Vajat pedig azért nem látunk, mert elveszik a tejet a paraszttól a beszolgáltatáskor. Néha többet is, mint amennyit a tehén ad...

- Majd megkínáljuk magát friss vajas kaláccsal.

- Köszönöm, elvtárs. Bizony kezdek megéhezni.

- Folytassa csak, Piroska. Jó magyar szólásmód szerint, ami a szíven van, legyen a száján is. Maga itt teljes szabadságot élvez, mindent szabadon megmondhat.

- Igen... - folytatta Piroska. - Kukorica elvtársné mindig megkínált paprikás szalonnával vagy vajas kenyérrel. Egyszer orosz kaviárral is! Még soha életemben nem ettem. Finom volt... Panaszkodtam neki, hogy éheznek a nép és egy héten csak egyszer osztanak napraforgóolajjal kevert disznósírt a Mártírok terén a Népboltban. Ő vigasztalt. Mert jó szíve van Kukorica elvtársnének, nem olyan, mint az urának, a tanácselnöknek. Azt mondta nekem Kukorica elvtársné: „Legyenek egy kis türelemmel, Piroska. Hamarosan majdcsak kimennek az országból az oroszok és akkor bőven lesz megint minden. Most őket kell táplálnunk hálából, mert ők szabadítottak fel minket a kapitalista járomból...” Én persze megértem, elvtárs, hogy magamfajta szegény varrónő nem juthat orosz kaviárhoz.

- Térjen most már rá, mit mondott a varrógép.

- A Megyei Tanács elnökének az éléskamrájába viszik a sok elkobzott sonkacsülköt meg a...

Penyige közbekiáltott:

- Ne a sonkacsülökről regéljen, hanem Szent Mártonról!

Piroska méltatlankodva hátrafordult és ezt mondta a horpadt homlokú elvtársnak:

– Nekem itt az elvtárs megengedte, hogy mindenről szabadon beszélhetek. Jogom van megmondani, hogy Kukorica elvtársné ruhapróbálás közben azzal kecsgettetett, hogy az ötéves terv és a jóvátételi szállítások után adnak majd marhahúst is a népnek. Addig meg kell tanulni a koplalást, az oroszok ezt kívánják... És azt is mondta még Kukorica elvtársné: „Hanem maga, Piroska nem fog koplalni, ha ügyesen megvarrja nekem az ezüstlamé estélyi ruhát...” Ezért dolgozgattam én olyan szorgalmasan egészen éjfélig... És akkor egyszer csak megint megszólalt Szent Márton...

2.

(A kihallgatási jegyzőkönyv nyomán.)

Hallod, Piroska? Megint én beszélek, Márton!

Engem nem fürdetett meg a Perint-patakban a deli Annuska.

Te most csillogó ruhát varrsz a Tehénfejű Istenő szolgálóleányának és elfelejted, hogy a Gonosznak dolgozol.

Galliában száz bajnoki csatában viaskodtam ellene. Száz oltárát döntöttem romba. Száz arca mögött ismertem fel, hogy ő az: a Herceg!

Néha emberi képe volt. Máskor állati bőrben jelent meg. Halottak csontjaiba is belebújt.

Egyszer összecsődítette az embereket egy horpadt sírnál. Arra biztatta őket, hogy ott esdekeljenek üdvösségért. Mindenki úgy tudta, hogy a sírban egy vértanú bajnok csontjai porladnak.

Az én Angyalom megsúgta nekem, hogy az eltemetett csontokat a Gonosz vetette el, hogy kikeljenek belőle a manók. Valójában egy gyilkos teste oszladozott a hant alatt. Ir-tózatossal lelke futva menekült előlem a Pokolba. Szarva volt, mint az ökörnek.

Aznap megszólalt a városban három néma és leomlott egy pogány oltár.

A Herceg mindenüvé elküldte utánam cselédeit, minden lépésemet figyelte a Zöld Madár.

A Gyilkos Lélek még aznap éjjel visszajött a Pokolból és el akart pusztítani. Szobámban éjfélkor kigyulladt a kályha. Menekülni akartam, de az ajtó zárva volt. Ő csukta rám, a Gonosz. Ezen az éjszakán majdnem legyőzte testemet, majdnem elégtem... Az volt a baj, hogy ijedtemben későn kezdtem imádkozni, mert féltettem testemet a lángoktól. De imámra a lángok szaladni kezdtek előlem. Hajnali szel-lőként egyik-másik éppen csak meglegyintette arcomat. A lángokkal együtt a Gyilkos Lélek is elfutott a házból. Jöt-tek a szolgálaim, eloltották a tüzet.

Ökör képében láttam később Galliában. Kolostorunk kocsisát döfte meg halálosan a szarvával.

Találkoztam vele, mint bakkecskévé változott tehénnel, vigyori manót hordozott a hátán. Én rákiáltottam a manóra: „Hagyd békén azt a szegény állatot!” És a rút manó ész nélkül menekült. Istállónkban aznap egy jámbor tehenet fejt meg szolgálam.

Püspöki házam udvarán volt egy nagy szikla. Két mocskos manó ült rajta egy délután. Egyik papomat biztatták, hogy üldözzön el és üljön be helyettem a püspöki székbe. Olyannyira hatalmukba kerítették, hogy tört fogott rám. Házam udvaráról elűztem a két mocskos manót, éktelen si-

valkodással menekültek és én így szabadultam a gyiloktól. Az ember, aki meg akart ölni, a lábomat csókolta.

Hallod, Piroska? A Gonosszal ezt tettem én, Márton.

A császár helytartójának első hivatalnoka nem akarta meghallani az igaz szót. Azt mondtam a pogánynak:

„Süket vagy, Salfa. A Gonosz szüntelen ordítózása miatt nem hallod az angyalok hegedűjét.”

Egyik rabszolgája haldoklott, elkapta a párizsi halálos dögvéset. Salfa megígérte, hogy megtér, ha én meggyógyítom a haldoklót. Én kiüldöztem szolgájából a manót, ő pedig megkeresztelkedett. Ezt tettem én Párizsban a nagy járvány idején. Akkor a Herceg manói a spanyolinfluenzázt terjesztették.

Később Salfa képében látogatott meg a Herceg. Egyszer odáig vetemedett, hogy gyémántkoronát tett a fejére és aranycipőben lépett a szobámba. Azt mondta, hogy ő maga az Úr Jézus. De én rákiáltottam:

„Te nem szenvedtél soha ember módra! Mutasd sebeidet!”

Üvöltve menekült.

Később Vénuszként jelent meg házamban. Futása után bűzös szagot hagyott maga után.

Hamis istenek képében százszor megkísértett és én százszor elűztem. Azóta gyakran hamis tudósok képében boldítja az embereket Galliában és Pannóniában.

Kerüld el, Piroska, azokat, akik a természetet imádják Isten helyett és tudományról beszélnek neked.

Szamárháton jártam be Galliát és mindenütt ellene beszéltem a pogányok között. Leromboltam oltárait, feldúltam templomait. Néha egy szalmaszállal köveket hengerítettem el.

A fekete *Ambóziában* nagy fehér torony hirdette a Herceg uralmát. A császár helytartójától kértem katonákat, de azok sem tudták a fene nagy tornyot ledönteni. Jajgató szolgálaim tehetetlenek voltak. Egy éjszaka aztán buzgó imámra a csillogatok eltűntek az égről, vihar támadt, villám sújtott le és a torony romba dőlt.

Így üldöztem én a Gonoszt Galliában.

Jupiter feje óriás szikla volt *Akvitániában*. A nagy marha pogány sziklát hiába próbáltuk ledönteni, a kalapácsainkkal hiába ütögettük. A Gonosz jó mélyen elbújt benne, biztonságban érezte magát. Esdeklő imámra még sokkal nagyobb szikla hullott az égből és széjjelzúzta Jupiter fejét. A Gonosz jajveszékelve menekült belőle.

A *Viennai úton*, amelyet Vénlányok útjának is neveznek, volt egy imaházuk a pogányoknak. Én felgyújtottam. De a Gonosz fújni kezdte a tüzet és a lángok belekaptak az én szerzetes szolgálaim házába. Én felmásztam a tetőre és elűztem onnan a Herceg három inasát. A ház épségben maradt, a pogány szentély porrá égett.

Így fog porrá égni a Nagy Magyar Alföldön is minden hazug szentély, ahol a Gonosz lakozik.

Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton!

A Herceg kiváló szobrászmester.

Ő tanítja az embereket arra, hogyan kell márványkőből kifaragni emberi arcokat és ráfogni azokra, hogy istenek.

Törtem-zúztam ezeket a bálványokat Galliában.

A gall parasztok törrel és karddal támadtak rám bálványaik védelmében. De a Gonosz, aki a fegyvert adta kezükbe, mindig megfutamodott.

Mérges füvet keverték ételembe, de a mérge, amelytől hat bivaly is megdöglött volna, nekem nem ártott.

Barriában egy óriás pogány templomot romboltam éppen, amikor ezer paraszt támadt rám kapával-kaszával. Rejtekhelyemen három napig imádkoztam segítségért és a negyedik napon két Angyalt küldött az Úr dárdával és pajzs-szal. Erre a parasztok maguk bontották le a templomot és áldották az Úr nevét.

Ettől fogva puszta érintésemre porba hulltak, semmivé foszlottak a bálványok.

De egyszer meggyűlt a bajom a Nagy Fával.

A gall parasztok nem nagyon bánták már, hogy pogány templomaik leomlanak. De volt a Szajna partján egy magos fenyő. Ha átmegy a Perint hídján az osztrák határ felé, akkor az Oladi kilátó alatt látsz egy sudár fenyőfát. Olyan volt az is, csak sokkal nagyobb. Majdnem az égig ért a Szajna partján. A Hercegé volt. Ósidóktól fogva pogány papok őt imádták ottan. Áldozatokat mutattak be neki. Én le akartam dönteni, de a parasztok nekem támadtak. Egy gonosz manó ott röhögött a fa tetején és biztatta a parasztokat, hogy a beleimből csináljanak pántlikát és azt aggassák fel a májusfára. Mert májusfa volt a Nagy Fa. Azok összekötözték kezem-lábom, meg akartak ölni. Én kértem őket, hogy döntsék ki a Nagy Fát, mert csak így szabadulhatnak meg a Gonosztól.

A parasztok varázsló papja ezt mondta nekem: „Egy feltétellel kivágjuk a Nagy Fát: ha te alája fekszel. És ha nem csap agyon téged, akkor hiszünk az Istenednek.”

Nem tiltakozhattam. Hiszen gúzsba kötötték minden tagomat. Én hangosan imádkoztam és a Nagy Fa, mint a viharos ég, megdőrdült a fejem fölött. Dőlt, lassan dőlt felém, hogy agyoncsapjon, palacsintává lapítson. Csontjaim már kiabáltak elkerülhetetlen halálatom, bordáim és láb-

szárcsontjaim sóhajtoztak. Torkomszakadtából kiáltottam: „Köpenyem felét neked adtam, Uram! Ha méltónak ítélsz, most az egyszer még testemnek ebben a nagy veszedelmében szabadíts meg a Gonosztól!”

A Nagy Fa, mint a pörgettyű, fordult egyet. A Zöld Madár elrepült az ágáról. Ingott a Nagy Fa, tántorgott, mint a részeg ember. Ide-oda dülöngélt és aztán nagy robajjal ledőlt a másik oldalra, úgyhogy nekem kutya bajom sem történt. A parasztok pedig megszabadítottak kötelékeimtől és mindnyájan megkeresztelkedtek a Szajna ezüst vizével.

Ne féljetek, Piroska, a Nagy Fától! Úzzétek el az ágai közt fészkelő Zöld Madarat és akkor megmenekültök!

Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton!

Nem minden állatba tud ám belebújni a Gonosz. A medve nem fogadta be. Míg aludtam, felfalta szamaramat, de Rómáig kísért utamon és hűségesen cipelte csomagjaimat a szamár helyett.

Együtt aludtam többnapos holtakkal, akik reggelre magukhoz tértek. Egy síró anya halott gyereket feltámasztottam az Úr erejével. Mindezt kegyesen azért rendelte így az Úr, hogy Galliából mielőbb fusson el a Gonosz.

Az Úr rendeléseit nem ismeritek. Kérjétek, hogy karolja fel Pannóniát és Hungáriát is, mint felkarolta Galliát.

Egyszer rablók akartak megölni egy sötét erdőben. Minden rablóban ördögi manók dühöngtek ellenem. Ezeknek fekete orruk volt, mint a pulikutyának és éles macskakörműk. Ezek biztatják manapság is az embereket, hogy vedd el a másét. Számuk hét és félszer annyi, mint ahány csillag ragyog az égen augusztusban.

A sűrű sötét erdőben megrohantak a rablók. Az egyik felemelte éles bárdját és le akarta vágni a fejemet. Egy má-

sik, akinek mély vágás volt a homlokán, azt mondta, hogy majd ő bánik el velem, de előbb elszedte tallérjaimat, lehúzta lábomról a csizmát, pőrére vetköztetett. Látva, hogy nem ellenkezem, hanem buzgón imádkozom, megkegyelmezett. Nem vágta el torkomat.

A Zöld Madár rikoltott az ágon.

A rablók elmentek, csupaszon ott maradtam az erdőben. Egy sárga falevél alatt megpillantottam valami fényeset. Egy ezüsttallér volt, a rabló elvesztette. Én a tallérral utána szaladtam. „Itt van a tallérod!” – mondtam neki. – Itt állok pőrén előtted, mint az Úr Jézus, amikor keresztre feszítettek. Én csak egy tallért adok neked. Ő mindenét, az életét is odaadta még sokkal bűnösebb emberekért, mint te vagy!”

A rabló erre mindenemet visszaadta. Térdre borult és megvallotta a Kisdedet, aki hitvány jászolban sírdogált, de előbb ismerte őt ökör és szamár, mint az emberek.

Visszajöttek a többiek is, az egész rablóbanda visszajött. Soha ekkora ricsaj nem volt még az erdőben. A fekete orrú és macskakörmű ördögi manók, mint riadt verébsereg, úgy menekültek. Én pedig rablók hadával érkeztem Párizs városába ott, ahol ma is egy kapu hirdeti nevemet. Az ijesztő arcú emberek örömdalokat énekeltek.

A Zöld Madár Párizs kapujában még látta, hogy gyógyítók egy leprást. Erre elrepült és többé nem tért vissza.

De helyette egy veszett denevér mart meg álmomban. Akkor győzte le elfáradt testemet a Gonosz!

De Galliában már nem voltak hazug oltárok és régen ledőlt a Nagy Fa.

Hallottad, Piroska? Én beszéltem, Márton!

3.

Mialatt a néni a varrógép második meséjét mondta, külseje megváltozott.

Nem volt már az a galambképű, pityergő vénkisasszony, akinek minden gondja, hogy ezen a szent vasárnapon búcsút nyerhessen, szánva-bánva, hogy az Úr szakállát megsértette. Látszólag el is felejtette Nádor páter szidalmait. A villogó neonfényben arcának penészszíne rózsaszín árnyalatot nyert. Szürke kontyán a divatjamúlt sárga szalmakalap szilárdabban ült, bár kalaptűjét az ezüstpillangóval még mindig nem kapta vissza. Mintha egyszerre megfiatalodott volna, izgett-mozgott és mutogatott beszéd közben. Fel is kelt a karosszékből és járkálni kezdett a szobában. Úgy mesélte, hogy mi is történt a sötét erdőben. A hangja is megváltozott, igyekezetében, hogy Szent Márton hangját utánozza, aki másodszor is megszólalt neki Kukorica elvtársné ezüstlamé estélyi ruhájának varrása közben.

A repedt homlokú Penyigére mutatott, aki látszólag bóbiskolt két cigaretta közt az ablak mellett.

– Láttam is a rabló arcát! – mondta felindultan. – Olyan volt, mint az elvtárs ottan, ni, az ablaknál!

Vaszilij vajas kalácsot hozott be és megkínálta a néni-két. Szabó Piroska látható jó étvággal falatozgatott. Ezalatt csend volt. Szopor az iratait vizsgálgatta, jegyzetett közben.

Az ablak felől, amely a kivilágított föld alatti folyosóra nézett, megint hallatszott a panaszos jajgatás.

Ugyanaz a hang volt, amelyet már hallottak a tanúk, de most elnyújtottabb és fájdalmasabb, mint akinek érzéstelelenség nélkül húzzák egyszerre két hátsó zápfogát.

Nádor páter döbbsen meredt maga elé. Képzeldött talán...? Úgy rémlett, mintha a püspök úr hangját hallaná.

Aztán csend lett odakint a balatoni alkonyatban, mint ha a foghúzás szerencsésen sikerült volna.

Szopor úgy tett, mintha ő nem hallott volna semmit.

– Kezdje el ön, főtisztelendő úr! Mit szól Szabó Piroska második történetéhez?

Nádor páter találmra kinyitotta breviáriumát.

– Egy kis gondolkozási időt kérek – felelte, majd halkan mormolta a latin szavakat: – „*Et applicuit Samuel omnes tribus Israel, et cecidit...*”

Azzal nyugtatta magát, hogy a püspök úr bizonyosan otthon van a palotájában és várja őt ebédre.

Szopor Falstaffhoz fordult.

– Halljuk Ballagó Vendelt!

Morogva nyílt az ajtó.

Hatalmas szál férfiú lépett a szobába, valóságos óriás. Fehér köpeny volt rajta vöröskeresztes karszalaggal és fehér nadrág. Kis fehér sipkát viselt, mint a sebészek és a német szakácsok. De inkább látszott hivatásos betegápolónak.

Letett egy iratot Szopor asztalára és hosszasan suttogott a fülébe valamit.

Szopor csak ennyit mondott neki hidegen:

– Csukamájolaj.

A vöröskeresztes óriás erre szó nélkül kiment, az ajtó halk morgással bezárult mögötte.

– Nos, Ballagó elvtárs?

A régész a szíven tartotta bal kezét, azaz a titkos naplón, amely ott lapult szíve fölött a belső kabátzsebben.

– Én is kicsit gondolkozni szeretnék a hallottakról – mondta sápadtabban.

– Nem bánom, uraim. De önök mondták, hogy már szeretnének elmenni ebből a kacsalábon forgó kastélyból.

– Ezt én mondtam! – kiáltotta szokott hangos módján dr. Kis Farkas János és felpattant helyéről. – Engem ez a boldond néni ke cseppet sem ingat meg véleményemben.

– Adja elő.

Az orvos még mindig nem tudta, hogy a kacsalábon forgó kastély tervében nem szerepel elmebaj.

– A szent történetek gyerekes stílusában fecsegett itt mindenfélét összevissza. Amit másodszer hallottam, megerősít véleményemben, hogy a nyolcadik agyvelőidegpár defektusáról van szó. Ismétlem, nem vagyok elmeorvos, de most már az eset ordít. Szkizofrénia!

– Az előbb még hallucinálásról beszélt.

– Mint a szkizofrénia egyik tünetéről. A marxizmus által támogatott haladó orvostudomány számára ma már nem rejtély többé az ilyen jelenség.

– Fejtse ki részletesebben.

Dr. Kis Farkas János belemarkolt üstökébe, rendezte gondolatait. Elszánta magát, hogy orvosi meggyőződéséhez illően olyan szakvéleményt rögtönöz, amelynek villámgyors eredményeképpen azonnal elengedik őt innen.

– Nem kívánok ellentétbe kerülni a katolikus egyház igen tisztelt jelenlévő képviselőjével – kezdte –, sem megsérteni nem szeretném vallási meggyőződését. Ezért tehát előrebo csátom, hogy én a keresztény vallást humbugnak tartom! Tehetetlen csecsemőkoromban engem megkereszteltek. De keresztzüleim azt mondják, hogy kézzel-lábbal tiltakoztam, hangosan sírtam. A pap mégis rám zúdította a keresztvizet.

Szopor arca hideg és szürke maradt, mint a római légió veteránjainak kiásott sírkövei.

– Én a lelki életben, mint olyanban – folytatta az orvos – nem hiszek. Teljességgel osztom a marxizmus által támogatott haladó tudomány álláspontját. Amit mi elavult szóval lelki életnek nevezünk, semmiképpen sem független az agy működésétől. Éppen ellenkezőleg! Számos állatkísérletek, különösen a nagy orosz Pavlov tudományos bűvarkodásai és az idegsebészeti beavatkozások ma már napnál fényesebben igazolják az elválaszthatatlan összefüggést az úgynevezett lelki és erkölcsi élet, valamint az agy szöveti szerkezete között.

– Térjen a tárgyra, orvos elvtárs.

– Az érző és mozgató idegrendszer vizsgálómódszerei kinyitottak számunkra egy kaput. Azon át a maga valójában látjuk Szabó Piroska elmebaját.

– Mégis elmebajra gyanakszik?

– A biztos tudás az nem gyanakvás!

– Talán *színlelt* elmebajt akart mondani, orvos elvtárs?

A tudomány és az igazság megszállottjaként dr. Kis Farkas János harsányan nevetett.

– Valódit mondtam. *Valódit!*

– Ön talán nem tudja, hogy a Vatikánnal és a nyugati imperialistákkal szövetkezett felforgató elemek leleplezésük percében többnyire az *elmebaj színlelésének* módszeréhez folyamodnak. Ezt tette perének előkészítése során a hazaáruló bíboros is. De a tárgyaláson egyszerre megjött az esze.¹

De az orvos olyan biztos volt a dolgában, hogy nem vette észre a Szopor szavaiban rejtőző jóindulatú figyelmeztetést.

– Valódi bolond ez, kérem – ismételte gyanútlan őszinteséggel. – És én itt eleve tiltakozom az ellen, ha netán az

1 Utalás Mindszenty bíboros hercegprímásra.

egyház tiszteletre méltó képviselője meghatódottságában elfogadná azt az abszurdumot, hogy a varrógépben Szent Márton lelke szólalt meg. Mert lélek nincsen!

Nádor pátert feszélyezték az orvos aljas szavai.

– Nem ez a véleményem – mondta ridegen. – Egyáltalában hagyjuk ki a meséből a szenteket.

– Nincsen lélek! – ismételte harsányan dr. Kis Farkas János. – A legalaposabb kísérleti vizsgálatok bizonyítják, hogy az, amit eddig léleknek, sőt az emberiség tudatos butítása céljából halhatatlan léleknek neveztek, az voltaképpen egy magas rendű szellemi idegtevékenység. Ne mondja tehát itt nekem senki, hogy egy halott ember lelke megszólalhat. És ön, föltisztelendő úr – folytatta harsogva a pap felé – hiszi és hirdeti a húsvét és a pünkösdi meséjét. Elméletileg tehát azt is elfogadhatja, hogy Szent Márton a varrógépben megszólalt!

Nádor páter hangosan mormolta breviáriumából az ide nem tartozó latin szavakat:

– „*Responditque Dominus: Ecce absconditus est domi...*”

– Ebben egyetértünk önnel, orvos elvtárs – szólt Szopor.
– De halljuk végre, mi az a *színlelt* szkizofrénia!

– Színlelt szkizofréniát én nem ismerek! – makacskodott az orvos abban a szent meggyőződésben, hogy öt perc múlva ő már az utcán fog vidáman sétálni. – Állítom, hogy Szabó Piroska valódi szkizofréniás. Vatikán ide, Vatikán oda, én megmondom nyíltan saját meggyőződésemet és ebben a haladó orvostudomány eredményeire támaszkodom. Tessék tudomásul venni, hogy a lélek mint idegtevékenység csupán gyűjtőfogalom. Beletartozik az éhség, a szomjúság, a csüggedés, a félelem. Igen, a félelem is! Napjaink két fontos idegtevékenysége: az éhség és a félelem. Az egyik a

gyomorból, a másik az agykéreg felől érkező inger. Ne beszéljünk tehát lélekről, lelki folyamatról, lelki betegségről. Ilyenek nincsenek! De van elmebaj! Nincs lélekkhasadás, hanem van tudathasadás. Állítom, hogy ez a szerencsétlen varrónő a második számú fecsegésével világosan elárulta, hogy a tudata kettéhasadt, mint egy uborkásüveg.

– Ön tehát megmarad amellett, hogy Szabó Piroska tudathasadásban szenvedő elmebeteg?

– Ez olyan biztos, elvtárs, mint az, hogy tíz perccel ezelőtt valaki hangosan jajgatott itt az ablak alatt. Készséggel felajánlom szolgálataimat mint orvos, ha valakit segélyben kell részesíteni.

– Erre a célra vannak orvosaink a házban.

– De most már engedjen el, elvtárs! – kérte határozottan dr. Kis Farkas János. – Engem már Jupiter szobra sem érdekel! Az első vonattal haza akarok utazni Budapestre a betegeimhez és a menyasszonyomhoz.

– Még egy kis türelmet, orvos elvtárs. Mielőtt hazautazna Budapestre, lesz még kérdésem. Például egy személyes természetű.

– Tessék csak gyorsan kérdezni, elvtárs.

Szopor keresgélt az iratok között. Valamit figyelmesen olvasott, aztán megkérdezte:

– Volt-e önnek egy Nagy Gáborné nevű 32 éves betege Szolnokon?

– Nem emlékszem.

– Akkor majd én emlékeztetem. Ön klinikai tanársegédi kinevezése előtt 1947-ben a szolnoki tüdőkórházban dolgozott mint segédorvos. Nagy Gábornét, a Kecskeméti Gyümölcsstermelési Vállalat alkalmazottját, ön kezelte. Mégpedig úgynevezett légmellkezeléssel.

- *Thorakoplasztika* az általános orvosi neve. Mit akar eből kihámozni, elvtárs?

- Én nem hámozok, csak éppen megkérdezem, hogy az ön kezelése közben halt-e meg Nagy Gáborné vállalati dolgozó 1947. február 10-én?

- Embóliában halt meg egy órával a légmell után. A vizsgálat ezt tisztázta. Engem mentesítettek minden felelősség alól.

- Lám, egyszerre most milyen jól emlékszik! Ön tehát azt állítja, hogy a halált embólia okozta?

- Nem én, hanem a szolnoki állami kórház igazgatósága állítja ezt a boncolási jegyzőkönyv alapján... De miért feszegeti ezt a régi sajnálatos históriát, elvtárs?

- Mi szeretjük, ha az adatok mind megbízhatóan együtt vannak. Itt ugyanis látok egy jelentést, amely szerint „*orvosi műhiba nyomán bekövetkezett embólia*” okozta Nagy Gáborné halálát. Az ön egyik kollégája saját kezűleg fogalmazta ezt a szakvéleményt.

- Az hazugság! - kiáltott dr. Kis János Farkas felháborodottan. - Az a kolléga engem el akart gáncsolni, hogy ő jusson be a budapesti tüdőklinikára tanársegédnek és ne én! De nem sikerült a piszok rágalmazónak!

- Egyelőre foglaljon helyet, orvos elvtárs, és vegyen be idegcsillapítót. Majd lesznek még egyéb kérdéseim is. Addig gondolkozzon. Hátha van színlelt tudathasadás is.

Ennél érthetőbben nem is beszélhetett volna Szopor elvtárs.

Az orvos, sápadtan, mint a leforrázott kappan, leült a helyére. A tekintete találkozott a Szabó Piroskáéval, aki mosolygott.

Ettől tűnni kezdett a sápadtsága és lassan a füle is égni kezdett.

A páternek és a régésznek is feltűnt a gondtalan derű a vénlány arcán. Mint akinek gondolatai messze járnak, valahol a gyermekkor virágos mezein, Piroska valóban mosolygott. Láthatóan nem érdekelte őt, amit az orvos az elmebajáról mondott.

A szeme ragyogni kezdett.

– Valamit elfelejtettem mondani, elvtárs. Szabad...? – kérdezte. – Én szóltam hozzá, amikor elhallgatott. Hangoosan mondtam neki: „Édes Szent Márton, téged megcsípett a veszett denevér és meghaltál. De mielőtt meghaltál volna, hogyan győzted le a Gonoszt? Mi volt a titka?” ...De hiába járatam a varrógépet, hiába pedáloztam, Szent Márton nem felelt nekem.

– Ezt olyan fontosnak tartja?

– De még mennyire! Hiába beszél nekem valaki patkányirtásról, én azt is akarom tudni, mitől döglök meg a patkány.

Ballagó Vendel lehelethalkan a pap fülébe suttogetta:

– Nem is olyan ostoba ez a leány.

De Nádor páter úgy tett, mintha nem is hallotta volna.

Most rákerült a sor, hogy véleményt mondjon a varrógép második meséjéről. Szopor megkérdezte:

– Ihletet merített már a breviáriumából?

A pap határozott hangon felelte, minden szavát előre megrágva:

– Visszavonom előbbi véleményemet.

– Mi a csoda? Hát már nem tartja szent marhaságnak?

– Nem tartom annak.

– Sem istenkáromló szerpentinnek?

– Annak sem.
– Hát akkor minek tartja?
– Sületlen tréfának.
– Ejha! Ön szerint Szabó Piroska bolonddá tart minket?
– Ez a leghatározottabb meggyőződésen. Nézzenek rá, uraim! Pillantsanak rá! Most is nevet rajtunk... mindnyájunkat kinevet! Mindnyájunkat becsap, mindnyájunkat orrunknál fogva vezet. Látják...? Hallják...? Hangosan nevet! Kikacag, kigúnyol minket!

A néni ke csakugyan nevetett.

Ballagó-Falstaff nem tudott elnyomni magában egy megkönnyebbült sóhajt: „A páter, hiába no, ő a legokosabb ember Magyarországon! Milyen kár, hogy mégis becsapták az oroszok!”

Mindenki Szabó Piroskát nézte sandán, a két gyorsíró is. Bohókás arca, huncut nevetése valóban szemléltető bizonyítéka volt annak, amit a páter mondott most róla.

– Fejtse ki ezt nekünk részletesebben! – hangzott a pap felé Szopor hideg utasítása.

Nádor páter, mielőtt beszélni kezdett, szokott mozdulataival előbb megigazította szemüvegének szarát a füle fölött, mint a parlamentben, amikor pártja nevében hozzájárulását adta a nagybankok államosításához.

– Midőn a varrónő első meséjét hallottam, az volt a benyomásom, hogy istenkáromló zagyvaság. Második meséje után felismertem a tréfacsinálót, aki elrabolja drága időnket, tehát gonosz tréfát űz velünk.

– Ennyi az egész?

– A rossz tréfa alján, mint elsüllyedt hajó roncsai a folyam medrében, látszanak bizonyos tények. Ilyen esetekben szoktak bűvárt alkalmazni.

- Legyen ön a bűvár, főtisztelendő úr.

Nádor páter csapdát gyanított. Óvatosan folytatta:

- Számos népszerű könyv forog közkézen Szent Márton életéről. Nincs még egy szentje az egyháznak, akiről annyi legendát költöttek volna, mint róla. Nem kétséges, hogy ez a haszontalan vénkisasszony szabadidejében ezeket a legendáskönyveket falta. Műveltsége vajmi kevés. Hallottuk, hogy még csak a kötelező minimumát sem szerezte meg az iskolának. Kitalálta a mesét a varrógépről. Ha volna szája a varrógépnek, akkor azt mondanám: a varrógép szájába adja azt, amit Szent Mártonról összeolvasott... Engem a harmadik gonosz tréfa, a varrógép „harmadik meséje” nem érdek. Isten nevében távozni szeretnék, uraim!

Százhusz kilós testét fel is emelte a karosszékből, mint aki menni akar. Kiegyenesedve valóban olyan volt, mint egy nagy fekete sakkbástya.

- Ön az egyetlen köztünk, aki Szent Márton legendáit ismeri. Nem hagyhat el minket, főtisztelendő úr! - mondta Szopor előzékenyen.

Szabó Piroska közbeszólt.

- Tessék megengedni, elvtárs, hogy mondjak valamit.

- Tessék mondani!

Mindenki azt várta, hogy sírva fog tiltakozni a pap szavai ellen. De ő mosolyogva ezt mondta:

- Párizs kapujában láttam a leprást, aki meggyógyult. Hiányzó orra visszánőtt az arcára.

Ballagó Vendel, öklét rázva, dühösen ráförmedt a nénikére:

- Hagyja abba ezt az ostoba viccet, mert nem állok jót magamért!

Szopor szigorúan rendreutasította.

- Ne fenyegetse a gyanúsítottat. Ebben a helyiségben nem tűrök semmiféle megfélemlítést.

Nádor páter visszasüllyedt karosszékébe és Szopor újabb felhívására kénytelen-kelletlen tovább beszélt.

- Szent Márton idejében a római birodalom, tehát Pannónia is, hivatalosan már keresztény volt, maga a császár is megkeresztelkedett. De a nép, különösen a parasztság, ragaszkodott a pogánysághoz. Ennek a kelekótya nőnek a tréfás történetei ezt a kort elevenítik fel. Egyes dolgokra, különösen nevekre, rosszul emlékszik. Ezért beszélt például *Jánosokról*. Mert nem a *Jánosok* verték meg Szent Mártont, hanem az *arianusok*.

- Nem is tudja, milyen érdekeset mondott, főtisztelendő úr - szólt Szopor elégedetten. - Volna szíves tájékoztatni minket arról, hogy kik voltak azok az arianusok?

- Egy veszedelmes szektát neveztek így, az első századokban az akarta ledönteni Szent Péter szikláját. Történelmi tény, hogy itt, Sabariában, pogányok és arianusok voltak abban az időben. A szülővárosába hazalátogató Szent Mártonnak ezzel a két ellenséggel kellett megküzdenie.

- A Tehénfejű Istennőt is meg tudná nekünk magyarázni?

- Azt nem. De *Katókát* igen.

- Katóka? Hát annak is van valami komoly értelme?

- Van. Ahogy *Jánosokat* mondott *arianusok* helyett, épp úgy *Katókát* mondott *Katekhumenos* helyett.

- Katekhumenos? Az meg mi a bagoly?

- *Katekhumenosnak* hívták azt, aki a keresztségre készülődött, még csak a katekizmust tanulta, még nem kereszteltek meg. Köztudomású, hogy Szent Márton sokáig készülődött a keresztség felvételére. Ez a vénlány ezért őt *Katókának*

nevezi. Tessék őt szigorúan megleckéztetni és hazaküldeni. Bízom benne, hogy ez a nap örökre elvette a kedvét, hogy Szent Mártonból még egyszer rossz tréfát faragjon.

- A varrógép második meséjében is vannak ilyen felismerhető ferdítések? - kérdezte Szopor.

- Ferde abban minden, mint a városligeti görbetükörben.

- Meg tudná-e mondani nekünk, hogy ki volt a süket *Salfa*, aki nem hallotta az angyalok hegedűjét?

- Utána lehetne járni a Szent Márton-legendákban?

- És a manók...? A Herceg?

A páter nem felelt mindjárt. Okos szeme aprókat pislogott.

- Azok vannak. Az egyház felfogása szerint a démonok az Ördög szolgálói.

Rekedt ordítás hallatszott az ablak mellől diadalmasan.

- Jegyzőkönyvbe vele! - parancsolta Penyige.

Ez a kiáltás kissé lehűtötte Ballagó Vendelt.

Már jó ideje kivörösödve fészkelődött a helyén. Egyre jobban lelkesedett a páterért hihetetlen okossága miatt. Látszott rajta, hogy neki magának is volnának megjegyzései. Alig tudta türtőztetni magát, hiszen ő volt Falstaff, aki a titkos napló szerint nemcsak lemur, hanem „szikrázó szellem, tárgyi tudás, nyelvtelenség, szomjúság, éhség, étvágy, zene, ókori síremlék”, sőt: „vers és dombormű ez az ember”. Bizakodásában most már biztosra vette, hogy a páter okossága hamarosan megnyitja az elvarázsolt kastély kapuját. Megfogadta magában, hogy sem vonaton, sem kultúrbuszszal addig nem jön megint Szombathelyre, amíg a Vörös Hadsereg ki nem vonul Magyarországról.

- Halljuk Ballagó elvtárs véleményét.

Falstaff fennhangon kijelentette, hogy a régészet és a történelemtudomány nevében aláírja Nádor páter minden szavát.

- Nem bolond ez, hanem csalo. Vagy ha úgy tetszik, csepűrágással van dolgunk.

- Hogyhogy, Ballagó elvtárs? A natursnicliből csepűrágás lett?

- Ez a szoknyás bohóc becsap minket, elvtárs. Dehogyan látta ő Szent Mártont a Jupiter-hexagonon! Farsangi tréfát akart júniusban! Volt nekem egy ilyen kedves nagynénikém. A lila hóról és Orbán napján a szellemekről úgy tudott regélni nekünk, gyerekeknek, hogy el is hittük neki.

- Ne a nagynénjéről beszéljen, hanem a Tehénfejű Istennőről.

- Sabariában, miként az ásatások is mutatják, keveredtek a keleti istenek a görög-római istenekkel. A körmenet, amelyről ez a szemtelen félkallantyú mesélt, nyilvánvalóan Ízisz istennő kultuszát szolgálta. Persze neki fogalma sincs a perzsa eredetű keleti vallásokról, hanem...

- Egyszóval *van valami alapja* mégis Szabó Piroska meséinek? Nem holmi kitalálás?

- De van ám alapja! A főtisztelendő úr bűvárhasonlatát én kiegészíteném a régész ásójával. Ásni kell, elvtárs, és a szavak mögül előbukkan a történelmi valóság. Bocsánatot kérek a natursnicliért... Fogadást ajánlok és százat teszek egy ellen, hogy Szabó Piroska olvasta valahol, hogy az egyiptomi istennőnek a tehén volt a szent állata. Erre elnevezte őt, a mi megtréfálásunkra, Tehénfejű Istennőnek.

- Remélem, mielőbb elfoglalja megérdemelt helyét a Magyar Tudományos Akadémián.

– Én is remélem, elvtárs. Az egyiptomi Ízisz istennőnek valóban voltak udvarhölgyei. De nem ám *Annuska* és *Sárika!* Hanem *Anubis* és *Sarapis!* Itt van a család, elvtársak!

– Ön tehát azt állítja, hogy a *valahol* megszerzett való történelmi adatok birtokában Szabó Piroska Íziszből Tehénfejű Istennőt, Anubisból Annuskát, Sarapisból Sárikát csinált?

Falstaff a hasát fogta, úgy nevetett.

– A sakálfejű istenből csábtündért faragott! A pokol kutyájából udvarhölgyet...! Induljunk vissza, elvtársak, a Romkertbe. Ott megmutathatom maguknak azt a domborművet, amelyet még a második világháború alatt ástunk ki. Azon látható a Tehénfejű Istennő, de egyáltalában nincs tehénfeje. Épp ellenkezőleg: nagyon bájdús arca van, a Sothis-kutyán ül, mellette Mars alakja áll. Két isten, az egyiptomi Ízisz és a római Mars szerelmi enyelgése ez. Két világ és két vallás, Kelet és Nyugat, egy istennő és egy isten keveredése! Ez volt Sabaria Szent Márton korában. Bárcsak ilyen békésen kezdet fogna ma is Kelet és Nyugat!

– A békés kézfogás ma nem időszerű – mondta Szopor. – Egyébként is Ízisz és Mars szerelmi enyelgésének kevés köze van ahhoz, hogy Szabó Piroska, majd meglátjuk, kiknek a felbujtására, évek óta azzal biztatja városunkban az embereket, hogy hamarosan megérkezik Szent Márton és legyőzi a kommunistákat. Így nem lehet kezdet fogni, hanem ütni kell.

A régész megszeppent, elhallgatott.

Egy percig csend volt. Hallatszott a láthatatlan óra ketyegése és két nehéz lélegzés: Nádor páteré és Penyige elvtársé.

A nyomasztó csendben dr. Kis Farkas János türelmetlenül felpattant helyéről.

- Engem engedjen haza, elvtárs! Nincs itt már énrám semmi szükség.

- Unatkozik talán? - kérdezte Szopor.

- Nem unatkozom, de várnak Budapesten a betegeim és a menyasszonyom.

- Hallotta, mit mond a római katolikus pap és a történettudós régész: Szabó Piroska nem bolond, hanem jól megtanulta a leckét és tréfát úz belőlünk. Micsoda tehát az ön véleménye?

Az orvos még mindig abban a hiedelemben volt, hogy itt az igazságot keresik. Makacs meggyőződéssel kiáltotta:

- Állítom, hogy tudathasadás!

- Változatlanul elmebetegnek tartja Szabó Piroskát?

- Már akkor ez volt a benyomáson, amikor ön, elvtárs, a szüleiről faggatta. Az apja idült alkoholizmusban szenvedett és felakasztotta magát.

A néni ke közbeszólt:

- Tévedés. A Perint-patakba ugrott.

- Kötél vagy víz, tökéletesen egyre megy. Az öngyilkosság már egymagában előremutat az elmebajra. Kérdezhetek egy-két dolgot a páciensről?

- Nem vagyunk ugyan kórházban és itt nincsenek páciensek, de azért kérdezhet.

Dr. Kis Farkas János izgatottan topogott, a hajában turkált.

Első kérdése ez volt Piroskához:

- Érezte már magát üldözöttnek?

A néni ke elgondolkozott, aztán jámbor hangon felelt.

- Gyakran érzem ezt, kérem szépen. Mert bizony sokat üldöznek az adóval... Üldöznek azért is, hogy nem lépek be a szocialista szövetkezetbe... Üldöz az utcamegbízott a Di-

mitrov utcában, mert minden reggel misére megyek a székesegyházba. A mellékoltárnál gyertyát gyújtok édes Szent Mártonka lovas képe előtt.

- Vannak félelmei is?

- Majdnem mindig félek otthon egyedül. Különösen éjjel. Akkor szoktak jönni a rendőrök házkutatni.

- Vannak-e olyan képzetei, hogy erőszakot akarnak magán elkövetni?

- Valahányszor orosz katonát látok az utcán, mindig megijedek. Mamácskám a szégyenébe halt bele emiatt.

- Nincs több kérdésem! - kiáltott diadalmasan dr. Kis Farkas János. - Hallották, elvtársak: a páciens üldözöttnek érzi magát, félelmei vannak; attól retteg, hogy erőszakot akarnak elkövetni rajta. Nézzenek rá! Erre a siralmas női madárijesztőre! Nemének minden vonzása lekopott róla, ő mégis fél az erőszakos nemi közösüléstől...! Ezek egytől egyig a szkizofrénia legtipikusabb tünetei. A hasadásos elmezavarban szenvedő ezen felül azonosítani szokta magát istennel, ördöggel, királlyal. Ő azonosítja magát Szent Mártonnal.

- A két tanú szerint gonosz tréfából.

- Dehogyan gonosz tréfa az értelmetlen nevetés, az indokolatlan sírás, a szellemi merevség, a tompa elbutultság. Ezek a hasadt tudat érzelmi megnyilvánulásai...! Kaotikusan követik egymást, mint a páciens esetében. Két órával ezelőtt indokolatlan sírással kezdte. Aztán tompa elbutultságba zuhant. Az imént pedig hallottuk értelmetlen nevetését. És most...? Figyeljék meg szellemi merevségét, amely mögött a konok meggyőződés lapul, hogy ő a varrógépben Szent Márton hangját hallotta... A marxizmus által támogatott haladó orvostudomány éber álomnak nevezi a szkizofrén-

át, a beteg nem tud felébredni. Nézzék meg, elvtársak, a páciens! Az éber álmodót...! Akár éjfélig is itt lehetünk, nem fog felébredni!

Meggyőzően beszélt. A szobában mindenki a nénikét nézte, Penyige elvtárs is. Úgy látszott, mintha az orvos szavai megingatták volna a rendőröket. Szabó Piroska lesütött szemmel némán ült a helyén, mintha szégyellné magát. Dr. Kis Farkas János most már egészen biztos volt a dolgában.

- A páciens két fecsegésének nyitját gyermekkori élményekben kell keresni - folytatta, a képzelte siker glóriájával borzas feje körül. - A hasadásos elmezavar gyökerei ugyanis a gyermekkorba nyúlnak vissza. Az öngyilkos alkoholista apa mindent megmagyaráz: Szabó Piroska gyermekkori üldözöttségét, a korai évek ártalmait, a meg nem értettséget, a lelketlen keménységet. Tudata akkor hasadt ketté! A hasadás azóta egyre mélyebb lett. Egész személyiségével elfordult a valóságtól, a külvilág ellenőrzése nélkül átéli aggodalmait és reményeit. A varrógép két meséje bizonyára érdekes dokumentum lesz az elmeorvosok számára, megtalálhatják benne a hasadt tudat aktuális jellegzetességeit.

- Hogy érti ezt?

- Hallottuk itten, hogy minden hívogatás ellenére megmaradt, mint varrónő, a magánszektorban. Ez is a szkizofrénia egyik tünete: meghátrálás a szociális feladatok elől!

- Nem lehetne-e mégis összepárosítani az ön szakvéleményét a főtisztelendő úr és Ballagó Vendel közös véleményével?

- Merő képtelenség! - kiáltotta igazsága tudatában a tanársegéd. - A hasadt tudatúnak nincs humorérzéke. Ne fogják rá ezt erre a savanyú vénlányra. A hasadt lelkű nem tud mókázni, élcelődni, az nem csap be senkit. Az ébren álmo-

dik, mint a páciens. Sír, amikor nevetnie kellene és nevet, amikor minden oka megvolna a sírásra. Nézzenek rá...! Úgy ül itt a föld alatt, mintha hajókiránduláson volna a Dunán Visegrád felé... Elmehetek, elvtárs?

- Nem mehet el, orvos elvtárs - mondta hidegen Szopor.
- Hiszen még csak eztán jön a java. A püspök úr télikabátja...
A távolból megint hallatszott a jajgatás.

IV. A PÜSPÖK ÚR TÉLIKABÁTJA

1.

Nádor páter ezúttal még határozottabban úgy vélte, mintha a püspök úr kétségbeesett kiáltozását hallaná a falak mögül, láthatatlan üregekből, a föld alól.

Lehajtotta fejét és mint esti harangszónál, keresztet vetett. Nem is mozdult mindaddig, amíg a jajgatás hallatszott. Aztán benyúlt reverendája zsebébe, elővette babos zsebkendőjét és törülgetni kezdte homlokát.

Társaira nézett.

Azok szoborszerű merevséggel ültek, mint Ízisz istennő kiásott domborművén a bálványok.

A nénike, mintha már nem is hallaná a földi hangokat, nyugodtan cseresznyét evett.

A föld alá süllyesztett, csinosan berendezett hivatali szobában, ahol minden új volt és csillogott a tisztaságtól, a páter futó pillantást vetett a kihallgatást foganatosító polgári ruhás rendőrökre. Arcukról akarta leolvasni, mit jelentett az újabb jajgatás, majd az elhaló nyöszörgés. De sem Szopor kőarca vagy az ablaknál szunyókáló Penyige horpadt homloka, sem Vaszilij fényesfekete haja nem közölt vele semmi megnyugtatót.

A két gyorsíró lehajtott fejjel némán ült, mint a tiszadarui templomban a hívek a misén úrfelmutatáskor.

A csendet ezúttal ismét Szopor elvtárs szakította meg.

– Szabó Piroska, most végre maga beszéljen!

A vénkisasszony a tenyerébe köpött néhány cseresznyemagot.

– Amikor harmadszor is megszólalt nekem az édes Szent Márton, az úgy volt, hogy...

– Még nem tartunk ott. Előbb tegye meg észrevételeit a tanúk kijelentéseire. Azzal, amit az orvos elvtárs mondott, ne törődjön. Én tudom, hogy maga nem elmebeteg.

Farkas János talpra szökkent.

– Higgyen nekem, elvtárs! Nekem van igazam! Téboly ez vagy örület!

– Ne izgágáskodjon, orvos elvtárs. Most magát senki sem kérdezte.

Vaszilij, aki ott ült mögötte, mondott neki valamit oroszul, de ő nem értette. Dühöngve leült. Színes selyem nyakendőjét kibontotta, aztán újra megkötötte.

– Szabó Piroska, magáról azt mondták itt, hogy közön-séges csaló, farsangi tréfát űz velünk. Mit szól ehhez? – kérdezte Szopor.

A nénike hátranyúlt, szürke kontyát megigazította a szalmakalap alatt. A világ legtermészetesebb hangján, mint-ha otthon volna a Dimitrov utcában, teljes bizalommal beszélni kezdett.

– Hogy én csaló vagyok...? Hogy én tréfálok...? Ne tessék már rólam ilyeneket mondani! Nem csaptam én még be soha senkit se, mindenki meg van elégedve a munkámmal. Olcsóbban dolgozom, mint Kuhinkáné és nem pörkölöm el a vasalásnál, mint a Márton Flóra Kézműves Szövetkezet... Ne tessék engemet ilyen becstelenséggel vádolni! Tessék megkérdezni a városban akárkit, hogy amióta Kuhinkánét

internálták és a munkám emiatt megszorodott, én egy fillérrel sem kérek többet senkitől se, nem dolgozom drágábban, pedig hajnali öt órakor én már a varrógépnél ülök és még éjfélkor is jár fel-le a satuban a varróút. Kuhinkánéval megtehették azt, amit megtettek, csalhattak a csalók, és én mégsem vagyok az, én nem csalok, mint megcsalták, becsapták némelyek szegény Kuhinkánét.

- Kik csapták be Kuhinkánét? - kérdezte Szopor.

- Azt az elvtárs jobban tudja, mint én. Mert Kuhinkánét is ide hozták el tavaly tavasszal ebbe a házba és innen vitték az internálótáborba, ahonnan csak a múlt héten érkezett hír felőle a szegény férjének, aki 75 százalékos hadirokkant és elvették tőle a trafikját, mivelhogy csendőr volt. Az elvtárs inkább ismeri azokat, akik megcsalták, rászédtek Kuhinkáékát. Itt van a hivataluk, ebben a házban... És minthogy az elvtárs azt mondta nekem, hogy itten szólásszabadság van, én megkérem az elvtársat, bocsássák szabadon szegény Kuhinkánét és Kuhinkáné helyett azt az elvtársat dugják a recski rézbányába konyhaszemélyzetnek, aki olyan gonoszul rászédte őket az ötdollárossal!

- Miféle ötdollárosról beszél maga?

- Tessék itten jegyzőkönyvbe foglalni a panaszomat. Tessék kivizsgálni az ügyet! Tessék hazaengedni a recski bánya rabkonyhájából Kuhinkánét...! olyan ártatlan ő abban a dollárdologban, akár az elvtárs vagy jómagam. Mert az történt, kérem szépen, tavaly márciusban egy keddi napon, hogy Kuhinkánéhoz becsengetett egy fiatal, csinos elvtárs. Érdeklődött, mi a bevétele Kuhinkánénak, mennyi forgalmi adót fizet. Meg is nézte a pénztárkönyvét, aztán maradt még egy ideig. Kuhinkáné uzsonnakávéval, valódi tejszínhabbal és csörögetésztával kínálta. Az elvtárs azt

mondta, hogy „finom volt a csöröge”, és elment. De Kuhinkáné 75 százalékos hadirokkant ura nemhiába volt csendőr. Megszimatolta, hogy az az elvtárs valami rosszban sántikált. „Nézd csak meg, nem dugott-e valamit a fotelbe ez a hekus! Megnézték. Felemelték a bordó plüssfotel párnáját és ott volt egy papír ötdolláros. Kuhinka fogta a pénzt, beletette egy régi bádóg cigarettadobozba és elásta hátul a kertben a mandulafa alá. Szerdára virradó éjjel csengettek, dörömböltek. Jöttek a rendőrök házkutatni, ott volt köztük a fiatal, csinos elvtárs is, aki megdicsérte Kuhinkáné csörögetésztáját. Azt mondták, hogy feljelentés érkezett Kuhinkáék ellen, hogy dollárt rejtegetnek. Kezdték kutatni. Minthogy pedig nem találták meg a bordó plüssfotelben az ötdolláros, bocsánatot kértek a zavarásért és elmentek. De már másnap délután rendőrök mentek Kuhinkáért és letartóztatták. Ó, nem a dollár miatt! Dollárról senki sem beszélt. Hanem azt mondták, az a bűne, hogy csendőr korában megölt 56 zsidót. Pedig Kuhinka már régen 75 százalékos hadirokkant volt akkor, amikor minálunk a zsidókat üldözték. Három nap múlva bedagadt fejfel hazaengedték, mert bevallotta, hogy a mandulafa alatt van az ötdolláros. A fiatal elvtárs kiásta az ötdolláros és elment. De mert tudták, hogy Kuhinkánénak hegyes a nyelve és szeret sokat beszélni, pár nap múlva ötet vitték el. Azóta is a recski bánya rabjainak főz a konyhában... Én beszéltem vele elhurcoltatása előtt. Megsúgta nekem nagy titokban: „Mondok magának nagyon bizalmasan valamit, Piroska. Annak az embernek, aki eldugta a bordó plüssdíványban az ötdolláros, nem volt füle.” „Hát miye volt akkor, ha nem volt füle?”, kérdeztem. És Kuhinkáné azt felelte: „Szárnyas füle volt, mint a bagolynak!”

– Na, tessék! Itt a bizonyíték! Éber álomkép hasadt tudatban! – kiabált torkaszakadtából dr. Kis Farkas János, talpra ugorva.

Vaszilij hátulról megfogta a kezét és leültette.

– Nagyon kérem, elvtárs – folytatta Piroska – büntessék meg azt a fiatalembert. Könnyű megismerni a bagolyfüléről. Szegény Kuhinkánét pedig bocsássák szabadon. Én ettem szegény hadirokkant urát. Nincsen betevő falatja, mert elvették tőle a trafikját.

– A maga panaszát majd kivizsgáljuk – mondta Szopor – és ha Kuhinkáné valóban ártatlan, akkor megszüntetjük vele szemben az internálási eljárást. Ne róla beszéljen, hanem saját magáról. Nemcsak azt állítják itt magáról, hogy csal, hanem azt is, hogy tréfál.

– Én...? Tréfálok? Hát kinek volna kedve tréfálkozni a mai szomorú világban...? Ezt még a főtisztelendő úr sem gondolja komolyan.

Nádor páter a breviáriumát olvasta, halkán mormolva:

– „*Locutus est autem Samuel ad populum legem regni...*” – és szeretett volna Sámuel prófétaként az Úr kebelén megpihenni, mielőbb a püspöki palotában lenni.

Ballagó Vendel komoran meredt maga elé és szabályos időközökben egymás után tépkedte ki bozontos szemöldökéből a vastag szőrszálakat.

Az orvos izgett-mozgott a helyén. Hátrafordult és ezt mondta Vaszilijnak:

– Ne adjon neki több cseresznyét, hanem szállítsa tébolydába.

De Vaszilij nem felelt, mert nem értette.

Piroska tovább beszélt, méltatlankodó hangon.

– És még énrólam mondják, hogy tréfálok! Hát van maguknak fogalmuk róla, milyen kínlódás az én nyomorult kis életem? Mindig félek, hogy kifogy a varrógépből a cérna...

– Fél! Látják, hogy fél? – kiáltott az orvos.

– ...és ha nincs cérna, akkor vége a munkámnak. Igényelni kell a cérnát, aztán pedig sorba kell állni érte a Népbolt előtt a Vorosilov úton... Félek attól is, hogy a forgalmi adómat megint felemelik és akkor...

– A félelem a hasadt lélek pregnáns szimptomája! – kiáltotta az orvos.

– Az ön szimptomája pedig az izgágaság. Félórája még azt mondta, hogy nincs lélek. Üljön le! – szólt rá Szopor.

– De nemcsak cérnáért kell sorba állni – folytatta Piroška –, hanem hólyagpapírért is a befőzéshez. De nem nyáron kell ám sorba állni, hanem télen. Úgy bizony, elvtársak. Mert aki télen nem áll sorba a Vorosilov úton hólyagpapírért, az nyáron nem főz be baracklekvárt. Mert nyáron egyáltalában nincsen hólyagpapír a Népboltban.

– Most már hagyja a panaszokat, Szabó Piroška. Én *szívesen* elhiszem magának, hogy nem tréfál, hanem komoly minden szava. Nagyon is komoly.

– Az elvtárs ezt elhiszi nekem, de a főtisztelendő úr azt mondta, hogy én bolonddá tartom őt, pedig Isten látja lelkemet, nem bolondozni, hanem sírni volna kedvem, annyi a gondom-bajom. A múlt héten kézbesítettek nekem egy végzést, elvonták kenyérjegyemet. Kiállították rólam a hivatalos tanúsítványt, hogy énnekem nem jár kenyérjegy, mert önellátó vagyok. Én...! Önellátó...! Azt mondja meg nekem az elvtárs, hogy hol van nekem egy tenyéryi földcském is, ahol gabonát termelek, mint önellátó...! És még azt állítják itten rólam, hogy én tréfálok!

Dr. Kis Farkas János harsányan kiáltott.

- Nézzék! Megint sír! A nevetésből visszaesett kaotikusan a letargiába!

A néni ke valóban egy könnycseppet törült le: lassan pergett lefelé az arcán a bádögkeretes szemüveg alatt.

- Balog... a suszter... Balog susztert a múlt hónapban ölték meg forgalmi adóval... Elárverezték a bútorait, elko-bozták 856 darab kaptafáját... bekényszerítették a kisipari szövetkezetbe... Az más... az ő természete olyan, hogy még az akasztófa alatt is tréfálkodna... Balog suszter azt mondta nekem, amikor már elvették 856 darab finom kaptafáját: „Piroska, maga nem olvas újságot. Ha újságot olvasó állampolgár volna, akkor megtudhatná, hogy már nincs semmi baj, megvalósult a boldog ország. Megtudhatná, hogy nincsen minálunk se baleset, se öngyilkosság, se lopás, mert az újságok nem írnak róla. Megtudhatná, hogy a vonatok nem siklanak ki, az autók nem futnak neki a fának. Nem bántja senki a másikat, nem rabolnak ki senkit, nem ölnek meg senkit, csak a fasisztát. Olyan boldog az élet minálunk, hogy már nem is hálnak meg az emberek, mert gyászrovat sincsen az újságokban.” Vicces ember ez a Balog. Legnagyobb bajában is szeret tréfálkozni. Félek, hogy az ő sorsa vár énrám is. Mentse meg, elvtárs, a Martos Flóra Kézműves Szövetkezettől!

- Ne aggódjon, Piroska. A maga varrógépe nem azért érdekel minket, mert termelési eszköz - nyugtatta meg Szopor.

- Aztán a lakásomból akármelyik napon kitehetnek. A házacska a Dimitrov utcában nem az enyém. Még márcskám adta el a felszabadulás után Janiga Zsiga bácsinak, tetszik tudni, annak a derék, jómódú kereskedőnek,

akihez bejártak vásárolni messze környékről, Szentkirály, Herény, Olad, mind nála vásárolta a fügét, a narancsot, a datolyát, amikor még volt füge, narancs, datolya. Janiga Zsiga bácsinak a Berzsenyi-szoborral szemben volt virágzó fűszer- és csemegeüzlete. Mamácskámnak akkor nagyon kellett a pénz, azért adta el Janiga Zsiga bácsinak az új forint idején. A forint akkor még jó forint volt 1948-ban és Janiga Zsiga bácsi kereken 20 000 forintot fizetett a házacskáért, ott akart megnyitni egy fiókboltot. Nem is álmodta, hogy üzletzárás előtt hamarosan elvtársak fognak megjelenni fűszeres csemegeboltjában és le fognak foglalni mindent... nemcsak a sok finom italt, konzervet, lisztet, margarint, kávé, teát, meg ami csak van a boltjában, hanem a pénztárral együtt még a kalapját is!... Mert bizony ez történt. Azt mondták neki: „Itt most már semmi sem a magáé, Janiga Zsigmond, hanem minden a népé, mert maga a nép ellensége.” Így államosították Janiga Zsiga bácsi gyönyörű fűszer- és csemegeboltját a Forgó utca sarkán a szobor mögött, ahol most az 1. számú KÖZÉRT-bolt van. De legjobban az fájt neki, azt vette szívére, hogy még a kalapját is államosították!

- Ez minket nem érdekel, Szabó Piroska. Most már térjünk vissza a tárgyra.

- Ez a tárgyhoz tartozik, elvtárs. Mert a szegény öreg Zsiga bácsit még azon az őszön elvitték 65 éves feleségével együtt a Tisza partjára egy tetves faluba. Elvették a házukkal és a boltjukkal együtt a lakásukat is, minden bútort... Janiga Zsiga bácsi lányát az urával együtt internálótáborba cipelték. Van egy pici édes kislányuk, Somló Katica... Ő maradt egyedül Szombathelyen a népes családból. Magához vette a dajkája, nála lakik a Népfront utcában... Ez

a története annak, hogy a házacska nem az enyém, hanem a kitelepített Janiga Zsiga bácsié, akármikor kitehetnek belőle. Egy nap eszébe juthat a KÖZÉRT-nek, hogy fiókboltot nyisson a házban és akkor engem kidobnak a lakásomból az utcára, mert nem akarok belépni a Martos Flóra Kézműves Szövetkezetbe. Mentsen meg, elvtárs!

- Ne féljen semmit, Szabó Piroska. Majd *mi* megvédjük a maga lakását.

- Köszönöm szépen, elvtárs... De tessék csak odanézni. Milyen vasvillaszemet mereszt rám a főtisztelendő úr. Pedig nem vétettem én őellene semmit. Csak nem tetszik neki, hogy én itten beigazoltam az elvtársnak, hogy nem vagyok se csaló, sem nem tréfálok.

- Bízson bennem, Szabó Piroska. Én megértem magát. Az orvos elvtárs szerint a Nagy Fa, amelyet a gall parasztok ledöntöttek, de nem zuhant Szent Mártonra, az a fa a maga kettérepedt agyában született. A főtisztelendő úr és Ballagó elvtárs azt gondolják, hogy maga olvasta valahol a Nagy Fa esetét. Én nem osztom egyik véleményyt sem. Én türelmesen meghallgatom magát és majd a harmadik történet után beszélek... Kezdje is el most már, Szabó Piroska! Mikor is történt, hogy harmadszor is megszólalt a varrógépe?

- Tavaly szeptemberben, amikor azt rebesgették, hogy a püspök urat is le fogják tartóztatni, mint a bíboros herceg-prímás urat.

- Mesélje el azt is éppen olyan szépen, nyugodtan.

- Az úgy volt, hogy én a bagolyfülű elvtársra gondoltam, aki ötdollárost dugott Kuhinkáné plüssfoteljébe. Varrtam a püspök úr télikabátját... Eszembe jutott az a sok lelketlen hazugság, amivel az embereket gyötrik. Hát miért kellett elvenni Janiga Zsiga bácsitól még a kalapját is? Hát Balog

susztertől 856 darab kaptafát? A nefelejcskék szemű kis Somló Katica miért nem lehet a mamájánál... A sok gonoszság a szívemet facsarta és arra gondoltam, holnap a bagolyfűlű elvtárs a szegény püspök úrnak is tört vethet, engem meg kitehetnek a kis lakásomból, elvehetik a varrógépetem, ahogy Balog susztertől elvették a kaptafáit... És így szóltam: „Édes Szent Márton! Téged megcsípett a veszett denevér és meghaltál. De mielőtt meghaltál volna, hogyan győzted le a manókat... Mivel nyertél hatalmat felettük?”...Akkor a varrótű ugrabugrálása közben Szent Márton harmadszor is megszólalt. Felelt kérdésekre, mialatt én a püspök úr télikabátját varrtam...

2.

(A kihallgatási jegyzőkönyv nyomán.)

Hallod, Piroska? Megint én beszélek, Márton.

Legállhatatosabb kísérom a Zöld Madár volt, már gyerekkorom óta ismertem. A Ligetben találkoztam vele először estefelé, magas jegenyefán fészkelte.

Már nincs meg a Liget Sabariában, de a helyét megtalálhatod. Indulj el a Kiskar utcán, aztán fordulj be jobbra az Óperint utcába, menj át a Perint patak hídján, ahonnan az apád a vízbe ugrott. Fordíts hátat az Állami Gyógyszertárnak, Arany Kígyónak nevezték régen. Azzal szemben volt a Liget. A mi házunk a dombon állt a mai Vár-köz nyolcadik lépcsőjénél.

A Zöld Madárnak görbe szárnya volt, mint a sarlónak. Úgy repült, nagyokat bukva a levegőben, mint a német zuhanóbombázók a *Luftwaffé*ben. A jegenyefa tetején szeretett

üldögeálni, ott tollászkodott, füttyörészett. Hívott engem, hogy menjek velem, megtanít repülni.

Rendszerint estefelé jelent meg, amikor a rigók már aludni tértek. Néha leszállt a galagonyabokorra, úgy csábított, úgy beszélt hozzám. Piros lába volt hegyes körmökkel, sáfrányszín gallért viselt. Tollának a színe olyan volt, mint a fenyőerdőé, az Oladi kilátónál, amikor vihar előtti este az osztrák hegyekben lenyugszik a nap. Bársonyfekete bőbitáján aranykorona csillogott. Királya volt az esti madaraknak, hegyes csőre fölött a homlokán csillag alakú jel világított. Mikor éles, apró szemével rám nézett, bagolyhangon szólt hozzám. Akkor kezdtem félni tőle, de még nem kergettem el.

Másnap ablakomra szállt a mai Vár-köz nyolcadik lépcsőjénél és olyan szépen énekelt, hogy én behívtam őt a szobámba. Kenyeremet csőrével szétcsipkedte, aztán megölte anyám kis kecskéjét, karmai közé kapta és elrepült. Anyám meg is szidott, miért engedtem be a házba egy ilyen vad madarat. Siratta a kis gidát.

Aztán sokáig nem láttam a Zöld Madarat. Alig pelyhedzett a bajuszom, elvittek engem katonának. Búcsút mondtam a dimbes-dombos Pannóniának és a rónáit viszontláttam Galliában. Két lúdtojás nem hasonlít jobban egymáshoz, mint Pannónia és Gallia.

Sanyarú katonaéveimet Galliában szolgáltam, apám, az én makacs édesapám, mindenáron ezredes urat akart faragni belőlem. Ő maga nem vitte sokra. Zupás őrmester volt az Amerikai Légiónál. Úgy került nyugdíjba. Százhusz hold földet adtak neki a császár nevében a Veteránok Dúlóján Olad alatt és hozzá tizenhat rabszolgát. Abban bízott, hogy én leszek majd Pannónia főispánja és akkor tízszer annyi rabszolga fog neki dolgozni, övé lesz az Oladi kilátó is.

Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton!

Huszár voltam, lovon jártam, sarkantyúmat tisztelte a paripám. Volt egy hosszú kardom. Az őrmester úr parancsára minden reggel élesre fentem a kaszárnya udvarán egy nagy közsörűkövön. Ez volt a szabály, mert hiszen azt tanultuk, hogy az ellenség nyakát egy csapással kell elmetszeni.

Tetszett a huszárélet, még *Katóka* voltam. Gallia kacsaringós folyóinak partján otthon éreztem magam, mint Pannóniában. Néha messzire ellovagolt a század, egészen a tengerig. A tenger az én szememben egy nagy Balaton volt. Mint Tihany, olyannak látszott szép időben a távoli Britania. Nem messze jártunk attól a helytől, ahol Eisenhower Szztálinnal együtt partra szállt és legyőzte Hitlert.

Smaragdszín dús legelőkön gall tehéncsordák jóllakotlan ásítóztak, a folyóparton a gallok horgásztak. Kosaraikban annyi halat gyűjtöttek össze, hogy bizvást azt gondolhattad volna, Piroska, hogy nincs éhes ember Galliában. Az erdők tele voltak vadakkal. A gallok szerettek vadászni és féltették szarvasaikat a vadászó római uraktól. Mi is vadászgattunk. Kutyáink megfogták a vadkan fülét, gyors lábú lovainkkal utolértük a menekülő őzikét. Pajtásaim gall vörösbort ittak, de az én gyomrom nem vette be ezt az italt. Inkább kedveltem a friss patak vizét.

Télen keservesen dideregtünk, a császár csak egy köpenyt adott nekünk. A tenger felől elborította Galliát a brit köd. Olyan hideg napok is voltak, hogy lefagyott a füle annak, aki nem kötötte be a fejét gyolcskendővel a sisakja alatt. A kaszárnya nagy kályhájában éjjel-nappal lobogott a tűz. A környező erdőket rabszolgáinkkal kivágattuk, minden fát eltüzeltünk. Városunkon a *Szombat* folyt keresztül, de befagyott a nagy hidegben. A római urak nyárson sü-

tötték a fiatal tinót és almából főzött sárga pálinkát ittak. A szegények pedig megfagytak az utcán. Hiszen hegyes foga volt a télnek, mint a Szovjetunióban, ahol a szibériai fogolytáborokban sok ezer magyar katona halt meg, mert éhes emberbe hamarabb harap bele a hideg, mint a jóllakottba.

Mindenki fagyoskodott, didergett, csak a Zöld Madár nem.

Ott ült egy száraz ágon a kaszárnya udvarán és köszöntött illedelmesen.

Mínthogy nem talált Pannóniában, addig keresett, amíg megtalált Galliában.

Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton!

Attól fogva sűrűn meglátogatott a Zöld Madár. Egyszer döglött vakondokot hozott a csőrében és elrejtette ágyamban. Fekete bóbitáján most is ott csillogott a királyi korona, hegyes csőre fölött a homlokán a csillag alakú jel is. Én haragudtam rá. Nem tudtam neki megbocsátani, hogy megölte és elrabolta anyám kedves gidáját. Többször éles kardommal űztem el, de mindig vissza-visszatért.

Egy nap a kaszárnyában elfogyott a kenyér. Egy római hadnagy ellopta a kaszárnya minden pénzét és a pénztárral áthajózott Britanniába. Egy ideje zsoldot sem kaptunk, a vaddisznó minden sonkáját megettük, csipkebogyón éltünk. A zupás őrmester engem küldött el, hogy kérjem meg a városban a gall péket, hogy dagasszon ezer cipót és süsse meg nekünk, majd fizetünk, ha a császár pénzt küld Rómából.

Hideg volt, korgott a gyomrom. A farkasok a város körül leskelődtek. A gallok ökrös szekere egyik partról a másikra átjárt a Szombat folyón. Didergő *Katóka* voltam, bennem bíztak egyedül a pajtásaim, hogy szerzek nekik ke-

nyeret, mert beszéltem nekik az Úrról, aki asszonyokon és gyerekeken kívül ötezer embernek adott egyszer kenyeret, és amikor mindenki jóllakott, a kenyérmaradékból még tizenkét kosárral szedtek össze. Eredményes is volt az utam. A gall pékmester megígérte, hogy süt nekünk kenyeret, így nem hal éhen a római császár hatszáz katonája, a derék huszárlégió.

Ott volt velem, követett engem a farkasordító hidegben is a Zöld Madár.

Kíváncsi volt, hová megyek, sikerrel jár-e utam. Házról házra, ereszről ereszre szállt. Néha megpihent egy kéményen, mint a golya. Onnan is engem figyelt. Mert a Zöld Madárnak az volt a megbízatása, azt parancsolta neki a Herceg, hogy kövesse minden léptemet. Olyan volt, mint a rendőri nyomozó az olyan országban, ahol a Herceg a korlátlan úr.

Bálványok fejére rátelepedett a házak kapujában. Ahogy mást nyomon követ kutyája, úgy jött velem a farkasordító hidegben a Zöld Madár.

Döglött varangyos békát tartott a csőrében. Nekem hozta, fejem körül röpködött, sarló alakú szárnyával majdnem leartott. Kardommal feléje sújtottam. A békát elejtette és leszállt a kút párkányára, onnan figyelt.

Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton!

A sarkon, a kaszárnya felé, valaki megszólított. Toprongyos koldus volt, félig lilára fagyva. Rongyaiból kilátszott csupasz sovány karja. Felém nyújtotta, alamizsnát kért. Könnyei ráfagytak szakállára. Patakzó könnye egy jégdarabba változott, a jégdarab ott csillogott a szakállában.

„Nincsen nekem pénzem, se kenyerem, jó ember – mondtam neki.

– Egy római hadnagy ellopta a kaszárnya pénztárát, elment Britanniába, hetek óta nem fizettek zsoldot, csipkebogyón élek. De a pék megígérte, hogy dagaszt és süt nekünk kenyeret. Mikor a hold felkel, jöjj el a kaszárnya kapujába. Ott várj meg engem, hozok neked egy darab kenyeret.”

A koldus elhaló hangon ezt felelte:

„Mire a hold feljön, én megfagyok, ha valaki addig nem segít rajtam. Félig meztelen vagyok. Nem látod rongyait?”

„Mit tehetek én érted, szegény ember? – mondtam. – Láthatod, ez az egy köpenyem van csak, magam is fázom. A római császár nem ad két köpenyt a katonáinak.”

A koldusnak már nem volt ereje hozzá, hogy feleljen. Olyan volt arcának a színe, mint a fagyott cékla a hóban. A könnyeiből képződött jégdarab reszketett a szakállában.

Valami zúgni kezdett körülöttem. Nem a Zöld Madár. Olyan volt, mint akár Galliában, akár Pannóniában a nyárfaerdő, amikor a szél megrázza. Rázta a szél a köpenyemet.

Levettem a vállamról és éles kardommal a közepén kettévágtam.

Egyik felét ráterítettem a koldusra, a másik felét magamra borítottam. Így mentem vissza a kaszárnyába.

A Zöld Madár pedig káromva elrepült. Királyi koronája lehullott a fejről.

Este, mikor a hold feljött, egy darab cipóval vártam a koldust a kaszárnya udvarában. De nem jött el.

Éjjel meglátogatott álmomban.

Szakállában a jégdarab úgy csillogott, mint gazdag római urak gyűrűjében a drágakő. Két Angyal állt mellette.

Rögtön megismertem rongyokba burkolt sovány testén kettévágtott katonaköpenyem felét, rajta volt a légió hadi

jelvénye. Megismertem az Úr Jézus Krisztust, mert hiszen
ővele osztottam én meg az utcán köpenyemet.

Bemutatott engem a két Angyalnak:

– „Ez Márton, aki még *Katóka*, de ezt a fél köpenyt, látjátok, nekem adta ma, hogy meg ne fagyjak az utcán.”

Attól a naptól fogva a Herceg manói, mint veszett csorda, futottak előlem. Pedig nem tettem semmi nagy dolgot, csak odaadtam köpenyem felét egy fázó koldusnak. Ám, láthatjátok, elég néha egy kis cselekedet és hatalmat nyerhettek a Gonosz felett.

A Szép Ifjú, akinek a füle helyén madárszárny van, nem tudott ártani nekem. Így nem öltem meg saját édesapámat. A Nagy Fa nem ütött agyon. Az, akinek éjjel világított a szeme, mint a Vörös Lámpa, átkozódva szemlélte, miként omlanak össze hatemeletes oltárai Galliában.

Később a Zöld Madár megint megtalált, de már csak messziről figyelt, mert látta, hogy mindenütt legyőzöm a Gonoszt, Párizs kapujában is, ahol végre cserben hagyott.

Bárcsak követnék a példámat a gazdagok!

De ők nagy tévedésben élnek: pajzzsal és dárdával akarják legyőzni a Herceget.

Hallod, Piroska? Én beszélek, Márton!

Hanem te mondd el mindenkinek, hogy mit hallottál ma tőlem. Addig is, amíg hazamegyek Sabariába és lerontom a pogány oltárokat, mondd el az embereknek, hogyan nyertem hatalmat a manók felett és tüstént elrepült a Zöld Madár.

Akkor nektek is jobb dolgotok lesz!

A Gyilkos Csontjai nem fognak ártani nektek. A tűzben nem fogtok elégni, amikor a Gyilkos Lélek felgyújtja házatokat. A süket Salfa is meghallja majd az angyalok hegedű-

jét. Két mocskos manó biztatására nem fog megölni papotok. A manók spanyoljárványt terjeszthetnek Párizsban, de ti nem kapjátok el a betegséget, amíg az Úr el nem szólít titeket. Még a leprából is meggyógyultok, hiányzó orrotok visszanő.

Csak a felét adja oda a szegénynek minden gazdag és akkor az Angyalok szétkergetik a pogány papok által felbujtott gall parasztokat.

Csak a felét és ne többet!

Akkor villám sújt le a fehér toronyra a fekete *Ambróziában* és Jupiter fejére az égből le hull a nagy szikla.

És egy nap veletek leszek Sabariában, ahol most ti sokat szenvedtek, és le fognak omlani a Herceg oltárai. Az égből Angyal száll majd alá és ezt kiáltja:

„Összedőlt Sabaria és a nagy Babilon! Ördögök tanyája lett és minden tisztátalan szellem hajléka és *minden undok madár odúja!*”

És mi együtt fogunk örülni!

Hallottad, Piroska? Én beszéltem, Márton!

3.

A varrógép első meséjét pityergő hangon mondta el a néni és ronggyá gyűrte közben könnyektől átnedvesedett, csipkés kis zsebkendőjét.

A másodikat élénken adta elő, fel is állt közben és örömeiben, hogy annyi hamis bálványt döntött le Szent Márton Galliában, a végén még nevetett is.

Ennek a harmadik mesének a hangja megint megváltozott. A meséből vers lett. Úgy mondta el Szabó Piroska,

mintha a „*Talpra magyar!*”-t szavalná. Arca olyan volt közben, mint a tarló mező Galliában, ahol az őszi napsugártól néha kivirágzik újra a pipacs.

Mint aki épp az imént távozott hangversenyről, ahol Bruno Walter dirigált: elragadtatottan beszélt. Mikor ott tartott, hogy Szent Márton levette válláról köpenyét és kardjával kettészelte, meg is lóbálta a karját, mintha ő maga volna a szent a *Szombat* folyó partján. A végén pedig, amikor angyal száll le az égről a varrógép harmadik meséjében, térdre borult Szopor elvtárs előtt.

Váratlan és gyors volt a mozdulat. Szoknyája felgyűrődött közben és látszott a hosszú szakadás a térdtől a bokáig olcsó szürke pamutharisnyáján. Mint szokás volt ez Galliában is a kereszténység első századaiban, kezét az égnek emelte.

– Segíts meg minket, édes Szent Márton! – kiáltotta.

A harmadik mese végén így maradt, térden állva és felejtve, hogy a szombathelyi ÁVH palotájának pincéjében van.

Csend volt. Csak a rejtélyes óraketyegés hallatszott egyéb gépi zörejekkel, távoli morgás a föld alól, mint földrengések idején. Piroska még mindig a padlón térdelt és Szopor megkérdezte Nádor pátertől, mit szól a harmadik meséhez. A pap nem felelt és úgy tett, mintha súlyos lelki baj háramlana rá, ha a breviárium olvasását abbahagyná. Szopor most a régészre pillantott. De behúzott nyakkal ő meg akarta várni előbb a páter véleményét.

Dr. Kis Farkas János talpra ugrott.

– Eddig 99 bizonyíték szólt a páciens elmebaja ellen. Most száz!

Szopor elvtárs rendre intette az orvost és megint Nádor pátert faggatta. A páter tett egy furcsa kis mozdulatot: egyszerre rándította vállát és fordította ki tenyerét. Valaha jól

kereső, gazdag pesti ügyvédek jelezték így ügyfelüknek, akitől a honoráriumot már előre régen felvették, hogy teljesen tehetetlenek az ügyben. Talán Pilátus is így tett, mielőtt a kezét mosta. De Szopor elvtársat ilyen jelbeszéddel nem sikerült elhallgattatni.

- Főtisztelendő úr először szent marhát mondott, másodszer tréfacsinálót. Mit mond most?

- „*Recordare, Domine, testamenti tui et dic Angelo percutienti: Cesset jam manus tuam...*” - morogta a pap.

- Ne zsidóul beszéljen itt nekünk, mi azt nem értjük.

- „...*ut non desoletur terra, et ne perdas omnem animam vivam...*”

Ballagó Vendel aggodalommal szemlélte a papot. Bal szemöldöke olyan volt már, mint egy rossz seprű, csaknem egészen kitépdedte.

- Majd én segíték az uraknak - mondta Szopor. - A varrógép három meséjét hallottuk. Mind a három, de különösen a harmadik mese, megerősíteni látszik azt a véleményt, hogy jól átgondolt történetekről van szó, ahol a történelmi utalások alaposak és tudományosak. Egy kis naiv szósszal leöntve.

- „*Ego sum qui peccavi, ego inique egi: isti qui oves sunt quid facerunt...?*”

- Kobozzad el tőle az imakönyvet, Szopor elvtárs! - szólt az ablak mellől Penyige.

Nádor páter zsebre tette a breviáriumot, mozdulatából hiányzott a méltóságteljes lassúság.

- Avatatlanként én nem avatkozhatom bele ebbe a dologba - szólt végre magyarul is.

- Avatatlan...? Ön azt mondja önmagáról, hogy avatatlan...? Olyan dologban, ahol egy híres szentről van szó,

ön avatatlan...? Az Ördög és a démonok világában ön avatatlanak vallja magát...? Avatatlanként elhárít magától egy olyan történetet, amelyben megnyílik az ég és angyal száll alá, hogy közölje: le fogja rombolni Szombathelyen a Magyar Dolgozók Pártjának megyei székházát... a napközi otthont... a szocialista bölcsődét... a népi rendőrséget... a Szovjet–Magyar Társaságot... a Magyar Demokratikus Nők Szervezetének helyiségeit... és ön ebben avatatlan...? Ejha, plébános úr, ne tartson minket bugaci kisbéreseknak. Nem jöttünk mi Illancsfalváról. Velünk nem lehet csak úgy kitolni! Pesti vagány gyerekek vagyunk mi!

Apró okos szemét forgatta a pap szemüvege mögött.

– Ahol egyházi ember beszél Istenről és Ördögről, ott kompetens vagyok – mondta. – De ennek a sorsüldözött varrónőnek a meséiről, mint avatatlanak, nincsen semmi véleményem.

– Kevésbé udvariasan is meg tudom én kérdezni még egyszer, hogy mit szól főtisztelendőséged Szabó Piroska harmadik meséjéhez.

– Azt készséggel tanúsítom, amit a Romkertben és itt hallottam a szájából, mint pusztá tényeket véleménye nélkül...

De most már kérem, mutassa meg nekem innen az utat kifelé. Dél már régen elmúlt.

– Az utat majd meg fogjuk mutatni a legnagyobb udvariassággal. De előbb tudni szeretnénk: fenntartja-e korábbi véleményét, hogy Szabó Piroska népszerű legendáskönyvekben olvasta a varrógép meséit?

– Ezt fenntartom.

– És mi az, amit meggondolt? Amit kerülget, mint macska a forró kását!

A pap sűrűn pislogott az éles szemüveg mögött. Nagy, embertelen hústömege lomhán terült el a karosszékekben.

- Annyiban nem vállalom, amit mondtam, hogy ebben a harmadik mesében én a tréfának semmi nyomát sem találok.

- Hát akkor micsoda, ha nem tréfa?

- Én nem vagyok illetékes. Talán a tanársegéd úr meg tudja mondani.

Az orvos diadalmasan felugrott.

- Hasadásos elmezavar a *nervus acusticus* kicsapongásával.

Ezúttal Vaszilij erélyesen rántotta vissza a székre. Szopor a papot tovább faggatta.

- A forgalomban lévő Szent Márton-legendáskönyvekkel megegyezőnek tartja a harmadik mesét?

- Igen.

- Halljuk, miért tartja annak.

- Az egyház úgy tekint Szent Márton tettére, a köpeny kettéosztására, mint a világtörténelem legvitézebb kardcsapására.

- Ugyan, ne mondja, főtisztelendő úr! - szólt Szopor gúnyosan.

- Ehhez fogható kardcsapást nem ismer a világ. Ezt a véleményemet egyházi férfiú létemre felelősséggel vállalom - állította, egyszerre nekilelkesezve, a páter.

- Ön szerint ez tehát megtörtént dolog? A köpeny kettéosztása?

- Az.

- Egyházi szónoklatokban szokás rá hivatkozni. Magam is mondtam már a szószéken a híveknek, hogy a hadvezérek kardja törekeny fogpiszkáló Szent Márton kardjához képes.

- Emlékszik még erre a prédikációjára?

- Hogyne.
- Volna szíves itt nekünk a lényegét megismételni?
- Ó, hogyne...! Ezt szoktam mondani: „Ó, mely szép kardcsapás! Atila kardjától rettegett a világ. Nagy Károly kardja európai birodalmat teremtett. Szent László királyunk kardjától futott az ellenség. Rolandról azt zengi a francia ének, hogy egyetlen kardcsapással kettészelt egy sziklát a Pyreneusokban. Oroszlánszívú Richárd és Dán Rogerius kardja úgy aprította az ellenséget, mint a házi-asszony a laskatésztaát. De ahhoz fogható kardcsapást, amilyen a Szent Mártoné volt, sem azelőtt, sem azóta nem látott a világ és nem is fog látni mindaddig, amíg az egek megégve szétfoszlanak és az elemek a tűz hevétől elolvadnak, és amikor majd beteljesül az imádság kérése: Jöjjön el a te országod!...”

Ez az én Márton-napi szentbeszédem.

- Vagy úgy...? – mondta Szopor, kissé meglepődve. Aztán állat könyöklő csuklójára támasztotta, gondolkozott egy kicsit, majd így szól: – Szabó Piroska bemagolt szöveget mondott el nekünk itt az imént.

- Hogy bemagolta-e, nem tudom. Van inspiráció is. – Úgy gondolja, hogy inspirálta őt erre *valaki*?

- Belső inspirációra gondoltam. Én hiszem, hogy van lélek. Nem úgy, mint a tanársegéd úr.

Dr. Kis Farkas János ugrani akart, de Vaszilij visszarántotta.

Szopor jegyeztetett. Aztán a maga kérlelhetetlen módján megállapította:

- Eszerint ön mégsem avatatlan. A gonosz tréfacsinálóból egyszeriben sorsüldözött teremtés lett, aki belső inspirációra beszél. Ezt mondta, nemde?

– Mondtam, de kérdezem: ki lát bele egy ember lelkébe? Egyedül az Úr.

– És mi – mondta Szopor komoran.

– Szent Pál apostol szavait idézem a Timóteushoz írott második levélből: „Hálát adok Istennek, akinek, mint őseim, tiszta lelkiismerettel szolgálok.” Lelkiismeretem szerint én nem állíthatok semmi bizonyosat a hajadonnal kapcsolatban.

A Timóteushoz írott levél hidegen hagyta Szoport. Látva, hogy a nénike még mindig ott térdel a szoba közepén, rászólt:

– Keljen fel a padlóról, Szabó Piroska, és üljön szépen vissza a helyére. Akar egy kis vajas kalácsot?

A hajadon, akiről semmi bizonyosat nem akart mondani a páter, úgy nézett fel Szoporra, mintha álomból ébredne. Engedelmesen felkelt; szoknyáját illedelmesen lesimította, amikor leült.

– Adhat egy falatot, elvtárs.

Ballagó Vendelre került a sor. Egy ideje hascsikarások kerülgették megint, de iskolás gyerekként nem akart ki-kéredzkedni. A páter okos feleletei bizonyos fokig lecsillapították aggodalmait. A könnyen hevülő szellemi emberek lelkesedésével mondta, meggondolatlanul:

– Ez a leányzó bámulatos! – Szopor barátságatlanul nézett rá.

– A szoknyás bohócból egyszerre bámulatos leányzó lett.

Nem rossz...! Meg tudná mondani, hogy hol folyik Franciaországban a *Szombat* folyó?

– Alighanem a Somme folyóra kell gondolnunk.

– És hol van *Ambrozia*?

- Tours közelében, ahol püspök volt Szent Márton, van egy francia város. *Amboise* a neve... Talán azt ferdítette el a leányzó.

- Voltak-e zupás őrmesterek a régi római birodalomban?

- *Fabula narratur*... Miért ne?

- Maga is imádkozik már?

- Csak azt mondtam, hogy a mese az mese. Miért ne lehetek volna az ókorban zupás őrmesterek.

- Szent Márton ismerte már a német zuhanóbombázókat.

- Ezt tessék a főtisztelendő úrtól megkérdezni. Ámbár szerény tudomásom szerint az egyház úgy tudja, hogy az üdvözültek, főképpen a szentek, figyelemmel tudják kísérni a földi élet folyását. Szent Márton tehát bizonyára tudja, hogy volt Hitler és volt *Luftwaffe*.

- Ezek szerint azt is tudja, hogy Magyarországon ma népi demokrácia van?

- Bizonyára tudja... De ez már teológiai kérdés. Segítsen ki főtisztelendő úr!

- „*Locutus est autem Samuel ad populum legem regni...*” – morogta a pap és fel sem nézett a breviáriumból.

- Maga még az előbb egy csalo félbocskorról beszélt, aki a sakálfejű istenből csábtündért faragott. Miért nem tartja most már annak Szabó Piroskát?

- Lefegyverzett.

- Bizonyára azzal fegyverezte le, hogy a Vár-köz nyolcadik lépcsőjénél kell keresni Szent Márton szülőházát. És ezt maga, mint ásatásokkal foglalkozó archeológus, elhiszi?

Falstaff vakargatta kopaszodó rőt feje búbját.

- Nem olyan egyszerű dolgok ezek, tisztelt elvtárs. Mit hisz és mit nem hisz az ember, az nem olyan, mint az, hogy

itt van... hámozd meg ezt a fej hagymát... A leányzó két-ségtelenül Szent Mártonról szóló olvasmányai hatása alatt beszélt itt. De ez a hatás... a fenébe is... miképpen magyarázzam meg ezt önnek, elvtárs?... ez a hatás az elhitetés fortélyával párosul nála.

– Fortély?

– A főtisztelendő úr inspirációt mondott. Én másnak nevezem, elvtárs. Én Arthur Hallam halálának nevezem.

– Beszéljen értelmesebben.

– Én az angol Tennyson esetére gondolok, akit legjobb barátjának a halála egy hajókatasztrófában úgy megrázott, hogy egyszeriben költő lett belőle. A nyugtalan valóság általa tört be a költészetbe. A *Locksley Hall*tól a *Day Dream*ig ő minden hihetlent, a szellem minden látomását el tudta hitetni az emberekkel. Elhitette magát Csipkerózsika álmát is. Ez a fortély...! Hát akkor miért ne higgyem én el ennek a leányzónak, hogy a régi Arany Kígyó patikával szemben volt a Liget, hol Szent Márton először látta a Zöld Madarat...? De tessék megengedni, hogy öt percre kimenjek.

– Nagyon sürgős?

– Eléggé.

– Rögzíteni szeretném előbb: ön egy imperialista angol költő lelkiállapotával veti egybe Szabó Piroska hangulatát, amelyben nekünk három meséjét, különösképpen a harmadikat, elmondta. Így rögzíthető?

– Rögzítse gyorsan, elvtárs. És rögzítse azt is, amit Arany János így fogalmazott meg: „Nem a való hát: annak égi *mása* – lesz, amitől függ az ének varázsa.” Én bevallom, elvtárs, én a varázslat hatása alá kerültem. Ez a leányzó valami nem mindennapit mesélt el nekünk az imént.

- Varázslatot mi nem ismerünk. Ez az elmaradott afrikai népek javasasszonyainak és a Vatikán papjainak a vetülete. A marxizmus-leninizmus-sztalinizmus elutasít minden ilyen babonáságot.

- Tudomásul veszem - mondta alázatosan Ballagó Vendel.

- *Ambróziáról* megmondta, hogy *Amboise*, a *Szombatról*, hogy *Somme*. Meg tudná-e mondani azt is, hogy ki a Herceg?

- Ez egy percig se vitás. Ő az ördögök fejedelme. Lucifer, azaz a főördög. Ha úgy tetszik, Mefisztó, aki... aki a lemurokkal megásatja a vak Faust sírját... Kimehetek már, elvtárs?

- A Zöld Madárról mi a véleménye?

- A párizsi Louvre-ban van egy híres asszír szobrocška. Krisztus előtt... akarom mondani... időszámítás előtti VII. századból. Szárnyai vannak és Pazuzu a neve. Pazuzu, a démon. Majdnem olyan híres kincse a Louvre-nak, mint a milói Vénusz. Hallott már róla, elvtárs?

- A milói Vénuszról igen. Egyébként nem érdekel, hogy Franciaország milyen szobrocskákat lopott el a gyarmatain. Ezeket majd vissza fogjuk venni tőle... Maga tehát a Zöld Madarat démonnak tartja?

- A leányzó elbeszélése csupán így értelmezhető.

- És maga hisz a démonokban?

Jobb szemöldökét kezdte tépdesni a régész.

- Fogas kérdés. Előbb azt kellene tisztázni, hogy hiszek-e az angyalokban. Mert a démonok az egyház tanítása szerint bukott angyalok. Vagy tévedek talán, főtisztelendő úr?

- „*Audi, Domine, hymnum et orationem, quam servus tuus orat te hodie...*” - mormolta a páter, olvasás közben.

- Feleljen hát Ballagó elvtársnak, főtisztelendő úr! Ön hisz a démonokban?

- Hiszek - felelte a pap. - „*Respice, Domine, de sanctuario tuo...*”

Falstaff a nadrágszóját tágította.

- Kimehetek-e már néhány percre, elvtárs?

- Kimehet, de figyelmeztetem valamire. Templomban levesszük fejünkről a kalapot, megmártjuk kezünket a szenteltvíztartóban, forintot dobunk a perselybe. Itt ebben a házban megoldjuk saruink szóját és a cipőmadzagot odaadjuk az örnek nadrágszójunkkal és zsebkésünkkel egyetemben. Azon felül szabályszerűen megmotoznak minket, vagyis az olyan látogatót, amilyen maga. Ennek az eljárásnak alá kell vetnie magát, mielőtt az illemhelyre távozik. Bár nem gondolnám, hogy olyan papírt rejteget, amit szívesen eresztene le a szennycsatornába.

- Ó, nekem nem olyan sürgős - rebegte Ballagó Vendel halálsápadtan és visszaült helyére.

Szopor a jegyzeteit rakosgatta.

- Összegezem a hallottakat. Ördög, manó, Szép Ifjú, Vörös Lámpaszemű démon és Zöld Madár a katolikus egyház tanítása szerint épp olyan létező személyek, mint mi vagyunk. Ahogy vannak jó emberek és rossz emberek, ugyanúgy vannak angyalok és démonok. Mindaz tehát, amit három meséjében ezekről a láthatatlan lényekről mesélt Szabó Piroska, egyházi szempontból elfogadható. Nádor főtisztelendő úr! Határozott feleletet kérek!

- Bizonyos fenntartásokkal elfogadható - felelte a pap.

- Ez nem határozott felelet. Igen vagy nem? Ezt akarom hallani.

- Igen... De ha szabad volna még valamit hozzátennem...

- Tegye hozzá!

– A sorsüldözött szegény varrólány bizonyára rengeteget, egy egész könyvtárra valót olvasott Szent Mártonról. Ezeket a legendás könyveket a középkor gondolkodása szerint írták, számunkra bizonyos fokig érthetetlenül, hiszen a modern ember, a jó katolikus is, ma már elutasítja a gondolatot, hogy az Ördög emberi vagy állati alakban megjelenhet közöttünk.

– Ez minden?

– És még egy csekélység. Racionalista korunk szemléletétől merőben idegen, hogy elfogadjuk egy zöld Madár létezését. De gondoljunk rá, uraim, hogy a sorsüldözött varrólány szemlélete a szoba szűk négy fala közt, a varrógép fölé hajolva, merőben más. Éjjel-nappal Szent Márton legendáit olvasa. Érthető, hogy a racionalista talaj kicsúszott alóla. Nézzék meg: vörös a szeme a sok varrástól és a még több olvasástól!

Mindezt nem szívesen mondta a páter, inkább hallgatott volna. Arra gondolt, amit a hajdani kis szabósegéd mondott egyszer neki bizalmasan: „Az ellenfél megsemmisítésére mi úgy törekszünk, mint a sakkozó a sakkra és a mattra. Addig sakkozunk vele, amíg végre ugrik egyet a lóval.”

– Szabó Piroska! – szólta Szopor a nénikéhez. – Tegye szívére a kezét és mondja meg, hol olvasta maga ezeket a meséket!

Piroska vajjas kalácsot eszegetett. Keze fejével megtörülte a száját felelet előtt.

– Seholy sem olvastam. Nincsen nekem időm az olvasásra. Úgy szent igaz, ahogy mondtam. Szent Márton háromszor megszólalt nekem varrogatás közben és megígérte, hogy egy nap haza fog jönni Szombathelyre.

– Szó szerint jegyzőkönyvbe venni! – kiáltott rekedten az ablak mellől a horpadt homlokú Penyige.

A régész lesújtottan meredt a papra, akinek némán mozgott az ajka a breviárium olvasása közben.

– A tanúk véleménye kártyavárként omlott össze! – hirdette ki hidegen Szopor elvtárs. – Újból meg kell vizsgálnunk a három mesét.

A régész halkan nyöszörgött fájdalmában. Zsebében tapogatta a titkos naplót.

Dr. Kis Farkas János talpra szökkent és torkaszakadtából kiáltotta:

– Ez abszurdum! Még egyszer meg akarja vizsgálni a három mesét, elvtárs? Minek?

Szopor ezúttal hagyta, hogy kiabáljon. Intett Vaszilijnak, hogy ne rángassa a kabátja csücskét.

– Eddig nem sikerült kideríteni a szkizofrénia lényegét sem szövegtani, sem vegyi módszerekkel – folytatta az orvos.

– De vannak esetek, amikor a tünetek sakálként üvöltenek. Ez ilyen ordító eset, elvtárs...! Nem érdemes az időnket tovább vesztegetnünk, bizonyára maguknak is van fontosabb dolguk. Egyébként a pácienssel másképpen kellene beszélni, nem úgy, mint az elvtárs. Más kezelésre van itt szükség, másféle vizsgálatra.

– Köpetvizsgálatot vagy röntgenbesugárzást javasol? – kérdezte szigorúan Szopor.

– Én pszichiátert javasolok, elvtárs! Ideg- és elmevizsgálatot! Szakszerű tudományos bepillantást a páciens szürke agykérgének funkciójába! Meg kell vizsgálni a nyolcadik agyvelőidegpárt! Inzulint és elektrosokkot javasolok...! Nem érdekesek számunkra egy őrült meséi! Menjünk haza, elvtársak!

– Maszlagos – mondta Szopor.

– Nem értem, elvtárs.

- Nem magához szóltam.
 - Hát kihez?
 - Az magát ne érdekelje. Még egyszer *utoljára* figyelmeztetem, üljön le szépen a helyére és hallgasson, mint dinnye a fűben. A maga véleményére *mi* egyáltalában nem vagyunk kíváncsiak, mert maga, tüdőorvos létére, olyasmiről fecseg, amihez nem ért.

- De hiszen maga kért tőlem véleményt, elvtárs! Pedig tudja, hogy a tüdőgyógyászat a szakmám! ...Akkor nincs már semmi értelme, hogy tovább is itt maradjak.

- De van!
 - Micsoda?
 - Maga a szolnoki halálos műhiba után ügyesen megtanulta a légmellkezelést. A professzora megtanította magát arra, hogy addig rosszul szúrta. Mi is meg fogjuk tanítani magát arra, hogy Szabó Piroska sűrke agykérgében nincsen semmiféle hasadás...! Üljön le azonnal! Értette?

Az orvos annak biztos tudatában, hogy az igazság az ő oldalán van és egyébként is az állam legelső egyetemi tüdőklubján várják a betegek, akik őt nem nélkülözhetik: nem hagyta magát.

- Engem nem lehet megtanítani arra, hogy a vakablak túrós csusza. Tessék engem hazaengedni!

De most már Szopor elvtárs szóra sem méltatta. Nádor pátert kezdte vallatni.

Dr. Kis Farkas János fájlalta magában, hogy Viola még mindig nem kérte felvételét a Pártba. Ha a menyasszonya legalábbis tagjelölt lenne már, akkor ő most egy fokkal erélyesebben követelhetné, hogy engedjék el innen. Így nem tehetett semmit. Leült és hallgatott.

- Nincs semmi mondanivalóm - mondta Nádor páter kurtán.

- A sorsüldözött hajadon - mondta gúnyosan Szopor - kirántotta ön alól a gyékényt. Vérzik az orra és hallgat, főtisztelendő úr?

- A varrónő sok cseresznyét evett. Már nem tudja, miket beszél.

Sértődötten közbeszólt a nénike.

- Ugyan ne mondjon már ilyent, főtisztelendő úr! És ne tessék rám fogni, hogy én könyvből olvastam azt, amit az édes Szent Mártonka nekem akkor mondott, amikor a püspök úr télikabátját varrtam! Szent igaz minden szó, amit én itten elmondottam.

A kövér pap meghökkenve nézett a nénikére.

Tudta, hogy ebben a házban az emberi élet szövetét úgy vágják, szabdalják, mint Szabó Piroska ollója a ruhakelmét. Miniszter korában nyert tájékoztatások alapján tisztában volt vele, hogy a hajdani kis szabósegéd, aki 1945-ben szovjet altábornagyi egyenruhát öltött magára fényes kitüntetésekkel, olyan alkalmazottakat tart itt, akik Moszkvában külön akadémián tanulták, hogy az eszme világgözelme érdekében hogyan kell visszájára fordítani az igazság anyagát. Tudta, hogy Szopor is ezek közé tartozik. „Csukamájolaj” és „maszlagos”: tudta, ezek jelentenek valamit a moszkvai terv szolgálatában, amelyet itt, az elvárásolt kastélyban, „túl akarnak teljesíteni”. A „tervtúlteljesítés” érdekében kuksolnak ők itt már órák óta a föld alatt a neonfényben. Tudta a páter, hogy a terv olyan, mint egy ruhamodell. Ebben a házban varrják meg a ruhát, aztán kirakatba akasztják: Nézzétek, világ proletárjai, mit művel a bűnös nyugati imperialistákkal szövetkezett Vatikán...!

Nagyon is jól tudta a pap, hogy itt nem a mérték, hanem a méret a fontos: modell és dimenzió, ez kell Szopornak, aki saját tetszése szerint úgy fogja kiforgatni valódi lényegük-ből a dolgokat, ahogy Szabó Piroska alakította át a pettyes kék Bemberget.

Okos kis szemével nézte a nénike gyűrött arcát és tudva, hogy itt nem a valódi tények döntenek, hanem a megrendelő parancsa: csak hallgatott. Hallgatott, mert azt is tudta, hogy mondhat bármit, Szopor elvtárs annak a nyakát úgysis el fogja csavarni a terv érdekében és Marx, Lenin és Sztálin nevében olyan logikával, amely sokkal meggyőzőbb még a skolasztikusok szillogizmusánál is, mert rendőrbot is van zárótételében.

Kezdett részvétet érezni a nénike iránt: ez a sűrke kósza madárka bekerült az áramvonalas kalitkába, ahol átalakítják papagájjá.

Lelke mélyén már meg volt győződve, hogyha nem is Szent Márton hangja szólalt meg a varrógépben, de valami rendkívüli dolognak kellett történnie a vénlány lelkében: valaminek, ami hasonlít angyalok és démonok viaskodásához egy olyan világban, ahol hétnél is több feje és tíznél is több szarva van a skarlátvörös vadállatnak és nem bíborba és karmazsinba öltözött asszony, hanem a világtörténelem egyik legnagyobb zsarnoka ül a vadállaton.

A tiszadarui plébániára száműzött egyházi férfiú részvétellel nézte Szabó Piroska jámbor arcát, szeme alatt a mély ráncokat, és arra gondolt, hogy ez a vénkisasszony kész akár meg is halni azért, amit elmondott, olyan szilárdan hiszi, hogy csakugyan Szent Márton beszélt hozzá. És azt is gondolta, hogy egy nap majd a hetedik angyal is kiönti csészéjét és akkor „olyan villámlás és mennydörgés lesz a földön,

mint még soha és minden sziget eltűnik a tengerben és hegyeket nem lehet majd többé látni”.

– Nincs semmi kérdeznivalóm ettől a sorsüldözött teremtestől – mormogta halkán és lehajtotta fejét.

– Magának is folyik az orra vére, Ballagó Vendel? – kérdezte Szopor a régésztől.

A kabai lemur azon a ponton volt, hogy elhagyatottságában jajgatni kezd, mint valaha a Fertő-tó nádasában, ahol gyerekkorában eltévedt kis csónakán és körös-körül nem volt semmi, csak szürke nád a víz alatt és a víz fölött.

Sanyarú, meggyötört képpel alig tudta kinyögni:

– Nekem sincs semmi megjegyzésem.

Az éles szemű Szopor észrevette gyűrött állapotát.

– Ki akar menni?

A tudós erőt vett magán.

– Nem olyan sürgős... Megvárom, amíg az elvtárs megvizsgálja a három mesét... Remélem... remélem, nem tart már soká...

Szopor legyintett. Legyintése jelenthette, hogy Ballagó Vendelért akkor sem kár, ha kireped a hasa. És jelenthette azt is, hogy Ballagó Vendel gyermeteg és ostoba, mint minden tudós, mert azt reméli, hogy „nem tart soká”.

– Megkezdem a három mese kiértékelését! – jelentette be komoran.

Ezt a divatos tudományos-politikai kifejezést: „kiértékelés”, most használta először. Jegyzeteiben lapozgatva beszélni kezdett.

– Az első mesében minden világos. A *Vörös Lámpa* a szocialista béketábor ötágú vörös csillagát jelenti, a világ összes elnyomott népeinek egyetlen reménységét. Ezek a vörös csillagok ma már hazánkban ott ragyognak minden köz-

épület ormán és dicsőségesen hirdetik a boldog szocialista jövőt. A csillag éjjel világít. Szabó Piroska előadása szerint az *ördög szem* világít. Nádor József plébános és Ballagó Vendel földmérő egybehangzó véleménye ugyancsak az, hogy az Ördög szeme az... „*őrizkedj a kutyáktól!*”, mondja a mesélő. Kik a *kutyák*?

Nádor páter közbeszólt.

– A szimbólum világos. A sorsüldözött varrónő belső sugallatra kutyáknak nevezi az emberi szenvedélyeket. Mióta ember él a földön, az Úristen engedelmével a mi életünket ezek mozgatják. Leláncolt kutyák az emberi szenvedélyek... Engem a varrónő szavai elgondolkoztatnak... A kutyák ugatva őrzik a házat, az emberek lelkét, és nem engedik be oda a jó szándékú látogatót. Például a felebaráti szeretetet. Az irgalmasságot... A belátást... A könyörületet, az alázatosságot...

– Elég! Ne folytassa, főtisztelendő úr! Mi ezzel a véleménnyel nem értünk egyet. A marxista-leninista-sztalinista történelemfelfogás szerint az ember, azaz a történelem mozgalmi egytől egyig gazdasági eredetűek. A változásokat a termelésben beálló átalakulásokra kell visszavezetni, nem pedig emberi szenvedélyekre. A modern szocialista állam egyébként is szenvedélymentesen alakítja a történelmet!

Nádor páter eljutott arra a pontra, amikor türelmét veszítette.

– Egyedül a szeretet győzi le ezeket a szenvedélyeket és magát a halált is! – kiáltotta. – Az Úr töviskoronája nagyobb történelemformáló erő, mint Brazília százévi kávétermése!

– Ne ragadtassa el magát, főtisztelendő ír! Ezt a könnyelmű állítását még könnyen megbánhatja, mert nincs módjában bizonyítani. Mi viszont bizonyítani tudjuk, hogy

a tengerbe szórt kávé és a brazil nép nyomorát a kapitalista kizsákmányolás okozza... No de, menjünk tovább. Nyilvánvaló, hogy a mesében a kutyák mi vagyunk. A magyar népi állam rendőrei, tőlünk kell őrizkedni.

Nádor páter tagadóan csóválta fejét. Rendetlenül dobogó elhájasodott szíve tele volt felháborodással.

– Ki az az „*ingatag Katóka*”? – folytatta Szopor. – Mi nem fogadhatjuk el Nádor József plébános önkényes nyelvészeti magyarázatát. A mesemondó nyilvánvalóan azokat nevezi „ingatag Katókának”, akik esténként titokban a „Szabad Európa” rádióadásait hallgatják, félnek az amerikai imperialisták fenyegetéseitől és bár hívei a népi demokráciának, ingatagságból nem merik felvételüket kérni a Magyar Dolgozók Pártjába... No és a „*Jánosok*”...? Világos, hogy Tatár János belügyminiszter elvtársat illeti ezzel az ingerkedő fedőnévvel a mesemondó. Szélesebb értelemben a „*Jánosok*” ugyancsak mi vagyunk, a Magyar Népköztársaság rendjének őrei. A „*manók*” pedig az ÁVH fegyveres alakulatainak katonái, akiket a reakciók közönségesen „kék ávosoknak” szoktak nevezni.

– Ne haladjunk tovább ezen a téves úton a kiértékelésben – szakította félbe a pap. – A sorsüldözött hajadon valamilyen inspirációra...

– Ebben az egyben igaza van, főtisztelendő úr! Az inspirációról később még beszélgetünk!

– ...a hajadon a belső sugallat szavára egy démoni világot elevenített meg meséiben. Buzgó katolikus ő – folytatta a pap Piroska védelmében. – Benne él az Egyház spirituális légkörében. Az Egyház pedig világosan elfogadja a démonok létezését. A láthatatlan világ lényeit épp olyan valóságosnak tekinti, mint a látható világéit. Nagy kár tehát,

uraim, olyasmit tulajdonítani Szabó Piroskának, ami olyan messze van tőle, mint Makó Jeruzsálemtől.

– Mi nem fogadjuk el az Egyház ijesztgető meséit a láthatatlan világról, mi nem ijesztgetünk senkit! – mondta szárazon Szopor. – Ez a láthatatlan világ, angyalaival és ördögeivel, mennyországával és poklával együtt csak arra jó, hogy a szegénységet és félelmet állandósítsa a földön azért, hogy a papok és szövetségeseik, a nagytőkések és a nagybirtokosok szabadon fosztogathassák a dolgozó népet és minden jóban szabadon dúskálhassanak...! Mi nem hiszünk a láthatatlan világban, plébános úr. De hiszünk abban, hogy a láthatatlant is láthatóvá lehet tenni a haladó tudomány által. Mi ebben az egyben hiszünk: a látható anyagi világban! Azt akarjuk széppé és emberhez méltóvá tenni! Még akkor is, ha maguk a pokol ördögeivel fenyegetnek minket! Mi nem ijedünk meg az önök fenyegetéseitől! Tehát ön se fenyegetsen minket!

A nénike védelmében hirtelen bátorságra kapva, Nádor páter ezt a megjegyzést tette:

– Fenyegetetteknek itt egyedül csak mi érezhetjük magunkat.

Szopor elengedte a füle mellett és folytatta:

– „Babilon”...? Nyilvánvalóan Moszkva pusztulását jósolja a mesemondó. „Tehénfejű Istennő”...? Micsoda kispolgári érvelés az önöké az egyiptomi istennőről! A gyerek is láthatja, hogy a Tehénfejű Istennő körmenetében a mesemondó a nemzetközi proletariátus legnagyobb ünnepének, május elsejének a felvonulását tette gúny és nevetség tárgyává! „Annuska” és „Sárrika”: két becsületes elvtársnő, akik táblaikon a béketábor vezető elvtársainak arcképeit viszik a felvonuláson. Ezek az arcképek: a bálványok. És a „Zöld Madár”?... Ugyan

kérem, ne próbálják elleplezni a mesemondó bűnös felforgató szándékait! Ön szimbólumot mondott, plébános úr? Hát kell-e külön szimbólum a Zöld Madárnál, amely az Ördög madara? Nem más, mint a zöld ÁVH, az államvédelmi határőrség alakulatainak fegyveres katonája! Ő védi a határt, hogy be ne szivárognak az imperialisták kémjei, a szabotőrök, a titkos hírhordók, a divergens elemek. A Zöld Madár figyel a határon, hogy ki ne surranjanak a magyar nép ádáz ellenségei, akik összeköttetésben állanak a nyugati imperialisták és a Vatikán ügynökeivel. A mesemondó a Zöld Madarat gyűlöli leginkább, mert a Zöld Madár éber, mindent lát és mindenütt ott van, ahol a népi állam erejét akarják aláásni.

- A legerélyesebben meg kell védelmeznem a jámbor varrólányt! Neki esze ágában sem volt, hogy áskálódjék a zöld ávó ellen! - mondta indulatosan a páter. - Ballagó Vendel felfogását osztom. A népköltészet egy ártatlan virága nyílt ki szemünk előtt. Ne tessék hamis allegóriát belemagyarázni a mesébe!

- Ártatlan virág? Hamis allegória...? No, majd meglátjuk, mennyire ártatlan az egyik és mennyire hamis a másik. De térjünk rá a „*bagolyfülű Szép Ifjúra*”! Alig tudom türtőztetni méltó felháborodásomat. Nem is vitás, hogy Ferkó Mihály tábornok elvtársról van szó, akinek nincsen füle, ez köztudomású; a fasiszták fogságában megkínózták és mind a két fülét levágták. A haját ezért ráfésülve hordja a füle helyére. A mesemondó ezzel az arcátlan gúnnyal fizet Ferkó Mihály elvtársnak azért a hősi önfeláldozásért, hogy mind a két fülét elvesztette a magyar nép felszabadítása közben. Ez aljasság!

Ballagó Vendel már ügyesen kitépett egy lapot a zsebében a titkos naplóból. Most éppen óvatosan galuskává gyúrte és meg akarta enni. De észrevette, hogy a „bagolyfü-

lú Szép Ifjú” kiértékelése közben Szopor elvtárs őt figyeli. Ettől sóbálvánnyá meredt és lélegzeni is alig mert.

Nádor páter egyre bátrabb volt. A százhusz kilós hústömegen valami forrt, reszketett belül.

– Állítom, hogy a sorsüldözött varrónőnek sejtelve sincs róla, hogy Ferkó Mihály tábornoknak nincsen füle – mondta. – Én is most hallom először.

– Ne kötekedjen velünk, főtisztelendő úr. Ezeknek a ravaszul kiagyalt égből hullott dolgoknak mi értjük a titkos jelentőségét.

A páter a volt országgyűlésben ügyes vitatkozó volt, egyszer magával a Magyar Nép Legjobb Fiával is vitába keveredett.

– Az ötödik harsonaszónál János apostol a pokol kulcsát látta, amint lehull az égből. Az volt az igazán ravaszul kiagyalt égből hullott dolog! Mégsem vádolta őt senki azzal, hogy a magyar pénzügyminisztérium kasszáját akarta kinyitni vele.

– Ne keverjük bele a Pokol kulcsát Szabó Piroska ravasz meséjébe!

– Ravasz mese? Egy ravaszság van a világon, az Ördögé, aki elhitei az emberekkel, hogy csak jámbor varrónők képzetében él!

– Ne töltsük az időt felesleges bölcselkedéssel, plébános úr. Az első mesében azt is hallottuk: *apját akarta megölni!* Mi ennek a valódi értelme? Az, hogy: ölj meg minden kommunistát, apádat is öld meg, ha kommunista!

Ez volt a pillanat, amikor Falstaff a papírgalacsint ügyesen a szájába dugta és rágcsálni kezdte.

– Ráfogás! – kiáltotta a páter.

Szopor legyintett.

– Kiragadom még az első meséből: „*szakállá van az Atyának és a Fiúnak*”. Tehát két szakállásra utal, őket akarja csúffá tenni. Marx és Lenin elvtársak szakállát!... De térjünk rá a második mese kiértékelésére. Ez a mese körmönfontan megfogalmazott utasítás arra, miképpen kell elpusztítani a „*manókat*”, a legmegátalkodottabb démonokat: az ÁVH alakulatait... A „*Herceg*”? Mind a három mesében szerepel. Ő a nagy láthatatlan, de néha emberi vagy állati bőrben megjelenik, halottak csontjaiba is belebújik... azaz elhagyja a moszkvai Kremlet. Sztálin elvtársat teszi gúny és nevetség tárgyává!... Tudják-e, uraim, hogy milyen büntetés jár ezért?

Dermedt csend támadt. Az egyik gyorsíró kifújta az orrát.

– Nem mondom meg, milyen büntetést szab ki erre az új büntetőtörvénykönyv, önök úgysis tudják. A felháborodott proletárökök ilyenkor szokott kegyetlenül lesújtani – folytatta Szopor. – Hanem itt van még: „*Gyilkos teste oszladozott a hant alatt...*” Nyilvánvaló célzás az áruló Rajk pörére.² A gyilkosok megölik saját büntársukat, ez az értelme!... A kolostor kocsisát ökör képében szarvával döfte meg a Gonosz. Ez pedig a Mindszenty-per. A kolostor kocsisa: a bíboros, az ökör pedig: a magyar nép hivatott vezetője. Ezt a gúnycsapást kapja ő önöktől!

– Tőlünk...? – kiáltott a pap. – Tisztelt uram, ön nem tudja már, hogy mit beszél! Mit tehetünk mi arról, három tanú, hogy ez a szegény leány elbóbiskolt a varrógépénél és álmában látott egy megvadult ökröt?!

– Ön a mesemondó pártjára állt, főtisztelendő úr, és azonosítja magát vele. Akárki is a mesék értelmi szerzője,

² 1949-ben kivégzett kommunista miniszter pöre.

az igazi mesemondó... Akár Szabó Piroska, akár *valaki más*.
Vagy talán nem tekinti védencének Szabó Piroskát?

„Most akarja, hogy ugorjak egyet a lovammal a sakktáblán” – mondta magában Nádor páter.

Farkasszemet nézett Szoporról és nem felelt.

Szopor folytatta:

– „*A süket Salfa a Gonosz szüntelen ordítóása miatt nem hallja az angyalok hegedűjét...*” Ez nyilván Salamon elvtárs, a Párt helybeli megyei bizottságának alelnöke, akit sajnálatos nagyothallása miatt egyes fegyelmetlen elvtársak is, sajnos, kinevetnek... Aztán Szent Márton „*kiüldözte a szolgából a gonosz manót*”. Más szóval: kiverte a fejéből a marxista-leninista tanokat és megnyerte őt a katolikus egyház számára... „*Spanyol influenza Párizsban?*” ...Utalás a franciaországi elvtársakra, akik a kommunizmus dögvészét terjesztik Nyugaton...! „*Te nem szenvedtél soha ember módra, mutasd meg sebeidet...*” Aljas célzás arra a nyugati imperialista rágalomra, hogy Sztálin elvtársnak semmi érdeme sincsen a második világháború megnyerésében, mert soha nem is volt a fronton, meg sem sebesült, önmagának ajándékozta a kitüntetések és a generalisszimusz rangot...! El kell kerülni azokat, akik „*tudományról beszélnek*”, azaz kerülni kell a pártszemináriumokat, ahol a marxizmus tudományát tanítják Lenin elvtárs útmutatása szerint... Szent Márton számárháton járja be Galliát és mindenütt Sztálin elvtárs ellen beszél. „*Leromboltam oltárait, feldúltam templomait.*” Ez már nyílt felhívás a zendülésre, a rombolásra, gyújtogatásra, olyan szabotázscselekményekre, amelyeket a rögtönítélő bíróság huszonnégy óra alatt végrehajtandó halálbüntetéssel sújt...! „*Ledől a fehér torony Ambróziában!*” Egy ellenforradalmi lázadás sikere érdekében persze le kell dönteni vagy el

kell foglalni a ferihegyi rádióleadó-tornyot Budapesten... És ne is tagadja, főtisztelendő úr, most már egy percre se!... Ön is épp olyan jól tudja, mint mi, hogy mit jelent a „*nagy szikla*”, amely lehull az égből és szétzúzza Jupiter fejét *Akvitániában!* A mesemondó az amerikaiakat biztatja, hogy dobják le a hidrogénbombát Moszkvára! A „*pogány szentségek*” majd úgy fognak porrá égni, mint Hiroshima...! A „*gall parasztok*” lázadása...? Aljas aknamunka a munkás-paraszt szövetség megbontására Magyarországon...! A „*Nagy Fa*” nem csapta agyon a mesélőt. Biztatása ez a kulákoknak, hogy szabotáljatok, feketézzetek, vágjátok ki tilalom ellenére gyümölcsfákat, a népi demokratikus rendszer ügyis le fog dőlni, mint a Nagy Fa és nem üti agyon azt, aki buzgón imádkozik a római pápához...! Ehhez mit szól, plébános úr?

- „*Tout comprendre c'est tout pardonner.*” Ha ön ilyen jól érti Szabó Piroska meséit, akkor bocsássa is meg neki.

- Megbocsátani? Soha...! Szent Márton medvéje felfalta a szamarat, de aztán hűségesen cipelte a csomagot Rómába. Más szóval: az orosz medve hamarosan jól fog lakni, aztán úgy megszeli, hogy elzarándokol a pápához Rómába.

- Ezt a kedves Szent Márton-legendát a számról és a medvéről eddig száz festő százféleképpen festette meg. De így még egyik sem, mint ön.

- A rablók - folytatta Szopor elvtárs -, akik az erdőben megtámadták és levetkőztették Szent Mártont, természetesen mi magunk vagyunk. Mert a kommunisták rablók, kifosztanak mindenkit! De a rablót is meg lehet vesztegetni egy tallérral. Azaz egy amerikai dollárral! Akkor a rabló kezesbáránnyá válik... Vegye tudomásul, főtisztelendő úr - hangzott fenyegetően -, hogy ez szemenszedett hazugság, felháborító rágalom! Ezért valakinek bűnhődnie kell!

Ballagó Vendelnek szerencséje volt. Már a második lapját rágcsálta a kék füzetnek és ez annyira lekötötte minden figyelmét, hogy a súlyos szavakat nem hallotta. Bizakodott, hogy hamarosan megeszí az egész naplót és akkor kikéredzkedik.

Dr. Kis Farkas János komoran hallgatta Szopor és a pap elesedő vitáját, egyik bokáját a térdén táncoltatta.

Szabó Piroska megette már az egész vajas kalácsot. Most felfedezett a tányéron még néhány szem cseresznyét. Azt eszegette csendesen.

– Elérkeztünk a harmadik meséhez, az mindent betetéz! – jelentette ki Szopor.

– Az nyílt felhívás szabotázsakciókra a néphatalom ellen! – toldotta meg a repedt homlokú Penyige az ablak mellől.

– Szabó Piroska utolsó meséjében a Zöld Madár Pannóniából Galliába követi Szent Mártont, de az megfelelzi köpenyét a koldussal és ezáltal hatalmat nyer az Ördög felett. A Zöld Madár ijedt kározással elrepül... Magyarra fordítva, mit jelent a mese? Titkos üzenet Nyugatnak és a Vatikánnak! Egy módon lehet feltartóztatni a kommunizmus világgyőzelmét, csak úgy, ha a kapitalisták megosztják javukat a néppel! A földesurak adják oda birtokaik felét a parasztnak, a gyárosok a jövedelem felét a munkásoknak...! Tudja-e, főtisztelendő úr, hogy mi ez? Ön jámbor varrónőt védelmez, aki elszundikált varrógépe mellett és ezzel akarja leplezni a magyar püspöki kar boszorkánykonyháját. De ez a harmadik mese kinyitotta a szemünket. Meg tudtuk végre, mit kotyvasztanak abban a boszorkánykonyhában!

– Ön gyökereiben hamisítja meg a sorsüldözött varrónő ártatlan mesécskéit. Boszorkánykonyháról beszél már. Vagy nyelvbotlás talán?

– A mi nyelvünk nem botlik meg soha.

– De az ég szerelmére, tisztelt uram! Ön, aki nem hisz sem manók, sem démonok, sem az Ördög létezésében, ön... ön beszél boszorkányokról?

– Marx és Lenin elvtársak még az isten szót is használták néha, ámbár tagadták a burzsoa-kapitalista istenfogalmat. A mi új szótárunk majd száz év múlva lesz készen, akkor kopnak ki belőle az ósdi szavak.

– De addig próbáljuk megérteni egymást a mai ócska szavak szerint – szólt békülékeny hangon a páter.

– Az lehetetlen!

– Miért volna lehetetlen? Én a német fasiszta megszállás legveszélyesebb korszakában a legbarátságosabban együttműködtem a kommunistákkal...! Kiválóan megértettük egymást... Ezt maga az altábornagy úr is tanúsíthatja, ennek a tiszteletre méltó intézménynek a főnöke, ahol most vendégek vagyunk... Személyesen jól ismer engem. Akkor jártam látogatóban nála a budapesti Belváros utcácskájában, a németek által felrobbantott Erzsébet híd közelében, amikor Moszkva titkos küldöttjeként igazi hivatását a szabómeszteriség mögé rejtette. Vele is kiválóan megértettük egymást. A kereszténység eszméje és a tiszta kommunizmus ideálja egy ponton találkozik. Ez a pont: az ember és a munka megbecsülése. Itt van Krisztus Urunk nevelőatyjának, Szent Józsefnek példája. A kérges kezű, derék ácsmester, aki...

– Kár a benzinért, ne folytassa! – szakította félbe Szopor. – Az új világ, amelyet mi építünk, éppen az ellentéte annak a világnak, amelyről ön prédikál. Önök a szentjeik bálványozása révén a szegénységet felmagasztalják. Mi a szegénységet el akarjuk törölni a föld színéről! Önök saját magukat gazdagítják. Mi pedig mindenkit gazdaggá aka-

runk tenni! Önök a halál után ígérnek a boldogságot. Mi az élő embereket boldogítjuk, soha nem álmodott jólétet nyújtunk nekik! Önök a kereszt imádasával a halált dicsőítik, a burzsoa-kapitalista világ költői emiatt halálos borzongásban élnek. A mi vörös csillagunk a napnál fényesebben ragyog és az élet hitét sugározza. A mi költőink harcedzett pártkatonák, ők a halálban az anyag természetes elkopását látják, és ha kell, boldogan áldozzák életüket a pártért, az emberiség boldogításának szent ügyéért! A mi verseinkben nincsen halálos borzongás, Zsdanov elvtárs kiirtotta azt! Önök hisznek láthatatlan lényekben, anyagtalan testekben, angyalokban és ördögökben. Mi birtokba vesszük az egész anyagi világot és uralkodni fogunk felette, úgyhogy ezáltal az emberiség javát szolgáljuk. Mi nem ismerünk angyalokat és ördögöket, hanem ismerünk sztahanovista élmunkásokat és hazaáruló papokat...! Nem, főtisztelendő úr! Egy percig se ringassa magát abban az ábrándban, hogy egyetlen kicsi pont is volna, ahol mi békésen találkozhatunk!

Nádor páter jól tudta, hogy nem ezen a helyen dől el a nagy kérdés, és Szopor elvtárs számára egyszerre csak nem volt több mondanivalója... Reverendája mély zsebéből, amely olyan volt, mint a kenguru erszénye, elővette breviáriumát és taláalomra kinyitotta.

– „*Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo...*” – mormogta hangosan, mintegy általános feleletül.

– A magyar püspöki kar boszorkányüstjében egy rava-szul kiszelt tervet kotyvasztanak a proletár nemzetköziség megdöntésére és a világforradalom megakadályozására. De egyebet is megtudtunk Szabó Piroska harmadik meséjéből. Megtudtuk azt, hogy öt valaki ezekre a mesékre *betanította*.

Húsból-vérből való eleven lény sugalmazta neki ezeket a meséket, hogy terjessze a nép körében, hirdesse a népi demokratikus rendszer közeli bukását és Szent Márton eljövetelét. A mesékben foglalt szabotázsterveket egy ember eszelte ki. *Ezt az embert kell nekünk megtalálnunk! ...Hát maga meg mit rágcsál?*

A kérdés Ballagó Vendelnek szólt.

- Egy darabka kenyeret.

Szopor megkérdezte a nénikétől:

- Maga mikor beszélt utoljára a püspök úrral?

- Április hónapban.

- Azóta nem?

- A májusi ájtatosságok idején már nem engedtek be a Püspökvárba. Azóta senki sem látta a püspök urat, azóta van házi őrizetben. Legalábbis így beszélnek.

Nádor páter felemelte nagy busa fejét a breviáriumból. Hogy május óta nem lehet meglátogatni a kegyelmes püspök urat? - ezt nem is tudta. Informátora félrevezette. Az ebéd ideje már amúgy is régen elmúlt. Kényelmetlen érzésekkel küszködve próbált belenyugodni, hogy ma nem is fogja látni a püspököt.

Szopor megnyomott egy gombot és beleszólt a madárkalitkába:

- Csukamájolaj!

Aztán a három tanú felé fordulva, nyomatékos szavakkal ezt mondta:

- Most pedig közlök valamit a tanúkkal, ami számukra a hallottak után már nem is lesz újság. Bizonyítékaink vannak rá, hogy Szabó Piroska a legszorosabb kapcsolatban áll Szombathely püspökével és mind a három mesére a püspök tanította meg őt azzal a cézzel, hogy Szombathely és Vas

megye népét ilyen módon szervezze meg a magyar államrend és a népi demokrácia megdöntésére. A három mese világosan elárulja a püspök bűnös szándékait és kapcsolatait a Vatikánnal és a nyugati imperialista világgal.

- Én csak egy télikabátot varrtam a püspök úrnak - mondta Piroska megszeppenve. - A püspök úr soha ki nem ejtette előttem Szent Márton nevét, csak én beszéltem neki róla.

Dr. Kis Farkas János még mindig a lábával dobolt. Talpra ugrott.

- Ez abszurdum! - kiáltotta torkaszakadtából. - Egy őrült nő fecsegését kihegyezik a püspök ellen! A nyolcadik agyvelőidegpár defektusát kihasználják arra, hogy...

Tovább nem folytatta. A mögötte ülő Vaszilij egy kemény tárgygal a fejére sújtott. Végigzuhan a padlón. Néhányat rúgott a lábával, aztán nem mozdult. Orrából vékony csíkban folyt a vér. Virágos mintájú selyem nyakkendője egyszerre véres lett.

Szopor oroszul mondott valamit Vaszilijnak.

A pincér lehajolt, megfogta az orvos bokáját, és ahogy falun a döglött lovat szokták pányvával elvonszolni az utca porában, úgy húzta ki a szobából. Az ajtó halk mormolással magától kinyílt, aztán becsukódott mögöttük.

A padlón véres csík jelezte az utat, amerre távoztak.

V.
A PÜSPÖK ÚR

1.

– A püspök úr is vendégünk a házban. Majd megkérdezzük tőle, mit szól Szabó Piroska meséihez – mondta Szopor.

A kurta bejelentést döbbsent csend fogadta.

Szabó Piroska izzadt tenyerében szorongatott pár szem cseresznyét és azokat most gyorsan a földre szórta. Mint akit álmából riasztottak fel, szoknyájáról leseperte a kalácmorzsákat. Készült a valóságra.

A páter ezt mondta magában:

„Hát mégis az ő hangját hallottam volna...? Az lehetetlen...” – és elhújasodott nyugtalan szívére tette jobb kezét.

„Bár maradtam volna a kövekkel és a mérnökkel Kabán” – kínjában halkán nyöszörgött a régész.

Szopor nagy bádogdobozban nyújtotta Nádor páter felé az elkobzott amerikai cigarettát, Ballagó Vendelt nem kínálta meg. Öngyújtóját megkattantotta és áthajolva az asztal fölött, előzékenyen tüzet is adott a papnak, aki nagy testét kénytelen volt fölemelni a székről és közelebb lépni, mert Szopor karja nem volt elég hosszú. Aztán Szopor is rágyújtott. Az amerikai cigaretta fanyar illata egy pillanat alatt megváltoztatta a szoba népi demokratikus magyar bagószagát.

– Szegény doktor úr! – csak ennyit mondott Piroska.

A többiek hallgattak róla.

Néhány percig még csend volt. Penyige elvtárs krakogott és köpködött az ablaknál, amely mögött még mindig a nyári alkonyat színei ragyogtak.

Aztán hallatszott a földrengésekre emlékeztető halk moraj és lassan nyílt az ajtó.

A megtermett vöröskeresztes ápoló egy öregembert támogatott be: reverendás papot kis piros sapkával a fején.

– Jézusom! *Ez* a püspök úr! – sikoltott a nénike és felugrott a székről, mint aki a püspök úr elé akar szaladni, hogy megcsókolja gyűrűjét.

A behemót ápoló, akinél magasabb ember a cirkuszi óriások közt sem akad, elhárította őt az útból; meg is lökte kicsit, úgyhogy visszapottyant a karosszékre és onnan nézte, bámulta a püspök urat, aki így megöregedett és ilyen sovány lett azóta, hogy a májusi ájtatosságokon már nem vehetett részt a székesegyházban.

– Ne féljen semmit! Tartsa magát egyenesen! – mondta a betegápoló a püspöknek.

Hóna alatt átkarolva, óvatosan vezette a szék felé, ahol nemrég még a borzas hajú dr. Kis Farkas János várta türelmetlenül, hogy mikor engedik vissza a Romkertbe Jupiter hexagonjához.

De a püspök nem tartotta magát egyenesen. Görnyedten botorkált arrafelé, amerre az óriás vezette. Nem nézett senkire. Nádor páterre sem, aki riadtan kelt fel székéről a püspök úr üdvözlésére. Lehajtott fejjel haladt el mellette, nyakában lassan himbálódzott egy kis aranykereszt.

Az orvos üresen maradt székénél, ahová az ápoló tuszkolta, a lába megbicsaklott és rögtön tovább akart menni, mert megpillantotta Penyigét. A vöröskeresztes behemót

karjánál fogva húzta vissza, de ő csak ment tovább-tovább, az ablakhoz. Barátságosan intett Penyigének, mint kedves ismerősnek. Olyanféleképpen emelte fel a kezét, mint amikor áldást oszt a székesegyházban a bevonuláskor és a hívek letérdelnek előtte.

Még hozzá torzul mosolygott is. Vénasszonyos szürke, keskeny szája körül volt egy ránc, eddig még sohasem látta Nádor páter: nemcsak a vénség és a testi erőtlenség ránca, hanem valami másé is, amely a papot egy bibliai tárgyú Grünewald-kép kegyetlen valóságára emlékeztette.

Penyige elvtárs olyan hangon, ahogy hajdan vasárnapi terézvárosi kártyások szoktak beszélni a budapesti Oktagon téri Abbazia kávéházban, rászólt a püspökre.

– Ma nem mondom be az összes adut a szent családdal. Üljön csak le, oda ni!

A püspök tántorgott, megállt. Sovány, hajlott hátán mintegy kirajzolódott a gerinc vonala a fekete reverendán. Tölcsérsékként füléhez emelte tenyerét. Még mindig vigyorogva, ezzel jelezte, hogy nem hallotta jól, mit mondott neki Penyige elvtárs. És ezt motyogta:

– Ma nem kérek csukamájolajat.

Hangja olyan volt, mint beteg kecske mekegése.

Penyige barátságosan megnyugtatta.

– Öregem, ne féljen. Maga már meggyógyult, nem kap csukamájolajat. Visszakapta egyházi ruháját, a keresztyét! Mit akar még? Üljön csak le nyugodtan, öregem, mintha misén lenne.

Az aggastyán még mindig úgy állt ott görnyedten, mint aki rögtön eldőlné, akár a kuglibaba, ha a vöröskeresztes ápoló nem fogná őt a hóna alatt.

De hirtelen történt valami. Mint a bábszínház paprikajancsija, amikor a drótot megrántják, összerázkódott. Kirántotta magát az ápoló markából, egyszerre kiegyenesedett, jobb kezét az égnek emelte. Arcán a vonások megkevényedtek, a vigyori aggránc eltűnt, a tekintete villámlott. Így maradt mozdulatlanul. Szent Gellért szobra áll így Budapest szívében a hegyoldalon a Dunánál, magasra tartva a keresztet, amelyre 1945 tavaszán hiába lőttek célba a felszabadítók, nem tudták kilőni a szobor kezéből.

Nádor páter aggódva leste, mi fog most történni.

Kire-mire mutat a püspök úr mutatóujja? – ez az ujj vékony, mint a fakanál. Azt várta, hogy az Apostolok Cselekedeteinek örültül vakmerő szókimondása fog most következni, a pillanat, amikor Szombathely püspöke szóra nyitja ajkát és úgy fog beszélni, mint Szent Péter beszélt a jeruzsálemi templom Salamon-tornácában és idézni fogja Ábrahám, Izsák, Jákob Istenét és összes atyáinak Istenét, aki megdicsőítette Jézus Krisztust. Csakugyan a püspök úr valamiképpen visszanyerte főpásztori méltóságát, mintha az oltár előtt állna a székesegyházban, mialatt az orgona fenséges bűgása a Kyriét intonálja. Jobbját egyre magasabbra emelte, úgyhogy Nádor páter elhájjasodott szíve majdnem kiugrott, olyan izgatottan várta, milyen szavakkal olvassa most Penyige fejére súlyos bűneit, de fel is kínálja neki a bűnbocsánatot Szent Péter híres szavaival: „Tartsatok bűnbánatot és térjetek meg, hogy Isten eltörülje bűneiteket, elérkezzék az Úrtól a megenyhülés ideje és elküldje Jézust, a számotokra is elrendelt Messiást!”...Kezét zakatoló rossz szívéen tartva, ezt várta Nádor páter, de más történt.

A püspök úr, mintha hirtelen meggondolta volna, vagy az ereje hagyná cserben, elernyesztette ujjait, a karja lassan

lehanyatlott, mint a törött zászló. Arcát két tenyerébe temette és hangosan sírni kezdett.

A gyerek sír így, akit büntetésből sarokba állítottak. És nem azt mondta: „Ti bűnösök, megtagadtátok a Szentet és az Igazat!” Hanem ezt:

- Ma nem akarok még egyszer megfürödni! - ezt kiáltotta kétségbeesetten.

Aztán hagyta, hogy azt csináljanak vele, amit akarnak. A vöröskeresztes karszalagos óriás, aki minden bizonnal épp úgy nem volt betegápoló, mint Vaszilij sem volt valódi pincér, megragadta és leültette az orvos üresen maradt karosszékébe, Nádor páter és Ballagó Vendel közé.

Az aggastyán zsebkendővel törülgette hulló könnyeit. Nem nézett senkire. Hátral megfeszült a nyaka, amint lehorgasztotta fejét: a sovány barna nyakbőrön egy ín reszketett. Egyébként ha nem lett volna reverendában és galambösz fejét nem ékesítette volna piros püspöki sapkácska, semmiképpen sem hasonlított volna már püspökhöz. Nádor páter nézte kurtára nyírt fehér haját. Lepke Bálint jutott eszébe, Tiszadaru volt kocsmárosa. Annak volt ilyen tömött, sűrű haja és ő sem kopaszodott, pedig Lepke Bálint is a hetven felé közeledett, mint a püspök úr. Hirtelen lepte be a hó a tiszadaru kocsmáros fejét és alig néhány hét alatt, akár a gyertyaszál, úgy fogyott. Pedig a Tisza vidéki magyar parasztok szívós, erős fajtájából való volt, egész életét „hajnaltól vakulásig” embertelen nehéz munkával töltötte, maga művelte földjét és szőlőjét, kocsmáját is egyedül vezette, mert özvegyember volt Lepke Bálint, a fiait, kit erre, kit arra, elsodorta a háború. Minden szerdán este hét órakor be kellett mennie a tiszadaru rendőrségre, ahol a kulákok összeesküvéséről és feketézéséről faggatták. Ettől fogva lett egyre búsabb, soványabb.

Büszkeségében senki másnak nem vallotta be, egyedül neki, a papnak, hogy mit műveltek vele szerda esténként a rendőrség pincéjében azért, mert nem tudtak belőle kicsikarni terhelő tanúvallomást a tiszadarui parasztok ellen. És egyedül Nádor páter tudta a faluban, hogy ezért tette Lepke Bálint azt, amit tett: az utolsó szerdán nem ment már el a rendőrségre, hanem borospincéjébe ment le, ott a sárga földig leitta magát, aztán ingét, ruháját petróleummal leöntötte és meggyújtotta. Így égett el elevenen Lepke Bálint és így lett a tiszadarui Lepke vendéglőből Állami Italbolt.

A pátert megrázta ez a hasonlóság. Mintha magát Lepke Bálintot látná újra, fején a kis püspöksapkával, a vén parasztot, aki „nem bírta tovább”. A papnak éles szeme volt. A jelenet és a helyzet minden feszültsége ellenére is felfedezte, hogy mennyire kiütközött a püspök úron öregségében és megpróbáltatásában az egyszerű származás. Mint Lepke Bálintnak, a püspök úrnak is szegény parasztok voltak a szülei. Szombathely püspöke nem tartozott a mágnás főpapok közé, nem volt ő sem gróf, sem báró, sem Árpád-kori köznemes család sarja. Édesanyja magas kort ért meg, nemrég halt meg, egyszerű ruhában járt, télen-nyáron fekete vállkendőben, mint a zalai öreg parasztasszonyok. Külsőben merő ellentéte volt a veszprémi püspöknek, aki híres erdélyi arisztokrata családból származott és annak a báró Apor Péter főkirály bírónak volt a sarja, aki a XVII. században megírta könyvét, a *Metamorphosis Transylvaniae*-t, amely nélkül nem lehet megérteni a mai Erdélyt sem. Ez az Apor püspök már nem várta meg, milyen sorsot hoz hazájának a felszabadulás. Erdélyi úrként veszprémi palotájába csődítette 1945 tavaszán a felszabadítók által üldözött asszonyokat és leányokat, és testével védelmezte őket. Egy szovjet katona

agyonlőtte. Ezer asszony visított és sírt aznap a veszprémi püspök palotájában.

A várakozás hosszú perceiben, amíg a püspök úr ott szá-
rítgatta mellette könnyeit, Nádor páter gondolatban mind-
ezt mérlegre vetette. Keserűen azt is megállapította magában,
hogy együttműködése révén semmi jót sem sikerült kivínia
a kommunistáknál az egyház és a püspöki kar számára.

- Kegyelmes uram... - rebegte halkán a püspöknek,
nyugtalanul sajtó szívében résztvevő fájdalommal.

De a püspök úr nem hallotta, vagy nem akarta hallani.

Egyedül zsebkendőjével és patakzó könnyeivel foglal-
kozott. Nyilvánvalóan nem érdekelte más, csak az, amit az
imént oly kétségbeesetten kiáltott: Ma nem akar még egy-
szer megfürödni!

Nádor páter nézte, csak nézte a sírdogáló püspök urat
és minduntalan Lepke Bálint jutott eszébe, aki elevenen el-
égett, és Apor püspök, akit palotájában agyonlőtt egy szov-
jet katona.

És már biztos volt benne, hogy a nap folyamán mind a
kétszer a püspök úr hangját hallotta.

Sőt abban sem kételkedett, hogy a meztelen ember, aki
reggel bekötött szemmel haladt el a folyosón a nyári naple-
mentében: maga a püspök úr volt.

Éppen akkor vitték a fürdőbe.

2.

- Adjon neki egy szárazat! - mondta az ápolónak Penyige.

A vöröskeresztes óriás elvette a püspöktől az átázott
zsebkendőt és másikat adott helyette.

– Szombathely püspöke van még jelen Szabó Piroska kihallgatásán! – jelentette be hangosan Szopor.

Figyelmesen tanulmányozott egy iratot. Akkor nyújtotta át neki az ápoló, amikor betámogatta a püspököt. Most Szopor felkelt és az irattal az ablakhoz ment. Valamit kérdezett a szüntelenül cigarettázó elvtárstól. Penyige rábökött az irat egy pontjára és ennyit szólt:

– Evidens.

A latin szóra Nádor páter felfigyelt. Szó szerint nyilvánvalót jelent és azt is jelenti még: világos, szemmel látható, kétségtelen, bizonyos. De a pap tudta, hogy Penyige szájából jelentheti az ellenkezőjét is. Hiszen titok volt, hogy Penyige az értelmiséghez tartozó iskolázott ember-e, aki valóban tudja, mit jelent: evidens, vagy pedig boltos segédként került fontos állásába és a szemináriumokon ráragadt a latin szó, de az értelmével nincsen tisztában. Így hát, a páter szerint, kurta megjegyzése esetleg jelenthette azt is, hogy odakint esik az eső.

A nénike le nem vette tekintetét a sírdogáló püspök úrról, akinek vesztére télikabátot varrt.

Szopor elvtárs visszaült asztalához a két gyorsíró közé. Hideg kőarcának tekintetét a püspökre szögezte.

– Önt azért kérettem ide, hogy tájékoztasson bennünket a Dimitrov utca 16. szám alatt Szabó Piroska varrónő lakásán a varrógépben talált dollárokról.

A nénike felsikoltott.

– Ki dugott dollárt az én varrógépembe?

– Épp ezt akarjuk mi is tudni. Maradjon csendben. Itt vannak a dollárok. 486 dollár, azaz két darab százdolláros, öt darab ötvendolláros, három darab tízdolláros és hat darab egydolláros. Ezek azok! Mindenki megnézheti.

Felnyalábolt egy csomó amerikai bankjegyet. Egyet talá-
lomra meglengetett Nádor páter orra előtt.

– Ennek az ötvendollárosnak például *B 14327197 A* a száma. Szakállas férfi arcképe látható rajta: *Grant*. A vizsgálati adatokból ugyanekkor megállapítható, hogy a püspöki palota pincéjében talált 5860 dollár rejtett valutában olyan ötvendolláros kötegek is vannak, amelyeknek száma ugyancsak *B 14*-gyel kezdődik, azokat is a *Grant* nevű szakállas ember arcképe hitelesíti... valami nagykutya lehetett Amerikában, ha dollárra tették a képét...! Egyszóval a varrógépben és a püspöki pincében talált ötvendolláros bankjegyek sorozatszámja azonos. Forrásuk tehát közös! Ezt tagadni nem lehet. A vizsgálatnak egy kötelessége van. Az, hogy kiderítse, kik csillapították szomjúságukat ebből a közös forrásból!

Rövid szünetet tartott, az arcokat figyelte.

– Saját kezűleg aláírt vallomása szerint – folytatta – ezeket a dollárokat a Vatikán egy titkos futárától azért kapta Szombathely püspöke, hogy összeesküvést szervezzen a népi demokratikus államrend megbuktatására Magyarországon. A futár kézre kerítése most van folyamatban. Bennünket most az érdekel, hogy mikor adta át a püspök a 486 dollárt Szabó Piroskának.

– Soha! – kiáltott éles hangon a néni.

– Nem magától, hanem a püspök úrtól kérdeztem – mondta Szopor és a szemét törülgető aggastyánhoz fordult. – Tessék, kérem szépen, felvilágosítani minket, hogyan és mikor került Szabó Piroskához a 486 dollár.

A püspök úr nem felelt. Lehajtott fejjel ült. Mint ünnepi nagymiséken, amikor a szerpap késlekedett vagy ügyetlenkedett a segédlettel az oltár előtt, homlokán ugyanígy gyű-

rődtek a ráncok; a szombathelyiek jól ismerték arcának ezt az ideges elborulását.

– Miért nem felel? – sürgette Szopor.

– Ne... nem tudom... – motyogta az aggastyán.

– Hogyhogy nem tudja? Itt van a kezemben saját kezűleg aláírt vallomása, alig egy órája írta alá...! És ebben töredelmesen bevallja, hogy Szabó Piroska volt a legbensőbb bizalmasa. Nézzen rá! Ott ül Nádor József plébános úr mellett! Látja...? Ismeri?

A püspök úr lassan balra fordította lehajtott fejét és úgy nézett oldalvást előbb a kövér papra, aztán a sovány néni-kére. Nagy szeme fehérjéből vészesen kidülledt barna szemgolyója és ez a tekintet nem árult el semmi egyebet, csak félelmet és szomorúságot.

Nádor páter nem volt bizonyos benne, hogy megismerte-e őt a püspök úr vagy sem.

Az aggastyán sovány nyakán megint táncolni kezdett egy ér. Megszólalt és olyan lassú, mély hangja volt, mint egy rugóra járó zenegépnak, amelyet elfelejtettek felhúzni.

– Igen... ismerem őt... Ő varrta nekem... a télikabátot...

– Ezt vegyétek jegyzőkönyvbe, elvtárs! – hangzott Pennyge utasítása. – Az öreg bevallotta, hogy télikabátot varrt neki a varrólány! Mintha nem is volnának férfiszabók Szombathelyen!

Szopor intett az egyik gyorsírónak, az bólintott. Aztán tovább vallatta a püspököt.

– Arra feleljen: mikor és milyen rendeltetéssel adta át ön Szabó Piroskának a bűnös 486 dollárt?

– A... a szolgálataiért...

– Micsoda szolgálatokra gondol?

– A... a télikabátra...

– És még?

– A többi szolgálatokra is... gondolok...

– Ön tehát 486 dollárt elvont a külön futárral küldött nagy mennyiségű dollárösszegeből?

Az aggastyán reszkető fejével bólintott.

– El... elvontam...

– Mondani is kár, hogy maga az Amerikai Egyesült Államok elnöke sem jár 486 dolláros télikabátban. Milyen értékes szolgálatokat tett önnek Szabó Piroska, amelyeket ön a Vatikán dolláraival jutalmazott?

– Több... többfélét...

– Mondjon egyet!

A püspök úr megint a könnyeit törülgette, sovány válla reszketett.

Az óriás ápoló megveregette a vállát hatalmas kezével.

– Ne sírjon. Feleljen bátran! – biztatta.

De az öregember nem felelt.

Az ablak mellől Penyige elvtárs avatkozott be.

– Nincs már bélbaja, ne féljen a csukamájolajtól, feleljen az elvtársnak!

De a püspök még mindig hallgatott. Szopor meglengette előtte az imént aláírt jegyzőkönyvet. – Itt a saját vallomása! Már bevallotta. Ismét kérdezem: miért adott ilyen rengeteg dollárt Szabó Piroskának? Kije magának Szabó Piroska?

A püspök úr nyöszörögve felelte:

– Az... az ágyasom...

– Nem igaz! – sikoltott a nénike és megragadta Nádor páter karját. – Főtisztelendő úr, ne engedje, hogy ilyen gyalázatos hazugságok kimondására kényszerítsék a püspök urat...! Ó, édes Szent Márton! Bárcsak most zuhanna le ránk az égből a nagy kő!

– Maga maradjon csendben, Szabó Piroska! – utasította rendre Szopor. – A főtisztelendő úr csak egyet tehet: csak elszörnyedhet annak a bűnös fertőnek a láttára, amelyben maguk éltek itten a püspök úrral. Kéjben és dollárban egyaránt dúskáltak. Közben pedig Szent Márton nevében idegen hatalom beavatkozását készítették elő a népi demokratikus magyar államrend megbuktatására.

Szabó Piroska felugrott helyéről.

A gyilkos csontjai, a két mocskos manó, a süket Salfa, a három néma megszólalása, a Gyilkos Lélek gyújtogatásai, a párizsi spanyoljárvány, a Vénusz képében megjelent Sátán, a fehér torony leomlása, a porrá égett sok pogány szentély, az égből leszállt két angyal, a rablók, a Nagy Fa, a Zöld Madár és a veszett denevér együttvéve nem dúlták fel őt ennyire, mint a püspök úrnak ez az egy gyalázatos hazug szava.

– Édes Szent Márton! Küldd el dárdás angyalaidat...! Segíts meg minket!... Mentsd meg a drága püspök urat!

– Maga ne óbégasson!

A vöröskeresztes ápoló felkapta és a levegőben megrázta, mint a portörölő rongyot. Aztán mint egy bábut, leültette a székre.

Piroska megszeppent. Cérnahangon így szólt Szoporhoz:

– Elvtárs, adja vissza a kis ezüstpillangómat és eressen engem haza.

De Szopor nem méltatta válaszra az esztelen kérést. Tovább vallatta a püspök urat.

– Ön magas rangú katolikus egyházfő léteire nem átalotta a Vatikánból kapott pénzt elvonni rendeltetési céljától és a szeretőjének adni. Ön becsapta magát a római pápát! Elsikkasztotta a pénzét! Hát nem iszonyodik saját magától?

Az aggastyán az orrát fújta. Belemorogta a zsebkendőbe a bibliai szavakat:

– „vétkeztünk... igaztalanul cselekedtünk... gonoszat műveltünk... könyörülj rajtunk...”

– Ne imádkozzon itten, hanem feleljen: Szent Márton életéről milyen céllal oktatta Szabó Piroskát?

– Ne feleljen, püspök úr! – kiáltott a nénike. – Kuhinká-né bordó plüssfoteljébe is bedugták az öt dollárt, nem csak az én varrógépembe! Törbe akarják csinálni a püspök urat is! A recski konyhába akarják küldeni a püspök urat is!

Az ablak mellől hangos nevetés hallatszott. A horpadt homlokú elvtárs nevetett olyan jóízűen, mintha az Abbazia kávéház kártyaszobájában megnyerte volna a rekontrázott ultimót.

– Nem fogjuk hazaengedni, ha nem marad csendben!
– figyelmeztette a nénikét Szopor. Aztán más formában megismételte az előbbi kérdést a püspök felé: – Nemde fedőnévnek akarták használni Szent Márton nevét az összeküvésben és ezért mesélt szüntelenül róla a szeretőjének?

– Azért... igen... azért meséltem... – bólogatott a püspök.

– Imahadjáratot akart szervezni az imperialista nyugaton annak érdekében, hogy Szent Márton segítse meg és szabadítsa fel a kommunisták uralma alól Magyarországot?

– Igen... ima... imahadjáratot... szerveztem... – motyogta a püspök.

– Szombathelyen is, nemde, ezért népszerűsítette Szent Márton, mint a felszabadító imperialista hadsereg patrónusát?

– Igen... azért... azért népszerűsítettem...

– Mindenféle dajkamesével növelni akarta Szent Márton politikai tekintélyét?

- Növeltem...
- Ismételje meg ezt, összefüggően, értelmesen!
- Dajkamesékkel... növeltem... Szent Márton... politikai... tekintélyét... a dollárok... segítségével... a rendszer... megbuktatására... bűnös alá... aláaknázására...
- Szent Márton kultuszát mire akarta felhasználni még? A püspök hallgatott.
- Szopor biztatta.
- Szabó Piroska betanult meséiből kitűnik, hogy ön Szent Márton kultuszát népi demokratikus intézményeink és a vezető elvtársak kigúnyolására irányozta.
- Irányoztam... gúnyoltam őket...
- Például Ferkó Mihály elvtársat, akinek nincsen füle. És kit még?
- Penyige... urat...
- Dehogyan Penyige elvtársat! Hanem ön arra biztatott mindenkit, hogy ölje meg a kommunistákat. Apádat is öld meg, ha kommunista. Összeegyeztethető-e ez a katolikus egyház tanításaival és azzal a papi ruhával, amelyet ön visel?
- Összeegyeztethető... - makogta a püspök. - Azaz... bocsánat... tévedtem... Nem egyeztethető össze...
- Bevallja-e, hogy kigúnyolta Marx és Lenin elvtársak szakállát?
- Bevallom...
- Ön Szent Márton szavaival arra tanította ágyasát, hogy a kommunisták a legmegátalkodottabb démonok. Sztálin elvtársról azt merte állítani, hogy néha emberi, néha állati bőrben jelenik meg, halottak csontjaiba is belebújik. Beismeri-e, hogy ezeket mondta?
- Beismerem... - nyögött a püspök úr.

– Ön pokollal és atombombával fenyegette Moszkvát és Budapestet. A Magyar Nép Leghűbb Fiát is gúnyolta, rágalmazta. A május elsejei felvonulást, a világ dolgozóinak legszebb ünnepét, a Tehénfejű Istennő körmenetéhez hasonlította. A Szovjetunióról azt merészelte állítani, hogy olyan, mint egy vérengző medve és egyszeriben megszelídül: kezes bárányként elballag a pápához Rómába. Ezzel ön azt állította, hogy nincs messze a nap, amikor a Szovjetunió népe szakít a marxizmus-leninizmus-sztalinizmus eszméjével, elárulja a világ hívő proletáriátusát és visszasüllyed a középkorba, lepaktál a Vatikánnal! Mindennek a tetejébe a Szent Márton köpenyének kettéosztásával ön jelt akart adni a kapitalista világnak, hogy ilyen módon győzze le a kommunizmust. Van-e ezekről tagadó vagy védekező szava?

A piros sipkás rozzant aggastyán némán lehorgasztotta fejét.

– Úgy látszik, nem értette, mit kérdeztem. Nos, meri-e tagadni a Szabó Piroskának betanított meséket? Merésze-e azt állítani, hogy a mesék célja nem az ország demokratikus rendjének felforgatása volt?

– Nem... nem merészelem...

– Ne így mondja! Még azt gondolhatná itt valaki a tanúk közül, hogy mi önt erőszakos eszközökkel kényszerítjük a töredelmes beismerő vallomás megtételére. Feleljen egyenesen: tagadja-e vagy bevallja?

– Be... bevallom...

– Van-e valami védekezése?

Hosszas gondolkozás után felelt a püspök.

– Van.

– Micsoda?

– A 37-ik zsoltár... „Uram, ne feddj meg... haragodban... engem, Uram... – nyöszörgött a püspök, a sírással küszködve – ne fenyíts... fölgerjedésedben... mert nyilaid... átjárták testemet... Kezed keményen... rám nehezedett...”

Rettenetes ordítás hallatszott.

– Nem bírom tovább!

Ballagó Vendel volt.

Ugyanígy üvöltött Kabán is, amikor ott kuporgott a mérnök műszere mellett a pusztában a háromlábú turisztaszéken, az „álláspontnál”, és fellázadt a goromba volt királyi kultúrmérnök ellen: „Mérnök kartárs, ember vagyok én is!”

Felugrott, és mint aki esztét veszttette, futott kifelé, tenyerét a hasára szorítva.

– Nem bírom tovább, ki kell mennem – nyögte Szopor felé.

Sextus Uttiedius Celer néhai veteránus sírkövének hasonmása így szólt a betegápolóhoz:

– Kísérje ki, elvtárs. De mielőtt az árnyékszékre engedné, vetköztesse le és motozza meg.

A vöröskeresztes karszalagos óriás Falstaff vállára tette nagy, puffadt kezét.

Az ajtó morogva nyílt, aztán csukódott mögöttük.

3.

– Mielőtt a kihallgatási jegyzőkönyvet három példányban legépelnénk és a gyanúsítottakkal, valamint a tanúkkal aláíratnánk – mondta Szopor –, szükségesnek tartom megállapítani a következőket: Szabó Piroska Szombathely

püspökének töredelmes beismerő vallomása előtt tagadásban volt. Tagadta, hogy a püspök tanította be neki a mesét. Ezekről azt a nevetséges hazug vallomást tette, hogy a varrógépe átalakult hangszóróvá és az közölte vele az államunk rendjének felforgatására irányuló terveket. Mellesleg a mesélő varrógépben 486 dollár volt, eldugva. Az imént mindnyájan hallottuk, hogy Szabó Piroskát maga a püspök cáfolta meg. Még hozzá azt is bevallotta, hogy a Vatikánból kapott dollárok egy részét elsikkasztotta és ágyasának, Szabó Piroskának ajándékozta. Szombathely püspöke! Van-e valami észrevétele?

A püspök a fejét ingatta.

- Nincsen...

- És magának, Szabó Piroska?

- Nekem van, elvtárs.

- Micsoda?

- Az, hogy ez a szegény öregember itten nem a püspök úr, hanem valaki más...! Maguk őt *kicsérélték!*

- Olyan mese ez is, mint a Zöld Madár - mondta Szopor.

- Szent igaz valóság ez, elvtárs! Én énvelem maguk akármit csinálhatnak. Én kibírtam a felszabadítókat, kibírom magukat is! Én utolsó leheletemig megmaradok amellet, hogy Szent Márton háromszor keresett fel engem és el fog jönni negyedszer is...! Akkor pedig ez a nagy ház, ahol mostan mi vagyunk a pincében, úgy fog leomlani, mint a fehér torony Ambróziában...! Jöjj és szabadíts meg minket, édes Szent Márton!

Szopor, szokásos mozdulatával, többször is legyintett.

- Most már elég volt ebből a hervadt tavirózsából - mondta.

- Gyerünk!

Váratlanul felkelt. Intett a két gyorsírónak, azok összekapkodták irományaikat és hegyes ceruzáikat. Penyige elvtárs is megmozdult az ablaknál.

Szedelőzködésüket Szopor azzal okolta meg, hogy a jegyzőkönyvet el kell készíteni. Aztán meglepetésül ezt mondta:

– Hagyjuk magukra a két papi embert. Bizonyára van bizalmas beszélgetnivalójuk.

És már ment is kifelé, vitte magával a nénikét. Megint úgy markolta, mint valami becses vadászsákmányt.

Penyige elhaladt a püspök úr mellett, barátságosan megpaskolta az arcát. Hasonlított ez a jelképes bérmálási pofonhoz, amely a főpapok szertartásos joga.

– Ne féljen, öreg. Nem fog ma még egyszer megfürödni.

A püspök az arcát gyorsan két tenyerébe rejtette, mintha menekülne a látható világ elől, és így maradt ülve, mialatt a föld morgott, az ajtó nyílt és becsukódott és ő kettesben maradt a kövér plébánossal.

Nádor páter először az ablakra nézett. Figyeli-e őket az ablakon át valaki? Aztán a falakat nézte, az asztalt, a bútorokat, minden tárgyat sorra. Kereste a figyelő és lehallgató készülékeket, bár tudta, hogy azokat jól elrejtették, hiába is keresi a látható dolgok közt. Bölcsen tudta, hogy tölcsekben és dobozokban, falakon innen és falakon túl lesik most minden szavát és minden mozdulatát és azokban a tölcsekben és dobozokban van az a *láthatatlan világ is*, amelyben Szopor elvtárs nem hisz.

A szíve a torkában ugrált.

„Most légy nagyon okos!” – biztatta saját magát.

A püspök úr felé fordult. Ugyanúgy ült ott mellette most is, arcát tenyerébe temetve.

És ennek az emberi roncsnak akarta ő mondani még ma reggel: „A világ legegészségesebb itala a csopaki rizling. De néha le kell nyelni, kegyelmes uram, egy kupica vodkát, mégha árt is a májnak, akkor is...” Az volt a benyomása, hogy a püspök úrral nem vodkát, hanem valami mást itattak.

Egész testével a püspök felé fordult. Ettől a karosszék nagyot reccsent a csendben. Kövér puha ujjaival tiszteletteljesen megérintette a püspök úr fekete reverendáját: az áldozó főpap miseruhájának szegélyét szokás így megfogni mise alatt az egyházi liturgia előírása szerint.

A Perint-patak csobogásánál is halkabban suttogetta:

– Kegyelmes uram...

De a püspök úr nem mozdult.

Lehajtott fejfelé belemormogott valamit a tenyerébe, Nádor páter nem értette, mint mond.

– Kegyelmes uram... – ismételte egy árnyalattal hangosabban. – Én vagyok itt, az egyház érdemtelen szolgája... Nádor esperes-plébános... Tiszadaruról jöttem...

Szombathely püspöke, akár feleletként, akár égi híradásként, latin szavakat mormolt. Nádor páter most ismer-te meg a *Salve Reginát*. A püspök úr az Irgalmasság Anyját köszönti, mint Évának számkivetett fia: „*Ad te clamamus exules filii Evae...*” Okosabbnak vélte, ha elengedi a reverenda csücskét és együtt mormolja az imádságot a püspök úrral. Keresztet vetett és fennhangon imádkozott ő is.

Tudta, hogy a lehallgató készülék egy ideig megőrzi imádságukat.

Remélte, hogy ebből nem származhat semmi baj, hiszen az Egyház egyik legközönségesebb imája ez, melyben Éva számkivetett fiai az Ég Királynőjéhez sóhajtoznak „sírva és zokogva a siralom völgyéből és azt kérik, hogy a királynői

Szószóoló fordítsa rájuk irgalmas szemét és a jelenlegi számkivetés után mutassa meg nekik Jézust, méhének áldott gyümölcsét.

– „*O clemens, o pia, o dulcis virgo Maria...*” – mormolták együtt az ima utolsó szavait.

Ekkor a püspök úr a térdére hullajtotta csontvázkezét és lassan felemelte fejét. A mellette imádkozó papra nézett.

– Kegyelmes uram... – suttogta. – Adjon nekem megbízást, mit kíván... mivel segíthetek kegyelmes uramon... milyen szolgálatot tehetek... *az Egyház és az állam keretei közt!*

Az utolsó szavakat hangosabban megnyomta, hadd hallják a tölcserék és a dobozok jobban. Közben akkorát kacsintott a püspök úrra, hogy kövér arcából majdnem kiugrott apró okos szeme.

Észrevette-e a püspök úr a vakmerő kacsintást?

Ezt szerette volna tudni Nádor páter, amint nézte a püspök urat, aki most egészen olyan volt, mint Lepke Bálint azon a szerda délután, amikor lement a borospincébe és elevenen elégette magát. És Lepke Bálint összetört hasonmása végre megszólalt.

– Albigens... – morogta.

– A vizsgálat által engedélyezhető határokon belül kegyelmes uram rendelkezésére bocsájtom fiúi segítségemet.

– Monifizita!... – mondta hangosabban a püspök úr.

– De kegyelmes uram! Én a felszabadulás első percétől fogva azon serénykedtem, hogy az egyház jogai csorbítatlanul...

– Plébános úr Valdo Péternél is bűnösebb áruló!

Nádor páter meghökkent. A középkori valdensek kiátkozott vezéréhez hasonlítja őt a püspök úr és más gonosz eretnekekhez!

– Ami emberi erőmből telik az adott körülmények közt... – dadogta sebzetten és megszegyenülten.

De a püspök úr közbevágott.

– Monotheleta!

Ugyanúgy emelte a magasba jobb kezét, mint érkezésekor, amikor Nádor páter azt hitte, hogy Szent Péterként ki fog törni és Penyige elvtárs fejére olvassa bűneit.

Nem akkor, hanem most tört ki, most villámlott a szeme.

– Ne felejtse a harmadik konstantinápolyi zsinatot!³ – kiáltotta felháborodottan.

Aztán nem nézett többet a páterre. Tenyerébe temette arcát és ezúttal fennhangon újrakezdte az imádságot.

– „*Salve Regina, mater misericordiae, vita, dulcedo et spes nostra, salve!*...”

A páter megsemmisülten ült a helyén a püspök mellett. Százhusz kilója remegett a rendőri karosszékben a föld alatt.

Nem merte a püspök úrral együtt mormolni az imádságot. Így teltek a félórák, az órák.

A páter nem szólt egy szót sem, a püspök úr szüntelenül fennhangon imádkozott.

A „láthatatlan világ” falakon belül és falakon túl figyelt, mint Piroska meséiben a Zöld Madár. Láthatatlan lényei ott voltak valahol tölcésrésekben és dobozokban.

Nádor páternek azon felül, hogy mielőbbi távozását még mindig remélte a házból, csupán egy reménye volt: az, hogy a püspök úr őt is belefoglalja imádságaiba.

3 Az úgynevezett 3. konstantinápolyi zsinat (680–681) foglalt állást a monotheleták eretnek szektája ellen és pápai átokkal sújtotta.

4.

A föld alól megint morajlás hallatszott és lassan nyílt az ajtó.

Szopor hozta vissza a nénikét. Velük jött Penyige is a két gyorsíró helyett két új emberrel. Mogorva arcuk volt és nem ültek le. Mint a házasságtörő asszony vezeklését ábrázoló Rembrandt-képen a két katona, megálltak az ajtónál és vártak.

A nénike valamiképpen lecsillapodott hosszú távollétük alatt. Nem emlegette már az ambróziai fehér tornyot. Galambképét visszanyerte, de egy borzas galambét, amelyre a gyerekek parittyával lövöldöztek. Fonnyadt ajka körül mégis mosoly játszadozott. Megkapta-e végre a francia krémest? Vagy távollétének jó két és fél órája alatt elhitték neki, hogy reggel a Romkertben valóban Szent Márton jelent meg a hexagonon a székesegyház tornya irányában a kereszt alatt?

Ezúttal nem volt a fején a sárga szalmakalap. Elvesztette vagy elvették tőle...? szürke hajában itt-ott megcsillantak fekete szálak. Simára fésülve hordta és hátul kis kontyba csavarta, régiesen.

Szíve mélyéig sebzetten a püspök úr sértő szavai és még sértőbb hallgatása miatt, Nádor pátert ingerelni kezdte a nénike bárgyú mosolya. Végtére is miatta került ő ebbe a kínos helyzetbe...! Emlékezett, hogy a régész ázott ürgének és harangkötélből font savanyú túrós kalácsnak nevezte és azt is mondta róla, hogy a kotlóstyúknak is több esze van, mint ennek a félteknőnek. Csakhogy a félteknővel a két és fél óra alatt történt valami: furcsán lépkedett a karosszék felé és úgy emelgette a lábát, olyan mereven, mint Nagy Frigyes porosz király hajdani gránátosai.

Ezúttal a horpadt homlokú Penyige is az asztalhoz ült le, Szopor mellé. Hosszú csövű önműködő kis pisztolyt lóbált a kezében, a legújabb orosz gyártmányt, amely a Koreában zsákmányolt legmodernebb amerikai pisztolyok sikerült utánzata volt. Olyan emberként babrálta a csinos kis fegyvert, mint aki unatkozik, a kártyapartit már befejezte, meg is nyerte és most talált magának egy kedves tárgyat, amellyel eljátszadozhat.

Szopor az iratokat lerakta az asztalra. A kihallgatási jegyzőkönyv volt, három példányban. Közölte, hogy behívja a hiányzó tanúkat: dr. Kis Farkas Jánost és Ballagó Vendelt.

Megnyomott egy gombot, beleszólt a madárkalitkába. Számokat hadart, mintha elkobzott dollárbankjegyek sorozásai volnának.

A jegyzőkönyvet rendezgette. Penyigével összedugták a fejüket, halk szavakat mormoltak egymás fülébe. Nem törődtek sem a püspökkel, sem a páterrel. Már a nénike sem látszott olyan nagyon fontosnak. Készen volt a papír és már csak alá kellett írni. A papír pedig bizonyos esetekben többet ér, mint az ember.

Először az orvos tért vissza.

A morogva nyíló ajtón fehér pincérkabátjában Vaszilij tuszkolta be dr. Kis Farkas Jánost, bilincsbe verve. Jobb szem alatt lila daganat volt. Nemcsak borzasabbnak, hanem dacosabbnak és felháborodottabbnak is látszott.

– Miért bántanak engem, elvtárs? – kérdezte Szoportól.

A lila lepény és a csuklóján fénylő acélbilincs ellenére is elszántnak látszott, és izmosnak is, mint az a bronzszobor, amely a budapesti Március 15. téren a szabadságról szónokol a talapzatán.

Szopor oroszul mondott valamit Vaszilijnak. A pincér erre épp olyan ügyesen, ahogy a jeges citromszörpöt szolgálta fel, csettentett egyet a bilincsen és levette az orvos kezéről.

– Tessék helyet foglalni, orvos elvtárs – mondta Szopor feltűnő udvariasan.

A daganat miatt az orvos tekintete is lilának látszott. Nem ülhetett le, mert az ő karosszékében egy idegen, összetört aggastyánt talált, papi ruhában. Bilincseitől megszabadultan, szabad emberként kezdett viselkedni és határozott léptekkel, mintha a budapesti tüdőklinika kórtermeiben sétálna, az ablakhoz ment és Penyige elvtárs székén foglalt helyet. Bokáját megint ugrándozó térdére rakta.

Ekkor nyílt megint az ajtó és Ballagó Vendel vállas alakja bukkant fel.

Az ő kezén nem volt bilincs. De a céklaszín eltűnt az arcáról, a vértolulások helyén szürke sápadtság ömlött el. A félelemben is van nyugalom, bizonyos lépcsőfokon túl, ha egyéb gyötrelmekről, főképpen testiektől, megszabadult az ember. Talán ezért látszott a régész nyugodtabbnak, mint órákkal ezelőtt.

A vöröskeresztes ápoló vezette vissza. Rögtön Szopor asztalához lépett és egy kék füzetet adott át neki.

– Ezt találtuk a zsebében, elvtárs. Bevallotta, hogy három lapot megevett belőle.

Szopor unottan, mint akit feleslegesen zavarnak, átvette a füzetet és belepillantott. Már-már félre akarta tenni, amikor valamit talált benne, megmutatta Penyigének. Attól fogva figyelmesebben együtt olvasták. Penyige szüntelenül lóbálta szíjon függő szovjet-amerikai pisztolyát.

Ballagó Vendel reggel még boldogan újságolta készülő rehabilitálását. Most úgy állt ott, lesújtva, mély büntudat-

tal, mint a kabai pusztában a kunhalom tetején a szintezőműszer mellett, amikor elírta az észlelési számokat.

A csendben a püspök úr halk mormolása hallatszott. Egyedül Nádor páter tudta, hogy a *Salve Reginát* imádkozza.

Mikor a végére értek a titkos naplónak, Szopor a régészre nézett.

– Magát tehát Falstaffnak is hívják – mondta. – Maga a pusztában kiáltónak a szava. Maga egyengeti az amerikaiak útját.

– Nem az én művem... költői csínytevés... – dadogta Ballagó Vendel.

Már elkészült a legrosszabbra, mert tudta, hogy a zsarnoknak, aki a rendszert kitalálta, nemcsak szíve nincs, hanem érzéke sincs a humor iránt.

– Talán ezt is az az angol imperialista költő írta, akinek a barátja a tengerbe fulladt? – kérdezte Szopor szigorral.

A tudós nem felelt. Mintha ecettel öntötték volna nyakon, eltorzult az arca a kényszeredett nevetéstől.

Penyige még mindig lapozgatott a füzetben, valahol egy légy zümmögött. Aztán váratlanul a sarokba hajította a füzetet.

– Ezzel nem érdemes vesződni. Nem tartozik az ügyhöz.

Szopor vállat vont.

– Igazad van, Penyige elvtárs. Nem tartozik az ügyhöz.

És több szó nem esett a titkos naplóról.

Ballagó Vendel azt gondolta, kár volt megenni a három lapot. Arcára kezdett visszatérni az élet színe és a reményé, hogy ebből a süllyesztőből van út visszafelé az életbe, semmi sem veszett még el és ő ma este megint Budapesten lehet

a családjánál, a jövő héten pedig elfoglalhatja megérdemelt helyét a Múzeumban és az Akadémián.

Szopor elvtárs pedig megkezdte a kihallgatási jegyzőkönyv felolvasását.

Mindnyájuknak el kellett ismerniük magukban, hogy a két gyorsíró kiváló munkát végzett. A legtisztéletremélőbb hűséggel adták vissza Szabó Piroska szavait és a három tanú megjegyzéseinek lényegét. Ezekben minden kifogástalan és igaz volt. Ezúttal Szopor elvtárs szürke hangja mondta el, hogyan verték agyba-főbe Szent Mártont a Jánosok. Felolvasás közben mindvégig megőrizte hivatali szigorát. A Nagy Fa ledöntését, a rabló megtérését és az angyalok beavatkozását is a pártszemináriumok előadónak buzgó komolyságával adta elő, mintha Sztálin halhatatlan művéből, *A leninizmus alapjaiból* olvasna fel egy fejezetet.

A püspök úr is figyelni kezdett. Tenyerét tölcsérsékként füle mögé illesztette.

- Éjjel meglátogatott álmomban - mondta Szopor. - Szakállában a jégdarab úgy csillogott, mint gazdag római urak gyűrűjében a drágakő. Két Angyal állt mellette...

És amikor Szopor ott tartott, hogy magával az Úr Jézussal osztotta meg a köpenyét, a rozoga aggastyán megkérdezte a nénikétől:

- Ezt maga csakugyan hallotta, édes gyermekem?

Szabó Piroska felkiáltott.

- Ez mégis a püspök úr és nem egy farsangi bábu!

Szopor tovább darálta a jegyzőkönyv szövegét.

- És egy nap veletek leszek Sabariában, ahol most ti sokat szenvedtek, és le fognak omlani a Herceg oltárai. Az égből Angyal szálla majd alá és ezt kiáltja: „Összedőlt Sabaria

és a nagy Babilon! Ördögök tanyája lett és minden tisztátalan szellem hajléka és minden undok madár odúja!”

Már este volt, amikor a varrógép három meséjét befejezte. Akkor megkérdezte a nénikétől:

– Ráismer saját szavaira?

– Az édes Szent Márton szavai azok! Mintha csak újra hallottam volna, amit ő elmondott nekem. Az elvtárs hangja hasonlít is Szent Márton hangjához.

– Eszerint makacsul ragaszkodik hozzá, hogy a varrógépe mesélt és tagadja, hogy a püspök úr tanította be magát.

– Hazugságra ne kényszerítsenek engem, elvtárs.

– Mi nem kényszerítünk senkit. Már ide is írtuk a jegyzőkönyv végére az 1. számú záradékot. Ez a záradék a magáé és így hangzik. Figyeljen! „Állításaimat minden ellenkező tanúvallomás ellenére fenntartom és megmaradok amellett, hogy a halott Szent Márton lelke beszélt hozzám, az bújt bele a varrógépembe ahol a püspök úr dollárait elrejtettem...” Jöjjön ide, Szabó Piroska! Itt a tőltőtoll, írja alá!

Piroska felkelt és olyan léptekkel, mint a mocsári gólya, lassan emelgette lábát, odasétált Szopor asztalához.

– A dollárokat nem írom alá, elvtárs – mondta határozottan.

– A többit aláírja?

– Készséggel.

– Akkor annyi baj legyen. Oda is írhatja: „A dollárokat tagadom.”

– Bizony odaírom én! – mondta a nénike.

És olyan gondosan, mintha a csípőnél két fodrot beljebb venne, mind a három példányra ráírta, hogy a dollárokat tagadja Szent Márton nevében, és aztán aláírta a nevét.

Ezzel el is végezte mai napra elrendelt feladatát. Szopor megdicsérte és közölte vele, hogy a pincér elvezeti az étterembe, ott kedvére ehet-ihat, amit kíván.

- Van otthon nekem egy kis tegnapról maradt töltött karalábém. Inkább azt szeretném megenni, elvtárs.

Szopor oroszul mondott valamit Vaszilijnek, aki elvezette a nénikét. Úgy ment ki, ahogy bejött: mint Nagy Frigyes gránátosai.

Nádor páter valamit nem értett: azt a nagyfokú előzenységet, amelyet a sorsüldözött hajadon iránt tanúsítanak. De gyanította, hogy valahol itt rejtőzik a „huszárcsel”, és a lóval hamarosan ugrani kell.

Szopor újra olvasni kezdett.

Ezúttal a püspök úr töredelmes vallomását olvasta fel, mint a jegyzőkönyv 2. számú záradékát. Ennek megszövegezése is mindenben kifogástalan volt. Legfeljebb az ellen lehetett volna kifogást emelni, hogy saját szavait adta a püspök szájába, mint beismerő szavakat.

- Szombathely püspöke! - mondta aztán némi ünnepélyességgel.

- Hallotta itt most saját szavait, amelyekkel beismerte, hogy Szabó Piroska, maszek varrónő, az ön ágyasa, ő varrta önnek a télikabátot és ön 486 dollárral jutalmazta szolgálatait a Vatikántól kapott dollárösszegeből. Beismerte ezen felül azt is, hogy ágyastársát ön oktatta ki Szent Márton meséire azzal a céllal, hogy Szent Márton fedőnév alatt híveket toborozzon az államellenes összeesküvés számára. Az összeesküvés szálai nyugatra is kiterjednek, ahol ön imahadjáratot akart szervezni, de valójában Szent Márton cégére alatt nyugati segítséggel fegyveresen akarta megdönteni a magyar népi demokratikus államrendet. Mint az ágyasa

által itt előadott Szent Márton-történetek értelmi szerzője, vállalja a felelősséget mindazokért a sértő rágalmakért, amelyeket ezek a történetek tartalmaznak a nemzetközi proletáriátus, a békevédelem, a Szovjetunió és a magyar állam vezető egyéniségei ellen. Az ön által kieszelt Szent Márton-történetek közös jellemző vonása, hogy a Szovjetuniót és a népi demokratikus államokat a Sátán birodalmának mutatja be, ahol a legfőbb ördög és szolgahada, a démonok uralkodnak. Ön az élete legfőbb céljának tekintette püspöki minőségében, hogy ezeket a démonokat nyugati imperialista segítséggel legyőzze... Bevallja mindezt? Hajlandó töredelmes beismerő vallomását saját kézjegyével megerősíteni?

Rövid csend következett. Az aggastyán előrehajolt a széken, mint aki fel akar kelni, de nincs ereje hozzá. Nyögött, krárogott, a szót kereste, a feleletet. Időnként Penyigére pislogott, szeme fehérje gyámoltalanul forgott. A szobában minden tekintet őt figyelte. Végre nagy nehezen talpra állt és az asztalhoz tipegett az ápoló segítségével.

- A tollat... kérem... szépen... - csak ennyit mondott halkan.

És mint nemrég még a püspöki körleveleket, lassan sorjában aláírta mind a három jegyzőkönyvet.

A vöröskeresztes óriás már vezette is kifelé.

VI.
NÁDOR PÁTER MEGKÍSÉRTÉSE

1.

A három tanú volt soron.

- Dr. Kis Farkas János egyetemi tanársegéd, szakorvos!
- Jelen.

- Jöjjön közelebb, ide az asztal elé. Felolvasom a 3. számú záradékot, az ön záradékát. Az önt ért sajnálatos incidensnek nincs hozzá semmi köze... Az ön saját kívánására pótvallomását a következőkben foglaltuk össze. Itt a toll, írja alá! De előbb hallgassa meg, egyetért-e minden egyes szavával... „Dr. Kis Farkas János a hallottak után megváltoztatja korábbi vallomását, amely szerint Szabó Piroska tudathasadásban szenvedő elmebeteg. Kijelenti, hogy véleménye szerint nevezett teljesen beszámítható állapotban van. A tanúkihallgatások során alkalma volt meggyőződni, hogy a varrónő a legkörnyofontabb ravaszsggal eszelte ki a varrógép megszólalásáról a hazugságot, nyilvánvalóan a nyomozó hatóság és a tárgyi igazság megtévesztésére, holott Szombathely püspökének biztatására terjesztette ezeket a meséket azzal a célzattal, hogy a lakosságot a törvényes rend ellen felláztassa. Mint közvetlen fül- és szemtanú, dr. Kis Farkas János kijelenti, hogy ennek a felforgató tevékenységnek legfőbb szervezője, Szombathely püspöke, minden kényszer alkalmazása

nélkül ismerte be, hogy ő Szent Márton nevében lázadást szervezett a népköztársaság megbuktatására azzal a szándékkal, hogy a Habsburg-királyságot és a kapitalisták embertelen rendszerét állítsa helyre Magyarországon...” Hallotta? Megértette?

Az orvos úgy csapta földhöz mérgében a tollat, mint egy rossz népi demokratikus lázmérőt, amelyből hiányzik a higany.

- Ezt a disznó hazugságot én nem írom alá! - kiáltotta felháborodottan.

- Ehhez önnek teljes mértékben joga van - mondta Szopor. - Szíveskedjék távozni.

Dr. Kis Farkas János félszeg udvariassággal meghajolt Nádor páter és Ballagó Vendel előtt és már ment is az ajtó felé. Szopornak és Penyigének épp csak odaszólt abban a büszke tudatban, hogy egyetlen járható út a világon a férfias bátorság.

- Jó éjszakát kívánok! Remélem, még nem indult el Pest felé a kultúrbusz.

- Sajnos, egyelőre nem utazhat Budapestre - mondta Szopor.

- Miért nem?

- Meg kell még itt várnia, amíg kivizsgálják a szolnoki halálos műhiba körülményeit.

Az orvos méltatlankodott, harsányan tiltakozott. De ez nem segített rajta. Az egyik ajtónálló megragadta és gyakorlott mozdulattal kilódította az ajtón abban a pillanatban, amikor az önműködően kinyílt.

„Ez hát a lóugrás” - mondta magában Nádor páter és imádkozni kezdte magában a *Salve Reginát*.

- Ballagó Vendel!

– Tessék velem parancsolni.

A tudós a családjára gondolt és azokra a kunhalmokra a Nagy Magyar Alföldön, amelyeknek a régészeti feltárása még reá vár. Eltökélte magában, hogy bármit tesznek elébe, habozás nélkül alá fogja írni.

Az asztalhoz lépett és felvette a padlóról a töltőtollat.

Szopor máris olvasta a 4. számú záradékot.

– „A Romkertben a rendőrség beavatkozása előtt Szabó Piroska azt a kijelentést is tette, hogy a püspök éjjel-nappal Szent Márton eljövételéért imádkoztatja az egyházmegye összes papjait. Ballagó Vendel véleménye szerint mindazok a katolikus papok, akik Szombathely püspökének szándékára imádkoztak, részesei az összeesküvésnek. Arról nincsen tudomása, hogy az egyházmegye összes papjai engedelmeskedtek-e a püspök bizalmas parancsának. Kijelenti továbbá a tanú, hogy a Szabó Piroska által elmondott három felforgató történetnek nincs semmi tudományos történelmi alapja. A püspök töredelmes beismerő vallomása után nem kétséges, hogy az ország társadalmi rendjének felforgatására és a szocializmus megbuktatására irányuló önkényes kitalálások, amelyek magukon viselik magas egyházi méltóságot betöltő szerzőjük gonosz keze nyomát...! Ennyi a maga záradéka. Tömör. Minden benne van.

Ballagó Vendel markolta a tollat és a hegyével közeledett a papír felé. Lelki szemével látta a kunhalmokat, amelyek őt várják. Megtépázott bozontos szemöldökéből tövisként meredtek ki a szórszálak. Mint mikor régi csuprok mintáit másolta, alsó ajkát mélyen beharapta.

– Bocsánat, ez itt nem felel meg a valóságnak – mondta.

– Micsoda?

– A varrólányka nekem nem szólt semmit az egyházmegye papjairól sem a Romkertben, sem itt a szobában. Én legálábbis nem hallottam.

– De mi hallottuk. Nádor plébános úr is hallotta.

A pap elmulasztotta az alkalmat a tiltakozásra. Sem azt nem mondta, igen, sem azt, hogy nem.

Ballagó Vendel tépelődött magában. Irigyelte a kabai lemurokat. Szívesen vállalta volna azt is, hogy elmegy megint kávéházi zongoristának vagy lesz ötvösműhelyben inas és tenispálya-egyengető, csak most az egyszer szabaduljon innen anélkül, hogy a jegyzőkönyvet *ilyen záradékkal* aláírná.

– Mit mafláskodik? Aláírja-e vagy nem? – sürgette Szopor.

– A papokat szíveskedjék kitorölni, mint az imént a püspök úr dollárait.

Szopor ráívallt.

– Maga tanú az ügyben és nem vádlott! Érti?

A régész ezt nem nagyon értette.

– És még valami... izé... Én egyáltalában nem vagyok meggyőződve róla, hogy ezek a költői lelemények felforgató szándékúak volnának. Itt valami alapvető félreértés van. Kolosszális fonákság... Kétféle nézőpont balesete ez, tisztelt elvtárs. Olyan, mint amikor két gyorsvonat hibás váltoállítás következtében összeütközik, rengeteg az áldozat... Hopp, megvan! Ez a helyes kifejezés! Súlyos közlekedési balesetnek vagyunk mindannyian a szenvedő áldozatai. Önök is, mi is. Mindannyian. És mindnyájunkat sajnálni fognak egy elkövetkező jobb korban.

Penyige úgy tett, mintha szundikálna. Szopor sem figyelt oda.

– Én máris sajnálom magát, Ballagó Vendel, mert maga egy ideig itt marad minálunk.

– Én...? Én itt maradok? Miért?

Szopor nem felelt. Intett a másik mogorva ajtónállónak. Sebtében firkantott valamit egy cédulára és a kezébe nyomta.

Az őr megragadta Falstaff vállát.

– Gyerünk, apuskám!

– De miért? Miért? – kiabált torkaszakadtából. – Tessék megvizsgálni! A füzetben az nem az én kezem írása! Semmi közöm sincs ahhoz a naplóhoz!

Az ajtónálló markos legény volt, az ajtó felé rángatta a régészt.

Mielőtt az ajtó nyílt volna, Szopor még utána szólott.

– Ki a fene törődik a maga ostoba füzetével! A kijevei „Trónoló Máriáról” van szó. Ellopta a szovjet állam múzeumából a háború alatt. Addig fog itt maradni, amíg azt az ügyet ki nem vizsgáljuk.

Falstaff visszaordított valamit.

– Seromov...! Kijev...! Segítség...! Majd üzenek neki...! – de alig lehetett érteni.

Az ajtónálló egy rúgással elnémította.

Most már hárman maradtak a szobában: a pap és a két rendőrtiszt.

2.

Az 5. számú záradék két sűrűn telegévelt lap volt. Egyhangú hangon olvasta fel a papnak Szopor elvtárs.

Önműködő pisztolyát Penyige az asztalra tette, már nem játszadozott vele. Véletlen volt-e, hogy a csöve egyenesen Nádor páter szívének irányult?

A pap szíve olyan rendetlenül dobogott, hogy nem tudta elég figyelmesen hallgatni a jegyzőkönyvet. Az elhangzó szavak összefolytak. Leírva próbálta maga elé képzelni a szöveget. A sorok ott futkároztak előtte, de mögöttük, mintha egymásra fényképeztek volna két képet, más szavak ugrándoztak.

Szopor ezt mondta:

– „Nádor József plébános többször is megváltoztatta véleményét, amíg végre belátta, hogy Szabó Piroska előadása nem szerpentinszavakból, nem is üres morfológia...”

És ő ezt is hallotta:

„Albigens... Monifizita... Valdo Péternél is bűnösebb áru-ló... Monotheleta... A harmadik konstantinápolyi zsinat...”

Babos zsebkendőjével letörülte homlokáról a patakzó verejtéket. Közben minden egyéb-re is gondolt az életösztön parancsára. Kereste a tisztességes menekülés útját. Szent Tamás és a skolasztikusok logikáját hívta segítségül.

– „Szent marhaságnak és istenkáromlásnak is minősítette a varrónő szavait, de csakhamar...” – beszélt Szopor.

Ő pedig emlékezett a bölcséleti leckére, amelyet a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem teológiai karán vertek a fejébe:

„A logika az a művészet, amelynek segítségével rendszeresen, könnyen és tévedés nélkül tájékozódni magának az észnek a műveletében is...”

– „...belátta Nádor plébános, hogy Szabó Piroska szajkó módra betanult szöveget mond és...”

És a középkori skolasztikus logika meghatározása latinul is eszébe jutott:

„*Ordinate et facíliter et sine errore procedat...*” Remélte, hogy kivágja magát a csapdából.

– „A varrónő Szombathely püspökének ágyában tanulta Szent Márton meséit csokolódzás közben és ez a körülmény olyan mértékben megrendítette a tanúként kihallgatott Nádor József plébánost, hogy...” – olvasta Szopor.

„Meg kell mérkőznöm velük rendszeresen, könnyen és tévedés nélkül. *Sine errore*” – mondta magában Nádor páter.

Szopor már ott tartott, hogy a püspök töredelmes beismerő vallomása felhőszakadásként érte a papot, aki aztán kettesben maradt egyházi feljebbvalójával.

– „Nádor plébános kijelenti: az áruló főpap őt latin szavakkal arra akarta rávenni négy szemközt, hogy juttasson el bűnös üzenetet a Vatikánba és sürgesse a nyugati imperia-listák, főképpen Amerika beavatkozását. Ugyanilyen üzenet közvetítését kérte Konstantinápoly, vagyis a mai Isztambul felé. Amikor pedig a tanú erre nem volt hajlandó és a gyalázatos megbízatást a leghatározottabban visszautasította, akkor a püspök őt Varga Péter oktatásügyi miniszterrel hasonlította össze megbélyegzésül...”

„*Logica vocatur rationalis non solum...*” – a Szent Tamás-i latin szavak is eszébe jutottak és ugyanekkor azt tapasztalta, hogy testének hatalmas tömegében valami kezd megfagyni, mintha a szíve felmondaná a szolgálatot.

Szédült és most már nemcsak látta, hanem hallotta is a szavakat, nemcsak Szopor szavait, hanem egy láthatatlan lény figyelmeztető jó tanácsát:

„Ezt te nem írhatod alá, Jóska!”

Még a keresztnévét is mondta a hang. Az tehát, aki ilyen bizalmasan szólt hozzá, azt is tudta, hogy ő Jákob és Ráchel elsőszülött fiának, Józsefnek nevét nyerte a szent keresztségben és a szent ácsmesterét, aki Szűz Mária jegyese volt. De a hang nem Józsefet, hanem Jóska-t mondott, ahogy őt

otthon a családban és legbizalmasabb baráti körben szólították; egyébként csak Nádor páter volt ő mindenkinek. Ez mélyen elgondolkoztatta.

Szopor közben a végére érkezett a záradéknak.

- „...a tanú kijelenti még, hogy vallomását a varrónő elhangzott szavairól, a püspök töredelmes beismeréséről és ágyasával történt szembesítéséről, valamint a püspökkel négy szemközt folytatott beszélgetéséről hajlandó bármikor a törvényes fórumok előtt megismételni” ...Tessék, itt a toll. Írja alá, főtisztelendő úr. Pár másodperc az egész és azonnal indulhatunk. Én magam fogom önt innen kikalauzolni. Már intézkedtem is, hogy foglaljanak önnek egy szép szobát a Sabaria Nagyszállóban. Ott kényelmesen kipihenheti a nap fáradalmait és holnap reggel visszautazhat Tiszadaru-ra vagy Budapestre.

Szopor úgy nyújtotta feléje a tollat, hogy ellenkezés nélkül át kellett vennie olyan mozdulattal, mint aki elfogadja a kinyújtott kezét.

A páter megnézte a toll hegyét. Amerikai gyártmányú tolltoll volt az újabb fajtából, amely gombnyomásra saját magát tölti meg tintával; az állami papírboltokban ilyent nem lehetett kapni, az ÁPISZ csak olcsó magyar „tintakulikat” árusított. Bizonyára elkobzott jószág volt ez is. Hatalmas százhusz kilójában lélegzésének, vérkeringésének és összes szerveinek egy célja volt csak: mihamarabb eljutni a Sabaria Nagyszállóba, de nem vállalni azt, ami a záradékban van.

- Habozik talán? - kérdezte Szopor.

- A szöveg laza - felelte a páter.

Klasszikus tömörséggel mondta, elől az alanyt, utána az állítmányt. A híres példa lebegett előtte: „Minden ember halandó, Péter ember, Péter tehát halandó.”

– Magyarázza meg!

– Ismétlem, a szöveg laza. Nem fedi a tényeket. A szöveg tehát nem azokat a tényeket állítja, amelyeket én adtam elő.

– Mi ellen van kifogása?

A páter bosszankodva állapította meg, hogy következtetése nem egészen úgy sikerült, ahogy gondolta és szeretne volna. Pedig az imént még tudta, hogyan kell levezetni azt a közvetett bizonyítást, amelynek a zárótételében nyilvánvaló, hogy a halandók némelyikének Péter a neve.

– Miért nem beszél?

– A tények beállítására ellen kell tiltakoznom.

– Nevezze meg közelebbről, melyik tény ellen van kifogása.

– A püspök úr a harmadik konstantinápolyi zsinatot említette. Szó sem volt köztünk arról, hogy én üzenetet vigyek Konstantinápolyba. Ezt tehát én nem állíthatom a püspök úrról.

– De a Vatikánba akart üzenni. Ezt én magam is hallottam. Itt a falaknak fülük van.

– Azt tudom.

Az iménti hang, mint a légyzümmögés, megint a füle körül röpködött:

„Ezt te nem vallhatod, Jóska!”

– Az ajtón át az hallatszott ki, amit a püspök úr mondott – folytatta kisvártatva. – A püspök úr egy árva szóval sem beszélt a Vatikánról. Az tehát, hogy velem a Vatikánba bármit üzenni akart volna, nem hallatszott ki az ajtón.

Ez már jobban hangzott. De Penyige közbeszólt.

– Én mégis hallottam. Okosabb, ha nem tagadja le, mert ezzel bűnrészességet vállal.

Nádor páter egy ideig némán pislogott apró okos szemével. Eszébe jutott a szillogizmusnak egy kitűnő példája, amely talán megmenthetné őt. Ebben a két „előzmény” így szól: „Descartes filozófus – Egy filozófus sem angyal.” A „zárótétel” pedig ez: „Tehát egy angyal sem Descartes.”

Rápillantott az asztalon heverő kis önműködő pisztoly csövére, aztán megint az amerikai töltőtoll hegyét nézegette. Penyige elvtárs „zárótétele” után, amely szerint ő bűnrészességet vállal, ha a jegyzőkönyvet úgy, amint van, nem írja alá, a két rendőrtiszt türelmesen várt. El kellett ismernie magában, hogy ővele megkülönböztetett tapintattal bántak, nem úgy, mint az orvossal és az archeológussal.

– Uraim! – kezdte, nagyot sóhajtva. – Öntsünk tiszta vizet a pohárba. Én hazánk felszabadulása óta a romok eltakarítása és az új demokratikus Magyarország felépítése érdekében együttműködtem a Vörös Hadsereggel és a kommunista párttal. Énnekem igen kedves személyes ismerősöm, mondhatnám, barátom az önök tisztelt hivatali főnöke, a rendőr altábornagy elvtárs, aki a budapesti ÁVH-központban székel. Én itt most megfogalmazok számára egy táviratot és ebben felhívom a figyelmét arra az akusztikai tévedésre, amelynek önök ketten a sajnálatos áldozatai, miután én a püspök úrral a Vatikánról egy árva szót sem beszéltem. Szavamat adom önöknek, hogy a rendőr altábornagy úr válaszát megvárom a Sabaria Nagyszállóban és a jegyzőkönyvet a tényeknek megfelelő hű átfogalmazás után én habozás nélkül és teljes készséggel alá fogom írni.

– Maga suviksz az altábornagy elvtársnak! – mondta Penyige. – Maga csak egy piszok megtúrt alak Tiszadarun, mert elárulta a vonalat.

„Ettől a perctől fogva, ha nem vigyázok, úgy bánhatnak velem, mint egy kapcaronggyal” – mondta magában a páter.

– Uraim! Ennekem sok mindenbe bepillantásom volt miniszter koromban. Én tudom, hogy önök itten egész napon át kötelességszerűen azon fáradoztak, hogy a püspök úr pöre számára előkészítsék... azaz felvilágosítsák a... a tanúkat.

Először szereplőket akart mondani, hiszen tudta, hogy a püspök úr és Szent Márton perében mindenkinek meglesz az előre megírt szerepe. Világos volt számára, hogy az orvosnak is, a régésznek is azt a szerepet kell majd eljátszania, amelyet Szopor és Penyige kiosztanak nekik. Azok, sajnálatos tudatlanságukban, nem kerülhetik el már sorsukat. De talán ő...! Ő még kibújhat a szerep alól, amelyet el akarnak táncoltatni vele... Valamiképpen túl kellene járni ennek a két elvtársnak az eszén és bebizonyítani nekik, hogy „egy angyal sem Descartes”.

– Uraim! Tisztelt elvtársak! – kezdte újra. – Magunk közt megmondhatjuk, hogy két tanú aláírása éppen elegendő lesz... nem kételkedem benne, hogy dr. Kis Farkas János és Ballagó Vendel tanú alá fogják írni a jegyzőkönyvet... És minek három, amikor kettő is elég? A kelleténél több, már lerontja azt, ami elégséges.

Nagy tűzön főzni a töltött káposztát: oktalanság! Oda-kozmál a finom eledel. Három trombitást erőszakolni be a zenekarba, holott Schubert csak kettőt írt elő... mi ez, uraim...? Mi egyéb zenekari túlbuzgóságnál, amit Toscanini sohasem tűrne el... Én... én egyetérték az urakkal... az elvtársakkal, hogy meg kell akadályozni demokratikus vívmányaink aláaknázását és... és meg kell büntetni a bűnösöket. De kérem önöket, kedves elvtársaim, ne fogjuk rá

a zsebmetszőre, hogy az apját meggyilkolta... ne süssünk a pogácsából Esterházy-rostélyost... A szerencsétlen és talán valóban félrevezetett varrónő mindent vállalt egyébként is, mindent aláírt. Azt aláírom én is. Most! Azonnal...! És azt is készséggel aláírom, amit a püspök úr szájából saját fülemmel hallottam és a gyorsírók megörökítettek... Ezek az elhangzott és visszavonhatatlan dolgok bőséges anyagot nyújtanak önöknek, kedves elvtársaim, arra, hogy Szent Márton ellen ezt a pert megindíthassák.

- Halottakkal nekünk nincs pereskednivalónk, csak élőkkel - szólta közbe Penyige.

- Engedjék meg, kedves elvtársak, hogy én csak a legszükségesebbet írjam alá papi lelkiismeretemmel összegeyztethetően... Csupán itt-ott kérek egy kis stiláris változtatást... Nem sokat. Csak annyit, mint a tavaszi rügy a barackfán!

Szopor is, Penyige is, láthatóan mindketten, gondolkozni kezdtek.

„Ez jó jel” - állapította meg magában a páter és megint hangot vélt hallani. De ez a hang nem szólította őt Jóskának. Csak ennyit duruzsolt a fülébe:

„Te kis kavics vagy, Nádor páter. Nem árthatsz, nem használhatsz semmit. Írd alá.”

És kicsi kavicsnak kezdte képzelni magát szíves-örömet.

- Én kicsi kavics vagyok, elvtársak - mondta hangosan.
- A kis kavics a forrásnál, ahol a hegyi patak csörgedezni kezd, amikor kibuggyan, ott még meg tudja változtatni a víz folyását, elkanyaríthatja jobbra vagy balra. De mit tehet a kicsi kavics ott, ahol a hegyi patak már méltóságtelesen hömpölygő folyammá szélesedett és a nagy óceán felé halad a... az emberiség földi boldogítása érdekében...

A kicsi kavics, kedves elvtársaim, esetleg árthatott a szocializmus patakozó forrásánál. De hol vagyunk már attól! A szocializmus széles folyama ellenállhatatlanul elsepri a földgömbön azt, ami az útjába kerül és diadalmasan hőmpölyög a méltányos és igazságos emberi élet dús óceánja felé... Mit tehetek én, kicsi kavics, ennek a nagy folyamnak a partján...? Papi személy vagyok. Ön, Szopor elvtárs, pár órával ezelőtt nyíltan kimondta, hogy a kommunizmus és az egyház mérkőzése eldőlt és nincsen többé közös pont... Én... én hiszek önnek. Elfogadom a súlyos megállapítást. Annál is inkább kérdezem: én, kicsi kavics, az eldőlt mérkőzés után én álljam-e útját a hatalmas folyam áradásának? Ilyen ostobaságra én nem vállalkozhatom. Józan eszem és a történelmi helyzet egyaránt azt diktálja nekem: írd alá a jegyzőkönyvet némi kis stiláris változtatással, az öngyilkosság bűn!

– Nyomja meg a tollat, kicsit nehezen fog, mert az orvos földhöz vágta. Ott ni! – biztatta Szopor. – Firkantsa oda háromszor a nevét. Kész! Tíz perc múlva a Sabaria Nagyszállóban lesz.

„Te kis kavics vagy, elmerülsz az áradatban, senki még csak észre sem veszi” – mondta a hang.

„Jóska, ne tedd!” – hallatszott a másik, a korábbi hang és neki úgy rémlett, hogy valahonnan a múltak távolából szól hozzá, onnan, ahol egyszer kijelölték az örök főpapot a Melkizedek rendje szerint, aki „Szálem királya és a fölséges Isten papja volt” és a neve azt jelenti: Az igazság királya.

Hallotta a feltörülhetetlen szavakat is: „Pap vagy te mindörökké, Melkizedek rendjeképp.”

– De van Isten is, uraim – mondta Nádor páter. – Én ezt a jegyzőkönyvet így sohasem írom alá.

3.

A megkísértésnek még nem volt vége.

- Eszerint pedig ma nem lesz alvás a Sabaria Nagyszállóban - mondta Szopor hidegen.

Attól, hogy *kimondta*, egyszerre könnyebbnek érezte százhusz kilóját a páter. Vitatkozó készsége visszatért, hiszen ő mindenképpen a Sabariában akarta az éjszakát tölteni.

- Önök engem nem marasztalhatnak itt. Az én esetem semmiben sem azonos az orvos és Ballagó urak esetével. Az egyik azzal gyanúsítható, hogy hanyag kezelésével egy páciense halálát okozta. A másikról az derült ki, hogy megkárosított, sőt megcsonkított állítólag egy múzeumot. Ismerik-e önök a hármas azonosság elvét?

- Fejezze be ezt az ócska dumát, mi ilyesmire nem érünk rá - mondta Penyige.

- *Quae sunt eadem uni tertio...* Ha én is könnyelműen szúrta volna bele páciensembe vagy megkárosítottam volna egy múzeumot, akkor én, mint harmadik, beletartoznék a hármas azonosságba. Mi az elv lényege? Megmondom.

- Okosabb, ha nem kukoricázik.

- Ha két azonos dolog azonos egy harmadikkal, akkor azok azonosak egymással. *Sunt quoque eadem inter se...!* De én önmagamtól hullok ki a hármas azonosság szabályából. Az én papi ruhám, becsületem és lelkiismeretem tiszta. Szíveskedjék engem azonnal kikísérni a kapuhoz és taxiba ültetni.

Szopor az iratai közt kezdett keresgélni.

- Nádor József római katolikus plébános - mondta. - Született Bácsalmáson 1896. április 4-én, anyja neve Kele Julia... Vagyona van?

– Semmi magánvagyonom nincsen – felelte a páter.

Svájci bankbetétjére gondolt. Még 1946-ban miniszter-sége idején sikerült pár ezer svájci frankot titokban kicsempésznie arra az esetre, ha a politikai események száműzetés-be kényszerítenék. Most szemrebbelés nélkül letagadta és gyorsan ezt mondta magában:

„Az Ördögnek nemet mondani nem bűn.”

De borsódzni kezdett a háta közepe, hátha kiderítették már a titkos svájci bankbetétet és most ebből lesz a nagy baj.

Megkönnyebbülésére Szopor elvtárs tovább lapozott.

– Mit csinált ön 1951. július 16-án Debrecenben?

– Debrecen nagy kálvinista város, törpe katolikus kisebbséggel. A plébánost látogattam meg, aki személyes ismerősöm.

– És a Déry Múzeumot is meglátogatta?

– Ezt ma már kérdezte ön egyszer tőlem. Akkor is azt feleltem, hogy igen.

– És mit csinált ön a múzeumban?

– Az „Ecce homo”-t néztem meg, Munkácsy híres élet-nagyságú bibliai festményét.

– Egyedül volt vagy társaságban?

– Emlékezetem szerint egyedül. De miért fontos ez?

– Azért fontos – mondta szürke, hideg hangján Szopor –, mert ön, plébános úr, igenis beletartozik a hármasság szabályába.

– Én...?

– Az ön dolga feltűnően hasonlít Ballagó Vendel dolgá-hoz. És bizonyos tekintetben a doktoréhoz is.

– No, erre igazán kíváncsi vagyok – mondta elbizakodottan a páter és várta, mi fog ebből kisülni.

– Ballagó Vendel dolgához annyiban hasonlít az ön esete, hogy mind a két alkalommal múzeumot károsítottak meg. Ballagó Kijevben, ön pedig Debrecenben.

– Megkárosítottan a múzeumot? Én...? – mondta a páter, elképedve.

– Ne színlelje a kis ártatlant, mi mindent tudunk. Az itt elheverő iratok szerint 1951. július 16-án forró kánikulában kevés látogatója volt a Déry Múzeum képtárának. A látogatók kölcsönös ellenőrzése hiányzott. Egy szemtanú mégis látta, hogy egy kövér reverendás pap gombostűvel sorra megszurkálja a női aktokat, mégpedig a legkacérabb helyen, aztán sietve távozik. Mire figyelmeztette a teremőrt, a pap már nem volt sehol. De mi tudjuk, hogy ez a kövér pap ön volt.

– Rágalom!

– Sajnálatomra innen önt mi el nem engedhetjük addig, amíg ebben az ügyben be nem fejezzük a vizsgálatot. A megszurkált női testrészekre gondolok. Minthogy pedig dr. Kis Farkas János is szúrta, ön is szúrta, itt van a hármasság esete.

– No, ehhez mit szól? – kérdezte Penyige diadalmasan. Megint a kis pisztollyal játszadozott.

Nádor páter a zsoltáros szavával felelt, megsemmisülten.

– Ellenségeim gyaláznak engemet.

Szopor már nem is törődött vele. Felnyalábolta iratait és köszönés nélkül kiment. Az ajtó, mintha szeme volna, kinyílt előtte.

A páter, a fejére zuhant rágalomtól bénultan, bámult Penyige horpadt homlokára.

Szédült, émelygett, izzadt, reszketett. Mája, szíve, tüdeje, veséje, minden szerve tiltakozott az otromba vád ellen.

Penyige megbökdöste nagy kövér hátát a kis pisztoly csövével.

– Mozgás! Mozgás, dicső erénycsősz! Én nem vagyok olyan finom modorú, mint Szopor elvtárs.

Kettesben voltak. Nádor páter félni kezdett.

Eszébe jutott a püspök úr, aki olyan alázatosan hajbókolt ez előtt az ember előtt.

Lassan cammogva elindult az ajtó felé, „nagy fekete sakkbástya”, asztmásan nyögdécselve. Már csak egy gondja volt: emberi méltóságát akarta megőrizni.

Föld alatti folyosóra érkeztek, ahol a világítás most is olyan volt, mint reggel: a szép balatoni naplementék színeiben ragyogott. Friss malterszaga volt az alagútnak, a földön rozsdás vasdarabok és betongöröngyök heverték. Mint csatornáknak a föld alatt, ahol patkányok hancúroznak, a nedves párát tapintani lehetett. A pap elől haladt, Penyige a háta mögött lépkedett.

– Álljon meg!

Nádor páter megállt.

– Itt mostan olyan szakasz következik – mondta Penyige –, hogy jobb, ha maga nem látja. Tilos szakasz papoknak és gyenge idegzetűeknek.

Kendőt húzott elő a zsebéből és feléje nyújtotta, hogy kösse be vele a szemét.

A páternek eszébe jutott a délelőtti meztelen ember, aki bekötött szemmel haladt el az ablak előtt. Engedelmesen átvette a kendőt. Ügyetlenül bekötötte vele a szemét, mint valaha gyerekkorában, amikor kis testvéreivel Bácsalmáson szembekötősdit játszott. Penyige segített neki. Hátról jól megszorította a csomót. Aztán lódított rajta egyet.

– Menjen, ne féljen. Majd én vezetem.

Csakugyan megfogta puha kövér kezét és úgy vezette. A páter óvatosan tipegett előre.

– Belegázolnak papi becsületembe, tisztességembe... Tönkre akarnak tenni... – motyogta elkeseredetten.

– Polkázzon gyorsabban, különben a tomporába eresztek egy golyót.

A százhúsos kiló valamivel fürgébben kezdett mozogni az alagútban. Két kezét, mint áldásosztásnál, előrenyújtotta. Lassan jobbra-balra fordult totyogás közben, mert félt, hogy mint az éji bogár, nekimegy a falnak.

Valaki hátulról meglökte és zuhanni kezdett. Még hallotta Penyige hangját:

– Majd ha megjön az esze, kiáltsa: Penyige elvtárs, kocintsunk! Akkor rögtön szabad lesz!

Aztán eszméletét veszítette és elterült a földön.

A pap még nem tudta, hogy sötét verembe dobták.

Arról sem volt fogalma, mennyi ideig feküdt eszméletlenül. Zúzódásait és sérüléseit sem ismerte. Öntudatának első derengése olyan volt, mint bármely reggeli ébredés. Mi-sére kell menni!

„A nagyböjt harmadik vasárnapja van, Tiszadaru híveinek szándékára” – körülbelül ezek voltak első gondolatai.

Minthogy ébresztőóra nem csengett a sötét lyuk alján, másik oldalára akart átfordulni, hogy tovább aludjon. A mozdulattól heves fájdalom rázta meg tagjait. Bizonyára jajgatott is. Ettől felébredt.

Azt tapasztalta, hogy ujjai a pehelypaplan helyett hideg, nedves köveket tapintanak a sötétben.

De sötét van-e csakugyan...? A szemét kezdte piszkálni. Meglepőnek találta, hogy szemüveg van rajta, holott sohasem szokott ő szemüvegben aludni.

„Álmodtam talán? Csak álmodtam, hogy el kell mondanom a nagyböjti misét?” – töprengett magában, a kút fenekén fetrengve.

Úgy rémlett neki, hogy azt a misét már réges-régen elmondta, nemcsak a nagyböjt, hanem a húsvét is elmúlt már, sőt a pünkösdi piros rózsák is kinyíltak a plébánia kertjében. Elmotyogta magában a mise „*Introitus*”-ának bevezető szavait:

– „*Oculi mei semper ad Dominum, quia ipse evellet de laqueo pedes meos...*”

A szent latin szavaknak váratlanul ellentmondott egy értelmetlen mondat: „Tehát egy angyal sem Descartes.”

Ijedten kérdezte magától, vajon nem bolondult-e meg.

Bizonytalan fekvő helyzetében összeszedte erejét, de mozdulni egyelőre nem mert. Buzgón mormolta a nagyböjti harmadik vasárnap „Bevonulási énekét”:

– „*Respice in me et miserere mei, quoniam unicus et pauper sum ego...*”

Már biztos volt benne, hogy az idén már régen elmondta ezt a kedves miséjét, amelyben Jákob és Ráchel elsőszülött fiának, Józsefnek sóhajai csendülnek vissza: „Szüntelenül az Úr felé fordítom tekintetem, mert ő fogja megszabadítani lábomat a bilincstől!”

Nehéz testének súlyával küszködve, óvatosan mozdult egyet. A fájdalom egyenesen az ágyékába döfött, a csigolyái ropogtak.

– Hol vagyok, uramisten? – kiáltotta fennhangon.

Most vette észre, hogy szemüvegéből az egyik üveg hiányzik. Arcán az ujjai valami nedveset érintettek. Vért vagy könnyeket?

Lassanként derengeni kezdtek benne a dolgok, emlékezetének zavaros vizében úszkáló férgek és halak. Mindenféle kavargott a fejében. A szőke IBUSZ-hölgy épp az imént mondta: „Az ottan a Barát-völgy...! Sziklafalakkal tarkítva, szocialista hazánk egyik legkiebbebb pontja!” Két ember fecskékről és békákról vitatkozott és egy vörös pecsenyeképű, vidám utas az intellektuel borisszák óbudai törzsasztalát emlegette... Aztán valaki arról beszélt, hogy egy nap elő fog bukkanni a föld alól Claudius császár szobra is... De valójában mindez „zöltség vörössel keverve”...

A vörössel kevert zöltség eszébe juttatta a markomanokat és a szarmatákat. Most már tudta, hol van.

– Engem is bedobtak egy mély kút fenekére, mint Józsefet a testvére – motyogta a páter.

Öntudata lassanként olyannyira visszatért, hogy most már Szabó Piroska szavaira is emlékezett: „Kávét kávézz...” És egész testében reszketve, kétségbeesetten azt kérdezte magában: vajon milyen is lehetett az ezüstlamé estélyi ruha, amelyen a varrónő varrt Kukorica elvtársnének?

– Jaj! Jaj! – ordított fájdalmában. – Jaj! Segítség...!

„*De profundis*”, a kút fenekéről, a mélységből várt segítséget.

A hasában szurkált a fájdalom, mintha tüzes vasat forgatnának beleiben. A lábát nem tudta mozdítani. Egyszerre oly csekélység volt az, amivel vádolják. Az is eszébe jutott, a gombostű, a szurkálás az aktokon. Az a semmiség...! De az ismeretlen altesti fájdalommal együtt gyötörte a tudat, hogy a kegyelmes püspök úr, ez a kibelezett emberi roncs, őt az albigensekhez hasonlította.

A térde kezdett sajogni.

A nagyböjti mise „*Tractus*”-ából idézte a gödörbe dobott József könyörgő szavait:

– „*Ad te levavi oculos meos qui habitas in coelis... Miserere nobis, Domine, miserere nobis...!*”

De hirtelen sutba dobta a bibliai Józsefet. Mint mikor pásztortűz gyúl ki őszi éjszakákon, most jutott eszébe, mit mondott neki Penyige, mielőtt ide bedobta őt. Azt mondta neki:

„Majd ha megjön az eszem, kiáltsa: Penyige elvtárs, kocintsunk! Akkor rögtön szabad lesz...”

Ettől egyszerre megkönnyebbedett és remény kezdte dagasztani hájas keblét.

A magasból hangot hallott.

Reménykedve tekintett fel a sötét lyukból.

Odafent kör alakú világosság derengett.

A kétségbeesés örvényéből felkapta őt a remény hulláma. Félig ébren, félig álomban, félig öntudatának birtokában, félig aléltságba zsibbadtan úgy vélte, hogy odafent az égi fényben angyal száll le hozzá a mélységbe és megmenti őt. Buzgó imádságát máris meghallgatta az Úr!

Ó, hiszen Szent Péterhez is angyal szállt le a börtönébe! Ott is hirtelen fény gyulladt ki és az Úr angyala azt mondta Péternek: „Kelj fel gyorsan, vedd fel övedet és sarudat és kövess engem.” A láncok lehullottak róla, átjutottak a második őrségen is, a börtön vaskapuja magától kinyílt előttük...

Megint hallotta a hangot.

Ó, bizonyára az angyal taxit rendel és elvezeti őt a Sabaria Nagyszállóba!

Csakhogy odafent a hang valami egészen mást mondott.

– A monopolizációs urak nem törődnek a kizsákmányolt nép nyomorával – tisztán, világosan hallatszott fentről.

A páter fülelt. Vajon jól hallotta-e az angyali szót?

Odafent a hang most ezt mondta:

– Saját szememmel olvastam, elvtárs, hogy egy amerikai szenátor panaszkolta, Nyugat-Virginiában és Kentuckyban lassan éhen halnak a gyerekek.

Recsegő, mély hang volt. Agyoncigarettázott ember rekedt hangja. Most ismerte meg Penyige elvtárs hangját. Magyarázott valakinek.

„Kiáltsam-e neki, hogy koccintsunk?” – kérdezte magában.

Míg a páter ezen töprengett, Penyige azt fejtegette odafent – Szopornak-e vagy a vöröskeresztes óriásnak? –, hogy a monopoltőke uralma fokozza a munkatempót és terjeszti a munkanélküliséget, a reálbérek csökkennek, és az árak emelkednek dollárban.

– Ezért fog Amerika rothadt almaként az ölünkbe hullani – mondta.

Elhatározta, hogy kiáltani fog. Jó. És mindjárt szabad lesz. Penyige koccintani fog vele és szépen bocsánatot kér tőle. Azt fogja mondani: sajnálatos félreértésből dobta a gödörbe. Mentegetőzni fog a gombostűk miatt is. Rossz tréfa, semmi más. De neki persze alá kell írnia a jegyzőkönyvet minden változtatás nélkül a püspök úr ellen.

De miért is ne írhatná alá? Miért ne...?

Odafent Penyige a félgymarmati országok burzsoáziájáról beszélt. Ő idelent, fejét a sötét üreg falának támasztva, azon töprengett: szabad-e aláírnia vagy nem szabad?

– Csang Kai-sek a komprádor burzsoázia legvisszataszítóbb képviselője – felelt Penyigének egy hang, most már felismerhetően a behemót ápoló hangja.

És idelent a kút fenekén a páter szívében is két hang beszélgetett. Az egyik unos-untalan ismételte: „Jóska, azt ne tedd!” A másik hang pedig biztatta: „Te kicsi kavics vagy, Nádor páter. Kiálts! Kiálts, te bolond! Kiáltsd Penyigének, hogy koccintani akarsz vele! Kihúz téged innen ebből a bűdös lyukból, szamaritánusként az ápoló bekötözi sebedet és te szépen aláírod a jegyzőkönyvet... Te akarsz mártír lenni...? Te...? Te, aki meghalsz az Esterházy-rostélyosért és egy jó pohár csopaki rizlingért... te...? A mártíromságot nem neked találták ki, Nádor páter. Ne esengj a mártírok véres glóriája után... nem való ez teneked... Győzd le magadban a hiúságot, ne kívánj versenyezni a legnagyobbakkal, a legszentebbekkel, a kiválasztottakkal... Hanem egyebet ajánlok neked, Nádor páter. A megalázkodást. Van-e nagyobb megalázkodás, mint térden állva könyörögni annak a gazember Penyigének, hogy koccintson veled...? Ezt válaszd, Nádor páter! Emberek előtt a megalázkodást csúf bűneidért, amelyeket egy életen át elkövettél! ...Legyen példaképed a kegyelmes püspök úr! ...Milyen alázatosan hajlongott Penyige előtt és mindent aláírt... Megalázkodása valójában az Úrnak szólt... és az Úr megmenti az alázatos szívűeket... Meg fog menteni téged is... Nádor páter, te belekerültél egy nagy őrlőmalomba, ahol megőrölnék mindenkit, aki ellentmond a molnárnak... Egy mód van, a megalázkodás... egyetlen útja a menekvésnek...! Írd alá...! Kiálts...! Írd alá...”

Fázni kezdett. A háta közepén a verem falának fagyos leheletét érezte. De mégsem kiáltott. Szüntelen hallotta: „Jóska, azt ne tedd!”

De közben arra gondolt, hogy a püspök úr a jegyzőkönyvek aláírásával nemcsak példát mutatott neki, az eltevedt báránynak, hanem ezzel mintegy utasította is őt, hogy

írja csak alá. Elképzelte magában, mit mondana neki most a püspök úr, ha látná a sötét verem fenekén: „Írja csak alá nyugodtan, szegény jó tisztelendő úr...” A püspök képzelt szavaitól egyszerre elérzékenyedett.

– *In petto* ez az ő parancsa az én számomra – mormolta könnyek közt olyan hangon, mintha imádkozna, és olaszul mondta, egykori dogmatika tanárának kedvenc szavajárása szerint.

Penyige és az ápoló odafent az imperialista agresszív tömbökről beszélgetett, ő pedig belső tusakodása során eljutott odáig, hogy a püspök úr *in petto* parancsának ő feltétlen engedelmisséggel tartozik. Arra is gondolt, hogy a jegyzőkönyvek aláírásával siettetni fogja Szent Márton pörének tárgyalását! A szabad világ közvéleménye borzalommal fog értesülni belőle, hogy Magyarországon most már egy szentet is a vádlottak padjára ültetnek... A hallatlan botrány hatására ez a közvélemény meg fog mozdulni és... és ki tudja...? Magyarország talán csatlakozik a Marsall-tervhez!

Mialatt ezeket elmotyogta magában, görcs állt a derekában. Fájdalmában torkaszakadtából ordítani kezdett, mint a fába szorult féreg.

– Ó, jaj! A vesém...! Jaj...! Jaj...! Meghalok!

De odafent nem törődtek vele. Penyige közölte az óriással, hogy a szocialista világtábor 960 millió főt számol a béke védelmében.

A páter találgatta magában, hogyan fogják őt most majd mindjárt kihúzni ebből a sötét veremből. Nem lesz könnyű.

– Bizonyára kötelet kötnek a derekamra...

Elhatározta, hogy tüstént Budapestre utazik, nem vesztegeti a drága időt a Sabaria Nagyszállóban. A hajdani kis szabósegédétől azonnal kihallgatást kér, feltárja előtte a sü-

lyos helyzetet, amelybe egész ártatlanul Szombathelyen belecseppent. El fogja mondani a rendőr altábornagy elvtársnak, hogy a jegyzőkönyv állításaiba vaskos tévedések csúsztak be és ő csupán azért írta alá, mert igaztalanul egy mély kútba dobták. Emlékezett, hogy az altábornagy tud nyájas is lenni... Emlékezett egy kellemes nyári estére... 1945... Budapest... a Művész Klub virágos kertje... szép színésznők... lampionok... finom vacsorák... De Budapest utcáin még ott hevernek a döglött lovak és a német tankok. És szeret esténként ellátogatni a klubba a politikai rendőrség főnöke is... tegnap még kis szabósegéd, most a legrettegettebb hatalom... Emlékezett a páter, hogy egy este együtt vacsoráztak a Művész Klub lampionos kertjében. Az altábornagy hevesen csapta a szelet az asztalnál a divatos szőke naivának és tüsszentett közben. Előkapta zsebkendőjét, abba tüsszentett. – „Mi az, elvtárs, vérzett az orra?” – kérdezte a színésznő, látva, hogy a zsebkendő véres. Az altábornagy a fejét rázta és nevetve ezt felelte: „Egy órával ezelőtt hallgattam ki Magyarország volt miniszterelnökét.”

A páter a jelenetre gondolt és emlékezve a volt kis szabósegéd mosolyára, azt mondta magában:

„Igen... Azonnal kihallgatást kérek tőle... Ez az ember tud nyájas is lenni.”

Penyige odafent még mindig várta, hogy kiáltson. Ezúttal azt fejtegette, hogy az imperialista tömbök lakosainak száma, mintegy 614 millió ember szüntelen csökkenőben van a nyomor és a munkanélküliség miatt.

Megkísértetésének csúcsán most már így biztatta magát a mély gödör fenekén a páter:

„Nem hagyhatod cserben híveidet Tiszadarun. A dadai káplán csak három napra vállalta a helyettesítést... Nádor

páter, neked kötelességed, hogy visszamenj a nyájadhoz Tiszadarura... Alá kell írnod a jegyzőkönyvet!”

Elkövetkezett a döntő pillanat. A páter torkaszakadtából kiáltott:

– Penyige elvtárs?!

Odafent elhallgattak. A derengő fénykörben megjelent egy sötét fej.

Ezúttal nem az amerikai monopolgókésekről beszélt, hanem megkérdezte tőle Penyige:

– No, megjött már az esze? Akar koccintani velem?

De egyszerre mintha maga Szent Márton avatkozott volna be, a páternek nem volt ereje hozzá, hogy kinyöjgje: igen.

Némultan hallgatott a kút fenekén. És csak később, amikor eltűnt a fej, a fény is, és odafent távozó léptek kopogása hallatszott, akkor ordította torkaszakadtából:

– Segítség! Segítség...! Penyige elvtárs! Segítség! – De mintha nyelve zsinórját tartaná egy kéz, azt nem tudta mondani, hogy koccintani akar.

Teljes sötétségben visszazuhant a kétségbeesésbe. De csakhamar segítségére érkezett a hang, amely minduntalan figyelmeztette: „Te azt nem írhatod alá, Jóska.” Ez a hang most így szólt hozzá:

„Ne ess kétségbe, hanem inkább szégyelld magad, Jóska. A mélységből nem az Úrhoz, hanem Penyige elvtársához kiáltottál segítségért... Ezért büntet most az Úr szomorúsággal. És azért, mert hittél a Gonosznak, aki elhitette veled, hogy kedves az Úrnak, ha megalázkodsz Penyige elvtárs előtt. A gyávaság szégyene nem megalázkodás! Hanem van egy másik megalázkodás, az igazi. Vállald türelmesen, hogy a kút fenekére dobtak, mint Józsefet testvérei.

Alázkodj meg ebben a nyomorúságodban és vezekelj bűneidért...”

Hangosan mormolta a bűnbánók imáját, a mellét verte közben. Régi és megbánt vétkein kívül eszébe jutottak más dolgok is, ezek most a szívét mardosták.

Miniszter korában gyakran kértek tőle segítséget üldözött papok. Nehéz helyzetében ő többnyire lerázta őket magáról, hiszen nem nyithatott a minisztériumban egyházi panaszirodát, ezek az ügyek nem az ő minisztériumához tartoztak. Volt olyan falusi plébános, akit apácaruhába öltözött titkosrendőr csalt lépre a gyóntatószékben. De most itt a gödör fenekén keserves bűnbánatában főképpen az öreg Kada plébános esete foglalkoztatta.

Az is az ő hatalmas közbenjárását kérte. Kis dolog volt, meg lehetett volna tenni. Az öreg Kada reszketve könyörgött neki, hogy helyeztesse el a kutat a plébánia elől a falujában, mert ha nem, akkor ő abba belepusztul. „Mért pusztulnál bele, te szamárf?” És az öreg plébános azt felelte: „Minden éjjel legalább egyszer vagy kétszer megáll egy autó a kút előtt és vizet vesz fel. Én pedig felriadok. Azt hiszem, értem jönnek. Egy éve nem alszom. Nem bírom tovább. Vitesd el vagy tömtesd be a kutat, Jóska...” De ő nem vitette el és nem is tömte be a kutat. Az öreg Kada plébános pedig egy reggel mise közben a falujában az oltár előtt táncolni kezdett és ezt énekelte: „Hopp, Sári, hopp marokra, három a tánc!” Egyik fülét letépte közben. Elmegyógyintézetbe szállították...

Nádor páter a mellét verte és úgy szánta-bánta most a kút fenekén, hogy akkor nem tömte be azt a kutat.

Hangosan motyogta:

– És most itt vagyok a kút fenekén és velem vannak a jó-sok és pokolbeli bohócok... Jaj, velem van a nagy hasú Ádám

mester és... és itt leskelődnek a sötétben a manók és a Jánosok... engem ugatnak a kutyák... Engem néz a sötétben, aki szarvával felöklelte Galliában a kolostor kocsisát... Ó, jaj, a májam...! Velem vannak idelent a rühesek és az ólomcsuhások... A süket Salfa is engem figyel... A viennai út leggonoszabb ördögei énrám leselkednek... Ó, Szent Márton...! Te törted és zúztad a bálványokat Galliában, engem meg Penyige tört és zúzott össze... De ne engedd, hogy megint bántson...! Jaj...! A vakbelem...! Jaj! A térdem...!

De hiszen elhatározta, hogy vezekelni fog. Bűnhődni akart összes elkövetett vétkeiért, azért is, hogy *in petto* gondolatban már aláírta a jegyzőkönyvet, a rettenetes hazug tanúskodást a püspök úr ellen.

Szívét melegség járta át és hálát adott Istennek azért az édes ajándékért, hogy erőt ad neki a vezekléshez.

– És leszállott vele a kút fenekére a bölcsesség! – kiáltotta hangosan. – „*Descenditque cum illo in foveam!*”

Egyre hálálkodott magában, hogy részese lett most ennek az isteni bölcsességnek, mint József, akit eladtak és kútba dobtak testvérei.

Teltek az órák.

Fentről nem érkezett semmi nesz. Sem angyalok, sem ördögök nem szálltak le Nádor páterért a kútba. Hagyták, hogy tovább is ott heverjen aléltan zúzott sebeiben.

Belefáradva a sok imádkozásba, most már csak nyögött, nem mozdult és a Miatyánk utolsó szavait ismételte magában szüntelenül:

– Szabadíts meg a Gonosztól... Ámen... Szabadíts meg a Gonosztól... Ámen...

Aztán abba hagyta. Fülelt. Úgy rémlett neki, hogy odafent jár valaki. De nem volt ott senki.

Hangosan megkérdezte:

- Mi a neved, Gonosz?

A kút fenekén aléltan heverve, úgy hallotta, hogy felelnek a kérdésére:

„Nádor páter, neked én most bemutatkozom. Hazugság a nevem.”

Fázott. Apró fogai vacogtak.

A koldus jutott eszébe, akiről Szabó Piroska mesélt.

- Szent Márton, borítsd rám köpenyedet, kérlek... - nyöszörgött és elvesztette eszméletét.

Ebben az állapotában angyalok zenéjét vélte hallani, ezüstkürtöket és -hárfákat. Már nem fázott és semmi sem fájt, beborította Szent Márton köpenye.

Később megint magához tért.

Borzadva tapasztalta, hogy egy sötét mély kút fenekén fekszik.

Emberfeletti erővel talpra állt. Megfogta nagy tepsi jobb fülét és tépni kezdte. Ide-oda lépegetett, táncolva. Éneklő hangon kérdezte, rikoltotta:

- Koccintsunk-e, Penyige elvtárs?

VII. A VÖRÖS KULTÚRBUSZ

1.

A szombathelyiek még sokáig emlékeztek a napfényes júniusi vasárnapra, amikor az első kultúrbusz városukba érkezett.

Vidám, szép idő volt. A kék égen vonuló báránnyfelhők csak ritkán homályosították el a mosolygó napot.

A Romkertben, ahol a római kori ásatások szoborroncsait állították ki, a hivatalos ünnepség lezajlása után is nagy volt még a sürgés-forgás. De itt is, mint az egész városban, inkább Szabó Piroska letartóztatásáról beszéltek az emberek. Hiszen majdnem mindenki ismerte őt, főképpen azok, akik a székesegyházba szoktak járni misére.

Özönlött az ifjúság a Romkertbe, hogy megtekintse Jupiter hexagonját és a hajdani sabariai Capitolium ékességeinek maradványait. Felvonult az állami elemi iskola minden osztálya, fiúk és lányok, és olyan lármát csaptak, mint vándor verébcsapatok. Rosszul táplálkozó, ideges tanítónők kalauzolták őket borús arccal, meztelen lábukon rongyos szandállal. Őket nem érdekelte a hajdani Quirinus-bazilika szentélye. Éhes ember módján dühöngtek magukban, mert elvették tőlük még ezt a szép vasárnap délelőttöt is. Ingerülten ráncigálták meg egy-egy eleven kölyök gallérját, megcibálták a rendetlenkedő elemista kislány szőke varkocsát.

Déli harangszó előtt érkezett a diáksereg is a tanárok és a „kulturfelelősök” vezetésével a közeli Csillagvizsgáló felől, a Nagy Lajos Gimnáziumból. Átjöttek a szomszédból a Sabaria Gimnázium növendékei is zárt sorokban, kis vörös zászlókkal. A Zrínyi Ilona utcából a leánygimnázium érkezett, csitri lányok népes csapata. Nem nagyon izgatta képzeletüket Commodus császár óriás márványarca, ők is a tartóztatott kis öreg varrónénikéről suttoztak, mint valami édes titokról, vagy visszanevettek a Latinka Sándor Gépipari Technikum kamasz tanulóira, akik integettek nekik.

Felvonultak a kultúresemény alkalmából a Zeneiskola növendékei is. Énekkarrá alakultak át a Jupiter-szobor előtt, és mialatt a déli harang búsan megszólalt a székesegyház tornyában, ők friss, pattogó hangon énekeltek egy szovjet partizánindulót. A Gyöngyös-patak partjáról négyes sorokban érkeztek fehér fejkendős fiatal lányok. Vidáman menteltek és abban a tévedésben, hogy még csak eztán kezdődik az ünnepség, hangosan Sztálint éltették. Az Ápolónőképző Intézet kis növendékei voltak, akik a kórházakból elkergetett apácák leendő utódaiként a szocialista ápolástan elemeit tanulták. Volt köztük olyan, aki a megyei kórházban vagy a tüdőkórházban már gyakornoki szolgálatot teljesített, sőt „bacillus-prémiumot” is kapott. Ezek ma elhagyták betegeiket és megígérték, hogy majd mesélni fognak nekik a kiásott római sírkövekről.

Nagymise után a székesegyházból a hívek egy kis része átszállingózott a Romkertbe, savanyú arcuk mögé rejtve kíváncsiságukat. A templomból távozók zöme viszont tüntetően kimutatta ellenszenvét Jupiter és társai kiásott szobraival szemben. Ezek úgy haladtak el a Romkert feldíszített főkapuja előtt, hogy pillantásra sem méltatták a kapu fölött

trónoló bálványok képeit, mintha Pannónia sohasem lett volna római provincia és minden ókori kő, amelyet a népi demokrácia talált a föld alatt, egyedül a Szovjetunió dicsőségét hirdetné.

A Mao Ce-tung számára épített kultúrbusz, mint part-ra vetett óriás tengeri bálna, élettelenül ácsorgott a Romkert közelében a püspöki palota előtt, szemközt a székes-egyházzal.

Ajtajait becsukták, minden ablaka zárva volt. Homlokzatán a déli verőfényben ott csillogott az ötágú szovjet csillag és a nagybetűs felirat: KULTÚRUTAZÁS. A farán ott állt a párt családtyai figyelmeztetése: ÓVATOSAN VEZESS! Nem volt sehol sem a sofőr, sem a szőke IBUSZ-görl. Eltűntek a hivatalos vezetők is, azok hárman, akiket Veszprémben a Vörös Csillag Szálloda bejáratánál gomblyukukban pártjelvénnnyel szürke arcú helybeli funkcionáriusok üdvözöltek. Valahol a városban volt dolga az IBUSZ állítólagos vezetőjének, aki Nádor páttert, dr. Kis Farkas Jánost és Ballagó Vendelt reggel felkérte, hogy fáradjanak be Szopor elvtárssal és a galambképű nénikével a rendőrségre. Nem volt látható a vörös kultúrbusz tájékán a társa sem. A micisapkás sváb legény külsejű mord férfiú is régen eltávozott már a Romkertből gomblyukában a vörös szegfűvel, mint hajdan a félfasiszta kapitalizmus idején a május elsejei lelkes tüntetők a pesti Városligetben. Ő mondta Veszprémben a főtéren: – „Minden hatalom a nép kezében van, elvtársak. Tehát a kultúrának is ott kell lennie.” És tőle féltek legjobban a kultúrbusz egyes félénk utasai!

Alig hallgatott el a harang a székesegyház tornyában, a fecskékkel versenyezve rendőrségi riadóautókon kék sap-

kás ávós legények érkeztek, nyakukban orosz rendszerű géppisztolyokkal.

Azonnal kiűrítették a Romkertet, mindenkit hazakergettek. Három diákot megvertek, egy tanítónőt megrugdos-tak, egy ápolónőjelölt fejéről letépték a fehér kendőt.

Fiúk és leányok nagy sivalkodással futottak a politikai rendőrség alakulata elől. A kép emlékeztette a nézőt a szocialista realizmus jegyében megfestett divatos festmények-re, amelyeken a cár kozákjai verik szét az éhes asszonyok és gyerekek felvonulását.

A tanítónők alig tudtak egy kis rendet teremteni a felbomlott sorokban. A gyerekekkel együtt ők is futottak, félig ijedten, félig örömmel, mert lám, nem kell a Romkertben szavaltatni és ácsorogni. A gimnáziumok és műszaki technikumok nevelői és „kulturfelelősei” igyekeztek kikerülni a „kék ávósok” gorombaságait annál is inkább, mert tudták, hogy van köztük olyan, aki nem ért magyarul: Görögországból, Koreából és francia Indokínából ide került szabadság-hős, akiből itt neveltek államvédelmi rendőrt a béketábor szolgálatában.

A diákság zöme ujjongva menekült. A legionárius vete-ránok sírköveinél százszor jobban érdekelte őket a kora dél-utáni futballmeccs, ahol előre helyet kell foglalni. Aznap-ra éppen a szombathelyi „*Pamutipar*” és a pápai „*Haladás*” sportegyesületek mérkőzését hirdették.

Pár perc alatt üres volt a Romkert.

Kapuja elé egy mongol képű marcona őrt állítottak, aki azt a parancsot kapta, hogy további intézkedésig senkit se engedjen be a márványroncsokhoz.

Fiúk és leányok futva vitték szerteszét a hírt a városban, hogy az ávósok bezárták a Romkertet, mert „történt valami”.

De vajon mi történt? Ez titok volt ott, ahol minden titok és halállal büntetik az éberség megszegését és a rémhírterjesztést.

Az általános vélemény az első negyedórában az volt, hogy „a szobrok közt valami nincsen rendben”. Többen sutogva megkockáztatták azt a véleményt, hogy a Jupiter-szobor közönséges hamisítvány és ez derült ki. De csakhamar mindenki arról kezdett beszélni, hogy a Romkert kiürítése és a Dimitrov utcai kis varrónő letartóztatása közt összefüggés van.

- Én ott voltam! Láttam.

- Én is!

- Mindent hallottam.

- Nem mondott az a nénike semmi rosszat, csak azt, hogy Szent Márton vigyáz ránk.

Valaki azt is kezdte terjeszteni, hogy a kövér pap, akit Szabó Piroskával együtt bekísértek, nem is volt igazi pap, hanem papi ruhába öltözött rendőr.

A város minden zugába futótűzként jutott el a hír, hogy a Dimitrov utcai kis varrónőnek volt igaza: a Jupiter-szobornak annyi köze sincs Jupiterhez, mint a kelkáposztának a muskátlibokorhoz! Jupiter nem is Jupiter, hanem Szent Márton! Az emberek összenevettek és ettől fogva egyre több szó esett Szent Mártonról.

Az egész város tétlen kárörömmel szemlélte, hogy a botrány egyre zajosabb méreteket ölt.

A kék ávosok mind nagyobb számban száguldoztak gépkocsijaikon Szombathely utcáin.

A Tolbuchin úton egy 68 éves fél lábú köszörűst el is gázoltak talyigájával együtt. A megyei kórházból hangos szirénázással érkeztek a baleset színhelyére a mentők és

az öreget koponyaalapú töréssel beszállították, de nem tért többé magához.

Híre járt, hogy a legkülönbözőbb helyeken tartanak razziákat és keresnek valakit, esetleg nem is egy, hanem több személyt. Vajon kiket és miért? – találgatták az emberek.

A Mártírokterén a Sabaria Nagyszálló minden kijáratát géppisztolyos őrök szállták meg. Teremtett lelket órákon át nem engedtek se be, se ki. Ezalatt a szálloda összes szobáit átkutatták. A kávéházból és az étteremből senkinek sem volt szabad távoznia.

A vörös kultúrbusz negyvenhat utasának jelentékeny része a Sabaria Nagyszálló vendéglőjében ebédelt. Az utasok magyar szokás szerint szívesen elüldögéltek ebéd után az asztal mellett, ám bár ezen a napon a Sabaria Nagyszállóban nem szolgáltak fel sem bort, sem sört, mert az állami elosztó hivatal a havi terv előírása szerint épp ezen a vasárnapon tartalékolta. De volt rum és málnaszörp. A kultúrutasok ezt iszogatták, a vidáman csicsergő IBUSZ-kisasszony is, aki nek egy szombathelyi fiatalember csapta hevesen a szelet. Ekkor rontottak be a kék ávosok és mindenkit sorra igazoltatni kezdtek. Mintha felnőtt vadgyerekek volnának, akik bújócskát játszanak: még a vendéglő nagy szekrényébe, a „pohárszékre” is benéztek, nem rejtőzik-e benne valaki. Hatalmas bútordarab volt. Az épülettel és összes berendezésével együtt egy fillér kártérítés nélkül vette el az állam a régi tulajdonostól, aki egyébként ebben az időben családjával együtt a hortobágyi pusztán egy félig romba dőlt csikóistállóban várta a rendszer bukását.

A Sabaria Nagyszállóban haja szála sem görbült senkinek. Itt nem vertek meg senkit. Néhány órai lázas kutatás

után a kék tányérsapkás rendőrlegények eredménytelenül távoztak.

Ott iszogatta a rumos málnaszörpöt a szálloda éttermében a kultúrbusz két utasa, a két „kartárs”: Magos és Vida is. Mikor a házkutatók elmentek és tiszta lett a levegő, Vida megkérdezte:

- Na, mit szól hozzá, Magos kartárs?

- Mihez, Vida kartárs?

- Hát a helyzethez.

- Maga megbolondult, hogy ilyen kérdez.

- Dehogyan bolondultam én meg. Azt kérdezem, kiknek van igazuk. A békáknak-e vagy a fecskéknek?

Magos nem felelt. Talán nem mert felelni? Sokan voltak körülöttük az étteremben...? Inkább kért a pincérlánytól még egy málnaszörpöt dupla adag rummal. Be akart rúgni. Őt nem érdekelte sem Jupiter, sem Szent Márton.

Nemcsak a Sabaria Nagyszállóban tartottak szigorú ellenőrzést, hanem a Sztálin úton is, a Gyöngyös étteremben. Itt magát az állami vállalatvezetőt, egy volt borbélyt, személyében tették felelőssé, hogy nem rejteget-e ellenséget a házban. Buzgó párttag volt, hiszen ezért nevezték ki borbély létére egy állami vendéglő igazgatójává. Ezért tiltakozni mert. Összevissza verték és a pincében az üres boroshordók közé dobták, ahol ugyancsak nem találták meg azt, akit kerestek.

Később a volt borbély, bekötött fejvel és sántikálva, panaszkodott vendégeinek, hogy a süket mosogatónőt, aki nem tudott felelni kérdéseikre, letartóztatták és elvitték. A Gyöngyös étteremben egyébként bőven volt sör, mégpedig a testvéri Csehszlovák Népköztársaságból importált valódi pilseni sör.

A Kisfaludy utcai Pannónia Sörözőben ezzel szemben bor volt, mégpedig valódi. A budafoki állami borpince „Kontyalávaló” nevű palackos borát minden üzemzavar nélkül kiszolgáltatták a vendégeknek. De azon már nem csodálkozott senki, hogy a sörözőben bor van és nem sör. Aki sört kért, az nem kapott. Itt is hirtelen rohanták meg a kék ávosok a helyiséget. A gyanútlan vasárnapi ebédelőket és borozgatókat meg is motozták, fegyvereket kerestek.

Eleinte dermedt csendben folyt asztaltól asztalig a motozás. Aztán a szemfüles cigányprímás, látva, hogy senkit sem bántanak, intett a zenekarnak és vigyorogva rázendített a nótára:

– „Zsandárkáplár kérdi tőlem, hol van az úti levelem...”

A motozóknak nem volt kifogásuk a cigánymuzsika ellen. Így aránylag vidám hangulatban folyt le a házkutatás a Pannónia Sörözőben. Innen nem vitték el a mosogatónőket és itt sem találták azt, akit kerestek. Dollárt sem rejtegetett a zsebében senki.

Megzavart hangyabolyként nyüzsgött az utcákon a nép. Mióta Nádor páter egykori ellenállótársa, a kis szabósegéd az ÁVH-t megszervezte és a legénység Szombathelyen is tartott megfélemlítő kivonulásokat: ekkora sürgés-forgás még sohasem volt a hajdani Sabariában. Csapat szállító gépkocsik után páncélcsoportok is robogtak át a városon és az Óperint utcai hídon hagyták el a belvárost. Más rendőri alakulatok a Puskin úton száguldottak kifelé, az Oladi kilátó irányában.

A Béke moziban a Perint-patak túlsó partján a Táncsics utcában vasárnap már kora délután meg szokták kezdeni a sorozatos előadásokat. Itt is razziáztak a kék sapkás rendőrlegények, azt gondolva, hogy a zsúfolt nézőtéren bújt el

az, akit keresnek. Harminc géppisztolyos legény fogta körül a moziépületet, a többiek berontottak a sötét nézőtérre. De csalódtak. Odabent csak egy szerelmespárt találtak. A Béke moziban ugyanis szovjet filmet játszottak és a szombathelyiek nem kedvelték a szovjet filmeket.

A „Pamutipar SE” sporttelepe messze van a belvárostól, az Úttörő parkon és a Puskin-szobron is túl a Gyöngyös-patak bal partján. Éppen folyt az elkeseredett mérkőzés a „Pamutipar” és a „Haladás” csapatai közt. Kétezzer ember volt a pályán. A szombathelyiek természetesen a „Pamutipar”-nak drukkoltak. Éppen a legizgalmasabb percekben, félidő előtt érkeztek a kék ávósok: két század, állig fegyveresen. A mérkőzést félbeszakították, a zúgolódó közönséget hazakergették, tizenöt zajongó „drukkert” megpofoztak és a kijáratnál sorjában mindenkit igazoltattak.

Mint hogy a nézők kétezzeren voltak és a rendőrök csak százán, valaki hangosan el merte kiáltani:

– Szent Mártont keresik!

Fergeteges nevetés támadt és a diákok kórusban kiáltozták, hogy nincs itt Szent Márton!

Némelyek tapsoltak, mások füttyültek. Nem lehetett tudni, hogy Szent Mártont tapsolják-e vagy a rendőröket. És azt sem, hogy kinek szól a fütty. Így aztán senkinek sem történt semmi baja, csak annak a néhány „drukkernek”.

Ezek sértődötten elvitték a hírt a szélrózsa minden irányában, hogy Szent Mártont keresték a futballpályán. Hamarosan az egész város arról beszélt, hogy Szent Márton miatt a „Pamutipar–Haladás” mérkőzést félidő előtt lefűjték. A fiatalok kezdték merészen a gúnyolódást. Már a népi demokrácia neveltjei voltak. Nyolcadik éve tanulták, hogy nincs Isten és nincsenek szentek, csak Marx, Lenin és Sztá-

lin van. Sejtelmük sem volt róla, hogy ki volt Szent Márton; azt sem tudták, hogy Szombathelyen született. Hogy miért nevezik az öregek ma is „Szentmártonnak” a Sztálin út környékét, ezzel nem törődtek. Hallottak róla, hogy ezt az utat azelőtt Szent Márton útnak nevezték és a felszabadítás után leverték az utcatáblákat a házakról, mintha Szent Márton német lett volna. Most, nem sok tisztelettel Szombathely nagy szülőltje iránt, Szent Márton nevét használták fegyverül a lótó-futó kék ávósok ellen, bosszúból, mert a meccset félbehagyatták.

Híre terjedt, hogy a gőzfürdőbe, sőt a strandfürdőre is elmentek a razziázók és ott is lóhalálában kutattak. Mire a gyerekek nevettek.

– A kabinokban is Szent Mártont keresték – mondták.

A strandfürdő egyaránt közel volt a Dimitrov utcához, ahol Szabó Piroska lakott és az ÁVH új palotájához, ahol ezalatt a nénike varrógépének meséit „értékelték ki”. Itt kevésbé voltak szigorúak a razziázó alakulatok, mint a Romkertben és a futballpályán. A fürdőző nőket épp csak megnézték, de nem igazoltatták.

Csak „szemre” dolgoztak, azaz egy-egy gyanúsnak látszó férfit félrehívtak, elkérték igazolványát. Nem kergettek haza senkit. De való igaz volt, hogy a kabinokat sorjában alaposan megvizsgálták. Egy buzgó kék ávós, hason fekve, hosszasan tanulmányozta a medencét, vajon nem bújt-e el valaki a víz alatt. Talán azt gondolta, hogy bűvárruhába öltözött az, akit kerestek?

Egy fiatal anya, ölében aranyhajú kislányával, oda is szólt neki:

– A szentek az égben vannak, elvtárs, nem a vízben.

A Perint-patak bokrait is átkutatták. Az Úttörő park kis cukrászdájának a konyháját felforgatták. A Gyöngöspart-sétányon bementek egy földszintes házba és kirángattak az ágyból egy nyolcvanéves beteg öregasszonyt. Megnézték, nem rejteget-e maga mellett valakit.

- Frankel néni ágyában sem találták Szent Mártont - mondták a környékbeli.

A Puskin út és a Szürccsapó utca sarkán egy kertészeten az ávos legények agyonlőtték egy dühös komondort. A kutya ugyanis vad ugatással meg akarta akadályozni, hogy a különítmény behatoljon. A kertész és családja nem volt odahaza. A kék ávosok az összes üvegházakat sorra kinyitották, míg végre belátták, hogy hiába lőtték agyon a kertész kutyáját.

Bementek a híres Eölbey-házba is, ahol a felszabadítás után zeneiskolát létesítettek. Azelőtt a nagypréposté volt. Nem tudhatta senki, miért éppen itt: minden zugot felkutatottak, még a zongorák fedelét is felnyitották, nem bujtattak-e el ott valakit.

- A nagybögőben sem találták Szent Mártont - mondták az Eölbey-házban a házkutatók távozása után.

A volt Ferences-templom mellett az egykori kolostorban a vakok intézetét sem kímélte a razzia. Ekkora sürgést-forrást a vakok még nem tapasztaltak a vastag falak közt. Nem láthatták ugyan a házkutatók mord arcát, de az elhangzott szavakból arra következtettek, hogy valami veszély fenyegeti őket, holott a vakok olyan szelídek, hogy a légynek sem vétenek. Megkönnyebbüléssel vették aztán tudomásul, hogy nem történt semmi baj. Csak egy lyukas fürdőkádból dobálták ki az ócska ruhákat és nem bántották a felügyelőt, pedig öt kiló szűzdohányt rejtegetett a kád fenekén.

A volt Domonkos-templom környékén, ahol a hagyomány szerint 316-ban Szent Márton született, a rendőrség nem keresett és nem kutatott. Ez nem érdekelte őket. Pedig ezt a városrészt hívták az öregebbek „Szentmártonnak”. Nem mentek be a templomba sem, arra nem gondoltak, hogy ott is elbújhatott valaki. Ennek az öreg templomnak az oldalkápolnájában függ a tours-i püspök lovasképe. Azt a jelenetet ábrázolja, amikor Szent Márton kardjával kettévágja és megosztja köpenyét a koldussal.

A kék ávosokkal megrakott gépkocsik megállás nélkül elrobogtak a templom előtt a temető felé, ahol kinyitottak néhány régi családi sírboltot.

Valaki hangosan ki merte mondani:

– Ezek nem tudják, hogy Szent Márton sírja Franciaországban van.

A tornyos, stilizált várkastélyban, amelyet a tetőn gubasztó kőbagolyról Bagolyvárnak neveznek a szombathegyiek, nyolcvan diák lakott ebben az időben, a Mezőgazdasági Technikum növendékei. Meglepődtek, amikor ide is bejöttek a rendőrök, holott őket ma már kétszer is hazakergették: egyszer a Romkertből, egyszer pedig a futballmecscsről. Az egyik fiú bátorságra kapott, mert apja államtitkár volt az építésügyi minisztériumban.

– Kérdezzék meg a kőbagolytól, az megmondja, hol van Szent Márton! – mondta a házkutatóknak.

Felkutatták a megyei kórház összes helyiségeit, a volt bábaképezdét, a gyermekkórházat, a Fehér Kereszt Kórházat és messze kint a város peremén az erdőben a volt honvédtiszt kórházból átalakított tudószanatóriumot is. Minden ágyban minden beteget, a haldoklókat is megnézték. Nem maradtak ki a razziából a gyártelepek sem. Az államo-

sított Engel-szappangyárat különösen nagy alapossággal kutatták át. Hamarosan elterjedt a városban:

– Megnézték azt is, nem főztek-e szappant Szent Mártonból, mint a németek a zsidókból.

A gyufagyár és az irhagyár alapos kutatás színhelye volt. De senki sem értette, miért nem mentek be a téglagyárba, ahol könnyen elbújhatott volna a téglarakások közt egy tucat Szent Márton is. Nem érdekelte őket a Pamutipar gyártelepe és a lámpaernyőgyár sem. De a forgácslemezgyárat keresztül-kasul átkutatták és mindent felforgattak benne.

A kenyérgyár összes kemencéit a legalaposabban átvizsgálták és ezzel alkalmat adtak a szombathelyieknek többféle szóviccre Szent Márton és a kenyérsütés kapcsán.

Estefelé kezdett beborulni az ég. Az Oladi kilátó felől mennydörgés hallatszott. De voltak, akik szentül állították, hogy a kaszárnyából a tűzéréség kivonult Olad felé.

– Ágyúval lönek már Szent Mártonra...

2.

A vörös kultúrbusznak délután hat órakor kellett volna visszaindulnia Budapestre. Már esteledett, de még mindig ott állt a kínai kocsiszörnyeteg a püspöki palota előtt. Nem volt sehol sem a vezető, sem az IBUSZ-kisasszony.

A kultúrutasok már régóta összeverődtek és türelmesen vártak. A „Püspökvár”, a kétemeletes barokk palota összes ablakai zárva voltak, a zsalugáterek mögé senki sem pillanthatott be. A hajdani híres-nevezetes püspök, a palota építtetője, bronzba öntve ott ült főpapi székében a néma épülettel szemben.

Talapzatának lépcsőjén három gyerek bámészkodott: két fiú és egy kislány. Kilenc-tíz évesek lehettek.

Nem a „Püspökvárat” nézték, ahonnan a püspök úrnak hetek óta nem szabad kijönnie, hanem az IBUSZ nagy vörös autóbuzsát és a körülötte ácsorgó budapestieket. A szobor talapzatáról jól láthatták és hallhatták, mi történik. Az imént még a Romkertben játszadoztak, ahová megint szabad volt bemenni, mert a marcona őr eltűnt a kapuból. A nagyobbik fiúcska csak nemrég rajzolt bajuszt egy széndarabbal Commodus római császárnak.

Az Oladi kilátó felől időnként hallatszott az égzengés.

A gyerekek sugdolóztak és kíváncsian lesték, mi fog történni.

Talán azt képzeltek, hogy indulás előtt a nagy vörös kocsi összes utasait elviszi majd a kék ávó.

Egész nap hallották a felnőttek magyarázatait a Romkertben letartóztatott varró néniről, akit „időnként megszokott látogatni Szent Márton”. Tudták azt is, merre mindenfelé jártak a kék sapkás rendőrök. Hallottak az elgázolt féllábú köszörűsről és a beteg öreg Frankel néniről is.

– Én ismerem Frankel nénit – mondta a kisebbik fiúcska.

– Tavaly még volt két tehene. Reggelenként oda jártam tejért. De azóta elvették tőle mind a két tehenét, mert nem szolgáltatta be a tejet rendesen. Ebbe betegedett bele.

A kislány, varkocsba font szőke hajában piros szalaggal, elgondolkozva meresztette nefelejskének szemét.

– És még volt szívük kirángatni őtet az ágyából betegien! A gonoszoknak!

A nagyobbik fiú, akit a kislány Jancsinak szólított, a Dimitrov utcában lakott. Ő a nénikét ismerte, akit reggel elvittek a rendőrök a Romkertből.

– Mindenkinek sokat mesélt Szent Mártonról. Nekem is – mondta.

A kínai autóbusz körül nagy élénkség támadt, a beszélgetés abbamaradt.

AZ IBUSZ-kisasszony érkezett szombathelyi lovagja társaságában. A Sabariából átmentek a Pannóniába, ahol megittak egy palack „Kontyalávaló”-t és táncoltak is, a cigánymuzsikára. Őket nem érdekelte sem a razzia, sem Szent Márton. Szerelmeseknek és boldogoknak látszottak. A hajdani VII. kerületi házmeister lány hamar megtanulta, hogyan kell úrinőként viselkedni a népi demokráciában. Az órák óta várakozó kultúrutasok örömrivalgását úgy fogadta, mint egy svéd csillag, aki épp most érkezett repülőgépen Prágából.

– Még egy kis türelem, elvtársak – mondta. – Azonnal indulunk.

A szerelmes udvarló nevetve megjegyezte:

– Csak még megvárjuk, hogy dől el a csata Pornóapátinál. Csata Pornóapátinál?

A püspökszobor talapzatán a három gyerek kuncogva összenézett.

Nyugat felől mennydörgés hallatszott. Most már ők is azt gondolták, hogy kitört a harmadik világháború és jönnek haza a magyar csendőrök, azok lövöldöznek az osztrák határon.

Az udvarló, nagy nevetések közben, ezt is mondta a kultúrutasoknak:

– A szökevények, akiket keresnek, ezzel az autóbuszal jöttek, mint maguk.

Ettől aztán egyszerre volt nagy hűhó a szobortalapzaton. A gyerekek felugrottak és ügyesen átbújtak az orgo-

nasövényen, amely a püspöki palota kertjét elválasztja a tértől. Úgy hallgatták, szájátva, hogy ezzel a marha nagy autóbusszal ma reggel árulók is érkeztek...! fegyvereket rejtegettek...! Át akartak szökni Ausztriába...! Bűntársaik is voltak Szombathelyen...! Nem is egy...! Sok...! Mégpedig a rendőrség köreiben...!

A szőke IBUSZ-görl a tenyerét a fiatalember szájára tapasztotta.

– Baja lesz! Sokat ivott, Pista.

De Pista nem félt, hogy baja lesz. Fejébe szállott a hódító dicsősége és a „kontyalávaló”. A részleteket is közölte a némán ámuló kultúrutasokkal:

A szőkevények megtámadták a határon a zöld ávosokat és áttörtek a drótkerítésen és az aknákon... Fontos államtitkokat vittek ki magukkal... Az általános lövöldözésben többen megsebesültek, halottak is vannak... Az árulók közül néhánynak sikerült átjutni Ausztriába, de ketten visszaszaladtak Narda felé... Ezeket és Szombathelyen bujkáló bűntársaikat keresik, miattuk nyitották ki a kemencéket a kenyérgyárban és a sírboltokat a temetőben!

– És úgy látszik – toldotta meg Pista –, hogy haverok vannak odaát Ausztriában. Azok érkeztek segítségükre. Azért lövöldöznek Pornóapátinál... Hallják?

A távolból csakugyan dörgés hallatszott, az IBUSZ-kisasszony szerint mennydörgés.

A kultúrutasok némán nézegették egymás arcát és tálalgatták magukban, kik is hiányoznak közülük, kik a veszedelmes árulók és szőkevények, akik miatt folyik a harc a vasfüggöny két oldalán.

A szőke idegenvezetőnőnek sikerült elhallgattatnia udvarlóját, mégpedig úgy, hogy visszazökkent hivatásába és

a püspöki palota történetéről kezdett csevegni az utasoknak. De azokat vajmi kevésbé érdekelte, hogy a palotában 1809. május 11-én a magyar főurak ellenállást szerveztek Napóleon közeledő seregei ellen, a dolmányok színéről vitatkoztak és egy hét múlva belovagoltak a városba a francia előőrsök.

– Napóleon mostohafia volt a parancsnok... Itt volt a szállása ebben a palotában, ahol Szombathely püspöke már édesdeden szendereg, mert a papok szeretnek finoman étkezni.

– Akár szendereg, akár nem – makacskodott az udvarló –, ez agyúlövés és nem mennydörgés.

Ebbe most már a kultúrutasok is beleszóltak. A többség, Budapest ostromának tapasztalataira hivatkozva, azt állította, hogy nem ágyú, hanem az ég dörög. És úgy látszott, ezeknek van igazuk. Néhány kövér esőcsepp pottyant az égből. A távolban villámlott és hatalmas dörrenés hallatszott.

– Szent Márton haragszik – mondta a kis Jancsi gyerek és két társával futásnak eredt.

Mindhárman elbújtak a püspökszobor mögé és onnan leskelődtek.

A „püspökvár” körül sötétség borult a térre, kigyulladtak az utcai lámpák. Az ablakok sötétek maradtak, szemben a székesegyház két tornya feketén rajzolódott a sötét-kék égbe. Bal kéz felől a Romkertet már bezárták, a madarak aludni tértek a platánok és hársfák sűrű ágai közé. A három gyerek nem tágitott. Úgy látszott, a vihar elkerüli a várost és mint gyakorta, a Perint-patak túlsó partján Olad felé vonul el. Időnként cikázó villámok világították meg a székesegyház homlokzatát.

AZ IBUSZ-vezető, aki reggel Nádor páter, dr. Kis Farkas János és Ballagó Vendel tanúkihallgatását javasolta Szopor elvtársnak, végre megjelent a sofőrrel. De talán a sofőr sem volt igazi sofőr.

A szőke IBUSZ-görl hegyes könyökével belecélt az udvarlója gyomorszájába. Erre ez rögtön elhallgatott és nem bizonygatta tovább, hogy az ágyúk néha viharban is szoktak szólni.

A kultúrutasok végre elfoglalhatták helyüket a vörös autóbuszban. Az IBUSZ-kisasszony a sofőrrel együtt a beszélésnél hangosan megszámolta, hányan vannak.

- Egy... kettő... három... négy... harminchat...! Harminchatan vannak csak, elvtárs.

- Hárman hiányoznak, még várunk - mondta a szürke arcú IBUSZ-vezető és cigarettára gyújtott.

- Tévedés, elvtárs - mondta a kisasszony. - Nem hárman, hanem tízen hiányoznak.

- Három utasra még várunk - ismételte a vezető. - Köztük van a kövér pap is.

- Ja, az más! - mondta az IBUSZ-görl és most jutott eszébe a három utas, akiket reggel tanúként elhívtak a rendőrségre, azok nem árulók és nem szőkevények, csak tanúk; a szőkevények heten vannak, mint a gonoszok.

Számba vette gondolatban még egyszer azokat, akik elfoglalták helyeiket odabent. Most már emlékezett is a hiányzókra.

- Jézusom! - kiáltotta csodálkozva.

AZ IBUSZ-vezető félrefordult, nem törődött a pártszerűtlen indulatszóval.

A micisapkás elvtárs, gomblyukában a vörös szegfűvel, akitől reggel az óvatos utasok legjobban féltek – nem volt az autóbuszban...

A két kisfiú és a kislány a félhomályban megint közelebb settenkedtek és megbújtak az orgonasövény mögött.

Jancsi suttogva megkérdezte a kislánytól:

– Nem fogsz kikapni otthon, hogy későn mégysz haza?

– Én nem otthon lakom – felelte a kislány. – Az én apukámat és az anyukámat internálták, a lakásunkat elvették. A dajkám vett magához. Nála lakom a Népfront utcában.

– Miért vitték el a rendőrök az apukádat és az anyukádat?

– Azért vitték el őket, mert az én nagyapikám, Janiga Zsigmond... Akié azelőtt a KÖZÉRT-bolt volt a Forgó utca sarkán... Államosításkor a csemegeboltjában elvették tőle még a kalapját is.

– Az én apámat meg erővel besuvasztották a szövetkezetbe – mondta Jancsi. – Előbb elvették a műhelyét, összes kaptafáit. Volt neki 856 darab.

A kisebb fiúcska a fejét csóválta és meggyőződéssel szólt:

– Pedig a Balog-cipők híresek voltak. Mondta is a bácsikám, hogy még Bécsből is nála rendeltek cipőt. Balog suszternél, az édesapádnál.

Jancsi elkeseredetten legyintett.

– De már nincsen kedve dolgozni. Azt mondja, nem érdemes...

Közben telt az idő.

A vörös kultúrbusz még mindig nem indult, még mindig a tíz hiányzó közül a három hiányzó utast várta.

A komor IBUSZ-vezető elment, hogy érdeklődjön, jönnek-e már. Hiszen a kultúrbusz már csak éjfél után fog érkezni Budapestre, olyan régóta várnak.

Az IBUSZ-görl a püspöki palota néma bezárt kapuja mögé bújt el Pistával. A három gyerek látta, amint szorosán átölelik egymást és csókolódnak.

Egy óra múlva siető léptekkel visszaérkezett a vezető. Ők akkor bújtak elő a „Püspökvár” mély kapujából és megtudták, hogy most már indulni kell, nem várják tovább a hiányzó utasokat.

Nem is azt a hetet, akik a micisapkás vezérletével át-szöktek Ausztriába vagy elestek Pornóapátnál a csatában a vasfüggöny alatt, hanem azt a hármat, akik reggel a galambképű nénikével tanúskodni mentek a rendőrségre, köztük a kövér papot...

Udvarlója érzelmesen búcsúzott az IBUSZ-kisasszonytól.

– Isten áldja meg, elvtársnő! Ne felejtse, mit ígért! Ne csak akkor jöjjön megint Szombathelyre, amikor Szent Márton fehér lovon jár.

A kultúrutasok ezt nem értették. Nem tudták, mit jelent ez; nem ismerték a szombathelyi szokást: november 11-én Márton napján a lúdpecsenye színéből jósolnak az öregasszonyok a tél keménységére. Ha pirosra sül a libahús, akkor enyhe lesz a tél, de ha fehér a színe a ropogós libának, akkor kemény, fagyos napok jönnek, hamarosan lehull a hó és Szent Márton „fehér lovon jár”.

AZ IBUSZ-kisasszony intett még lovagjának a lépcsőről, aztán az ajtó becsukódott mögötte és az IBUSZ nagy vörös gépkocsija, amely reggel negyvenhat kiválasztott és alaposan megrostált boldog utasával indult el a budapesti Viga-

dó térről: most harminchat álmos és fáradt utassal indult visszafelé Szombathelyről, alaposan megfogyatkozva.

A két kisfiú és a kislány előbújt az orgonabokor mögül.

- Elmentek... - mondta Somló Katica. - Itt hagytak minket.

- Az nem baj - szólt Balog suszter fia. - Hanem az a baj, hogy Szent Márton is itt hagyott már minket.

A kisebb fiú, hármuk közt a legszótlanabb, rövid csend után megszólalt.

- De mindenki beszéli, hogy egy nap vissza fog jönni.

A nefelejcskék szemű kislány, aki a dajkájánál lakott, orgonalevelet rágcsált picci szájában. Keserű volt az íze.

- Igen - mondta. - Én is hallottam, beszéltek a Népfront utcában, hogy Szent Márton vissza fog jönni. De várni kell... Most még nem ér rá, Franciaországban van dolga.

VÉGE

TÜSKÉS ANNA
RAB GUSZTÁV
ÉS A *SABARIA*, *AVAGY SZENT MÁRTON KÖPENYE*

Rab Gusztáv neve többnyire ismeretlen a magyar nagyközönség előtt, az irodalomtörténészek közül is csupán kevesen tudnak róla. Megtalálható ugyan az életrajzi és irodalmi lexikonokban, de az irodalomtörténeti kézikönyvek szűkszavúan, hibás adatokkal vagy egyáltalán nem említik munkásságát. A Párizstól 80 kilométerre nyugatra lévő Dreux-ben 1963 januárjában elhunyt író hagyatékát testvére, Rohoska Ilona az ottani redemptorista kolostor könyvtárában helyezte el két bőröndben és egy kartondobozban. Miután ezt az intézményt összevonták a párizsi rendházzal, Rab irodalmi hagyatékát ott őrizték tovább, míg végül 2012-ben François Gautier atya átadta a párizsi Magyar Intézet igazgatójának, Ablonczy Balázsnak, aki továbbította azt a Petőfi Irodalmi Múzeumnak. A tízdoboznyi anyagból hét a regény- és novellakéziratokat, három a levelezést tartalmazza. A hagyaték legértékesebb része hét regény magyar nyelvű kézírata, melyek mindeddig nem jelentek meg nyomtatásban.

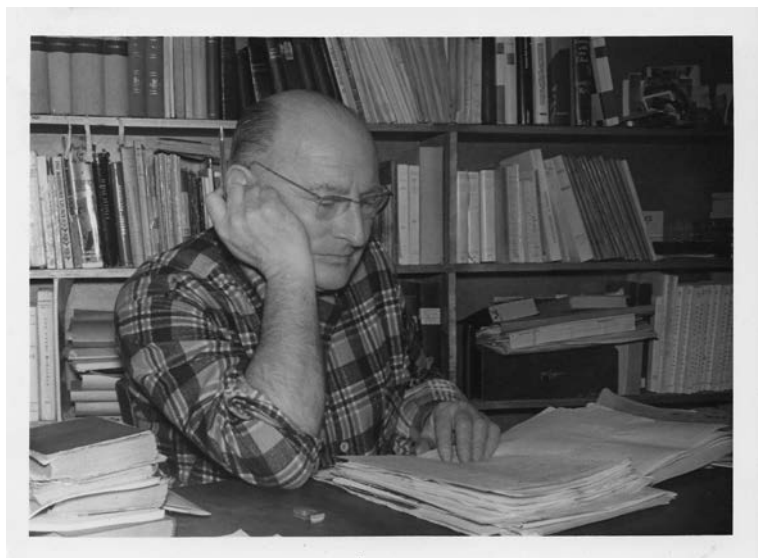
A magyar irodalomtörténeti kutatás Rab munkásságának eddig csak a második világháború végéig tartó, első szakaszát tárgyalta, amelyben szerelmi, lélektani témájú elbeszéléseket és történelmi regényeket írt olvasmányos stílusban. Az 1949-ben szilenciumra ítélt író ezt követően a társadalmi kérdések és a vallás történelmi szerepe foglal-

koztatta, művei középpontjába többnyire a kitelepített családok sorsát és a magyar szenteket állította.

I. ÉLETÚT

Rohoska József Gusztáv 1901. május 14-én született Sárospatakon. Édesapja, Rohoska József (Kunhegyes, 1871. – Budapest, 1938.) a Sárospataki Református Kollégiumban vallásbölcészetet és újszövetségi kánontörténetet tanított. Édesanyja Peremartoni Nagy Borbála (Sárospatak, 1880. – Budapest, 1972.), akinek Gusztáv volt a legidősebb gyermeke. Az írónak hat testvére született.

1920-ban Budapestre költözve jogot tanult, majd 1923-ban abbahagyta egyetemi tanulmányait. Ekkor vette fel

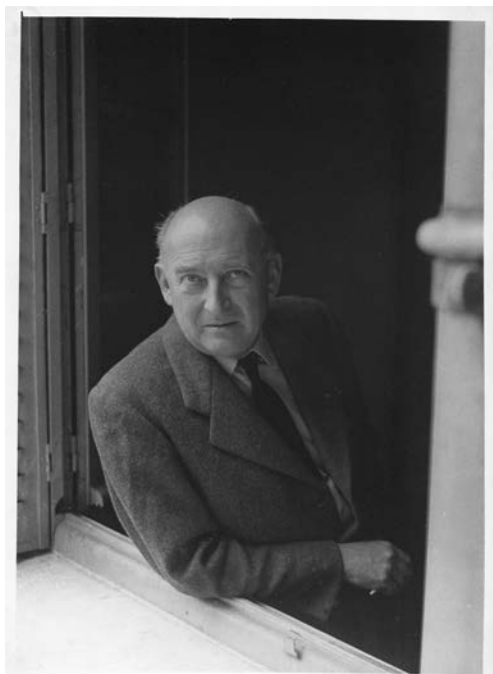
a Rab Gusztáv írói, illetve újságírói nevet. Regényírással még Sárospatakon kezdett el foglalkozni: *Mocsárláz* című első regényét folytatásokban közölte a *Nyugat*, s 1922-ben megnyerte vele az Athenaeum Kiadó első díját, már Rab Gusztáv néven. 1923-ban elhelyezkedett a politikai, tudományos, művészeti radikalizmust képviselő *Világ* című napilapnál. A kezdő riporterből pár év alatt neves újságíró lett. 1926-ban a *Világ* megszűnése után átkerült a Rákóczi úti nagy lapvállalkozáshoz: *Az Est*-lapokhoz. Dolgozott bünyügyi riporterként, volt parlamenti tudósító, színházi kritikus, külföldi tudósító, emellett jelentős szerkesztői és vezércikkírói munkát végzett. Többször utazott Franciaországba *Az Est* különleges tudósítójaként, úgynevezett utazó főriportereként: repülőgépen oda küldte a lapja, ahol éppen történt valami Európában. Az Újságírók Nemzetközi Szervezete 1933-ban Budapesten tartott kongresszusának egyik szervezője volt.

Az 1930-as évek második felében felesége, Herz Gizella ösztönzésére – akivel 1936-ban kötött házasságot – felhagyott az újságírással, hogy legyen ideje szépírói tevékenységet folytatni. Írásai jelentek meg a Herczeg Ferenc szerkesztette *Új Idők* című képes hetilapban, melynek főmunkatársa lett. Az 1938-ban megjelent *Mentont ajánlanám* című regénye több nyelven megjelent, Olaszországban különösen nagy sikert aratott. Ettől kezdve a második világháború végéig a következő regényei jelentek meg magyar, német, svéd és olasz nyelven: *Diana társadalma*, *Belvedere*, *Rokonok és ismerősök*, *Miért Dániel?*, *Keleti pályaudvar*, *Éji lepke* és *Mennyei avatás*. Regényeit az Új Idők – Singer és Wolfner Kiadó adta ki. A magyar közönség körében az 1940-ben megjelent *Belvedere* című regénye volt a legnépszerűbb, melynek történeti hátterét az 1938-as közép-európai események – a müncheni

egyezmény, Csehszlovákia felosztása és a magyarlakta területek visszacsatolása – adták. Kritikusi körökben a *Rokonok és ismerősök*, valamint a *Miért Dániel?* című regényei keltettek feltűnést.

Az *Est* című lap 1939-es megszűnése után Rab szerkesztőként dolgozott az újonnan alapított *Pest* című napilapnál. Az Új Idők Kiadót a második világháború után felszámolták, és az összes raktáron lévő könyvét megsemmisítették vagy külföldre eladták, a könyváruusi forgalomból kivonták. Rab Gusztáv a második világháború után is az *Új Idők* című képes hetilapnál dolgozott, amelyet ekkor már Fodor József és Kassák Lajos szerkesztett. Bár felajánlották neki egy napilap szerkesztői állását azzal a kikötéssel, hogy lépjen be a Kommunista Pártba, ő ezt nem vállalta. A *Pest* című lapnál betöltött politikai rovatvezetői szerepe és a *Belvedere* című regénye miatt – amelyet a fasiszta könyvek listájára tettek, majd onnan törölve zúzdába vittek – 1945 júliusában Rabot elfogták a németekkel való együttműködés alapos gyanúja miatt. Ügyét november 15-én tárgyalták, és öt évre eltiltották az újságírástól. 1949-ben kizárták a Magyar Írók Szövetségéből. Kéziratban maradt *Flórián* című regénye, melynek kiadására nem kerülhetett sor. Mivel nem volt híve az új politikai rendszernek, 1949 júniusától nem folytathatott újságírói tevékenységet. Utolsó cikkei a *Magyar Nemzetben* jelentek meg 1949 első hónapjaiban. Írásait folyamatosan politikai támadások érték, „letelt ugyanis az a kíméleti és várakozási idő, amely alatt legalább egy Sztálinért lelkesedő írásművel állást kellett volna foglalnom a népi demokrácia mellett”.

1949–1956 között a Keleti Főcsatorna építkezésén földmérőként dolgozott. Pár év alatt geodéziai techni-

kus, brigádvezető lett, s mérnöki munkát végzett: „Harta, Akasztó, Kunszentmiklós, Bugyi, Sári, Nádudvar, Hajdúböszörmény, Dedőhát, Pródi-pusztá, Hortobágy, Polgár, Tiszadugylaháza, Tiszacsege... és még egy sereg tanya, falu, romba dőlt urasági kastély voltak állomásai életemnek. Mai szemmel és mai helyzetemből tekintve, jól jártam. Sokkal rosszabbul is történhetett volna! [...] a Senkiföldjén mértem a földet, kevés tudással és gyakorlattal, mert akkor még nem végeztem el sem az első-, sem a felsőfokú geodéziai tanfolyamot, kezdő földmérőcske voltam...” – írta 1960-ban.

Ezen időszakra esik titkos katolizálása: „Apai és anyai ágon régi református papi családból származom, annak a

liberális protestantizmusnak emlőin nevelkedtem, amely szövetkezett a XIX. század atheista filozófiai irányzataival és a marxizmuson át a leninizmushoz vezetett. 1952-ben Hajdúnánáson egy este bezárt templomban, ahol csak egy szál gyertya égett az oltáron és odakint egy öreg parasztszönyör örködött, visszatértem a keresztvízhez. Nem sokkal később, éjszakánként titokban, megírtam *Szent Optika* című regényemet.” Rab katolizálásában dr. Tajti Lajos tiszapolgári esperes-plébános is szerepet játszott.

A sok lelki és testi szenvedés aláásta Rab egészségét, orvosa eltiltotta a geodéziai tevékenységtől, és leszálalékoltatta. Második felesége, Kochanovszky Olga tüdőbajban szenvedett, s Mátraházán tüdőműtéten esett át. 1949 és 1956 között az asztalfiókja számára Rab két regényt írt: a *Szent Optika* címűt a három kassai vértanúról, az *Utazás az ismeretlenbe* címűt az 1950–1951-ben Budapestről és máshonnan a tanyákra és falvakba kitelepített emberek sorsáról.

Ezt a két kéziratot vitte magával 1958-ban Franciaországba, miután francia barátja, Robert Squarciafichi, a Le Cap Estel Hotel tulajdonosa (Ezè Bord de Mer) meghívta őt feleségével együtt baráti látogatásra. Felesége ösztönzésére fogadták el a meghívást, és Bölöni György támogatásával kaptak útlevelet. 1958. január végén hagyták el Magyarországot. Két fő ok miatt maradtak végleg Franciaországban: egyrészt a Flammarion kiadó vállalta a kitelepített emberekről írt regényének kiadását, másrészt felesége, Olga rákos betegen kórházba került. Ekkor már nem a Riviérán, hanem Chaudonban laktak egy másik francia barátjuk, Jean Chitry nyaralójában. Innen került Olga a néhány kilométerrel Párizshoz közelebb eső dreux-i kórházba. A dreux-i Redemptorista Missziós Intézet házfőnöke, Danet atya, teo-

lógiai professzor a súlyos betegek kórházi látogatása során megismerte és megkedvelte Rabot és feleségét. A több mint két és fél hónapig haldokló Olgát naponta meglátogatta, ellátta lelki vigasszal a mélyen vallásos asszonyt. Rab Gusztávot ugyanakkor erősen lefoglalta megélhetésük előteremtése, kenyérkereseti munkája. Az Amerika Hangja rádióadó kulturális munkatársaként dolgozott: a *Voice of America* számára írt és szalagra mondott havi néhány cikk szerény, de állandó jövedelmet hozott számára. A francia irodalommal, művészettel és kultúrával kapcsolatos tudósításokat küldött a rádióknak, melyek gépiratban ugyancsak megtalálhatók a hagyatékban. Emellett igyekezett elbeszéléseit francia, német, svéd és olasz nyelvre lefordítva közölni. Az *Utazás az ismeretlenbe* című regényének megjelenés alatt lévő francia változata miatt gyakran utazott Párizsba. Danet atya meghívta, hogy költözzön be a kolostor egyik vendégszobájába. 1959. május 14-étől lakott ott, így naponta többször is meglátogathatta feleségét, aki június 8-án halt meg, és a dreux-i temetőben kísérték utolsó útjára két nappal később.

Rab életkörülményein – lakhatás, orvosi ellátás – többen próbáltak javítani, így például a Magyar Menekültügyi Iroda (*Comité des Réfugiés Hongrois*, Gácsér Imre, Esterházy Lujza) szociális gondozói, a *Catholic Relief Service – National Catholic Welfare Conference* (John B. McCloskey) és Dajkovich István (Casablanca). Bolváry Géza (München) felvetette Rab regényei megfilmesítésének ötletét. Anyagi helyzetének javítására Rab több helyen próbált álláshoz jutni. Így például a *Radiodiffusion-Télévision Française* magyar szekciójánál (*Section Hongrie*) Rezek Román és Bolgár László segítette, a *Fédération Internationale des Journalistes et Ecrivains du Tourisme* részéről Adorján Andor támogatta. Adorján az 1920-as

évektől élt Franciaországban újságíróként és műfordítóként. 1928-tól a Lucien Vogel által alapított *VU* és *LU* című párizsi hetilapok belső munkatársa volt Gara Lászlóval együtt, aki a második világháború után az *Édition du Bateau Ivre* kiadót vezette. Tanácsokkal és kapcsolatokkal folyamatosan segítette Rabot regényeinek és novelláinak idegen nyelvekre fordításában.

A kitelepítettekről írt, *Utazás az ismeretlenbe* című regénye erősen rövidítve jelent meg Párizsban 1959-ben *Voyage dans le bleu* címmel a Flammarion kiadónál, és valamivel teljesebb változatban Londonban és New Yorkban 1960-ban *Journey into the Blue* címmel a Sidgwick & Jackson, illetve a Pantheon Books kiadónál. A német kiadás (*Fahrt in's Blau*, Benziger Verlag, Zürich-Köln) kevésbé, a holland jobban sikerült. Az idegen nyelvű kiadások alapján csak pontatlan képet alkothatunk a magyar eredetiről. Több kísérletet tett Rab az eredeti magyar változat kiadására – sikertelenül.

A regény francia kiadása bizonyos ismertséget hozott Rab számára, számos napi- és hetilappal kapcsolatba került, több nyugat-európai televízióban és rádióban szerepelt. Ezt követte két kisregényének – *Egy nap Budapesten* és *A párizsi gyors* – megjelenése. Újabb regényeivel (*Szent Optika*; *A verebek*; *Patak rózsája*) több francia könyvkiadónál próbálkozott, sikertelenül. Sokat írt, köztük a *Sabaria, avagy Szent Márton köpenye* című regényt, amelyet angol fordításban kiadtak Londonban. A *Sabaria* 1963 őszén jelent meg és a francia kiadás is folyamatban volt, de írója ezt már nem érte meg, mert 1963. január 4-én hajnalban „szívszélhűdésben” meghalt. Temetése január 9-én volt a dreux-i temetőben.

Hat testvére közül Rohoska Ilona gondozta a hagyatékát, aki a temetésre ugyan nem tudott elmenni, de Danet

atya meghívására 1963. szeptember elejétől Dreux-ben tartózkodott hat hétig, és elkezdte rendezni a kéziratokat. 1965 nyarán ismét elutazott Dreux-be, hogy a hagyatékából Magyarországra hozzon némely részeket. A kéziratokból egyet-egyet, köztük a *Sabaria* című regényét, és Rab már megjelent könyveiből egy-egy példányt hazahozott, de azokat a Ferihegyi repülőtér vámtisztje elvette tőle, és továbbította a Pénzügyminisztérium illetékes Vámhivatalához. Onnan a politikai rendőrségre, majd a Markó utcai bíróságra kerültek a kéziratok és a könyvek. A bíróság több havi vizsgálat után mindet elkobozta politikai izgatás alapos gyanújával.

II. SABARIA, AVAGY SZENT MÁRTON KÖPENYE

Egy koncepció per keretébe ágyazva jelenik meg Szent Márton élettörténete. IBUSZ kultúrutazás keretében turisták érkeznek Budapestről Szombathelyre, hogy megtekintsék a Romkertben folyó ásatások eredményeit. A turisták között utazik egy fiatal orvos, egy meghurcolt régész és egy katolikus békepap. A Romkert látogatásakor incidens történik: a látogatók mellett helyiek is hallgatják a vezetést, és egyikük, egy idős varrónő felkiált, azt állítva, hogy az előkerült leletek nem római emlékek, hanem Szent Mártonra utaló szobrok. A varrónőt és a közelében álló három utast az ÁVH kihallgatósobájába viszik. A varrónő elmeséli a nyomozóknak, hogy Szent Márton többször is beszélt hozzá a varrógépe zakatolásán keresztül. A varrónő elbeszélése, az évek óta nem kóstolt ételek és a megkínzott szombathelyi püspök távolból hallható jajgatása a vallatás során

különleges hatással van a jelenlévőkre: a pap meghasonlik önmagával, az orvos tudományos módon próbálja megmagyarázni a varrónő hallucinációit, a régész, aki eddig bízott abban, hogy rehabilitálják, megtörik. Ezután az ávosok kutatni kezdenek: látszólag Szent Márton után, valójában a busz utasai közül a zöldhatáron Ausztriába átszökött személyeket keresik.

A regénynek két szövegváltozata található a hagyatékban. Az első egy 256 lapos gépirat sok javítással, melynek utolsó oldalán az „1960. november 22.”-i dátum olvasható (k1). A második változat egy 243 lapos gépirat, amely figyelembe veszi a korábbi gépirat kéziratos javításait (k2). A hagyatékban a regény gépiratai mellett regényvázlatok, levelek, Szombathelyről és Szent Mártonról szóló kiadványok találhatóak. A keletkezés szempontjából fontos az az újságkivágat, amely XXIII. János pápa Tours püspökéhez 1960 decemberében írt levelét tartalmazza. A regény ötletét minden valószínűség szerint az 1960–1961-es Szent Márton-év adta. Ennek folyamán Rab elment Tours-ba és meglátogatta a szent sírját, az élményeiről írt beszámolója a *Katolikus Szemlében* jelent meg.

A Szombathelyre és a távolsági buszok budapesti útvonalára vonatkozó ismereteket a Kádár Zoltán és Balla Lajos által írt, *Savaria* című kiadványon kívül egy János nevű budapesti családtagjától kapott levélből szerezte az író. Az 1960. júniusi levélből kiderül, hogy Rab a szombathelyi püspökség történetére vonatkozó, valamint topográfiai kérdéseket tett fel neki, amelyekre a rokon rajzokkal válaszolt, s ajánlotta neki Géfin Gyula kiadásában Járdányi Paulovics István: *Szombathely-Savaria topográfiája* című könyvét.

Ehhez a regényhez kapcsolódik François Bourdeau három, 1960 folyamán Rabnak írt levele, amelyekben a regény központi kérdéseivel és némely részletével foglalkozik:

„Egy másik ötlet: miért nem adta Szent Márton az egész köpenyét a szegénynek? Úgy gondolom, meg kell fordítani a dolgot, és azt mondani, hogy kísértés volt, hogy az egész köpenyét odaadja: büszkeség, védelem. Sartre azt mondja: »Kényelmes adni. Távolságot tart.« Amire Lanza del Vasto válaszol: »Ne adj, oszd meg.« Szent Márton ebben a megosztott fél köpenyben akart maradni (mert franciául azt mondják, hogy ugyanazt a kabátot osztották meg).

Van más történetekben egy olyan eredeti kísértés, mint ez? Ez lenne a »három köpeny«, vagy »Szent Márton három megkísértése«, »SABARIA, avagy Szent Márton három megkísértése«.

A kapitalizmus tanulságait is látom a műben. Abban a pillanatban, amikor az ember támadja a kommunista ördögöt, nem lenne haszontalan annak a bemutatása, hogy a kereszténység a valódi harmadik út a marxizmus és a polgári vagy tőkés szellem fölött.”

A regény recepciójának fontos állomása, hogy az angol fordításnak már a szinopszisa felkeltette az angol televízió figyelmét, ahogyan az Ignotus Pál feleségének, az angol fordítás egyik készítőjének levelében olvasható: „[Anthony Rhodes] két napja adta be az angol televíziónak a szinopszistát a *Sabariából* készítendő televíziós play-nek, amiről már beszélt itteni televíziós emberekkel, akik nagyon érdeklődnek az ügy iránt, mivel nagyon akarnak kelet-európai vasfüggöny mögötti darabokat, amiknek nincsen túlságosan propaganda-jellege, de mégis megmutatják az ottani életet.”

Bizonyosan elkészült a regény francia változata is Gara László fordításában, ezt több levél és számla bizonyítja Rab Gusztáv és Gara László hagyatékában: 1961. április 13-án Suzanne Deybach, a párizsi Plon kiadó titkárnője, nyugtázta Rabnak írt levelében, hogy megkapták a regény kiadására vonatkozó aláírt szerződést két példányban és 500 új frank előlegről kiállították a csekket. Ez a csekk meg is van Rab hagyatékában. Majd egy évvel később, 1962. április 5-én Claude Schaeffer a Plon kiadótól írt Garának, amely szerint hajlandók a fordítási díj első egyharmadát kifizetni a szerződés aláírásakor, második egyharmadát, amikor átadta Gara a kiadónak a kész fordítást, és a harmadik harmadot a korrektúrajavítás után. 1962. november 12-én Georges Roditi, a Plon kiadó irodalmi igazgatója levélben írta Rabnak, hogy az év végén tudják kiadni a regényt, mert Gara még nem készült el a fordítással. 1963. február 22-én, másfél hónappal Rab halála után, Michel Tournier, a Plon kiadó munkatársa, levélben jelzi Garának, hogy kiállították a csekket 1.500 frankról a regény fordításáért. A francia fordítás azonban nem jelent meg nyomtatásban, holléte jelenleg ismeretlen.

III. ÖSSZEGZÉS

Rab Gusztáv regényeinek nyugat-európai sikerét részben aktualitásuk magyarázza, a nagyközönség fokozott érdeklődése a vasfüggönyön túli valóság iránt. A munkamódszer több sajátosságát világosan mutatják a hagyatékban megőrzött kéziratváltozatok, újságkivágatok, írott és képi források, levelezések. Elsődleges és másodlagos történeti források, irodalmi elbeszélésekből és napihírekből merített

motívumok, valamint személyesen átélt történések együtteséből formálta meg Rab az alakjait, helyszíneit és a cselekményt. Témaválasztásában nagy szerepet játszott a közönség igényének kielégítése; fő célja a közelmúlt történéseit szórakoztató, ugyanakkor reflexióra ösztönző formában feldolgozó cselekményvezetés mély lélekbrázolással. Formai szempontból külön figyelmet érdemel a keretes elbeszélés és a különböző idősíkok egymásba csúsztatásának alkalmazása. A különböző szövegváltozatok dátumából látható, hogy Rab akár több évig is várt az első változat megírása után, míg elkészítette a második, javított változatot. Munkássága második szakaszának fő műve, az *Utazás az ismeretlenbe* meghozta számára a széles körű nyugat-európai elismerést. Megélhetésének biztosítására több nyelven publikálta hosszabb-rövidebb elbeszéléseit francia, svájci és német lapokban, miközben újabb kisregényeken dolgozott.

Rab Franciaországban is magyarul írta műveit, de tudatosan szem előtt tartotta a külföldi olvasókat, ami megmutatkozik a mottók kiválasztásában, az ajánlásban és a magyar kultúrára vonatkozó tárgyi magyarázatokban. Tematikájuk szerint a regényeket nem lehet egyértelműen kettéválasztani a történelmi és a vallási tárgyú regények csoportjára, mert a történelmi tárgyú regényekben is megjelennek vallási kérdések és fordítva, a látszólag kizárólag vallási témájú regényekben is jelen vannak az aktuális történelmi-politikai események. A korszakregény típusának változatait képviselő regényeiben Rab számos időszerű társadalmi, morális, etikai kérdést vet fel: így például fontosabb-e a „tartás”, mint a saját magán vagy a másik emberen való segítség; a hit szerepe az emberi életben; helyes-e saját meggyőződésének vagy akár életének feláldozása a másik

ember megmentéséért; a társadalmi rend helyessége; az élet értelme vagy értelmetlensége. Ezek az örök kérdések folyamatosan foglalkoztatják az írókat. A nyugat-európai irodalmi életben, a témaválasztásban és a fordítók megtalálásában Adorján Andor, a regények egyes részleteinek kidolgozásában François Bourdeau volt Rab segítségére. Munkásságának 1950–1963 közötti második szakasza nem a könnyed szerelmi, lélektani lektűrök időszaka, hanem olyan új alkotói periódus, melyben egy személyes sors, egy sajátos történelmi helyzet, majd az emigrációs léttapasztalat sűrűsödik és objektíválódik a művekben.

TÓTH FERENC
SZENT MÁRTON SZÜLŐHELYE
A VASFÜGGÖNY ÁRNYÉKÁBAN

KÉPZELET ÉS VALÓSÁG JÁTÉKA
RAB GUSZTÁV *SABARIA* CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Amint ezt Szombathely város monográfusai¹ egy vitairatunkban oly frappánsan megfogalmazták a legutóbbi Szent Márton-év alkalmából, az ókori Sabaria (Savaria) neve azért maradt fenn és vált Európa-szerte ismertté a középkortól napjainkig, mert története szorosan összekapcsolódott Szent Márton kultuszával. Kevés olyan város van a Kárpát-medencében, amelynek történetében olyan fontos szerepet játszott egykori híres szülöttjének emléke, mint Szombathely esetében Szent Mártoné. Nagy szerencsénkre életrajzírója, Sulpicius Severus hűen dokumentálta a szent életét és e szöveg, valamint a helyi hagyomány által ennek fontosabb állomásai márványba vésve, falra festve vagy bronzba öntve a mai napig fennmaradtak. Szombathely, Pávia, Poitiers, Amiens, Tours, Trier, Candes vagy Párizs mellett a hosszú életút kisebb állomásai is fennmaradtak: ezrével találhatóak Szent Mártonra utaló helynevek, plébániák, kutak, források vagy kövek, amelyek, ha nem is a híres savariai szent lábnyomát, de tiszteletének széles körű elterjedését mutatják. Szombathely esetében különösen fontos

1 Tóth Endre, Kiss Gábor és Zágorhidi Czigány Balázs.

volt ez a Szent Márton-i szál, hiszen ennek köszönhette, hogy már a Karoling-kor óta, a középkoron át egészen a kora újkorig az uralkodók megkülönböztetett figyelmet szenteltek e városnak. Hiszen nem véletlenül lett grófsági székhely, majd mint város hely előbb királyi és később egyházi birtok, s lett utóbb megyeszékhely, végül püspökség székhelye e nyugat-magyarországi város, amely elsősorban Európa egyik legnépszerűbb szentjének születéshelyeként emelkedett ki a többi település közül. A város lakói körében is elevenen élt a szent tisztelete, amely az egyházi ünnepek mellett, helyi kultuszhelyek kialakításában, városi ünnepekben és különféle népszokásokban is megnyilvánult. A hosszú évszázadokra visszanyúló helyi tradíció történetének egyik homályos foltját képviseli az 1945 és 1989 közötti időszak, amikor az egyházüldözés és a kommunista diktatúra hosszú évtizedei alatt a hatalom igyekezett még a pannóniai származású tours-i püspök emlékét is kitörölni a szombathelyiek mindennapi életéből. A regény e sötét korszak legkeményebb terrorja idején játszódik, szereplői kitalált személyek, a történet szintűgy fikció, ám a mű nagyon is valós tényeknek állít emléket egy emigráns magyar értelmiségi író szemszögéből ábrázolva.

SZENT MÁRTON KULTUSZA ÉS SZOMBATHELY

Mint ismeretes, a hagyomány szerint Szent Márton tours-i püspök Kr. u. 316 körül született Pannónia tartomány Sabaria nevű városában, amely a tudomány mai állása szerint Szombathely elődje volt. A helyi hagyományt valószínűleg Nagy Károly császár teremtette meg nevezetes 791. évi pan-

nóniai hadjárata alkalmával, amikor személyesen kereste fel Szent Márton szülőhelyét, és szembesült Sabaria és Pannónia keresztény hagyományaival. E keresztény hagyományok tették lehetővé, hogy a település lakossága a korai középkorban is fennmaradt és Karoling Birodalom keleti gyepűvidékére szorult város ismét felkerült a világtérképekre, mivel Szent Márton ekkor a Birodalom egyik legfontosabb védőszentje volt. A Karoling Szent Márton-kultusz fontos eleme volt a szent köpenyereklýje (*capa*), amelyet a csaták előtt végighordoztak a hadsereg előtt. Az uralkodók kiemelt feladata volt a köpeny őrzése, erre külön intézmény jött létre (*capella* – kápolna). Nagy Károly Aachenben Szent Márton-kápolnát alapított, amely a kultusz központja lett. A kultusz ettől az időponttól folyamatosnak és töretlennek tekinthető és ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a település a történelem folyamán többször is központi szerephez jusson. Ezenkívül a város földrajzi elhelyezkedése miatt is gyakran játszott stratégiai fontosságú szerepet. Ezt a regényíró Rab Gusztáv igen érzékletes módon fogalmazza meg a mű elején: „A várost Sabaria néven a régi rómaiak alapították és megtették a hajdani Pannónia fővárosává. Kr. u. az I. században a római birodalom legkeletibb pontja volt, a XX. században pedig a szovjet birodalom legnyugatibb pontja.”

A szent kultusza az államalapítás korában is jelentősnek mondható, mivel Szent István országa védőszentjének választotta, mert egyaránt tisztelte benne a katonát és a szentet. Nem véletlen, hogy Szent István király a lázadó Koppány elleni csatájában az ő támogatását kérte. A győzelem után Márton az Árpád-ház, majd a magyar királyok patronusa és Magyarország védőszentje lett. Így vált kultusza a latin Pannóniát és a keresztény Magyarországot összekötő

szellemi híddá. Szombathely városa esetében különösen érdekes a kultusz e kultúráközvetítő szerepe, amely a késő antik Sabaria és a középkori település, valamint a későbbi megyeközpont és püspöki székhely közötti kontinuitás egyik lehetséges bizonyítéka. A születéshely hagyományának egyik legfontosabb helyszíne a mai Szent Márton-templom, amely a jelenlegi városközpont keleti szélén található. A hagyomány szerint a templomot Szent Márton szülőháza fölé építették. Ezt Járdányi Paulovics István 1938–1941. évi régészeti kutatásai is megerősíteni látszottak, de a későbbi régészeti feltárások egyértelműen megcáfolták. Ugyanakkor sikerült azonosítani a templom helyén lévő ókeresztény temetőt, amely hasonlóan más római városokhoz, a város falain kívül helyezkedett el. Ma is látható annak a kútnak az emlékhelye, amelynek vizével a legenda szerint Szent Márton az édesanyját megkeresztelte.

Nem volt véletlen az sem, hogy a magyar középkorban, a török hódoltság idején ide, a megye második legjelentősebb városába menekült a vasvári káptalan és a vármegye is, és lett Szombathelyből megyeszékhely, hatalmi központ és a helyi politikai döntéshozás fontos színtere. Szombathely jelentőségét az uralkodók is elismerték. A városnak adományozott kiváltságlevelek is megemlékeznek a híres szent szülőhelyéről. Ezek közül a legjelentősebb az a királyi kiváltságlevél, amelyet II. Ferdinánd adott Szombathely városának 1635-ben, annak emlékére, hogy 1632-ben éppen Szent Márton ünnepének nyolcadán győzte le II. Gusztáv Adolf svéd királyt. Az adomány Szombathely valamennyi akkori és leendő polgárát örök időkre mentesítette a királyi kincstárnak fizetendő rendes és rendkívüli adók alól, ugyanakkor az adományhoz kapcsolódó kötelezettségek is részben

Szent Márton kultuszához kötődnek: a város köteles volt évente negyven forintot adni a Szent Márton-templomnak, ebből öt forintot a Márton-napi ünnepi misére, amelyen a város bírása és esküdtei kötelesek részt venni, öt forintot arra, hogy aznap osszák szét a szegények között, tíz forintot a templom oltárainak és berendezéseinek javítására, továbbá húsz forintot a templom épületének restaurálására. Amikor Draskovich György győri püspök, a város földesura az addig plébániatemplomként működő Szent Márton-templomot átadta a domonkos rendnek, a szerzetesek vették át Szent Márton kultuszhelyének kezelését.

A szombathelyi Márton-kultusz jelenlétéről megemlékeznek a különböző itt megfordult neves utazók, zarándokok és katonák is. Ez utóbbiak jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a kultuszt valószínűleg maga Nagy Károly császár keltette életre nevezetes 791. évi pannóniai hadjárata alkalmával, amikor személyesen ke-reste fel a szent szülőhelyét és ismerhette meg a késő antik város romjai között fennmaradt keresztény hagyományokat. A domonkos rendház első legjelentősebb támogatója, Batthyány Erzsébet grófnő (1619–1674) 1668 és 1674 között újjáépíttette a templomot és ispotályt is alapított a helyi koldusok megsegítésére. Szent Márton születés helyének tudatát ekkortól elsősorban a domonkosok tartották fenn. Bél Mátyás így emlékezik meg Szent Márton kultuszának 18. századi virágzó helyi hagyományáról: *„A templom előtt mutogatják azt a kővel mozaikszerűen kirakott forrást, amelynek vizével keresztelte meg valamikor – állítólag – a hazatérő Szent Márton az édesanyját. A domonkos atyák ereklyéi közt őrzik ezüstbe foglalt ujjcsontját. Nem is helyezik ki máskor megtekintés-re, csak Szent Márton napján. Ebben az időszakban sokan sereg-*

lenek össze, hogy a hazának ezt a nevezetes ékességét tiszteletben részesítsék. A hely látogatását – a szájhagyományok szerint – a megtaláló toursi püspök üdvös dolognak minősítette, hogy a lakosság azon a helyen is részesíthesse tiszteletben az ereklyéket, ahol Szent Márton született. Ezért minden esztendőben vége-hosszatlan sietnek ide, nemcsak a környékbeli, hanem a külföldiek is, abban a reményben, hogy itt elnyerhetik bűneik bocsánatát.”

Az 1777-ben Mária Terézia által alapított szombathelyi püspökséget Szent Mártonnak ajánlották fel, ami szintén hozzájárult kultuszának megerősödéséhez. Az újonnan épült katedrálisban a kereszthajó jobb oldali oltárát Szent Mártonnak szentelték és a neves Stefan Dorfmeister festményével tették kiemelkedővé. Egy valóságos új szellemi központ jött létre az egykori római helytartói palota és a Karoling-kori vár helyén. A középkori püspöki vár lebontása után itt kialakított barokk püspöki épületegyüttes része volt a Szeminárium, és szintén a közelben létesült még a 18. században a katolikus gimnázium is; az egyházmegye első püspöke, Szily János gazdag könyvtárat – a mai Egyházmegyei Könyvtárat – alapított, és ő hozta létre Magyarország egyik első nyilvános múzeumát a Püspöki Palota épületében, a római kőemlékeket bemutató Sala Terrenát. A püspökség megalapítása után ez a jelentős központ már természetesen módon vonzotta maga köré nemcsak a kanonoki házak sorát, hanem előbb a megyeháza, majd a városháza épületét is – így alakult ki a Dunántúl egyik leglátványosabb történelmi tere.

Szintén Szent Márton emlékét őrizte a városban az a régi római alapzaton nyugvó várostorony, amelynek csúcán egy rézgömbön a szent aranyozott képe volt látható. A rézgömb egyébként a toronyra vonatkozó iratokat tar-

talmazott, köztük egy Szent Mártonhoz szóló himnuszt is. Sajnos az 1817-es tűzvészben a torony annyira megrongálódott, hogy 1837-ben lebontották. Helyére új, szintén Szent Mártonnak szentelt tornyot terveztek, de ennek megvalósítása elmaradt.

Az 1867-es kiegyezést követő gazdasági fellendüléssel vált Szombathely igazi modern polgárvárossá, a helyiek hiúságát legyező szavakkal „a Nyugat királynőjévé”. 1913-ban egy világi és egyházi tagokból álló szerényebb küldöttség indult Tours-ba, hogy az érsek által adományozott ereklyét hazaszállítsa a szent sírjától egészen a szombathelyi katedrálisig. Az ereklye ünnepélyes elhelyezésére június 14-én került sor. Az ünnepségre az egész város lázasan készült: az utcákat és tereket virágok és zászlók borították. Harminc-negyvenezer emberből álló tömeg kísérte Szent Márton ereklyéjét a Szent Márton-templomtól egészen a székesegyházig. A nagyszabású esemény Szent Márton szombathelyi kultuszának felívelő szakaszát nyitotta meg. Gallia apostolának életéről megjelenő tudományos és népszerűsítő munkák sora látott napvilágot nemcsak a fővárosban, hanem Szombathelyen is. A róla elnevezett „Martineum” könyvkiadó különösen kivette a részét ebből a feladatból.

A DIKTATÚRÁK ÁRNYÉKÁBAN

Az első világháború súlyos anyagi és embervesztesége megrendítette Szombathely városát. A békeszerződés értelmében Vas vármegye elveszítette nyugati részét, amely korábban gazdaságilag szorosan kapcsolódott a megyeszékhelyhez.

A húszas évek elején Szombathely az utolsó magyar király, IV. Habsburg Károly trónviszasszerző törekvéseinek egyik központjává vált. Legitimista hagyományai miatt a várost sokáig bizalmatlanul kezelte a Horthy-rendszer.

A nagy gazdasági világválság idején a szegények és gazdagok között fennálló különbségek megnöttek. A tours-i Szent Márton által képviselt szellemiség újraértelmezése soha nem volt talán még ilyen időszerű a szent szülővárosában. A város vezetése már az 1920-as évek végén komoly lépéseket tett a szociális szférában. Különösen kiemelkedő volt Pálos Károly városi szegényügyi előadó, aki több könyvet is írt erről az égető kérdéstről. Pálos 1936-ban és 1937-ben két *Szent Márton-naptár* című helyi szerzők írásait tartalmazó füzetet adott ki, amelyek fő témáját szintén a szegénység és szegénygondozás alkotta. Az 1936-os Szent Márton-naptár tudósít arról, hogy Szent Márton napján, a város ősi hagyományainak megfelelően, a városháza kétszázötven szegény gyermeket ruházott föl, és 300 gyermek számára biztosított reggelit. A helyi értelmiség is igen fogékonyak bizonyultak a Szent Márton-hagyomány ápolására. Szombathelyi képzőművészek egy csoportja 1936-ban „Szent Márton Céh” néven alakított egyesületet, és kiállításai nagy sikert arattak. Hozzájárult a szent emlékének megőrzéséhez az a róla elnevezett, elsősorban katolikus olvasók által látogatott papi könyvtár is, amelyet 1930-ban alapítottak.

Az 1930-as évek válsága kikezdte az eszméket is. A szociális eszmerendszer két szélsőséges véglete – a sztálinizmus és fasizmus – ekkor már egyre nagyobb félelemmel töltötte el a kor felelősséggel gondolkodó európai polgárait. A szombathelyi katolikus értelmiségiek (*Actio Catholica*) lapja, a *Szombathelyi Katolikus Tudósító* legelső számában

már 1937-ben figyelmeztetett a szerző, Freyberger Jenő, a kor deformált ideológiáinak veszélyére: *„Hogy a kisebbség is maga alá gyűrheti szervezettsége által a többséget, a gonosz és rossz is fölébekerelkedhetik a jónak, azt a világtörténelem utolsó évtizedei, majdnem mindenkinek a saját bőrén is bemutatták. Ki tudott 20–25 évvel ezelőtt bolsevizmusról vagy csak 10–15 évvel ezelőtt is hitlerizmusról? Ma már világiárvány!”*

Grósz József püspök körlevele, amelyet az ünnepi megemlékezés előtt tett közzé, ugyanezt a gondolatot emelte ki: *„Hihetetlen zűrzavar kavarg az eszmék világában s aki azt hiszi, hogy mult századok hitetlenségének napja leáldozott, nagyon téved! Hiszen egetverő lánggal ég a vörös világ és a fajimádat tengernyi hitbeli és erkölcsbeli tévedése...”* A kezdeményezés politikai indíttatása ezek szerint egy határozottan vallásos alapon nyugvó szociális alternatíva állítása volt az eszmékből kiábrándult nép számára. A háború veszélye pedig minden eddiginél jobban fenyegetett. Ilyen kritikus történelmi helyzetben került sor a domonkosok Szombathelyre telepítésének 300. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségre.

A városi vezetés nyíltan támogatta a katolikus egyház kezdeményezését, és aktívan részt vállalt az 1938-as jubileumi megemlékezés lebonyolításában. Az ünnep fénypontja Rumi Rajky István szobrának leleplezése, amely az édesanyját keresztelő Szent Mártont ábrázolja. Az avatásra 1938. október 2-án került sor. Meghívást kaptak az egyházi méltóságokon kívül a világi élet neves képviselői is. Ünnepi beszédében Ujvári Béla polgármester hangsúlyozta a testvéri szeretet és a szociális gondolat fontosságát: *„Átveszem, megőrzöm és gondozom, lelkiismeretesen és szeretettel, de lelkiismeretesen és szeretettel öröködöm nemcsak e felett a hideg ércszobor felett, hanem a város és az egyházmegye védőszentjének, Szent Már-*

tonnak szelleme: a felebaráti szeretet gyakorlásában, a szegények gyámolításában és gondozásában megnyilvánuló szociális gondolat épségben tartása felett is.”

Egy jó hónap múlva, november 11-én, a helyi Katolikus Kör szokásos Szent Márton-napi vacsoráján dr. Szendy László apát-plébános ünnepi beszédében heves támadást intézett a fasiszta ideológia ellen: „*A különféle jelekkel megspékelte kereszttek mögött nemcsak közgazdaság van, hanem új herezis, új eretnekség. Ma a Rosenberg-féle mítosz a huszadik század evangéliuma. Határozottan remélem és hiszem, hogy a katolikus társadalom meg fogja találni a vallási és filozófiai áfiummal szemben (...) a maga egységét és bátorságát.*” Ebben a korban azonban a közvélemény figyelmét elsősorban a nemzetközi politika Münchenben zajló eseményei kötötték le.

A város lakossága igen sokat szenvedett a második világháború alatt. A katonai veszteségeken kívül a zsidó lakosság deportálása és a bombázások valósággal megtizedelték a szombathelyiek létszámát. Különösen az 1945. március 4-i szőnyegbombázás okozott igen súlyos veszteségeket, amely során a szombathelyi katedrális is részben elpusztult. A Szent Márton-i hagyomány még ebben a nehéz korban is tovább élt. Járdányi Paulovics István vezetése alatt ekkor folytak régészeti ásatások a Szent Márton-templom környékén, melyeknek eredményeit 1944-ben adta ki a Martineum Kiadó *Acta Savariensia* sorozata. Ugyanekkor avatták fel a szeminárium kápolnájában Kontuly Béla festő Szent Márton életét ábrázoló freskóját is.

A harmincas évek pezsgő szellemi élete kihatott a háború utáni korszak néhány éves demokratikus korszakára. Az 1945-ben lebombázott székesegyházat a mindenben nélkülöző lakosság összefogásának köszönhetően gyorsan

sikerült újjáépíteni. A Szent Márton-i hagyomány erejével összefüggésben állhat a Barankovits István-féle keresztény-szocialista beállítottságú Demokrata Néppárt viszonylag magas számú támogatottsága 1947-ben. Az 1948-as kommunista hatalomátvétel azonban hamarosan véget vetett ennek a mozgalomnak. Az ezt követő időszakban a Szent Márton-kultuszt egy egészen másfajta kultusz váltotta fel, amelyet a „nagy Sztálin legjobb tanítványa”, Rákosi Mátyás kíméletlenül bevezetett az egész országban. Új ünnepek váltották fel a régieket. Az úgynevezett „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” évfordulója, november 7-e, közvetlenül Szent Márton ünnepe előtti időszakra esett. Hasonlóan a május elsejei felvonuláshoz, amely a tavaszi vallási ünnepeket váltotta fel, az egész országban munkaszüneti napként ünnepelt november 7. lépett a Márton-nap örökébe. A katolikus egyház a kommunista rezsim támadásainak egyik leggyakoribb célpontja volt. A vasi származású Mindszenty József esztergomi érsek és sok paptársa hosszú évekig szenvedett a kommunista diktatúra börtöneiben. A rábakethelyi káplánként tevékenykedő Brenner József brutális gyilkosság áldozata lett. Dühöngött az antiklerikális diktatúra és nem véletlen az sem, hogy az 1956-os forradalom Szombathelyen erőteljes vallási jelleggel jelentkezett. Az egyház követeléseai között ott szerepelt a Martineum Nyomda visszaadatása is. A forradalom vérbe fojtása után százezrek menekültek a nyugati határvidéken át a szomszédos Ausztria felé, a későbbi évtizedek folyamán is sok diszszidens próbált több-kevesebb sikerrel ezen a vidéken átkelni a vasfüggönyön. A város és környéke a szabad nyugati világ bezárt kapuja, a határsávokkal és műszaki határzárak-

kal kettészakított Európa kommunista határőrbázisa lett egészen a vasfüggöny 1989-es szimbolikus felszámolásáig.

Noha a Kádár-rendszer kifinomultabb módszerekkel folytatta a marxista-leninista ideológia terjesztését a hagyományos vallási világnézetekkel szemben, a diktatúra szellemisége nem sokat változott. Ugyanakkor a rendszer viszonylagos modernizációja elősegítette az életszínvonal emelését is, amelynek tagadhatatlan népszerűségét köszönhette. Az enyhülés következtében a kedvező fekvésű Szombathely idegenforgalmi lehetőségei is megnöttek. Rések nyíltak a vasfüggönyön és elindult a nyugati turisták számára érdekes helyszínek felfedezése. Szombathely esetében különösen jó lehetőséget kínált a város antik múltjának felelevenítése. A hatvanas évek elején, a helyi vezetők kezdeményezésére jött létre az úgynevezett Savaria Karnevál néven ismertté vált várostörténeti felvonulás és fesztivál, amely évekig vonzotta nemcsak a magyar, hanem a külföldi érdeklődőket is. A kétségtelenül sikeres fesztivál hozzájárult a város ókori kultúrájának felelevenítéséhez. A diktatúrák számára oly kedves pogány császárkultusz hasonló népszerűsége tett szert, mint például a francia forradalom idején volt tapasztalható. Ugyanakkor a római múlt felidézése teljességgel elsiklott a város híres szülöttjének emléke fölött. Ezt az időszakot idézi fel művészi eszközeivel Rab Gusztáv regénye is.

*A REGÉNY LÉTREJÖTTÉNEK LEHETSÉGES OKAI
ÉS A SZÖVEG FORRÁSAI*

A regény születésének körülményeit vizsgálva érdemes két fontos szempontot figyelembe venni. Egyrészt a szerző magyarországi élményeinek hatását, az egyházüldözés kíméletlen ötvenes évekbeli gyakorlatának megrázó emlékeit és a mindezeket a nyugati közvélemény számára megmutatni ösztökélő belső írói kényszert tekinthetjük egyfelől a legfontosabb indítékoknak. Másfelől viszont az emigrációba kényszerült magyar értelmiségi számára a befogadó új haza hatásait sem szabad elfelejteni. Szent Márton élettörténete és kultusza szimbolikus hidat képez a két haza között, s ezért a témaválasztás mindenképpen nagyon találó és könnyen megérthető. A keresztényüldözések és a 20. századi diktatúrák üldözései közötti párhuzamok szintén nem igényelnek külön magyarázatot.

Amint ismeretes, az eredetileg református vallású író a katolikus vallásra való áttérése után jutott el Szent Márton alakjáiig. Ebben nagy szerepet játszhatott az a tény, hogy élete végén Franciaországban élt, ahol a dreux-i redemptorista rendház atyáival szoros kapcsolatba került. Ellátogatott-e Tours-ba, vagy a híres pannóniai származású szent más fontos kultuszhelyére? Ezekre a kérdésekre a választ Rab Gusztáv élettörténetének további alapos kutatása és pontos feltérképezése adhatja meg. Mivel ezzel jelenleg még adós a tudomány, ezért egy sokkal kézenfekvőbb magyarázattal szeretném a felmerülő kérdésekre való válaszadást megtagarítani. Mivel fennmaradt az író hagyatékában a regény elkészítéséhez felhasznált művek és források jelentős része, ezért ezek segítségével lehet leginkább rekonstruálni a mű

keletkezésének történetét. E forrásanyagból egyértelműen kiderül, hogy a kötet születéséhez a legfontosabb lökést a franciaországi 1960–1961-es jubileumi Szent Márton-év adhatta.

Az emlékév 1960. november 11-től a következő év Márton-napjáig tartott és a ligugé-i kolostor Kr. e. 361. évi alapításának, valamint Szent Márton sírjának 1860-ban történt újrafelfedezésének kerek évfordulóit volt hivatott megünnepelni. A mára jobbra elfelejtett emlékévnek ugyanakkor jelentékeny szellemi és hitéleti hozadékaik voltak. XXIII. János pápa a tours-i érsekhez intézett híres és gyakran idézett levelében reményét fejezte ki, hogy „a Szent Márton emléket kísérő vallási és kulturális rendezvények hozzájárulnak majd a francia nép égi védelmezője iránti vallásos buzgalom újjáéledéséhez”. Rab Gusztáv hagyatékában egyébként megtalálható e fontos levél újságból kivágott másolata. Az ekkor létrehozott Szent Márton Nemzeti Bizottság (*Comité National Saint Martin*) elnöke, a neves vallástudós, Gabriel Le Bras, a Sorbonne jogi karának akkori dékánja nagyszabású tervvel állt elő: egy részletes kérdőívvel kereste meg a plébániákat a Szent Mártonhoz kapcsolódó anyagi és szellemi kulturális örökség felmérése érdekében. A beérkező adatok alapján számos publikáció született és megindult az érdeklődés Gallia Apostolának élete és hagyománya iránt. Szintén Le Bras professzor bábáskodása alatt készült el a *Mémorial de l'année martinienne M.DCCC.LX – M.DCCC.LXI* című tanulmánykötet is, amely mérföldkőnek számít a Szent Márton-kutatás számára. Rab Gusztáv sajnos már nem érthette meg e könyv megjelenését, viszont a hagyatékában fennmaradt művek alapján jól azonosíthatóak a forrásai. Az egyik általa forgatott fontos mű a kor népszerű hagio-

gráfusa, Omer Englebert *Vie de Saint Martin* című munkája volt, amely a Sulpicius Severus által készített szöveg modern népszerűsítő jellegű változatának tekinthető. Szintén megtalálható az írói hagyatékában egy, a tours-i Szent Márton-bazilika rektora, Sadoux kanonok tollából származó jubileumi kiadvány, a *Rayonnement d'un tombeau. Saint Martin de Tours* című könyvecske. Valószínűleg felhasznált egyéb, franciaországi könyvtárakban található életrajzot, s talán már hallott Jacques Fontaine Sulpicius Severus életrajzának új kritikai kiadása tervéről is, bár annak elkészültét sajnos szintén nem érthette már meg.

Szintén izgalmas kérdéseket vet fel, hogy az író honnan szerezhette az ókori Savariára, illetve a korabeli Szombathelyre vonatkozó, egy-két kivételtől eltekintve pontos információit. A regény egyik fontos erénye abban rejlik, hogy igen találóan mutatja be a szombathelyi kultuszfolytonosság materiális dimenzióit, amelyek elsősorban a város szerkezetében mutatkoznak meg látványosan. A város egyik gócpontját képező egyházi és adminisztratív központ, a székesegyház és annak tágabb környéke a Krisztus utáni 4. századtól napjainkig hasonló funkciókat töltött be: itt állt egykor a római helytartói palota – annak ellenére, hogy a regényben ez még Quirinus-bazilikaként szerepel! –, majd ennek egyik melléképületére épült rá a Karoling-kori vár, ekörül épült ki a középkori püspöki vár, amely aztán helyét a szeminárium-székesegyház-püspöki palota barokk együttesének adta át. A helyi történelem folytonosságát jól ábrázolja a regény egyik legfontosabb szimbolikus jelentőségű helyszíne, a Romkert és a történelmi térbe belekerült idegen test: az ÁVH börtönépülete. A szerző hagyatékából előkerült egy névtelen ismerős levele, aki rajzaival és személyes

magyarázataival részletes topográfiai útmutatót nyújtott a szerzőnek, akinek sikerült a regényben egészen élethűen ábrázolni a város szerkezetét és fontosabb épületeit. Rab Gusztáv az ókori Savariára vonatkozó ismereteit – a hagyatéék tanúsága szerint – egy Kádár Zoltán és Balla Lajos által készített, 1959-ben Budapesten megjelent *Savaria* című régészeti kiadványból merítette, Szombathely újabb történetére vonatkozó információit pedig Kuncz Adolf és Géfin Gyula monográfiáiból szerezte.

Mivel a kötet szerzője a Szent Márton jubileumi év időszakában Franciaországban tartózkodott, nagy valószínűséggel őt is megérintették e különleges magyar–francia vonatkozású rendezvények. Az is elképzelhető, hogy a regény megírásának az ötletét egy francia irodalmi pályázat adta, hiszen fennmaradt a hagyatéékban egy francia nyelvű szinopszis is. Azt sajnos nem tudjuk, hogy elkészült-e a regény francia kézírata és végül mi lett a sorsa. A kötetet eredetileg a neves Plon kiadó jelentette volna meg, nagy valószínűséggel a híres katolikus filozófus, Gabriel Marcel által szerkesztett *Feux croisés* című könyvorozatban. A párizsi Bibliothèque Nationale de France könyvtár kézírattárában őrzött Gabriel Marcel-hagyatéékban található több Rab Gusztáv által írt levél is megerősíti, hogy a kiadó komolyan foglalkozott a regény francia nyelven való megjelentetésével. A Sabaria-kötet végül angol nyelven látott napvilágot 1963-ban, amely talán összefüggésben lehetett azzal, hogy a szerző élete utolsó éveiben az Amerika Hangja rádió munkatársaként dolgozott Párizsban.

Az alapos dokumentációra és tájékozott előkészítő munkára épülő alkotásában Rab Gusztáv érzékletes módon jeleníti meg a szent és a város kapcsolatát: Szent Márton

a keresztény hitet hozta el a pogány és eretnek városba, a kereszténység és Márton kultusza pedig megtartotta a várost, kiemelt helyet biztosított számára a történelem során. A regény egyik üzenete éppen az, hogy rámutat Szent Márton szülővárosa történetében bekövetkezett változásokra: feleleveníti az akkor még csak egy évtizedes felejtés kultúráját, valamint a személyi kultuszok és az új keresztényüldöző rezsim megjelenését. A szent kultuszának elhalványulása, visszaszorulása és üldözése felerősítik a 4. századi történelmi párhuzamokat. Befejezésképpen a szerző egyik cédula-feljegyzésében fennmaradt gondolatával szeretném kihangsúlyozni a regény talán legfontosabb morális üzenetét: „Az emberiség története nem harc a kenyérért; nem a rabszolgák lázadása Róma vagy Karthagó ellen; nem a szegények küzdelme a gazdagok kifosztására; nem a dúvad csörtetése a vadonban. Az emberiség története erények és bűnök küzdelme: örök harc a démon ellen. Változó sikerrel. Győzelem a démon felett: a legtöbb, amit ember vagy angyal tehet. Szent Márton ezt tette.”

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

- Bibliothèque Nationale de France (Párizs), Kézirattár NAF 28349 Fonds Gabriel Marcel
- Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár Gysz. 2013/27 Rab Gusztáv író hagyatéka
- MNL, VaML – Szombahely, Városi közgyűlések jegyzőkönyvei (18–19. sz.)
- Omer Englebert: *Vie de Saint Martin*, Paris, Gallimard, 1940.
- Géfin Gyula: *A szombathelyi egyházmegye története 1–3. k.*, Szombathely, Martineum, 1929.
- Kádár Zoltán–Balla Lajos: *Savaria*, Budapest, Képzőművészeti Alap, 1958.
- Kunc Adolf: *Szombathely-Savaria rend. tanácsú város monographiája 1–2.*, Szombathely, Bertalanffy Ny., 1880.
- Mémorial de l'année martinienne M.DCCC.LX - M.DCCC.LXI. Seizième centenaire de l'abbaye de Ligugé. Centenaire de la découverte du tombeau de Saint Martin à Tours*, Paris, J. Vrin, 1962.
- Tóth Ferenc: Szent Márton kultusza és Szombathely az elmúlt két évszázad tükrében, *Szent Márton (316–397) emléke, Documenta Savariensia I*, Szombathely, BDF, 1999. 69–87.
- Tóth Ferenc: A szombathelyi várospolitikai és a Szent Márton-kultusz, *Vasi Szemle* 2014/1. 9–23.

Első borítón:

Szent Márton és a koldus. Freskó, XIV. század első fele, Tours, Cathédrale Saint-Gatien. A felvételt készítette Tüskés Anna, 2016.

Hátsó borítón:

1. Iseum, Szombathely. A felvételt készítette Nagy Gyula, 1960. Fortepan: 50501
2. Megyeháza, Szombathely. A felvételt készítette Nagy Gyula, 1961. Fortepan: 58407
3. Varrónő. A felvételt készítette Lencse Zoltán, 1958. Fortepan: 54617
4. Kovács Sándor szombathelyi püspök és titkára, Konkoly István az 1960-as években. Közölve: Konkoly István: Emlékezés Kovács Sándor megyéspüspökre, *Vasi Szemle* 2013/2. szám, 224–236.

Nyomdai előkészítés:
MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport

Vezető: Kovács Éva

Olvasószerkesztő: Bardi Erzsébet
Tördelés, címlapterv: Horváth Imre
Nyomdai munka: Séd Könyvkiadói,
Kereskedelmi és Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Dránovits István